

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ - БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ - СКОПЈЕ
С К О П Ј Е

м-р Гордана Јанкулоска

СОВРЕМЕНИ МЕТОДИ ВО СУЗБИВАЊЕТО НА
ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ЕКОНОМСКО ФИНАНСИСКИ
КРИМИНАЛ

- ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА -

С к о п ј е, 2015 година

Ментор:

вон. проф. д-р Светлана Николоска
Факултет за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

Членови на комисијата:

ред. проф. д-р Томе Батковски
Факултет за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

ред. проф. д-р Борис Мургоски
Факултет за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

ред. проф. д-р Миодраг Лабовиќ
Факултет за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

доц. д-р Снежана Мојсоска
Факултет за безбедност – Скопје
Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола

Дата на одбрана:

17 декември 2015

Дата на промоција:

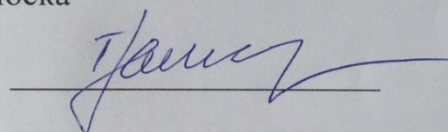
ИЗЈАВА

од
м-р Гордана Јанкулоска

Изјавувам дека при изработката на докторскиот труд ги почитувам позитивните законски прописи од областа на заштитата на интелектуалната сопственост и не користев реченици или делови од трудови на други автори без да ги почитувам методолошките стандарди.

Изјавата ја давам под полна материјална и кривична одговорност.

Изјавила:
М-р Гордана Јанкулоска

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Januloska', is written over a horizontal line.

АПСТРАКТ

Република Македонија ги имплементира препораките на меѓународните правни акти за хармонизација на казненото материјално и процесно законодавство со европското законодавство, што е битен предуслов за сузбивање на транснационалниот економско-финансиски криминалитет. Македонските органи на прогон, односно директно надлежните државни органи за сузбивање на економско-финансискиот криминалитет, во своето работење ги имплементираат современите методи, мерки и дејства, во комбинација со традиционалните методи, мерки и дејства во делот на криминалистичко истражување, а концептите на финансиско истражување се поставени како паралелна постапка. Од посебно значење е водењето на криминалистичката и финансиската истрага со цел овозможување на обезбедување и конфискација на криминалните приноси од сторителите во земјата и во странство. Бидејќи криминалот нема граници, сторителите се здружуваат во криминалното делување и борбата против криминалот треба да биде зајакната со меѓународна соработка преку меѓународна помош и соработка и размена на информации, но и градење стратегија за формирање заеднички тимови на истрагата со цел успешно пронаоѓање и гонење на сторителите и обезбедување докази од територијата на две или повеќе држави. Примената на современите и традиционалните методи е битен предуслов за откривање, расветлување, докажување и превенција на транснационалните криминални случаи, посебно на организиран економско-финансиски криминал. Во докторската дисертација се анализираат препораките на меѓународните правни акти и нивната имплементација во македонското казнено законодавство. Воедно направени се истражувања на соработката на органите на прогон од Република Македонија со органите на прогон од други држави и направени се истражувања за ставовите на вработените во органите на прогон околу примената на современите методи, но и истражување за ставовите на граѓаните околу овој тип криминалитет и работата на македонските институции.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ: транснационален економско-финансиски криминалитет, современи методи, криминалистичка истрага, финансиска истрага, меѓународна соработка.

ABSTRACT

The Republic of Macedonia implements the recommendations of the international legal acts on the harmonization of substantial and procedural criminal legislation with the EU legislation, what is an important prerequisite for the suppression of transnational economic - financial crime. Macedonian law enforcement agencies that are directly authorized for suppression of economic and financial crime, in their work use contemporary methods, measures and activities, combined with the traditional methods, measures and actions in the area of criminal investigation, and at the same time the concepts of financial investigation are set as parallel procedure. Of particular importance is the conduct of the criminal and financial investigation in order to enable securing and confiscation of proceeds of crime from their perpetrators, in the country and abroad. Since the crime has no boundaries, offenders associate in their criminal activity, so the fight against crime should be strengthened by international cooperation through international assistance and cooperation and exchange of information, and through building of a strategy for the establishment of joint investigation teams in order to successfully find and prosecute criminals and provide evidences in the territory of two or more countries.

The application of modern and traditional methods is an important prerequisite for the detection, clarification, proof and prevention of transnational criminal cases, especially in the area of organized economic - financial crime. The recommendations of the international legal acts and their implementation in the Macedonian criminal legislation are analyzed in this dissertation. Also a research was made on the cooperation of the law enforcement agencies in the Republic of Macedonia with the law enforcement agencies from other countries and survey was conducted on the opinion of the professionals on the application of the modern methods as well as a survey on the citizens' perception about this type of crime and the performance of the Macedonian institutions

KEY WORDS: transnational economic - financial crime, contemporary methods, criminal investigation, financial investigation, international cooperation.

СОДРЖИНА

СОВРЕМЕНИ МЕТОДИ ВО СУЗБИВАЊЕТО НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ.....	1
АПСТРАКТ.....	7
ЛИСТА НА ТАБЕЛИ.....	14
ЛИСТА НА ГРАФИКОНИ.....	16
ЛИСТА НА ПРИЛОЗИ.....	20
I ДЕЛ.....	21
ТЕОРЕТСКО-ХИПОТЕТСКА РАМКА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО.....	21
1. ОПШТЕСТВЕНА И НАУЧНА ОПРАВДАНОСТ.....	21
2. ПОИМ НА ТРАНСНАЦИОНАЛЕН ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ.....	27
3. ПРЕДМЕТ И ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО.....	32
4. АСПЕКТИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО.....	33
4.1. Кривичноправен аспект.....	33
4.1.1. Дефинирање значајни поими за економско-финансискиот криминал.....	34
4.2. Криминалистички аспект.....	40
5. ЦЕЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО.....	43
6. ХИПОТЕЗИ.....	44
7. МЕТОДИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО.....	46
8. ИЗВОРИ НА ПОДАТОЦИ.....	47
9. ПРОСТОРНА И ВРЕМЕНСКА РАМКА.....	48
II ДЕЛ.....	49
ОСНОВИ НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ.....	49
1. ДЕФИНИРАЊЕ НА ОРГАНИЗИРАН, ТРАНСНАЦИОНАЛЕН ЕКОНОМСКО - ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ.....	49
1.1. Услови што му одговараат на транснационалниот економско-финансиски криминалитет.....	59
1.2. Сторители на економско-финансиски криминалитет.....	62
1.3. Конфискација на криминалните приноси и имот.....	70
1.3.1. Покарактеристични случаи во кои е конфискуван имот во корист на Република Македонија врз основа на правосилни и извршни пресуди.....	79
2. АНАЛИЗА НА МЕЃУНАРОДНИТЕ ПРАВНИ АКТИ ЗНАЧАЈНИ ЗА ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИОТ КРИМИНАЛ.....	80
2.1. Анализа на конвенциите на Организацијата на Обединетите нации.....	83
2.1.1. Анализа на Виенската конвенција на ООН - Конвенција на ООН за борба против недозволената трговија со дроги и психотропни супстанции од 1988 година.....	84
2.1.2. Анализа на Конвенцијата од Палермо.....	87
2.1.3. Анализа на Конвенцијата против корупцијата.....	93
2.2. Анализа на конвенциите од Советот на Европа.....	98
2.2.1. Анализа на Стразбуршката конвенција.....	98

2.2.2. Анализа на Варшавската конвенција.....	103
2.2.3. Анализа на Конвенцијата за компјутерски криминал	106
2.3. Анализа на препораките на ФАТФ.....	110
2.3.1 Дополнувањето на препораките на ФАТФ	114
2.4. Анализа на Директивата на ЕУ за спречување на користењето на финансискиот систем со цел за перење пари 91/308/ЕЕЗ од 1991 година и Директивата 2001/97/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 2001 година за измена на Директивата од 1991 година	118
3. МЕЃУНАРОДНИ, РЕГИОНАЛНИ И БИЛАТЕРАЛНИ ДОГОВОРИ.....	120
4. ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛИТЕТ	122
4.1. Имотен економско-финансиски криминал	124
4.1.1. Анализа на профилот на економскиот криминал во Република Македонија.....	126
4.2. Корупциски криминал	130
4.2.1. Анализа на состојбите во Република Македонија по однос на кривичното дело „Злоупотреба на службената положба и овластување“	136
4.3. Компјутерски финансиски криминал.....	143
4.4. Царински криминал	162
4.5. Перење пари и други приноси од казниво дело	166
4.6. Фискален криминал.....	171
III ДЕЛ	173
НАДЛЕЖНИ ОРГАНИ ЗА СУЗБИВАЊЕ НА ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИОТ КРИМИНАЛ (ДИРЕКТНО И ИНДИРЕКТНО НАДЛЕЖНИ)	173
1. ДИРЕКТНО НАДЛЕЖНИ ДРЖАВНИ ОРГАНИ ЗА СУЗБИВАЊЕ НА ЕКОНОМСКО – ФИНАНСИСКИОТ КРИМИНАЛ	173
1.1. Јавно обвинителство	173
1.1.1. Основно јавно обвинителство за организиран криминал и корупција	183
1.1.2. Правосудна полиција	184
1.2. Министерство за внатрешни работи.....	187
1.3. Управа за финансиска полиција.....	191
1.4. Царинска управа на Република Македонија.....	197
2. ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ НАДЛЕЖНИ ЗА СУЗБИВАЊЕ НА ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИОТ КРИМИНАЛИТЕТ	208
2.1. Управа за финансиско разузнавање.....	208
2.2. Управа за јавни приходи.....	228
2.3. Инспекциски служби	231
3. ОПЕРАТИВНИ ТИМОВИ НА ИСТРАГАТА.....	233
3.1. Формирање тимови на истрага - искуство на Министерството за внатрешни работи	233
3.2. Тимови за истрага со меѓународен карактер - Заеднички истражни тимови.....	234
3.3. Помош, поддршка и соработка	236
IV ДЕЛ.....	241
ТРАДИЦИОНАЛНИ (КЛАСИЧНИ) И СОВРЕМЕНИ МЕТОДИ ЗА СУЗБИВАЊЕ НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ.....	241
1. МЕТОДИ ВО КРИМИНАЛИСТИЧКОТО ИСТРАЖУВАЊЕ	241
1.1. Традиционални (класични) методи, мерки и дејства (полициски овластувања и истражни мерки и дејства).....	242
1.1.1. Полициски овластувања (оперативно-тактички мерки).....	243
1.1.2. Истражни мерки и дејства – мерки за пронаоѓање и обезбедување лица и предмети.....	251

1.1.2.1.	Претрес.....	252
1.2.2.2.	Пребарување на компјутерски систем и компјутерски податоци	256
1.1.2.3.	Привремено обезбедување и одземање предмети или имот.....	257
1.1.2.4.	Привремено одземање компјутерски податоци	259
1.1.2.5.	Привремено одземање писма, телеграми и други пратки.....	260
1.1.2.6.	Постапување со податоци што се банкарска тајна, имот во банкарски сеф, следење платен промет и трансакции на сметки и привремено запирање на извршување определени финансиски трансакции.....	261
1.1.2.7.	Привремено одземање имот или предмети заради обезбедување.....	262
1.1.2.8.	Постапување со сомнителни предмети.....	264
1.1.2.9.	Вештачење	265
1.1.2.10.	Именување технички советници	268
1.1.2.11.	Снимање на истражните дејства.....	269
1.2.	Современи методи, мерки и дејства (посебните истражни мерки)	270
1.3.	Оперативни комбинации	281
2.	МЕТОДИ НА ФИНАНСИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ	286
2.1.	Финансиски истражувања на Управата за финансиско разузнавање.....	287
2.1.1.	Изнаоѓање податоци или Data mining	290
2.2.	Финансиски истражувања на Управата за финансиска полиција.....	294
2.2.1.	Метод на нето-вредност.....	294
2.2.2.	Други методи: Метод на трошоци, Метод на банкарски депозити, Метод на процентуална маржа и Метод на посебни ставки	296
2.2.3.	Постапка за утврдување непријавени приходи	298
V	ДЕЛ.....	300
	МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА ВО ИСТРАЖУВАЊЕ НА ЕКОНОМСКО –	
	ФИНАНСИСКИОТ КРИМИНАЛ	300
1.	МЕЃУНАРОДНА ПОЛИЦИСКА СОРАБОТКА.....	300
1.1.	ИНТЕРПОЛ	300
1.1.1.	Соработка на Република Македонија со ИНТЕРПОЛ.....	302
1.2.	ЕВРОПОЛ.....	304
1.3.	СЕЛЕК Центар за спроведување на законот во Југоисточна Европа - SELEC (Southeast European Law Enforcement Center).....	306
2.	МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА ЗА ФИНАНСИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ	308
3.	МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА ВО КРИВИЧНАТА МАТЕРИЈА	309
3.1.	Екстрадиција.....	313
4.	ПРЕВЕНЦИЈА НА ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИОТ КРИМИНАЛ НА МЕЃУНАРОДЕН ПЛАН	315
VI	ДЕЛ.....	319
	СОПСТВЕНИ ИСТРАЖУВАЊА ЗА ПРАШАЊАТА ПОВРЗАНИ СО ПРИМЕНАТА	
	НА СОВРЕМЕНИТЕ МЕТОДИ ЗА СУЗБИВАЊЕ НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ	
	ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛИТЕТ	319
1.	РЕЗУЛТАТИ ОД МЕЃУНАРОДНАТА СОРАБОТКА ЗА СУЗБИВАЊЕ НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ЕКОНОМСКО–ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ ЗА ПЕРИОДОТ 2004-2014 ГОДИНА	319
1.1.	Податоци од Јавното обвинителство на Република Македонија.....	319
1.2.	Податоци од Министерството за внатрешни работи на Република Македонија	322

1.2.1. Карактеристични случаи со меѓународен карактер во кои постапувал Секторот за финансиски криминал при Министерството за внатрешни работи на Република Македонија	329
1.2.2. Карактеристични случаи со меѓународен карактер од областа на компјутерски економско-финансиски криминал	333
1.2.2.1. Анализа на случај: DARKODE	337
1.2.3. Резултати од соработката на Министерството за внатрешни работи на Република Македонија со ИНТЕРПОЛ.....	340
1.2.3.1. Анализа на структурата на барањата по кои постапувало Националното централно биро во периодот 2009-2013.....	342
1.3. Податоци од Управата за финансиска полиција	344
1.3.1. Анализа на случај СВЕДМИЛК МАКЕДОНИЈА	350
1.4. Податоци од Царинската управа на Република Македонија.....	351
1.4.1. Покарактеристични случаи од криминалистичката практика на Царинската управа на Република Македонија – Одделението за истраги.....	352
1.5. Податоци од Управата за финансиско разузнавање	359
2. АНКЕТА НА ГРАЃАНИ (Перцепција на граѓаните за прашањата поврзани со економско-финансискиот криминалитет)	362
3. ЕМПИРИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ (мислењата, ставовите и практичните искуства на вработени во институциите што се надлежни за водење истраги за економско-финансискиот криминалитет и за кривични дела од меѓународен карактер)	374
VII ДЕЛ	407
ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕДЛОЗИ	407
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	414
ПРИЛОЗИ	426

ЛИСТА НА ТАБЕЛИ

Табела 1: Територијална застапеност на економски криминал по сектори за внатрешни работи.....	128
Табела 2: Најзастапени кривични дела од економскиот криминал	129
Табела 3: Начин на извршување на злоупотребите	138
Табела 4: Меѓународната соработка при примена на посебни истражни мерки.....	284
Табела 5: Број на предмети за кои македонската полиција побарала податоци од странски полиции за период 2004-2014 година	340
Табела 6: Број на предмети за кои странски полиции побарале податоци од македонската полиција за период 2004-2014 година.....	340
Табела 7: Број на предмети од областа на економско-финансискиот криминал, вклучително и од областа на компјутерски криминал, за кои македонската полиција побарала податоци од странски полиции за периодот 2004-2014 година.....	341
Табела 8: Број на предмети од областа на економско-финансискиот криминал за кои од странски полиции се побарани податоци за периодот 2004-2014 година	341
Табела 9: Поднесени кривични пријави против странски државјани во Република Македонија од страна на Управата за финансиска полиција за период 2004-2014	347
Табела 10: Табеларен приказ за сторени кривични дела за кои се поднесени кривични пријави од Управата за финансиска полиција против странски државјани	348
Табела 11: Табеларен приказ на поднесени барања од Управата за финансиско разузнавање на Република Македонија спрема странски УФР и од странски УФР спрема УФР на Република Македонија	359
Табела 9: Прашање број 1: Дали знаете што е економско-финансиски криминалитет? ..	363
Табела 10: Прашање број 2: Дали овој криминалитет се врши само во една држава?	363
Табела 11: Прашање број 3: Според Вас, кои се најчести форми во кои се јавува економско-финансиски криминалитет?.....	364
Табела 12: Прашање број 4: Според Вас, кој е мотивот за извршување економско-финансиски криминал со меѓународен карактер?	365
Табела 13: Прашање број 5: Според Ваше мислење, македонските сторители на економско-финансиски криминал:	366

Табела 14: Прашање број 6: Според Ваше мислење, дали Република Македонија има добро законодавство за да може органите на прогон да се справат со економско-финансискиот криминалитет со меѓународен карактер?	367
Табела 15: Прашање број 7: Дали сте задоволни од ангажираноста и посветеноста на институциите во Република Македонија во откривање на економско-финансискиот криминал?	368
Табела 16: Прашање број 8: Дали сте задоволни од ефикасноста на надлежните институции во откривање на економско-финансискиот криминалитет?	369
Табела 17: Прашање број 9: Дали сте задоволни од ефикасноста на судовите (времетраењето на постапките) во одлучувањето по однос на поднесените кривични пријави за економско-финансиски криминал?	370
Табела 18: Прашање број 10: Дали сте задоволни од видот и висината на изречените казни во постапките против сторители на економско-финансиски криминал?	371

ЛИСТА НА ГРАФИКОНИ

Графикон 1: Тренд на движење на економскиот криминал во периодот 2009-2013 год. .	126
Графикон 2: Тренд на движење на злоупотребите во периодот 2009-2013 год.	128
Графикон 3: Територијална застапеност на злоупотребите во периодот 2009-2013 год. .	137
Графикон 4: Регистрирана материјална штета од злоупотребите за периодот 2009-2013	138
Графикон 5: Графички приказ на столбовите на системот за спречување на перење пари и финансирање тероризам.....	209
Графикон 6: Графички приказ на проста оперативна комбинација.....	282
Графикон 7: Графички приказ на сложена оперативна комбинација 1.....	282
Графикон 8: Графички приказ на сложена оперативна комбинација 2.....	283
Графикон 9: Формула за пресметување нето-вредност	296
Графикон 10: Формула за непријавени приходи	297
Графикон 11: Прашање број 1: Дали знаете што е економско-финансиски криминалитет?	363
Графикон 12: Прашање број 2: Дали овој криминалитет се врши само во една држава? .	363
Графикон 13: Прашање број 3: Според Вас, кои се најчести форми во кои се јавува економско-финансиски криминалитет?.....	365
Графикон 14: Прашање број 4: Според Вас, кој е мотивот за извршување економско-финансиски криминал со меѓународен карактер?.....	366
Графикон 15: Прашање број 5: Според Ваше мислење, македонските сторители на економско-финансиски криминал:.....	367
Графикон 16: Прашање број 6: Според Ваше мислење, дали Република Македонија има добро законодавство за да може органите на прогон да се справат со економско-финансискиот криминалитет со меѓународен карактер?.....	368
Графикон 17: Прашање број 7: Дали сте задоволни од ангажираноста и посветеноста на институциите во Република Македонија во откривање на економско-финансискиот криминал?	369
Графикон 18: Прашање број 8: Дали сте задоволни од ефикасноста на надлежните институции во откривање на економско-финансискиот криминалитет?.....	370

Графикон 19: Прашање број 9: Дали сте задоволни од ефикасноста на судовите (времетраењето на постапките) во одлучувањето по однос на поднесените кривични пријави за економско-финансиски криминал?.....	371
Графикон 20: Прашање број 10: Дали сте задоволни од видот и висината на изречените казни во постапките против сторители на економско-финансиски криминал?	372
Графикон 21: Возраст на испитаниците	375
Графикон 22: Полова застапеност на испитаниците	375
Графикон 23: Степен на образование на испитаниците	375
Графикон 24: Работен однос на испитаниците	376
Графикон 25: Место на живеење на испитаниците	377
Графикон 26: Општо работно искуство.....	377
Графикон 27: Работно искуство како полициски службеник.....	378
Графикон 28: Работно место на испитаниците во организациските единици.....	379
Графикон 29: Учество во меѓународни организации и тела	379
Графикон 30: Ангажираност во меѓународни тимови	381
Графикон 31: Учество на меѓународни конференции.....	381
Графикон 32: Учество на обуки на испитаниците.....	381
Графикон 33: Кои, според Вас, се најизвршувани кривични дела од областа на економско-финансискиот криминалитет во Република Македонија?	384
Графикон 34: Кои од наведените кривични дела имаат транснационален (меѓународен карактер), според Вашето практично искуство, во смисла на сторител странец, делото е извршено од сторители во земјата и во странство – организирани криминални групи (наведете ги):	385
Графикон 35: Во криминалните ситуации со транснационален карактер има поврзаност на криминалните делувања со повеќе кривични дела. Наведете, според Вашето искуство, кои кривични дела се најчесто поврзани во криминалните ситуации што Вие сте ги работеле:	386
Графикон 36: Кои се најчести сторители на економско-финансиските кривични дела:...	387
Графикон 37: Од кои професии, функции или работни места се најчесто сторителите на економско-финансискиот криминалитет според Вашето практично искуство:.....	388

Графикон 38: Од кои држави имало сторители на економско-финансиски кривични дела сторени во Република Македонија.....	389
Графикон 39: Македонските сторители на економско-финансиски кривични дела се поврзуваат со сторители од странство. Од кои држави се сторителите најчесто според Вашето практично искуство:	389
Графикон 40: Македонското кривично материјално право со измените и дополнувањата на Кривичниот законик ги опфаќа многубројните појавни облици и форми на економско-финансиски кривични дела. Што мислите Вие, дали недостасува некоја инкриминација што треба да се воведи во Кривичниот законик:	390
Графикон 41: Дали во текот на Вашето работење сте посетувале обуки и сте запознаени со измените и дополнувањата на Кривичниот законик на Република Македонија за економско-финансиските кривични дела и дали сметате дека е неопходно да се вршат обуки и во кој временски период:	391
Графикон 42: Според Вашето практично искуство, дали сте имале потреба од меѓународна соработка при откривање, расветлување и докажување на економско-финансиските кривични дела и за кои?	392
Графикон 43: Со кои држави сте имале потреба од меѓународна соработка?	393
Графикон 44: Дали сте имале потреба од обезбедување докази од странство за сторени кривични дела во Република Македонија?.....	393
Графикон 45: Дали во Република Македонија сте работеле на криминален случај од сторител странски државјанин и за кое кривично дело?	394
Графикон 46: Кои оперативно-тактички мерки и дејства сте ги применувале во процесот на откривање, расветлување и докажување?	395
Графикон 47: Кои истражни дејства сте ги применувале во процесот на откривање, расветлување и докажување?	396
Графикон 48: Дали сте иницирале примена и сте применувале посебни истражни мерки при откривање, расветлување и докажување на економските кривични дела?	398
Графикон 49: Дали при добивање предмет за обезбедување податоци, информации и докази по барање од странство посветувате поголемо внимание во однос на примената на законските мерки и дејства?	399

Графикон 50: Дали сте учествувале во мешовит тим (во странство) за откривање, расветлување и докажување економско-финансиски кривични дела?	400
Графикон 51: Дали Вие сте побарале соработка со странски колеги за расветлување на криминален случај сторен на територија на две или повеќе држави?.....	401
Графикон 52: Дали редовно го известувате обвинителот за работа по предмет од странство и преземање мерки и дејства во нашата држава?	401
Графикон 53: Дали сте присуствувале на обуки за работење на случаи од економско-финансиски криминал со меѓународен карактер?	402
Графикон 54: Дали и колку често соработувате со финансиското разузнавање?	404

ЛИСТА НА ПРИЛОЗИ

Прилог број 1: Листа на склучени меѓународни документи за подобрување и олеснување на соработката на органите на прогон	426
Прилог број 2: Органограм на МВР	436
Прилог број 3: Аналитички концепт за прибирање податоци од Министерството за.....	437
Прилог број 4: Аналитички концепт за прибирање податоци од Националното централно биро ИНТЕРПОЛ - Скопје.....	439
Прилог број 5: Аналитички концепт за прибирање податоци од Управата за финансиско разузнавање	441
Прилог број 6: Аналитички концепт за прибирање податоци од Управата за финансиска полиција	443
Прилог број 7: Аналитички концепт за прибирање податоци од Царинската управа	445
Прилог број 8: Аналитички концепт за прибирање податоци од Јавното обвинителство на Република Македонија	447
Прилог број 9: Прашалник за анкета на граѓани спроведена преку интернет.....	449
Прилог број 10: Анкетниот прашалник е наменет за вработени лица во директно надлежните државни органи за криминалистичко и финансиско истражување на економско-финансискиот криминал и меѓународната соработка.....	452

І ДЕЛ

ТЕОРЕТСКО-ХИПОТЕТСКА РАМКА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. ОПШТЕСТВЕНА И НАУЧНА ОПРАВДАНОСТ

Криминалот како негативна појава е карактеристичен за секое општество. Недозволените криминални однесувања во различни форми карактеристични за општествено-економските и социјалните услови на живеење историски гледано може да се забележат многу одамна. Криминалитетот најпрво бил изразен низ различни форми на насилства, измами, проневери и сл., за подоцна да се појават и нови и поспецифични криминални поведенија, а традиционалните криминални форми се видоизменуваат и се прилагодуваат на општественото живеење.

Паралелно со појавата на традиционалните криминални форми се појавиле и криминалните поведенија со елементи на економско-финансиски криминал со карактеристични однесувања на одбегнувања на давачките спрема државата, злоупотреба на овластувањата, проневери и сл. Првите појавни облици на економско-финансиски криминал се бележат во времето на римското царство кога првпат е воведена одговорност на римските чиновници предвидена со Законот *Lex Acilia*, за да подоцна донесениот Закон *Lex Servilia*, покрај казната, предвидува и губење на политичките права на сторителите (Николоска, *Кривични дела против службената должност* 2008) и (Tomanović 1990)¹.

Економско-финансискиот криминал ги следи општествените промени во смисла на менување на формите во кои се појавува и прилагодување на криминалните поведенија на општествено-економските, социјалните, а посебно на политичките промени во една држава, но многу често се одвива и во повеќе од една држава. Првите осознаени појавни облици на економско-финансиски криминал се оние криминални облици кои (Sutherland 1961) ги истакнува во САД како криминалот на „белите јаки“, но и појавата на легализација на противправно стекнатите пари и друга имотна корист (Sutherland 1961). Иако овој криминал се препознавал низ историјата, голем број автори ги потенцираат некои од формите на економско-финансиски криминал како нови, современи видови на

¹ Николоска С. „*Кривични дела против службената должност*“, Скопје, 2008, стр. 20 (2) и Tomanović M. *Krivična dela korupcije*, Beograd, 1990, str. 23.

неконвенционален криминал. Така Middendorff пред повеќе од три децении како „нов криминал“ ги издвојува економскиот криминал, сообраќајните деликти, тероризмот и грабнувањето (Middendorff 1979)².

Низ историјата се забележани различни појавни облици на економско-финансиски криминал, но и различни обиди преку законски решенија да се санкционираат сторителите на овие кривични дела. Но, исто така, забележано е дека криминалните однесувања сè почесто биле и се поврзани со злоупотреба на одредени овластувања од страна на сторителите или кривични дела, кои поседуваат одредена моќ во општеството, државната администрација, политиката, власта и претставуваат проблем за секое општество од аспект на неговиот развој, почитување на човековите права, владеењето на правото и сл. Со развојот на општеството и унапредувањето на економските текови, а посебно со унапредувањето на трговската и финансиската размена на стоки и услуги со странство, се создаваат услови и за појава на традиционални облици на економско-финансиски криминал. Посебно е карактеристично ширењето на неговите нови облици што се условени од развојот на информатичката технологија (компутерско-финансиски криминал) и ширењето на перењето пари како појава што сè повеќе се користи за засолнување на криминално стекнатите пари.

Тупанчески анализира дека „Битна карактеристика на економско-финансискиот криминал е неговата прилагодливост кон економскиот систем, начинот на неговото организирање и функционирање. Со својата прилагодливост кон системот, тоа е криминалитет кој се вградува во економскиот систем главно со две цели: интегрирајќи се во стопанските и државните институции се маскира, се крие во нив, го избегнува прогонот и второ, тој е криминалитет кој вградувајќи се во системот, настојува да влијае врз организирањето и функционирањето на системот, на начин, во насоки и со инструменти кои ќе му овозможат што е можно повисоки добивки од криминалните активности. Прилагодливоста на овој криминалитет има за последица тој да биде многу динамична појава, која во зависноста од динамичноста на развојот и функционирањето на економскиот систем, ги менува феноменолошките облици низ кои се манифестира, ги менува стопанските области во кои се лоцира, едновремено покажувајќи способност да се лоцира

² Middendorff, W., *Konvencionalni i novi kriminalitet*, Jugoslovenska revija za kriminologija i krivično pravo br. 1, Beograd, 1979, str. 12.

таму каде што за најкусо време може да се стекне најголема добивка. Ова воедно значи дека облиците низ кои се јавува, по правило, се сложени за воочување, а потоа за откривање од страна на органите на прогонот, како и за докажување (Тупанчески, Економско казнено право 2015)³.

Економско-финансискиот криминал е сложен проблем за националните институции надлежни за негово сузбивање од аспект на негово откривање, расветлување и докажување, а неговата раширеност на територија на две или повеќе држави е уште посложен проблем за кој е неопходна соработка на надлежните органи и институции како на национално така и на меѓународно ниво. Самиот процес на откривање значи доаѓање до сознанија за криминалните облици и форми, но и за можните сторители, а во процесот на расветлување се укажува потребата од меѓународна соработка со цел обезбедување податоци и информации како за сторените кривични дела така и за инволвираноста на сторителите од две или повеќе држави и за текот на криминалните приноси. Во процесот на расветлување од особено значење е обезбедување оперативни информации за криминалистичките карактеристики на кривичните дела, статусот и својствата на сторителите во криминалната шема и нивната поврзаност од аспект на криминалните улоги. Токму поврзаноста на сторителите на овој криминалитет придонесува и за негова прикриеност, подолготрајно криминално делување и неоткривање од страна на органите на прогон поради непрепознавање на криминалните облици како поединечни кривични дела.

Според Тупанчески, на прикриеноста на овој вид криминалитет укажува и фактот што кај економско-финансискиот криминалитет до евентуално сознание дека е сторено кривично дело се доаѓа, пред сè, преку индиции што често не непосредно, туку индиректно упатуваат на постоењето на делото. Тоа во голема мера го отежнува неговото откривање, а оттука и самиот чин на докажување. Токму оваа карактеристика на економско-финансискиот криминалитет ја условува т.н. темна бројка како разлика помеѓу пријавениот и непријавениот криминал, која ја доведува во прашање веродостојноста на

³ Тупанчески Н., *Економско казнено право*, Стоби Трејд ДООЕЛ, Скопје, 2015, стр. 15.

официјалните статистики и покрај тоа што општоприфатен факт е дека темната бројка е карактеристична за сите мерења на криминалитетот⁴.

Што се однесува, пак, до начинот на извршување на економско-финансиски кривични дела, во случајов, по правило, не се работи за чисти противправни кривични дела, туку трансакциите се наоѓаат некаде на патот помеѓу легалното и нелегалното. Тој факт го отежнува препознавањето на казненото дело, а од органите на прогонот бара висока стручност и професионалност, односно нивна специјализација за делување во одделни стопански гранки: секоја стопанска гранка има свој криминалитет, посебни фактори што ја одредуваат и темната бројка (Тупанчески, Економско казнено право 2015)⁵.

Економско-финансискиот криминалитет го нарушува правилното одвивање и функционирање на економските односи, како и реализацијата на економско-стопанските активности и непосредно ја подрива стабилноста на општеството. Овој криминалитет се смета дека е севкупност на извршени кривични дела во сферата на економско-правните односи, во повеќе области на економско или стопанско работење, но може да биде поврзан и со класичниот криминалитет или други современи облици на криминалитет што на криминалците им носат високи криминални профити. Сулејманов смета дека: „Бројните малверзации и криминални дејности, кои се однесуваат на деловните односи со странство, остваруваат негативно влијание врз платниот биланс и стоконите текови, ја намалуваат можноста за пласман на домашните производи, го засилуваат одлевањето на акумулацијата од земјата со основање на 'црни фондови' и на приватни фирми со државни средства, ги поттикнуваат факторите на инфлацијата со неконтролирано задолжување на стопанството во странство, го нарушуваат угледот на земјата и на трговските друштва со кршењето на нормите на деловниот морал. Негативни се и последиците врз правниот поредок и правниот систем манифестирани преку нивно неприменување, непочитување, нарушување на нивниот авторитет и нивната ефикасност. Исто така, економскиот криминалитет како атак врз општиот развој на општеството остварува големо негативно влијание и врз општата морална свест на граѓаните“ (Сулејманов 2003)⁶.

⁴ Anthony Walsh and Craig Hemmens, *Introduction to Criminology: A Text/Reader*, 3 rd (Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Inc., 2014).

⁵ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 16.

⁶ Сулејманов, З., *Криминологија*, Скопје, 2003, стр. 527.

Николоска смета дека организираните облици на економско-финансиски криминал не се само национален проблем на секоја држава, туку претставуваат глобален проблем на светската економија и политика. Ефектите на глоблизација, покрај позитивните ефекти во развој на економските односи, развојот на пазарот надвор од националните граници, ширењето на бизнисот и капиталот, создаваат и можности на криминалците за ширење на криминалните активности и криминално здружување со криминалците од други земји. Криминалците покажуваат со својата криминална практика дека се добро прилагодливи, организирани, софистицирано делуваат и максимално ги користат можностите за криминална соработка и тоа се со единствена цел – остварување високи износи на криминални пари на незаконски начин (Nikoloska, Forenzika i organizovani oblici ekonomsko – finansijskog kriminaliteta 2009)⁷.

Оттука следува логичен заклучок дека секоја држава треба да гради стратегија за сузбивање на економско-финансискиот криминал на неколку подрачја, и тоа: правно, економско и политичко. Борбата за сузбивање на криминалот треба да биде стратегија на секоја држава и приоритет на секоја влада. Република Македонија на патот до полноправно членство во Европската Унија направи многубројни реформи во казненото материјално и процесно право со цел подобрување на квалитетот на постапките за откривање, расветлување и посебно за докажување на кривичните дела, што хронолошки гледано наназад се покажува како послаба алка во процесуирањето на случаите против сторителите на економско-финансискиот криминал. Кога станува збор за организираните облици на економско-финансискиот криминал, Лабовиќ смета дека стратегијата за нивно сузбивање треба да биде сеопфатна и водена од системско-кибернетски пристап за поврзаноста на поодделните сегменти во самата стратегија (Лабовиќ и Николовски 2010)⁸.

Владата на Република Македонија во 2007 година усвои Стратегија за реформа на казненото законодавство во која се поставени неколку приоритетни правци на реформата на материјалното казнено право: подобрување на казнено-правната рамка на организираниот криминал, воведување нов режим на конфискација на имот, развивање

⁷ Nikoloska S. , *Forenzika i organizovani oblici ekonomsko - finansijskog kriminaliteta*, seminar Pravo i forenzika, septembar, 2009, Kragujevac, str. 1. (3)

⁸ Миодраг Лабовиќ и Марјан Николовски, *Организиран криминал и корупција* (Скопје: Факултет за безбедност, 2010).стр. 324-329

систем на професионални забрани, редефинирање на инкриминациите на економскиот криминал и иновирање на инкриминациите на компјутерски криминал. Изборот на овие правци не е случаен, туку напротив е заснован врз сериозна анализа на функционирањето на казненосудниот систем и е подреден на следниве основни цели (Камбовски, *Измените на КЗ во функција на спречување на економскиот криминал 2008*)⁹:

- Поефикасна борба против корупцијата, организиранот и економскиот криминал како еден од најважните услови за напредок на евроинтегративните процеси на Република Македонија,
- Имплементирање на меѓународните конвенции за спречување на новите форми на криминал,
- Унапредување на методите и средствата на криминалната политика во борбата против криминалот, заедно со засилувањето на принципите на демократската правна држава и заштита на човековите слободи и права.

Целите предвидени со стратегијата од аспект на измени во казненото материјално законодавство се исполнети со донесувањето на Законот за измена и дополнување на Кривичниот законик на Република Македонија¹⁰. Сега претстои период на негова целосна имплементација од страна на надлежните органи за прогон на криминалот и од правосудните органи.

Бидејќи не постои дилема дека со развојот на економијата и движењето на капиталот надвор од националните граници, криминалците сè повеќе се организираат и криминално делуваат на територијата на повеќе држави, истражувањето на појавните облици на економско-финансиски криминал е предизвик од аспект на изнаоѓање современи методи и средства за негово откривање, расветлување, документирање и превенција во согласност со националните законодавства и меѓународните правни инструменти што државите ги ратификуваат и ги имплементираат во нивните казни законодавства. Во Република Македонија непосредно пред и за време на планираниот период на истражување се случуваат крупни реформи во казненото материјално и

⁹ Камбовски В., *Измените на КЗ во функција на спречување на економскиот криминал*, МРКПК бр. 2 - 3, Скопје 2008, стр. 479. (1)

¹⁰ „Сл. весник на Република Македонија“ број 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14 и 160/14.

казненото процесно право со цел имплементирање на повеќето меѓународни правни акти со коишто се дадени препораки како за редефинирање и инкриминирање на економско-финансиските кривични дела така и кон осовременување на традиционалните мерки и дејства и воведување современи методи во функција на откривање, расветлување, докажување и превенција на економско-финансискиот криминалитет на национално и на меѓународно ниво.

Во истражувањето под наслов „Современи методи во сузбивањето на транснационалниот економско-финансиски криминал“ ќе се обрне внимание токму на изнаоѓањето и имплементацијата на современи методи и средства во сузбивањето на економско-финансискиот криминал што ги преминува националните граници, односно има карактеристики на меѓународен, транснационален криминал.

2. ПОИМ НА ТРАНСНАЦИОНАЛЕН ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ

Првата дефиниција за економско-финансиски криминал од социолошки аспект потекнува од претседателот на американското социолошко здружение Edwin Sutherland, кој во своето обраќање во Здружението во 1939 година за овој вид криминал го употребил називот white collar crime или криминал на „бели јаки“, кој на просторите на поранешна Југославија е често употребуван термин во трудовите на Владимир Водинелиќ, но и термин кој во своите трудови го употребуваат криминалистите во Република Македонија. Цуклески и Николоска елаборираат дека Sutherland го дефинирал овој криминал што се појавува во областа на економското работење, чии облици најчесто се манифестираат во махинации во врска со купопродажба на разни хартии од вредност, лажно рекламирање стоки, лажно прикажување финансиска состојба и работење на поединечни корпорации, подмитување на деловните партнери, непосредно или посредно подмитување на државните службеници, а со цел да се осигура поволен делован аранжман, проневера, ненаменско трошење средства, даночни затајувања и сл. Подоцна Sutherland дал и нова дефиниција на криминалитетот на „бели јаки“, определувајќи го како „криминал кој во

рамките на својата професионална активност, го вршат лица со висок општествен углед (Џуклески и Николоска, Економска криминалистика 2007)¹¹.

Економскиот криминалитет го сочинуваат оние облици на однесувања во економските (стопанските) односи што можат да се поврзат за субјекти со некое овластување или должност во тие односи, односно без оглед во кој сопственички однос се засноваат тие односи, без оглед на обликот на сопственоста или имотот со кој располага субјектот (Pihler 1993)¹². Како карактеристика што треба да биде содржана во дефинирањето на поимот на економско-финансискиот криминал е ненасилноста на противправните акти што ги вршат лица што имаат одредени професионални знаења, лица што се наоѓаат на одредени позиции, функции, располагаат со овластувања и во рамките на нив вршат криминални однесувања, односно позицијата или моќта што ја имаат е услов да се јават во улога на сторители на криминално дело. Но сторителите може да ги користат своите позиции и моќта да се јават во улога на сторители на криминално дело и во друга земја или да се поврзани во криминална организација што делува криминално на територија на повеќе држави со оглед на нивниот статус и овластувањата што ги имаат. На пример, направени злоупотреби на службената должност од страна на странски службени и одговорни лица во странски правни лица што имаат седишта во повеќе држави, што не ги исполнуваат законските обврски спрема склучените договори во државата каде што имаат претставништво или вршат одредена функција на службено или одговорно лице. Елементот на меѓународност е елемент што секако треба да биде опфатен во дефинирањето на поимот на транснационален економско-финансиски криминал.

Транснационалниот економско-финансиски криминал е во центарот на вниманието на сите меѓународни организации и во нивните темелни документи се посветува внимание на појавните облици и форми на криминални однесувања со елементи на транснационалност, а токму поради тоа е и настојувањето на меѓународната заедница за изнаоѓање начини, методи, средства и, секако, политичка волја на државите во нивните национални казнени законодавства да се имплементираат меѓународните документи при дефинирањето на инкриминираноста на криминалните поведенија.

¹¹ Џуклески Г. и Николоска С., *Економска криминалистика*, Скопје, 2007, стр. 19. (1)

¹² S. Pihler, *Ka savremenoj koncepciji ekonomskog kriminaliteta, Aktuelni problemi suzbijanja kriminaliteta, Institut za sociološka i kriminološka istraživanja*, Beograd, 1993 стр. 38.

Дефинираноста на економско-финансискиот криминал во национални рамки е условена од карактерот на економскиот систем, а во меѓународни рамки секако постојат повеќе различни специфики на економските системи во државите, па од тие причини постојат и различни начини на дефинираност.

Попозната дефинираност на економскиот криминалитет е дефиницијата содржана во препораката Р (81) 12 на Комитетот на министрите на СЕ од 1981 година¹³, каде поимот на економски криминал е сведен на листа од 16 дела: дела на картелите, измамнички и други дејства на злоупотреба на економската ситуација на мултинационални компании, измамнички јавни набавки или злоупотреби на државни и меѓународни грантови, компјутерски криминал, лажни фирми, лажни биланси и сметководствени евиденции, измами во однос на капиталот на компаниите, повреди од компаниите на стандардите за сигурност и за здравствена заштита на вработените, измама на доверителите (лажно банкротство), измама на потрошувачите (лажни декларации за квалитетот на стоките), нелојална конкуренција (со употреба на поткуп на други компании) и погрешно советување, фискални дела и затајување даноци, царински дела, дела со кои се повредуваат правилата на паричниот промет и вредноста на парите, берзански и банкарски дела и дела против животната средина. Основата за овој пристап е тоа дека економскиот криминал се однесува на дела со кои се погодени неопределен број жртви, се загрозува функционирањето на економијата и се предизвикува недоверба во финансискиот систем¹⁴.

Современата казненоправна теорија нема единствена дефиниција за поимот на економско казнено дело, а исто така и криминалистиката нема единствено прифатена дефиниција за поимот економско-финансиски криминалитет во националните законодавства, ниту единствена дефиниција во меѓународните документи.

Камбовски смета дека дефинирањето е условено од националниот економско-правен и финансиски систем, а во меѓународните документи се дадени основните правци за усогласување на националните законодавства со тенденција за „концепција на економско казнено право, особено неговиот материјално правен дел фокусиран врз поимот економски криминал, од особено значење е да се следи развитокот на правото на

¹³ Recommendation No. R (81) 12 of the Committee of Ministers to member States on Economic Crime [https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/general/R\(81\)12%20on%20economic%20crime_EN.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/general/R(81)12%20on%20economic%20crime_EN.pdf).

¹⁴ Камбовски В. , *оп. цит.*, стр. 498. (1)

Европската Унија, насочен пред сè кон заштита на финансиските интереси на Европската Унија“¹⁵.

Според Тупанчески, пак, општествената реакција на криминалот не може да го напушти подрачјето на правната дефиниција на криминалот: криминал е само она што со законот е определено како казнено дело. За бројните научни анализи во поглед на причинско-последничната поврзаност на глобализацијата со транснационалниот економски криминал, карактеристична е едногласноста во тврдењето за постоење на бројни нејзини негативни појави, што се изразуваат како енормно зголемување на можностите за измами, финансиски криминал, високо-профитабилни берзански, банкарски и други трансакции, инвестиции во неразвиени држави без вистински пазарен критериум и поврзано со тоа, перење пари, често оправдувано како „слободен трансфер на капиталот“. Посебната опсервација и казненоправниот третман на економско-финансискиот криминал е резултат на релативно поновите настојувања, најпрвин, за конзистентно дефинирање на неговиот поим и негово диференцирање од имотниот криминал, главно детерминирано со процесуални и криминалистичко-тактички причини (Тупанчески, Економско казнено право 2015)¹⁶.

Појдовна основа за ваквиот пристап е стојалиштето дека економско-финансискиот криминал се однесува на дела кои погодуваат повеќе или неопределен број жртви, или општеството во целина, го загрозуваат функционирањето на националната или меѓународната економија и предизвикуваат недоверба во економскиот систем. Како одговор на организираниот транснационален економски криминал, со кој се нападнати сите подрачја на глобалната економија (извозот – увозот, инвестициите, меѓународниот платен промет итн.);¹⁷ во последнава декада е интензивиран на меѓународно рамниште процесот на хармонизација на казнените законодавства, со поставување меѓународно прифатени, минимални дефиниции на одделни инкриминации. Такви се, засега, инкриминациите на корупција¹⁸ и перењето пари¹⁹. Развојот на концептот на

¹⁵ Камбовски В., *оп. цит.*, 499. (1)

¹⁶ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 11-12.

¹⁷ Тупанчески Н., *оп. цит.*,

¹⁸ Казнената конвенција на СЕ за спречување на корупција од 1999 година, Цивилната конвенција за корупцијата на СЕ од 1999 година, Конвенцијата на ООН за спречување на корупција од 2003 година.

¹⁹ Виенската конвенција на ООН за незаконит промет со наркотични дроги и психотропни супстанции од 1988 година, Конвенцијата на СЕ за перењето, потрагата, пленидбата и конфискацијата на предметите на казниво дело од 1990 година, Конвенцијата на ООН за транснационалниот организиран криминал од 2000 година и

спречувањето на корупцијата, дефинирана во најопшта смисла како злоупотреба на посебната положба на субјектите на јавни овластувања заради остварување приватни цели, доведе до проширување на нејзините казненоправни облици (делата во врска со поткупувањето и „тргувањето со влијание“) и во приватниот економски сектор. Така, Конвенцијата за корупцијата на ООН ја отстранува разликата помеѓу јавната и приватната сфера и заради хармонизација на казнените законодавства предвидува обврска за државите-потписнички за инкриминирање повеќе дела: корупција (активно и пасивно поткупување), злоупотреба на штета на јавната или приватната сопственост од страна на службени и одговорни лица, тргување со влијание и злоупотреба на функциите и незаконито богатење. Неколку меѓународни конвенции што се ратификувани во Република Македонија и чии препораки се прифатени во реформите на законодавството во Република Македонија посебно укажуваат на перењето пари како дополнително дело што ја инкорпорира основната карактеристика на организираниот економско-финансиски криминал, остварувањето профит или моќ. Тоа доведе до измена на казнените законодавства и инкриминирање насекаде на новата инкриминација на перење пари, но има реперкусии и врз унапредувањето на процесот на хармонизација на „претходните“ економски дела, од кои потекнуваат криминални приноси.

Генерално, преовладува заклучокот дека економско-финансискиот криминалитет го обележуваат три важни карактеристики:

- „а) штетата од големи размери и тоа како непосредната која се однесува на конкретно физичко или правно лице, така и посредната која е насочена против севкупниот економски систем на земјата;
- б) посебниот статус на сторителот на казненото дело, како носител на стопанска дејност која го разликува од класичниот криминалец и
- в) *modus operandi* (многу комплицираните начини на извршување, користење на современи технологии, злоупотреба на довербата итн. кои значително го отежнуваат неговото детектирање и сузбивање)²⁰.

Економско-финансискиот криминал во однос на неговата структурираност, организираност и функционирањето на сторителите ги има карактеристиките на

најновата Конвенција за перење, откривање, заплена и конфискација на приноси од казниво дело на СЕ од 2005 година.

²⁰ Тупанчески Н., *оп. цит.* стр. 15 – 16.

организиран транснационален криминал, а како одговор на овој вид криминал со кој се нападнати сите подрачја на глобалната економија во последнава декада е интензивиран на меѓународно рамниште процесот на хармонизација на казнените законодавства, со поставување меѓународно прифатени, минимални дефиниции на одделни инкриминации. Такви досега се дефинициите за корупција и перење пари, со настојување да се направи и редефинирање на другите економски дела, посебно се става акцент на „претходните“ економски дела, од кои потекнуваат криминалните приноси како услов за постоење на перење пари.

3. ПРЕДМЕТ И ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Истражувањето на транснационалниот економско-финансиски криминал од аспект на изнаоѓање современи методи за негово сузбивање како предмет ги има неговите облици и форми на манифестација во национални рамки со определување на појавните облици и форми кои имаат меѓународен карактер. Посебно внимание ќе биде посветено на инкриминациите предвидени со меѓународните конвенции, од аспект дали тие или слични на нив инкриминации се предвидени со материјалното казнено право во нашата држава. Анализата ќе биде поткрепена со податоци за конкретни случаи по кои постапувале институциите од Република Македонија, со приказ на преземените активности и методите кои биле користени за расчистување на кривичните дела. Кога се зборува за современи методи, тогаш веднаш се асоцира на начините и средствата кои се користат од органите на прогон во Република Македонија, а се предвидени со Законот за кривичната постапка, Законот за полиција и другите релевантни прописи. Со оглед на тоа што во тек е имплементацијата на крупни реформи на процесното законодавство, ќе биде анализирана и неговата усогласеност со европските норми како услов за преземање единствени мерки при постапување во сложени случаи со транснационален карактер.

Улогата на ИНТЕРПОЛ и ЕВРОПОЛ во расветлувањето на меѓународните случаи на економско-финансиски криминал и употребата на нивните методи и средства на организирање, координирање, анализа на податоци и оперативно постапување е битен сегмент на ова истражување. Таа улога ќе биде посебно потенцирана преку примери на расветлени случаи со помош на овие организации. Кога зборуваме за економско-финансиски криминал, треба да се истакне и улогата во национални и меѓународни рамки

на Управата за финансиско разузнавање (претходно Управа за спречување на перење пари и финансирање тероризам), нејзиното основање, организација, функционирање и посебно специфичните методи и средства што се користат при водењето на финансиските истраги, што ќе биде исто така дел од ова истражување.

Улогата на Јавното обвинителство, Основното обвинителство за организиран криминал и корупција, Управата за финансиска полиција и улогата на Царинската управа ќе бидат посебно проучувани како Law Enforcement Agencies, или кај нас попознати како директно надлежни институции за сузбивање на економско-финансискиот криминал, но и институции што имаат посебни овластувања. Секако, предмет на интерес се нивните методи и средства, меѓусебната координација и соработка, како и соработката што ја остваруваат со индиректно надлежните институции за сузбивање на економско-финансискиот криминал: Управа за финансиско разузнавање, Управа за јавни приходи и инспекциските служби. Посебно ќе биде истражувана новата улога на јавниот обвинител како менаџер на предистражната и истражната постапка и подносител и застапник на обвинението за економско-финансиски казнени дела пред судот.

Како поконкретен предмет на ова истражување би биле современите методи што се преземаат во согласност со законските прописи во национални рамки при водењето предистражна и истражна постапка, кои може да се препознаат при анализа на конкретни случаи (case studies) на расветлување и документирање на криминални случаи што имаат транснационален карактер по основ на сторители, место на криминално делување, место на пронаоѓање на последицата од казнено дело и сл.

4. АСПЕКТИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

4.1. Кривичноправен аспект

Истражувањето на економско-финансискиот криминал е поврзано со анализа на казненото материјално и процесно законодавство на Република Македонија, анализа на законите со кои е регулирана економската и финансиската сфера во државата, но сето тоа во корелација со меѓународните конвенции, од аспект на тоа што е предвидено во конвенциите, кои од нив се ратификувани и што од нив е имплементирано и функционира

во Република Македонија. Посебно ќе се проучат инкриминациите за економските казнени дела во согласност со Кривичниот законик со посебен осврт на измените и дополнувањата со кои, во согласност со Стратегијата за реформа на казненото законодавство усвоена од Владата на Република Македонија, треба да се придонесе за приближување на националното законодавство кон европското.

Во истражувањето, криминалот ќе се проучува од аспект на криминални случаи (кривични дела што најчесто се извршувани), сепак ќе бидат наведени и групациите на кривични дела од Кривичниот законик на Република Македонија каде што се среќаваат економско-финансиски казнени дела (кривични дела против работните односи, против јавните финансии, платниот промет и стопанството, злоупотребите на службената должност и сл.). Кога се зборува за економско-финансиски кривични дела, треба да се истакне и законската дефинираност на сторителите, и тоа дефинирањето на поимот на службено и одговорно лице, странско службено и одговорно лице, правно лице, странско правно лице и сл.

Правните лица се битен субјект во економските односи во меѓународниот промет на стоки и услуги, меѓународниот банкарски систем, но и се реален субјект во казниот систем. Од тие причини ќе биде разгледана нивната дефинираност во националното законодавство, но ќе се направи и споредба со дефинираноста на овој поим во согласност со меѓународните конвенции.

Економско-финансискиот криминал е поврзан со големи криминални материјални добивки што се конфискуваат, а ова истражување ќе биде насочено кон анализа како тоа законски е предвидено кај нас и во меѓународни рамки.

Со ова истражување би требало да се даде придонес кон создавањето на новото економско-казнено право и развој на методиката на истражување на економско-финансискиот криминалитет.

4.1.1. Дефинирање значајни поими за економско-финансискиот криминал

Дефинициите на значајните поими за економско-финансискиот криминал се преземени од донесените закони што ја регулираат правната и казненоправната материја. Во

Кривичниот законик во членот 122 се дефинирани повеќе поими од аспект на сторители и други поими што се користат во инкриминациите на економско-финансиски кривични дела. Дефинирани се сторителите на т.н. службенички кривични дела според нивните надлежности и овластувања што произлегуваат од конкретен правен акт. Во категорија на сторители на овие кривични дела се:²¹

- Како **службено лице**, кога тоа е означено како сторител на кривично дело се смета:
[L] [SEP]a) претседателот на Република Македонија, поставените амбасадори и други претставници на Република Македонија во странство и именувани лица од претседателот на Република Македонија, избран или именуван функционер во и од Собранието на Република Македонија, во Владата на Република Македонија, во органите на државната управа, во судовите, Јавното обвинителство, Судскиот совет на Република Македонија, Советот на јавните обвинители на Република Македонија и други органи и организации што вршат определени стручни, управни и други работи во рамките на правата и должностите на Републиката, во единиците на локалната самоуправа, како и лица кои постојано или повремено вршат службена должност во овие органи и организации; [L] [SEP]б) државен службеник кој врши стручни, нормативно-правни, извршни, управно-надзорни работи и управни работи во согласност со Уставот и со закон, [L] [SEP]в) овластено лице во правно лице на кое со закон или со друг пропис донесен врз основа на закон му е доверено вршење на јавни овластувања, кога должноста ја врши во рамките на тие овластувања, како и овластено лице за застапување на здруженија, фондации, сојузи и организациони облици на странски организации, спортски здруженија и други правни лица во областа на спортот, [L] [SEP]г) лице кое врши определени службени должности врз основа на овластување дадено со закон или со други прописи донесени врз основа на закон, [L] [SEP]д) воено лице кога се во прашање кривични дела кај кои како извршител е означено службено лице и [L] [SEP]е) претставник на странска држава или на меѓународна организација во Република Македонија.

²¹ Член 122 од Кривичен законик („Сл. весник на Република Македонија“ број 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14 и 160/14“).

- **Странско службено лице**, кога тоа е означено како сторител на кривично дело се смета лице кое во странска држава, меѓународна организација или јавна институција врши некоја од функциите или должностите предвидени како за службено лице. Странско службено лице ќе се смета како службено лице кај кривичните дела кај кои како извршител е определено службено лице кое во такво својство извршило службено дејство, постапувајќи на територијата на Република Македонија врз основа на меѓународен договор.
- Под **правно лице** се подразбираат: Република Македонија, единиците на локалната самоуправа, политички партии, јавни претпријатија, трговски друштва, установи, здруженија, фондации, сојузи и организациони облици на странски организации, спортски здруженија и други правни лица во областа на спортот, фондации, финансиски организации и други со закон одредени организации регистрирани како правни лица и други заедници и организации на кои им е признато својството на правно лице.
- Под **странско правно лице** се подразбира јавно претпријатие, установа, фонд, банка, трговско друштво или друг облик на организираност според законите на странска држава во вршење на стопански, финансиски, банкарски, трговски, услужни или други дејности, кое има седиште во друга држава, или претставништво во Република Македонија, или е основано како меѓународно друштво, фонд, банка или установа.
- **Одговорно лице во правно лице** се смета лице во правно лице на кое со оглед на неговата функција или врз посебно овластување во правното лице му е доверен определен круг на работи што се однесуваат на извршување на законските прописи или на прописите донесени врз основа на закон или општ акт на правното лице во управувањето, користењето и располагањето со имот, раководењето со производниот или деловен потфат, некој друг стопански процес или надзорот над нив. Како одговорно лице се смета и службено лице кога се во прашање дела кај кои како сторител е означено одговорно лице, а не се предвидени во главата за кривични дела против службената должност, односно како кривични дела на службено лице предвидени во некоја друга глава на овој законик. Кога е тоа посебно предвидено со овој законик, како одговорно лице се смета и лицето кое

врши посебна функција или овластување или на кое му е доверено самостојно вршење на определени работи во странско правно лице, како и лицето кое е претставник на странско правно лице во Република Македонија.

- Како лице кое врши работи од јавен интерес се смета лицето кое врши функции, должности или работи од јавен, односно општ интерес, како што се наставник, воспитувач, лекар, социјален работник, новинар, нотар, адвокат или друго лице, кое тие работи ги врши самостојно или во правно лице кое врши дејност од јавен, односно општ интерес определен со закон.

Понатаму, во остатокот од членот 122 од Кривичниот законик поимовно се определуваат и други поими што се значајни за сузбивање на економско-финансискиот криминалитет, и тоа:

- **Исправа** е секој предмет што е подобен или одреден да служи како доказ на некој факт што има вредност за правните односи. Јавна исправа е исправа издадена од надлежен орган, организација или лице кое врши работи од јавен интерес врз основа на закон или друг пропис заснован врз закон.
- **Пари** се средства за плаќање во готово во апоени или електронски пари кои врз основа на закон се во оптек во Република Македонија или во странска држава.
- Под **платежни картички** се подразбира секаков вид средства за плаќање издадени од банкарски или други финансиски институции кои содржат електронски податоци за лица и електронски генерирани броеви со кои се овозможува вршење на каков било вид на финансиски трансакции.
- **Принос од казниво дело** е секој имот или корист прибавена посредно или непосредно со извршување на казниво дело, како и принос од казниво дело сторено во странство, под услов во времето кога било сторено да било предвидено како казниво дело и според законите на државата во која е сторено и според законите на Република Македонија.
- Под **повеќе лица** се подразбираат најмалку три или повеќе лица.
- Под **група, банда или друго злосторничко здружение или организација** се подразбираат најмалку три лица кои се здружиле за вршење кривични дела, во кој број влегува и организаторот на здружението.

- Под **компјутерски систем** се подразбира каков било уред или група на меѓусебно поврзани уреди од кои, еден или повеќе од нив, врши автоматска обработка на податоци според одредена програма.
- Под **компјутерски податоци** се подразбира презентирање на факти, информации или концепти во облик погоден за обработување преку компјутерски систем, вклучувајќи и програма подобна компјутерскиот систем да го стави во функција.
- Под **имот** се подразбира пари или други инструменти за плаќање, хартии од вредност, депозити, друга сопственост од секаков вид и тоа материјална или нематеријална, движна или недвижна, други права врз предметите, побарувања, како и јавни исправи и легални документи за сопственост и актива во пишан или во електронски облик или инструменти со кои се докажува правото на сопственост или интерес во таквиот имот.
- Под **предмети** се подразбираат движни и недвижни предмети кои се целосно или делумно искористени или требало да бидат искористени или настанале со извршување на кривично дело.

Заради прецизирање на значењето, и Законот за кривичната постапка дава дефиниции на повеќе термини кои се употребуваат при спроведување на процесните дејства и водењето на кривичните постапки, и тоа:²²

- **Осомничен** е лице против кое се води претходна постапка.
- **Обвинет** е лице против кое е потврден обвинителен акт, поднесен обвинителен предлог, поднесен предлог за примена на мерка за безбедност, поднесен приватна тужба или поднесен предлог за издавање на казнен налог. Изразот обвинет во овој закон се употребува и како општ назив за осомничен, обвинет и осуден.
- **Осуден** е лице за кое со правосилна пресуда е утврдено дека е кривично одговорно за определено кривично дело.
- **Жртва** на кривично дело е секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите права и интереси како последица на сторено кривично дело.

²² Чл. 21 од Законот за кривичната постапка, „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 150/10.

- **Оштетен**, покрај жртвата, е и друго лице чие лично или имотно право е повредено или загрозено со кривично дело и кое учествува во кривичната постапка со приклучување кон кривичното гонење или заради остварување на имотноправно барање.
- **Приватен тужител** е лице кое поднело приватна тужба заради гонење на кривични дела кои се гонат по приватна тужба.
- **Тужител** е јавниот обвинител и приватниот тужител.
- **Странки** се тужителот и обвинетиот.
- **Правосудна полиција** се полициските службеници од Министерството за внатрешни работи и припадниците на Финансиската полиција и со закон овластени лица на Царинската управа кои работат на откривањето на кривичните дела.
- Терминот Полиција се употребува како општ назив за правосудната полиција и за припадниците на полицијата во смисла на Законот за полицијата, како и припадниците на Воената полиција.
- **Судија на претходната постапка** е судија кој во текот на претходната постапка одлучува за слободите и правата на обвинетиот во случај пропишан со Уставот на Република Македонија, со закон и меѓународен договор ратификуван во согласност со Уставот на Република Македонија и за други работи определени со закон.
- **Директно испитување** е испитување на сведок и вештак од странката, односно бранителот кој го предложил сведокот, односно вештакот што претставува начин на изведување на овие докази во текот на главната расправа.
- **Вкрстено испитување** е испитување на сведок и вештак од спротивната страна што претставува начин на изведување на овие докази во текот на главната расправа.
- **Основи на сомневање** се сознанија кои врз основа на криминалистичкото знаење и искуство може да се оценат како доказ за сторено кривично дело.
- **Основано сомневање** е повисок степен на сомневање заснован врз прибавените докази кои упатуваат на заклучок дека определено лице сторило кривично дело.
- Преглед на лица, возила, багаж и простории, претставува овластување врз основа на овој и друг закон, ограничено на надворешни проверки на облеката и други

предмети и багаж со помош на сетилата за вид, слух и мирис, но не и на дејствија со кои нешто што не е видно се прави видно со отворање, отпакување и сл.

- **Претрес** е детално истражување на лице, средство за превоз, дом под услови определени со закон.
- Под снимање се подразбира визуелно-тонско или визуелно или тонско снимање и
- **Технички советници** се стручни лица од регистарот на вештаци кои странките ги ангажираат тогаш кога во текот на постапката им е потребна експертска помош од определена област.

4.2. Криминалистички аспект

Отривањето, расветлувањето, докажувањето и превенцијата на сите криминални облици и форми е предмет на криминалистиката, а посебно на гранка на криминалистичката методика што се занимава со изнаоѓање специфични методи и средства што се соодветни за откривање на овој вид криминалитет. Истражувањето на економско-финансискиот криминалитет во национални рамки е во рамките на методиката за истражување на економско-финансиски криминалитет преку примена на националното казнено материјално и процесно законодавство. Ширењето на криминалните однесувања надвор од националните граници на ниво на регион, но и глобално, ја налага потребата од дефинирање на соодветни законски рамки и изнаоѓање методи и средства за негово сузбивање. Како основа за преземање какви било мерки и дејства се прилагодување и усогласување на законските прописи, а во рамките на криминалистичката методика се изнаоѓање соодветни начини, методи и средства за примена на законски предвидените решенија. Секоја од пропишаните мерки се применува во зависност од криминалното однесување, криминалната ситуација, просторот, времето, средствата и сторителите. Криминалистичката методика во зависност од криминалната ситуација дава соодветни методи на постапување со најразлични оперативно-тактички комбинации, примена на соодветни методи и средства на откривање, расветлување, а, кога станува збор за економско-финансиски криминал, и за специфичниот начин на обезбедување доказен материјал. Транснационалниот економско-финансиски криминал налага специфични начини на постапување и координација на надлежните органи од повеќе држави, и токму

тука доаѓа до израз подготвеноста за соработка, координација и помош при преземањето на потребните мерки и дејства во функција на обезбедување релевантен доказен материјал за успешно понатамошно водење кривични постапки против сторителите.

„Криминалистичкото истражување на економско-финансискиот криминалитет е сложена оперативна дејност каде треба посебен акцент да му се стави на криминалистичкото планирање што претставува значаен чинител за успешна и плодотворна криминалистичка профилактика. Планираната, содржински осмислената и конципирана криминалистичка работа на секој субјект во предистражната и кривичната постапка овозможува систематско, економично, прецизно и стручно разјаснување на објективната и субјективната страна на кривичното дело, така што со постапувањето на тој начин криминалистот создава оптимални реални претпоставки за криминалистичка и поширока општествена ориентација за зачувување и заштита на општествените и други добра и вредности од какви било напади на загрозување. Криминалистичкото планирање е нераскинливо поврзано со криминалистичкото прогнозирање како камен темелник за проекција на планираната борба против криминалитетот на репресивно превентивен план (Ангелески 2014)²³.

Криминалистичкото планирање е особено значајно за целокупното криминалистичко истражување на транснационалниот економско-финансиски криминалитет бидејќи без добар план и концепт на преземање криминалистички мерки и дејства што се традиционални, во комбинација со современите техники, методи и средства, невозможно е да се стигне до целта, т.е. да се обезбеди релевантен доказен материјал за целокупната криминална ситуација на сторени кривични дела, инволвираност и организираност на сторителите и засолнување на криминалните приноси. Примената на новите концепти на паралелност при водење криминалистичка и финансиска истрага и примената на методите на финансиската истрага е во функција на детектирање на видот, висината и локацијата на криминалните приноси за овозможување нивна конфискација.

Ова истражување има улога да даде свој придонес во понатамошен развој на методиката за истражување на економско-финансискиот криминал, но не само во национални рамки, туку и пошироко бидејќи глобализацијата во светски рамки, освен со

²³ Методија Ангелески, *Криминалистички теории* (Скопје, 2014), стр 19.

многубројните позитивни ефекти, е проследена и со многубројни негативни појави како што е криминалот.

5. ЦЕЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Kuhn го наметнува клучното прашање во истражувањата во општествените науки сугерирајќи дека научните дисциплини почиваат на парадигма што дефинира што да се истражува, или релевантност на општествениот феномен, зошто да се истражува, или формулирање објаснувачки хипотези и како да се истражува, односно кои методи да бидат искористени (Kuhn 1962)²⁴. Некои истражувачи сметаат дека има само еден пристап (а според тоа и една парадигма) во општествените истражувања. King, Keohane и Verba го синтетизирале „идеалот“ кон кој се стремат сите квантитативни и квалитативни истражувања, преку следнава дефиниција за научни истражувања:

- „1. Целта е да се изведе заклучок, истражувањата се дизајнираат да резултираат со дескриптивни или објаснувачки заклучоци врз основа на емпириските податоци за општествените појави;
2. Процедурите се познати. Научните истражувања користат експлицитни, кодифицирани и познати методи за да генерираат и да анализираат податоци чија веродостојност може да се оценува;
3. Заклучоците се неизвесни;
4. Содржината е метод, а истражувањето настојува да воспостави правила за донесување заклучоци од кои зависи неговата валидност“ (King, Keohane and Verba 1994)²⁵.

Сепак, не сите истражувачи го прифаќаат ваквиот концепт и сметаат дека постојат различни гледишта на општеството. Donatella della Porta и Michael Keating аргументираат дека анализата на определена област или општествена појава во поширока смисла не се стреми да промовира единствена вистина, туку да воспостави стандарди за аргументација и дебата, препознавајќи ги разликите во пристапите и видовите на податоци (докази) (Della Porta and Keating, *How many approaches in the social sciences? An epistemological introduction* 2008)²⁶. Земајќи предвид дека истражувачите не секогаш имаат различни

²⁴ Kuhn Thomas, 1962, *The Structure of Scientific revolutions*, University of Chicago Press.

²⁵ Поопширно во King, Gary, Robert O. Keohane and Sidney Verba 1994, *Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton University Press.

²⁶ Donatella della Porta and Michael Keating, 2008, *Approaches and Methodologies in the social sciences, a pluralist perspective (How many approaches in the social sciences? An epistemological introduction)*, p. 19, Cambridge University Press.

гедишта, потребно е да ги земаат предвид различните пристапи, разликите меѓу нив и степенот до кој тие може да се комбинираат.

Ова истражување што се однесува на современите методи на сузбивање на транснационалниот економско–финансиски криминал претендира да постигне повеќе применливи цели, и тоа:

- Придонес во усогласувањето на националното законодавство со европските и со светските законодавства;
- Проучување на тоа колку се имплементирани меѓународните конвенции и договори во законските решенија на организациски и функционален план во нашата држава;
- Придонес кон примена на современите методи и средства што се применуваат во истрагите на економско–финансиски криминал во другите држави и кај нас;
- Придонес за координација и соработка меѓу полициите во регионот и соработката на институциите надлежни за спроведување на законот (law enforcement agencies) во регионални, европски и светски рамки;
- Подобрување на соработката во рамките на ИНТЕРПОЛ и ЕВРОПОЛ;
- Придонес за подобра оперативна соработка на ниво на билатерална, регионална и мултилатерална соработка во расветлувањето на кривичните дела и обезбедувањето доказен материјал за водење сложени транснационални криминалистички и финансиски истраги;
- Јакнење на капацитетите за препознавање на економско–финансискиот криминалитет и превентивно делување како дел од процесот на сузбивање на економско–финансискиот криминалитет.

6. ХИПОТЕЗИ

Клучната фаза во процес на истражување е дефинирањето на концептот низ кој практично иницијалните идеи и хипотези ќе бидат преточени во суштинско истражување. Класичните правила на Sartori, кој јасно става на знаење дека јасен концепт е почеток на секое истражување, кој понекогаш е базиран на согледувања, понекогаш на емпириски податоци, понекогаш на поапстрактни основи доколку се работи за теоретски концепт

како што е легислативата (Sartori 1984)²⁷. Истражувањето на транснационалниот економско-финансиски криминал како сериозен проблем бара поставување концепт преку дефинирање хипотези што треба да бидат рамка на истражувањето. Како главна хипотеза на ова истражување би била:

„Сузбивањето на транснационалниот економско-финансиски криминал е во директна зависност од функционирањето, координацијата и соработката на директно надлежните институции за спроведување на законите (law enforcement agencies) на национално ниво и нивна соработка и координација со другите институции во странство и меѓународните организации, и од комбинираната примена на традиционалните и современите методи, дејства и мерки за откривање, расветлување и обезбедување релевантен доказен материјал за кривичните дела, за нивните сторители и за криминалните приноси“.

Дополнителни хипотези на истражувањето се:

- Македонското казнено законодавство е усогласено со европското казнено законодавство;
- Во Република Македонија се формирани и успешно функционираат директно надлежните институции за истражување на економско -финансискиот криминал;
- Една од главните улоги во финансиските истраги ја има Управата за финансиско разузнавање (претходно Управа за спречување на перење пари и финансирање тероризам) иако нема полициски овластувања;
- Централната и водечка улога на Јавното обвинителство во функција на менаџирање на предистражната и истражната постапка е предуслов за расветлување на криминалните ситуации;
- Во расветлувањето на криминалните ситуации со меѓународен карактер за целосно расветлување и документирање на кривичните дела се применуваат меѓународните норми што преку ратификација на релевантните документи се составен дел и од македонското законодавство;
- Една од главните причини за успех на меѓународните финансиски истраги е координирана и единствена акција на надлежните институции;

²⁷ Sartori, Giovanni 1984. "Guidelines for Concept Analysis", in Giovanni Sartori (ed), *Social Science Concepts: A Systematic Analysis*, London, Sage, pp.15-85.

- Примената на традиционалните законски мерки и дејства во комбинација со современите методи на криминалистичко и финансиско истражување овозможува целосно расветлување на криминалните ситуации со елементи на транснационален економско-финансиски криминалитет;
- Континуираното јакнење на капацитетите на органите надлежни за сузбивање на криминалот и неговото препознавање имаат важна улога за поуспешна превенција како дел од процесот на сузбивање на економско-финансискиот криминалитет.

7. МЕТОДИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Според Corbetta, вообичаено, конкурентските пристапи во истражувањата во општествените науки се разликуваат врз база на нивната онтолошка основа поврзана со постоењето на реалноста; нивната епистемолошка основа поврзана со можноста за спознавање на реалноста и формите во кои се јавува ваквото спознавање и нивната методолошка основа што се однесува на инструментите што се користат да се дојде до спознанието (Corbetta 2003)²⁸. Vauböck смета дека, иако нормативната теорија и емпириските истражувања станале посебни гранки од општествената наука, емпириските истражувања може да бидат раководени од нормативната теорија што може да биде подобрена со емпириските истражувања (Vauböck 2008)²⁹. Впрочем, како што констатираат Kaase и Newton, социолошките, политичките и правните норми може да бидат предмет на емпириски студии чија цел не е да ги дефинираат нормативните услови, поточно да се анализираат без притоа да се промовираат или да се критикуваат (Kaase and Newton 1998)³⁰. Во процесот на одлучување за избор на методите што ќе бидат користени во едно истражување неизбежно се поставува прашањето кој метод е најсоодветен за истражување конкретна проблематика.

Без сомневање, не постои универзален модел ниту прецизен одговор на ова прашање, како што впрочем и Donatella della Porta и Michael Keating застануваат зад

²⁸ Corbetta, Piergiorgio 2003. *Social Research. Theory, Methods and Techniques*. London: Sage стр. 12-13.

²⁹ Vauböck Rainer, *Normative political theory and empirical research* стр. 40 во Donatella della Porta and Michael Keating, 2008, *Approaches and Methodologies in the social sciences, a pluralist perspective*, Cambridge University Press.

³⁰ Kaase, Max and Kenneth Newton 1998. *Beliefs in Government*. Oxford University Press..

стојалиштето против концептот на непробојни бариери меѓу различните научни пристапи и методологии. Тие веруваат дека општествените истражувања се колективна творба изградена со примена на различни техники, методологии и методи. Сметаат дека општествените истражувања се резултат на различни зададени задачи во различни моменти, од изборот на проблемот што се анализира, преку развојот на соодветна теорија и концепт, до изборот на случаи и сегменти за анализа (Della Porta and Keating, *Comparing approaches, methodologies and methods* 2008)³¹. Без разлика на различните стојалишта на истражувачите и предноста што ја даваат на еден или на друг метод во истражувањето, новите предизвици со кои академската заедница се соочува се транснационалните истражувања и комбинацијата на методи што се применуваат.

Оттука и во текот на истражувањето на примената и потребата од изнаоѓање современи методи за сузбивање на транснационалниот економско-финансиски криминал ќе бидат користени повеќе научни методи и постапки, и тоа:

1. Нормативен метод,
2. Статистички метод,
3. Компаративен метод,
4. Метод на анализа на случај,
5. Инструменти на прибирање податоци: анкета, интервју и аналитички концепт на прибирање податоци.

8. ИЗВОРИ НА ПОДАТОЦИ

Научно-истражувачкиот проект под наслов „Современи методи на сузбивањето на економско-финансискиот криминал“ е сложен истражувачки проект во кој ќе бидат користени повеќе извори на податоци, и тоа:

1. Судски досиеја,
2. Евиденции на Јавното обвинителство,
3. Евиденции на Управата за Финансиска полиција,
4. Евиденции на Царинската управа;

³¹ Donatella della Porta and Michael Keating, 2008, *Approaches and Methodologies in the social sciences, a pluralist perspective (Comparing approaches, methodologies and methods)*, p. 316, Cambridge University Press.

5. Евиденции на Управата за спречување на перење пари и финансирање тероризам,
6. Евиденции од Министерството за внатрешни работи на Република Македонија,
7. Домашна и странска литература,
8. Податоци објавени на интернет-страниците на домашните и странските директно надлежни институции за сузбивање на економско-финансискиот криминал,
9. Публикации и стручни извештаи од надлежните институции и сл.

9. ПРОСТОРНА И ВРЕМЕНСКА РАМКА

Научно-истражувачкиот проект главно ќе биде насочен кон истражување и примената на современите методи и средства за сузбивање на економско-финансискиот криминал во криминалните случаи каде што е вклучена и Република Македонија по кој било основ, дали како иницијатор за водење меѓународни финансиски истраги каде што главната улога е на домашните директно надлежни институции, но и на криминални случаи каде што Република Македонија преку нејзините институции на кој било начин учествувала во разјаснување и документирање на меѓународни криминални случаи со елементи на економско-финансиски криминал. Просторната рамка зависи од првично добиените податоци за учество на надлежните институции од Република Македонија во разјаснување меѓународни криминални ситуации, а временската рамка ќе биде периодот 2004-2014 со посебен акцент на последниве пет години, односно периодот 2009-2014, од причини што токму во последните пет години се интензивира меѓународната соработка во откривањето и разјаснувањето криминални ситуации со интернационален карактер и се имплементира Стратегијата за реформа на кривичното законодавство.

II ДЕЛ

ОСНОВИ НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ

1. ДЕФИНИРАЊЕ НА ОРГАНИЗИРАН, ТРАНСНАЦИОНАЛЕН ЕКОНОМСКО- ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ

Транснационалниот економско-финансиски криминал е тесноповрзан со мотивот за остварување профит, добивка и имотна корист што произлегуваат од незаконски постапки. Во глобални рамки, овој вид криминал е динамичен и се приспособува на средината, која и самата се менува. Транснационалниот економско-финансиски криминал станува сè повеќе мултинационален и хетерогено структуриран од разновидни незаконски активности, проследени со обиди за озаконување на парите и имотната корист стекнати на незаконски начин.

Анализите покажуваат дека првите кривични дела од економско-финансиска природа датираат од времето на Римското царство³². Витларов елаборира дека „првите институционални решавања на проблемите со злоупотребите се забележани во Франција каде во 1716 година бил формиран посебен суд чијашто надлежност била да суди во последен степен за сите злоупотреби. Но, бидејќи тоа било толку раширена појава, добила статус на обичај, па било согледано дека не може да биде искоренета со остри осуди, поради што веќе наредната година доаѓа до општа амнестија со посебен едикт, со кој е укинат овој специјален суд. Ова е единствен случај во историјата, каде што државата не само што не можела да излезе на крај во борбата против службениците, туку во постапката со општа амнестија, јавно ја признала својата немоќ“³³.

³² Во периодот на воспоставување на институтот на одговорност, првите кривични тужби против римските чиновници се според Законот *Lex Acilia*. Според одредбите на овој Закон, сторителите на злоупотреби не само што имале обврска да ја надоместат штетата туку ваквите однесувања според пропишаните санкции биле изедначени со кражбите, така што надоместокот на штетата се плаќал во двоен износ. Според подоцна донесениот Закон *Lex Servilia*, за сторителите на злоупотреби, освен надомест на штетата во двоен износ, било предвидено и губење на политичките права. Пооопширно кај *Tomanić M., Krivična dela korupcije*, Beograd, 1990, str. 23.

³³ Витларов Т., *Репресија и превенција на корупцијата*, Штип, 2006, стр. 21. (1)

Сфаќањето за содржината на поимот на економски криминал како „нова форма“ еволуира од постарото диференцирање на поимот „криминал на белите јаки“ (White Collar Crime) до современите теории за „криминал под заштита на законот“. Првиот поим го промовира американската криминологија, поточно Edwin Sutherland во 1939 година³⁴. Како антипод на криминалот „на сините јаки“ што го означува општиот криминал на посиромашните слоеви, тој е синоном за криминалот на богатите, привилегирани социјални слоеви, во кои влегуваат економската, финансиската и политичката олигархија. Тупанчески потенцира дека за повеќето криминолози, оваа форма на антисоцијално однесување е типичен случај на несовпаѓање на правната и социолошко-криминолошката дефиниција на криминалот за која криминално е и однесувањето што ги загрозува индивидуалните и општествените вредности, иако не е забрането со закон. Имено, за криминалитетот на сините мантили е својствена употребата на физичка сила, додека, пак, „криминалците со белите јаки“ по природа се стручни и бележат висок степен на професионалност - така, на пример способност за манипулација во сметководство или финансиски извештаи итн. (Тупанчески, Економско казнено право 2015)³⁵.

Криминалните однесувања со кои се злоупотребувала одредена функција во општеството, во теоријата се нарекувале криминал на бели јаки, односно *white - collar crime*, поим често користен за дефинирање на злоупотребата на положбата, власта, трговија со дрога, затворена трговија, измами, минимално плаќање на работната сила, кршење на законите, експлоатација што предизвикува финансиски, физички и психолошки штети кај поединците и нарушување на економските, политичките и општествените институции и вредности³⁶. Новата дефиниција на Sutherland го определува криминалитетот на „бели јаки“ како „криминал што во рамките на својата професионална активност го вршат лица со висок општествен углед“³⁷. Наведената дефиниција за криминалот на бели јаки на некој начин го опфаќа економско-финансискиот криминалитет како криминал на богатите, привилегирани социјални слоеви, каде што спаѓа економската, финансиската и политичката олигархија, односно како збир на казниви дела што ги вршат лица што уживаат повисок социјален статус во

³⁴ Edwin H Sutherland, *White Collar Crime* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1961).pg, 38.

³⁵ Тупанчески Н. , *оп. цит.* стр. 9.

³⁶ Бановић Б. , *Обезбеђење доказа у криминалистичкој обради кривичних дела привредног криминалитета*, Београд, Земун, 2002, стр. 16. (1)

³⁷ Бановић Б. , *оп. цит.*, стр. 13. (1)

вршењето на нивната професија. Понатаму, Cohen ја разработува неговата теза во насока дека ваквиот криминал вклучува повреда на довербата што е дадена или се подразбира дека е дадена во која било форма (The Sutherland Papers 1956)³⁸.

Во 1970 година Herbert Edelhertz, тогашен претставник на американското Министерство за правда, криминалитетот на белите јаки го дефинира како “нелегален чин или серија на незаконски дејствија извршени со не физички средства, прикривање или измама за да се добие пари или имот, за да се избегне плаќање или губење на пари или имот, или да се добие бизнис или личен предност.” Според ова дефиниција криминалитетот на белите јаки е дефиниран според средството со кое делото се врши - конкретно, нефизички средства кои вклучуваат прикривање или лукавство. Секое противправно дело или серија на дела извршени од страна на лице што ги исполнува овие формални барања се смета криминалитет на белите јаки.³⁹

Со оглед на фактот дека транснационалниот економско-финансиски криминалитет често се јавува во организирана форма, анализирајќи ги сфаќањата и толкувањата за тоа што е организиран криминал, повеќето автори ги препознаваат и елементите на економско-финансискиот криминал посебно елементите на криминалот на „бели јаки“. Според толкувањата на Maltz⁴⁰ за тоа што е организиран криминал кривичното дело се состои од трансакција пропишана со кривичното право помеѓу сторителот и жртвата. Според ова толкување не е неопходно жртвата себе си да се доживува како таква, односно нејзината свест за виктимизација не е неопходна. Оттука организираното криминално поведење е кривично дело во кое се вклучени повеќе од еден поединец, а сторителите имаат намера да ја задржат својата организација, со цел понатамошно вршење кривични дела. Во кривични дела од областа на организираниот криминал спаѓаат разни облици на насилство, крајби, корупција, постигнување економска моќ, измами, како и дела што подразбираат партиципирање на жртвата. Целта на повеќето дела од организиран криминал е постигнување моќ, било политичка, било економска. Овие две цели не се

³⁸ “The Sutherland Papers”, *In et al. Indiana University Publications, Social Science Series*, ed. Albert K. Cohen (Bloomington: Indiana Univ. Press, 1956).p. 49.

³⁹ Edelhertz Herbert, 1970. *The Nature, Impact and Prosecution of White – Collar Crime*. Washington, DC: U.S Department of Justice, str. 19 – 20.

⁴⁰ Michael D Maltz, “On Defining ‘Organized Crime’: The Development of a Definition and a Typology,” *Crime and Delinquency* 3, no. 22 (1976): 338-46. Robin Gerald, “White-Collar Crime and Employee Theft,” *Crime and delinquency* 20 (3) (1974): 251-62. Gary Green, *Occupational Crime* (Chicago, IL: Nelson-Hall Publishers, 1997 (1990)).

ексклузивни, може меѓусебно да се исклучуваат, но може и да се надополнуваат, да бидат цели на една иста криминална организација, која има за цел со криминално делување да оствари економска моќ, а со економската моќ да се стекне со политичка моќ. Постојат повеќе начини на остварување или постигнување на овие две цели, и тоа ако целта е политичката моќ, таа може да се стекне со незаконски криминални процеси или со насилно рушење на постојниот општествен поредок. Ако се работи за стекнување економска моќ, нејзиното остварување може да биде преку вршење вообичаени кривични дела (*mala en se*), преку преземање незаконски деловни активности (*mala prohibita ili vices*) или преку вршење незаконски деловни активности во рамките на законска функција, работно месо или должност (*white collar crime*).

Во сите дефиниции или теоретски толкувања за поимот и појавните облици на организиран криминал се потенцира криминалното здружување за криминално делување со цел вршење кривични дела од кои се стекнуваат високи криминални приходи или се стекнува економска моќ со незаконско работење. Неуспешноста во откривањето и гонењето на криминалот влијае стимулирачки и дополнително го поттикнува и со тоа се овозможува криминално делување и збогатување на организирани криминални структури.

Cressey и Abadinsky го толкуваат поврзувањето на криминалните структури со властите како една од основите или можен предуслов за организираниот криминал. Според Cressey⁴¹, „организираното злосторство (кривично дело) е кое било злосторство извршено од страна на лице што припаѓа на одреден криминален естаблишмент, односно да е вклучено во одредена поделба на работите и заземање позиција што вклучува вршење кривични дела, при што таквата поделба вклучува најмалку една од моќните положби – положба на оној што корумпира, положба на оној што е корумпиран и положба на оној што делува на одреден начин во рамките на криминалната организација“. Додека, според Abadinsky, „организираниот криминал е неидеолошко здружување на одреден број лица, кои меѓу себе остваруваат блиска општествена интеракција, организирани се на хиерархиска основа од најмалку три нивоа-рангови со цел обезбедување профит и/или моќ, благодарение на учството во незаконски и законски активности. Позицијата во хиерархијата и позицијата на функционалната специјализација мора да бидат пренесени

⁴¹ Манојловиќ Д. и Јовиќ В., *Основне дефиниције организовано криминала*, Безбедност 06-04, Београд, 2004, стр. 852.

(преземени) врз основа на сродство или пријателство или рационално пренесени (доверени) со оглед на вештината на оној кому му се доделува одредена позиција. Постојаноста на членството се подразбира, а членовите се стремат да го сочуваат својот интегритет во своето здружение и активностите во наредната целна организираност. Организацијата одбегнува конкуренција и тежнее кон монополизација во однос на одредена индустриска гранка или на територијална основа. Организацијата има волја да употребува сила и насилство или да се служи со подмитување со цел остварување на своите криминални цели или заради обезбедување дисциплина во организацијата меѓу членството, членството има свои правила на почитување, кои се пишани или непилшани, а за непочитување на правилата се предвидени санкции (Манојловиќ и Јовиќ 2004)⁴².

Според друго гледиште, организираниот криминал е траен криминален потфат што рационално се врши заради стекнување профит од незаконски активности, а неговото трајно постоење се одржува со употреба на сила, закани, монополска контрола или корумпирање на јавните службеници (Albanese 2000)⁴³. Лабовиќ разликува повеќе типови на организиран криминал врз основа на следните критериуми⁴⁴:

- Општествената поврзаност (етаблираност во системот);
- Организациската форма, односно нивото на организациската поставеност и хиерархиската структура внатре во организираните криминални групи;
- Обемот на нематеријалните и материјални штетни последици.

Понатаму, Лабовиќ го анализира институционалниот организиран криминал како посебен облик на организиран криминал кој има свои специфики по кои се разликува од останатите облици на организиран криминал со неколку конститутивни елементи и тоа⁴⁵:

- Организирано криминално делување на најмалку три или повеќе лица, кои постапуваат според одреден (не)формален договор/план за извршување на задачите;
- Релативно подолг временски период;

⁴² Манојловиќ Д. и Јовиќ В., *оп. цит.*, стр. 853.

⁴³ Albanese J. S., *The causes of organized crime, Journal of Contemporary Criminal Justice*, Thousand Oaks, 2000, pg. 23.

⁴⁴ Миодраг Лабовиќ и Марјан Николовски, *Организиран криминал и корупција* (Скопје: Факултет за безбедност, 2010). Стр 67 - 69

⁴⁵ Миодраг Лабовиќ и Марјан Николовски, *Организиран криминал и корупција* (Скопје: Факултет за безбедност, 2010).стр. 84-85.

- Вршење на сериозни кривични дела и
- Стекнување финансиска и/или материјална корист, или, стекнување и/или одржување на политичка и/или општествена моќ.

Според критериумот на територијална застапеност, односно територијата каде што делува организираниот криминал, може да се зборува за подвидови на организиран криминал, а тоа се следните (Лабовиќ и Николовски 2010):⁴⁶

- Транснационален организиран криминал;
- Национален организиран криминал;
- Регионален организиран криминал;
- Локален организиран криминал.

Анализирајќи ги обидите за дефинирање на организираниот криминал, Лабовиќ ги наведува објективните лимити за сеопфатно дефинирање на организираниот криминал⁴⁷:

- Сложената етиолошка и различна историска генеза на појавата;
- Преширокиот дијапазон на криминалните и легални активности (на сè што носи висок профит);
- Цврстината на солидарната интегрираност на членството (пред сè кога зборуваме за мафијашкиот тип на организираниот криминал);
- Спецификите во внатрешната организација;
- Разликите во методската и телеолошка смисла;
- Поврзаноста со претставници од различни нивоа на државните и политичките структури;
- Особеностите на неговиот локален, национален, религиозен и трансконтинентален карактер;
- Суптилни поврзаности со терористичките организации преку нивно финансирање и други облици на поддршка;

⁴⁶ Миодраг Лабовиќ и Марјан Николовски, *Организиран криминал и корупција* (Скопје: Факултет за безбедност, 2010), стр. 101.

⁴⁷ Миодраг Лабовиќ и Марјан Николовски, *Организиран криминал и корупција* (Скопје: Факултет за безбедност, 2010), стр. 48.

- Разните други перфидни форми на влијание во меѓународните политички и економски односи.

Понатаму се издвојува генеричкиот поим на организиран криминал кој го дефинира како: организирана криминална активност на група составена од три или повеќе лица, којашто делува подолг временски период за извршување на сериозни кривични дела, со различен степен на организациска структура, со мешање на легалниот и нелегалниот бизнис преку инвестирање на криминални активности во легални бизниси или други легални трансакции, со влијание врз државната администрација, полицијата, провостството и политиката, коишто во определени ситуации може да се најдат под целосна контрола над организираниот криминал, што имплицира директна инволвираност на државно-политички структури, сè до целосно контролирање или влијание врз определени медиуми и невладини организации, при што, методите на насилство се користат доколку перфидните методи на притисок и корупција не дадат очекуван исход. Целта на организираниот криминал е стекнување финансиска и/или друга имотна корист и/или стекнување и/или одржување на политичка и/или општествена моќ (Лабовиќ и Николовски 2010)⁴⁸.

Арнаудовски, Нанев и Николоска за економско-финансискиот криминалитет анализираат дека има неколку битни обележја и тоа: слаба воочливост, комплексност, тешкотии во откривањето и процесуирањето, благата казнена политика, законската непрецизност и проблеми коишто се јавуваат во статусот на деликвентите. Говорејќи за неговото значење според опфатот и тежината на последиците, односно предизвиканата штета, пред сè како финансиски и социјални последици заклучуваат дека овој вид криминалитет предизвикува и определени процеси коишто со меѓусебното дејствување можат да доведат до дестабилизација и на општествените односи, а воедно сериозни се и заканите за развојот на демократијата, владеењето на правото и човековите права и државната безбедност, стабилноста и економскиот развој на земјите во Југоисточна Европа и пошироко (Арнаудовски, Нанев и Николоска, Економскиот криминалитет во Република Македонија 2009)⁴⁹.

⁴⁸ Миодраг Лабовиќ и Марјан Николовски, *Организиран криминал и корупција* (Скопје: Факултет за безбедност, 2010). стр. 59.

⁴⁹ Арнаудовски Љ., Нанев Л. и Николоска С., *оп. цит.* стр. 176. (1).

Без разлика кое гледиште ќе се заземе, неспорно е дека економско-финансискиот криминалитет го нарушува правилното одвивање на економските односи и функционирањето на економските односи како и реализацијата на економско-стопанските активности и непосредно ја подрива стабилноста на општеството. Бројните малверзации и криминални дејности, особено оние од најтежок вид кои се однесуваат на деловните односи со странство, остваруваат негативно влијание врз платниот биланс и стоконите текови, ја намалуваат можноста за пласман на домашните производи, го засилуваат одлевањето на акумулацијата од земјата со основање на „црни фондови“ и на приватни фирми со државни средства, ги поттикнуваат факторите на инфлацијата со неконтролирано задолжување на стопанството во странство, го нарушуваат угледот на земјата и на трговските друштва со кршењето на нормите на деловниот морал. Негативни се и последиците врз правниот поредок и правниот систем манифестирани преку нивно неприменување, непочитување, нарушување на нивниот авторитет и нивната ефикасност. Исто така, економскиот криминалитет како атак врз општиот развој на општеството остварува големо негативно влијание и врз општата морална свест на граѓаните⁵⁰.

Сепак, анализирајќи ги различните дефиниции и пристапи во проучувањето на економско-финансискиот криминалитет, Николоска (2013) како најсеопфатна дефиниција ја издвојува дефиницијата според која:

„Економско-финансискиот криминалитет е ненасилен криминалитет кој се врши во рамките на правно-економските и финансиските односи каде сторителите, злоупотребувајќи ги своите својства (професионални и стручни), својата функција и овластувањата кои произлегуваат од неа, статусот и моќта криминално дејствуваат (активно и пасивно) со непочитување на законските прописи, судир на интереси или пропуштање на должниот надзор и контрола и со измамнички однесувања и елементи на фалсификувања се стекнуваат со противправна имотна корист за себе или за други лица (правни или физички), но во криминалната реализација се служат и со „тргување со влијание“ со цел да не бидат откриени и санкционирани, но и да ги „засолнат криминално

⁵⁰ Сулејманов, З., *Криминологија*, Институт за социолошки и политичко – правни истражувања, Скопје, 2003, стр. 527.

стекнатите приноси“ од дофатот на силите на правдата во национални и во меѓународни рамки⁵¹.

Лабовиќ⁵² прави и анализа на повеќе теоретски ставови за транснационалниот организиран криминал, и тоа на: Петровиќ Б. и Мешко Г.⁵³, Игњатовиќ, Бошковиќ⁵⁴, така што според овие автори под транснационален криминал се подразбираат криминални групи што имаат организатор (или организатори) во една држава, но поради обемот на криминалните активности делуваат и во повеќе држави. Друг термин што го користат е мултинационален организиран криминал, кој е криминал што подразбира здружени криминални групи од различни држави, така што нивното делување се одвива во поголем број држави. Транснационалниот финансиски криминал вклучува проблеми како корупција, измами и перење пари. Комуникето од јули 2013 од состанокот на Г20 во Москва, повторно потенцирајќи го значењето што за владите го има борбата против овие видови криминал, потенцираше дека „државите ја потврдуваат нивната посветеност на она што ФАТФ го прави во борбата против перењето пари и финансирањето тероризам и клучниот придонес што го има во справувањето со другиот вид криминал како што е даночниот криминал, корупцијата, тероризмот и трговијата со дрога (G20 Finance Ministers and Central Bank Governors, 2013)⁵⁵“.

Според наједноставната дефиниција, транснационалниот криминал е кривично дело, кое ги надминува границите на една држава (Council on Foreign Relations, 2013, June 25)⁵⁶. Bossard го дефинира транснационалниот криминал како дела што се инкриминирани во законите на повеќе од една држава (Bossard 1990)⁵⁷, додека Passas криминалното однесување го анализира подлабоко опишувајќи го како „недолично однесување за кое следуваат непотребни штети на општеството што може да се избегнат, што се доволно сериозни за да предизвикаат интервенција на државата слична на онаа за другите дела

⁵¹ Николоска С., *Методика на истражување на економско – финансиски криминалитет*, Ван Гог, Скопје, 2013, стр. (4)

⁵² Лабовиќ М. и Николовски М., *Организиран криминал и корупција*, Ван Гог, Скопје, 2010, стр. 102 – 105.

⁵³ Петровиќ Б и Мешко Г., *Криминологија*, Правни факултет, - Сарајево, Сарајево, 2004, стр. 189.

⁵⁴ Бошковиќ М., *Транснационален организиран криминал*, Полицијска академија, Београд, 2003, стр. 43.

⁵⁵ G20 Finance Ministers and Central Bank Governors. (2013, July 19-20). *Communiqué: Meeting of Finance Ministers and Central Bank Governors*. Retrieved from Russia G20: <http://en.g20russia.ru/load/781659263>

⁵⁶ The Global Regime for Transnational Crime. Retrieved from Council on Foreign Relations: <http://www.cfr.org/transnational-crime/global-regime-transnational-crime/p28656>

⁵⁷ A. Bossard, *Transnational Crime and Criminal Law* (Chicago:: Office of International Criminal Justice, 1990). p. 2.

инкриминирани во засегната држава“, дополнително „стануваат транснационални кога сторителите или жртвите се наоѓаат во или работат преку повеќе од една држава“ (Passas 1999)⁵⁸.

Во тој контекст може да се заклучи дека економско-финансискиот криминалитет во својата организираност и простор на дејствување и градење на криминалните мрежи не познава граници. Тој ги следи своите принципи на организираност, на интернационализација и глобализација. Концептот на глобализација на современото општество отвори нови простори за афирмација на оваа карактеристика на економско-финансискиот криминал што го определуваме како транснационална појава. Во оваа смисла, може да се каже дека концептот на глобализација на современото општество придонесе економско-финансискиот криминалитет да ги напушти националните и регионални рамки и да стане транснационален.

Транснационалната димензија на економско-финансискиот криминалитет, односно распространетоста како феноменолошка карактеристика на овој криминалитет се гледа низ два односа: просторот за брзо и ефикасно добивање големи пари се зголеми до невидени граници (во политикологијата се вели дека моќта на власта е во парите) и второ, во поврзаноста и во заедничкото дејствување на криминалните групи и организации од повеќе држави, од региони или од целиот свет ја зголеми ударноста врз општеството и врз севкупните негови односи, меѓу развиените и неразвиените земји и сл. Обратно на тоа, способноста на државите за борба против овој криминалитет ослабна (Нанев 2008)⁵⁹.

⁵⁸ N. Passas, *Introduction in Transnational Crime* (Hants: Dartmouth Publishing Company Limited, 1999). p. xiii-xiv.

⁵⁹ Нанев Л., *Криминолошки обележја на македонскиот економски криминалитет низ податоците на органите на казниот прогон*, МРКПК, бр. 2 - 3, Скопје, 2008, стр. 558 – 559.

1.1. Услови што му одговараат на транснационалниот економско-финансиски криминалитет

Развојот на криминологијата и криминолошката етиологија во делот на откривањето на криминогените фактори укажува на две битни компоненти: „Прво, дека криминалитетот претставува општествена појава условена од многубројни фактори што дејствуваат на општо, посебно или поединечно ниво во дијалектички однос на поврзаност и влијание и дека криминалната политика мора да има теоретска основа која ќе почива врз изучувањата на етиологијата на криминалитетот во насока на нивно отстранување. Второ, целата историја покажа дека и најстрогите казни и најсвирепите мерки, применети непосредно или посредно, не доведуваат до намалување на криминалитетот од причина што тие се насочени против личноста на сторителот на кривичното дело кој не е единствен фактор за настанување на криминалитетот и не влијаат непосредно на отстранување на факторите што доведуваат до криминалитетот“⁶⁰.

Познавањето на етиологијата на економско-финансискиот криминалитет е предуслов за препознавање на појавните облици и форми на криминалитет или од познавањето на етиологијата зависи познавањето на феноменологијата на овој криминалитет. Феноменологијата е доста значајна област за економско-финансискиот криминалитет бидејќи се работи за криминалитет кој ги зафаќа сите сфери на општественото живеење, а способноста за препознавање на неговите појавни облици и форми е клучен елемент за заочнување на негово криминалистичко истражување. За овој криминалитет се смета дека е криминалитет на привилегираните, или криминалитет на оние кои треба да се грижат за развој на општеството на економски, политички, социјален и пред сè правен план. Способноста на органите на прогон да го препознаваат економско-финансискиот криминал е клучен елемент за негово откривање. Овој криминал е карактеристичен и за развиените земји но и за земјите во транзиција, а со самата промена на општественото уредување се создаваат и услови за криминализација на одредени односи, процеси и сл. Токму тие промени се искористуваат од страна на познавачите на приликите во националните рамки, но и од оние кои ги следат состојбите и економските односи во други држави и искористуваат одредени прилики и персонални релации за

⁶⁰ Арнаудовски Љ., *Криминализација на политиката и политизација на криминалот*, Безбедност бр. 3, Скопје, 1997, стр. 227. (2)

генерирање на криминални приноси. Потоа, се прават напори нелегално стекнатите пари и противправната имотна корист да се внесат во легалните економско-финансиски текови. Комплексната природа на криминогените фактори на перењето пари упатува на нивна поврзаност со директно влијание на екстерните социјални фактори, „интеракцијата“ меѓу поединецот и општеството. Додека личните, биопсихолошки фактори ги надополнуваат претходните и имаат клучна улога во криминалното однесување на поединецот, кој се активира доколу тоа го погодуваат социјалните фактори кои директно дејствуваат врз поединецот-сторител. Според Арнаудовски, перењето пари како криминален облик е невидлива појава или појава чии носители прават сè за да ја направат таа да биде невидлива. Но, ако може да се каже за некој од одделните видови криминалитет дека е „невидлив“, тогаш тоа, пред сè, се однесува на начините на неговото извршување и на криминалните актери кои прават видливото да биде невидливо, а посебно се истакнуваат и потешкотиите околу разликувањето на легалното–нелегалното, односно разграничување на легалните пари од нелегалните од причина што и нелегалните пари се „покриени“ со документи за кои најпрво треба да се докаже нивната фиктивност или акт на фалсификување, а потоа да се зборува за криминал со елементи на „перење пари“. Во современите услови на економско работење на функционирање на економските односи, разликувањето меѓу легалното и нелегалното е толку сложено, што многу тешко се определува границата меѓу едното и другото. Оваа состојба е продукт на современиот развој на економските односи, но и на тенденцијата, современата либерална економија што повеќе да се ослободи од контролата на државата која настојува да го контролира постојаното работење на стопанските, економските организации и односите во кои тие се остваруваат. Оваа противречна тенденција го создава проблемот на тешкото разликување на легалното од нелегалното, стремежот да обезбеди просперитетна економија (Арнаудовски, Методолошки проблеми на статистичкото евидентирање и следење на економскиот криминалитет, Скопје. (3) н.д.)⁶¹.

Личните и социјалните карактеристики на сторителите се рефлектираат преку социјалните услови и влијанија врз личноста за да демонстрираат во каков било степен криминална активност, но никогаш не треба да се анализираат само надворешните

⁶¹ Арнаудовски Љ., „Методолошки проблеми на статистичкото евидентирање и следење на економскиот криминалитет“, МРКПК, бр. 2 - 3, Скопје, 2008, стр. 470. (3)

влијанија и притоа да се занемарува самата субјективна страна на личноста. Објективните услови земени сами за себе не можат да доведат до криминално однесување, како што ни субјективните услови немаат значење во отсуство на општествените услови на живеење. Субјективните и објективните фактори делуваат истовремено на сите животни процеси, вклучително и при извршувањето на криминалните активности.

Кога станува збор за професионалниот криминалитет, криминолошката мисла тргнува од антиподот на аматерскиот криминалитет, усовршувањето во криминалното дејствување до степен на професија на криминалец за одредени кривични дела на сторителите. Професионалниот, стручен криминалитет е многу истражувана појава, така што и Sutherland ја проучува и ја потврдува тезата дека постојат мали промени во концептуалните карактеристики на овој вид криминалитет, а тоа е во однос на развивањето способности, техники и ставови како и во секоја друга професија, неприменување насилство, долгогодишна криминална кариера, здружување со други професионалци повеќе отколку со аматери, лојалност кон организираната група и другарување со луѓе на угледни позиции, кои понекогаш и немаат врска со криминалот. Нивната ориентација е сè повеќе насочена кон искористување на моменталните погодности за вршење казниви дела. Нивната криминална активност е насочена и за тоа се специјализираат во рамките на нивното занимање и работно место или функција. Професионалниот криминалитет е во сферата на оние професии каде што има погодна почва за криминално дејствување, како на пример благајници, сметководители, финансиски раководители, ревизори, надзорници, бизнисмени и сл.. Gerald Robin се смета за првиот што и официјално побарал и замена на терминот 'white collar crime' со 'occupational crime' (Gerald, *White-Collar Crime and Employee Theft* 1974)⁶², додека понатаму Green во своите трудови ја разработил можноста за потреба од замена на терминот 'white collar crime' со криминал што произлегува од професијата (Green, *Occupational Crime* 1997 (1990))⁶³. Тој смета дека концептот на криминал што произлегува од професијата 'occupational crime' бара генерално да се идентификува згодната можност. Таквиот криминалитет тој го дефинира како „секое дејство казниво со закон што е сторено

⁶² Robin, Gerald (1974) *White-Collar Crime and Employee Theft*, *Crime and Delinquency* 20(3): 251–62.

⁶³ Green, Gary (1997 [1990]) *Occupational Crime*. Chicago, IL: Nelson-Hall Publishers.

Gary Green, "Occupational Crime," ed. David Luckenbill and Dennis Peck, *Encyclopedia of Criminology and Deviant Behavior, Crime and Juvenile Delinquency* (Brunner– Routledge) II (2001): 404–9.

во рамките на професионалниот ангажман што произлегува од легална професија⁶⁴. Овде клучниот аргумент е создавањето криминална ситуација како резултат на постоењето на легитимен ангажман, што најчесто во целост и ефективно прави разлика во однос на она што традиционално било карактеризирано како криминалитет на белите јаки во однос на другите форми на криминал на конвенционален криминал.

1.2. Сторители на економско-финансиски криминалитет

Посебното значење на економско-финансискиот криминал е очигледно и од аспект на сторителите на овие дела. Тоа се најчесто одговорни и овластени работници на одредени државни органи и служби, лица што се наоѓаат на одговорни функции во сферата на економското работење (сопственици на приватни претпријатија, директори, сопственици на приватни менувачници и штедилници), натаму, продавачи во трговски фирми, сметководители, благајници и други работници во сметководството, како и инспектори и царински работници. Впрочем, за овие лица се вели дека најчесто постапуваат според изреката – Дозволено е она што не е изречно забрането!⁶⁵

Сето ова се поклопува и со резултатите од истражувањето на Michael Massobu спроведено во САД во 1970 година со 250 економски менаџери според кое главна карактеристика на сторителите на економско-финансискиот криминалитет е нивната социјална незабележливост, добро развиена социјална и професионална мрежа на релевантни луѓе, а сето тоа поврзано со комплексноста на економскиот систем, а како нивна втора карактеристика била нарцисоидноста. Thomas Knecht, швајцарски психијатар, пишува за т.н. „интелигенција на Макијавели“ со која ги опишува когнитивните способности на сторителите на економски криминалитет како способности кои му дозволуваат да ги препознае и да ги манипулира другите за да ги задоволи сопствените интереси. Овие сторители се позиционираат на високи позиции со сопствени надлежности, барања и ограничувања во социјалната микро и макро средина, креираат и понатаму развиваат животни планови. Казнивите дела што ги вршат, како по правило, се извршуваат во време кога околностите во средината се погодни за тоа дело. Познавањето

⁶⁴ Gary Green, *Occupational Crime* (Chicago, IL: Nelson-Hall Publishers, 1997 (1990)). P. 15.

⁶⁵ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 16.

на сите овие карактеристики има влијание при изборот на лицата кои ќе бидат поставени на раководни функции, како и за менаџерите за човечки ресурси, кои при формирањето на тим околу себе треба да ги искористат овие знаења со цел да се минимизираат можностите за вршење на економски криминалитет, т.е. во функција на превенција⁶⁶.

Одговорноста за економско-финансиските кривични дела во најголем број случаи се поврзува со криминалното делување на службени, одговорни лица и лица што вршат работи од јавен интерес. Со прифаќањето на препораките од меѓународните правни акти во 2004 година во казненото материјално право е востановена одговорноста на правните лица како паралелна одговорност. За криминалните поведенија, посебно на одговорните лица во правните лица е востановена и одговорност на правните лица, во случаите кога криминалните делувања се во интерес или од име на правните лица. Одговорноста на правните лица е наведена во самата инкриминација, односно пропишаното кривично дело во Кривичниот законик на Република Македонија, а во самиот Закон се предвидени и ситуациите и начините за одговорност на правните лица посебно кога и од кого се направени криминалните поведенија. Во членот 28а е предвидено дека „ правното лице е кривично одговорно, ако до извршувањето на кривичното дело дошло со дејствие или со пропуштање на должниот надзор од страна на органот на управување или на одговорното лице во правното лице, или на друго лице кое било овластено да постапува во името на правното лице во рамките на неговите овластувања, или кога тоа ги пречекорило своите овластувања заради остварување корист за правното лице, кривичната одговорност на правното лице не ја исклучува одговорноста на сторителот на кривичното дело, одговорни се сите регистрирани правни лица со исклучок на државата, странските правни лица се кривично одговорни ако делото го сториле на територијата на Република Македонија, без оглед дали имаат свое претставништво или подружница која врши дејност на нејзината територија⁶⁷.

Македонскиот Кривичен законик го прифаќа моделот на францускиот и другите европски казнени закони каде што е предвидена претпоставената одговорност на правното лице, чиј основ е дејствието или пропуштањето на должниот надзор од страна на

⁶⁶ Груевска – Дракулевски, А., *Рецидивизам кај економскиот криминалитет во Република Македонија*, МРКПК, бр. 2 - 3, Скопје, 2008, стр. 620.

⁶⁷ Чл. 28а од Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ број 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14 и 160/14“).

органицте на управување, одговорното лице или други лица овластени да постапуваат во името на правното лице, Но, за разлика од своите законодавни модели кои исто така содржат слични широки општи одредби за основите на одговорноста, македонскиот казнен законик очигледно не сметал на недоволната инвентивност и креативност на судската практика, која покажала дека од востановувањето на одговорноста на правните лица мал е бројот на поведени постапки за кривична одговорност на правните лица, според судските евиденции, мал е бројот на пресуди спрема правни лица за сторени кривични дела, се мисли на економски бидејќи правните лица и одговараат за економските кривични дела⁶⁸.

Законодавецот востановил паралелна одговорност на одговорното лице во правното лице и правното лице, а кривичната одговорност на правното лице не ја исклучува одговорноста на извршителот на инкриминацијата, што е сосема на место, бидејќи, во спротивно, би се довеле во ситуација правното лице кривично да одговара, а не и физичкото лице, кое фактички го сторило кривичното дело. Според словото на законот, кривично се одговорни сите домашни правни лица, како и странските правни лица доколку делото го сториле на територијата на Република Македонија. Сосема е логично и во ред што од кривична одговорност е исклучена државата, чие постоење во никој случај не може да се доведе во прашање, па ниту со кривично дело што ќе го изврши евентуално некој од нејзините претставници или застапници⁶⁹.

По направените анализи на судската и полициската практика околу прашањето за кривичната одговорност на правните лица, со измените и дополнувањата на казниот законик од 2009 година е воведена кривична одговорност за правните лица за повеќе економско-финансиски кривични дела, како и за другите дела што се поврзани со деловното работење на правните лица, но од фактот што криминалот е поврзан со деловното работење на правните лица, а се врши од кој било вработен или одговорно лице во правните лица проширена е и листата на економски деликти со Номенклатурата на Министерството за внатрешни работи од 2012 година, така што сите дела каде што е предвидена кривична одговорност за правните лица се класифицирани како економски деликти. Кривичната одговорност на правните лица не е предвидена за службеничките

⁶⁸ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 42.

⁶⁹ Иванчо Стојанов, „Востановена кривична одговорност на правните лица“, Годишник на Полициската академија, 2005-06: 167 (1).

кривични дела, односно кривичните дела против службената одговорност, освен за мал дел од нив како што е давање поткуп и сл. Кај овие дела законодавецот останува на својот став дека се работи за субјективни кривични дела каде што сторителите работат за своја сметка, а на штета на правните лица во чие име постапуваат, но за своја сметка или за сметка на некој друг, но не за сметка на правното лице (државен орган или институција што ја застапуваат).

Со измените и дополнувањата на казнениот законик од 2009 година⁷⁰, направени се значајни измени и дополнувања во однос на кривичната одговорност на правните лица, допрецизирана е и кривичната одговорност во случај на стечај и промена на статусот на правното лице, а прецизирани се и границите на одговорноста на правното лице, како и казнената политика за кривичната одговорност на правните лица.

Правното лице е одговорно за кривично дело сторено од одговорно лице во правното лице, во име, за сметка или во корист на правното лице. Правното лице е одговорно и за кривично дело сторено од негов вработен или застапник на правното лице со кое е остварена значителна имотна корист или на друг му е нанесена значителна штета, ако:⁷¹

- 1) Извршување на заклучок, наредба или друга одлука или одобрение на орган на управување, орган на раководење или надзорен орган претставува сторување на кривично дело или
- 2) До сторување на делото дошло поради пропуштање на должниот надзор на органот на управување, органот на раководење или надзорниот орган или
- 3) Органот на управување, органот на раководење или надзорниот орган не го спречил кривичното дело или го прикрил или не го пријавил пред покренувањето на кривичната постапка против сторителот. Кривично се одговорни сите правни лица со исклучок на државата. Единиците на локалната самоуправа се одговорни само за делата извршени надвор од нивните јавни овластувања. Странските правни лица се кривично одговорни, ако делото е сторено на територија на Република Македонија,

⁷⁰ Чл. 28 – а до 96 – б, „Сл. весник на РМ“ бр. 114/09.

⁷¹ Чл. 28 – а (редефиниран), „Сл. весник на РМ“ бр. 114/09.

без оглед дали имале свои претставништва или подружници кои вршат дејност на нејзина територија.

Одговорноста на правното лице не ја исклучува кривичната одговорност на физичкото лице како сторител на делото. Правното лице е одговорно за кривично дело и кога постојат фактички или правни пречки за утврдување на кривичната одговорност на физичкото лице како сторител на делото. Ако кривичното дело е сторено од небрежност, правното лице ќе одговара ако се исполнети законските услови – според законските предвидени начини или ситуации на извршување на делото и ако е предвидено казнување за конкретното кривично дело сторено од небрежност⁷².

Во Република Македонија предвидена е и кривична одговорност за правните лица во случај на стечај и промена на статусот на правното лице. Правното лице што е во стечај е одговорно за кривично дело сторено до донесувањето на решение за отворање на стечајна постапка по услови предвидени со закон, ако со делото е стекната за него значителна имотна корист или на друг му е нанесена значителна штета. Ако пред завршување на кривичната постапка против правното лице дојде до присоединување, спојување, поделба или друга статусна промена согласно закон поради која тоа го изгубило статусот на правно лице, кривичната постапка ќе продолжи против неговиот правен следбеник или следбеници⁷³.

За кривична одговорност на правните лица, предвидено е како главна казна да се изрекува паричната казна⁷⁴, а како споредни казни се предвидени неколку во случаите кога судот ќе оцени дека правното лице ја злоупотребило својата дејност или дека постои опасност во иднина да го повтори делото, а може да се изречат една или повеќе од следните споредни казни:

- 1) Забрана за добивање дозвола, лиценца, концесија, овластување или друго право утврдено со закон,
- 2) Забрана за учество во постапки за јавен повик, доделување на договори за јавна набавка и договори за јавно-приватно партнерство,
- 3) Забрана за основање на нови правни лица,
- 4) Забрана за користење субвенции и други поволни кредити,

⁷² Чл. 28 – б, „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 114/09.

⁷³ Чл. 28 – в, „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 114/09.

⁷⁴ Чл. 96 – а ст. 1, „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 114/09.

- 5) Одземање на дозвола, лиценца, концесија, овластување или друго право утврдено со посебен закон,
- 6) Привремена забрана за вршење на одделна дејност,
- 7) Трајна забрана за вршење одделна дејност и
- 8) Престанок на правното лице.

Со посебна одредба од Кривичниот законик се предвидени и условите за изрекување на споредни казни⁷⁵, а кривичната одговорност на правните лица се врзува за значителна имотна корист или штета, што е определена со посебна одредба во висина од 50 просечни плати во Република Македонија во времето на извршување на делото⁷⁶.

Правното лице треба да одговара и кога се исполнети условите и другите елементи на кривичното дело, извршено од страна на одговорното лице или кој било друг законски предвиден сторител, ако од определена причина е исклучена индивидуалната вина (непресметливост, заблуда, смрт на сторителот), а делото е извршено во име, за сметка и во корист на правното лице. Во основа тоа е паралелна и автономна одговорност на правното лице, а концепцијата за автономна одговорност на правното лице не се наоѓа во поединечните субјективни психолошки елементи (свест, волја), туку во колективната волја изразена преку поединечната свест на сите членови на неговите органи, како и сите работници во правното лице кои се свесни дека се здружени во посебен правен ентитет не за да вршат, да одобруваат итн. кривични дела, туку за да вршат стопански и други активности. Всушност, тоа е претпоставена одговорност поради самата организација на правното лице, како вина во поширока смисла за отстапувањата од социјалните барања за правилна и законска работа на правното лице⁷⁷.

Тупанчески⁷⁸ смета дека: „Како прво, правното лице треба да одговара за она кривично дело, кое е извршено со дејствие или пропуштање на должниот надзор од страна на колективниот орган на управување (акционерско собрание, управен или надзорен орган итн.) кои се во причинско–последична врска со дејствието на поединецот со кое е остварено битието на определеното дело. Дејствието може да има облик на донесување

⁷⁵ Чл. 96 – в, „Сл. весник на Република Македонија “ бр. 114/09.

⁷⁶ Чл. 122, „Сл. весник на Република Македонија “ бр. 19/04 и 114/09.

⁷⁷ Владо Камбовски, „Кривична одговорност на правните лица“, МРКПК, бр. 2-3 (2008): 339. (3).

⁷⁸ Тупанчески Н. , *оп. цит.*, стр. 43.

одлука (на пример, одлука за затајување на данок), наредба или друг акт или дејствие со кое се наредува или влијае врз извршувањето на кривичното дело. Активното дејствие е пропуштањето на должниот надзор (во производството на прехранбена стока, сообраќајот, градежништвото итн.). Во овој случај без никаква важност е статусот на непосредниот извршител – дали се работи за одговорно лице или за друго лице вработено во правното лице. Основ за одговорност, која може да се дефинира како колективна вина на органот на управување, е формирањето волја на овие органи во правец кој е спротивен на законските обврски на правното лице или преземањето на мерки на должно внимание. Одговорноста е претпоставена така што нема потреба да се утврдува како во колективниот орган е донесена некоја одлука (дали сите членови на тој орган гласале за таква одлука итн.). Исто така, за одговорноста на правното лице е ирелевантно дали на страната на непосредниот извршител постои вина за извршеното дело. Како второ, правното лице треба да одговара и за дејствијата на поединците, наспроти можниот екстензивен пристап кој би ги опфатил сите дејствија на вработените врз принципот на објективна одговорност за дело на друго лице, прифатлив е рестриктивниот пристап според кој правното лице одговара само за дејствијата на неговите одговорни лица и застапници. Тоа значи приклонување кон теоријата на идентификација во чии рамки може да опстане концепцијата за изведена субјективна одговорност на правното лице од одговорноста на неговите претставници. Треба да се прифати владејачкото мислење дека статусот на одговорното лице не зависи само од формалната хиерархиска структура на правното лице и дека треба да се определува врз основа на функционалниот пристап, кој кореспондира со криминолошките сознанија за различната структура и дистрибуцијата на моќта во организацијата на различните правни лица и за дискрепанцијата помеѓу она што е формално претставено како управувачка структура на правното лице од она, кој всушност со него управува“. Правното лице кривично треба да одговара за кривично дело извршено со дејство на одговорното лице кое постапува во име, за сметка или во корист на правното лице во рамките на неговото овластување бидејќи се смета дека одговорното лице ја изразува волјата на правното лице.

Кривичната одговорност на правните лица е сложен проблем особено во македонската криминалистичка практика, посебно во делот на претпоставената одговорност за правните лица поради влијанието кое сопствениците на фирмите го имаат

врз управувањето. Сепак, одговорноста за незаконско работење е на одговорните лица, а не на основачите, токму поради тоа е и воведена кривичната одговорност на правните лица, со што на некој начин правното лице кривично одговара за незаконското работење или за „наредувањето и незаконското работење“ од сопствениците или основачите преку формалното постапување на одговорните лица. Но треба да се напомене дека кривичната одговорност на правните лица не ја исклучува одговорноста на одговорните лица, тие имаат субјективна одговорност за незаконско работење за кривични дела пропишани со закон, за кои органите постапуваат ако делата се гонат по службена должност како што е даночно затајување или перење пари, но и по предлог на друго оштетено лице од непочитувањето на законите на осомничените правно и одговорно лице во правното лице.

Институциите во Република Македонија, надлежни за спроведување на законот, во секојдневното работење, иако сè уште со недоволен интензитет, ги применуваат измените во казненото право што се однесуваат на одговорноста на правните лица. Еден таков пример е кривичната пријава од МВР, каде Центарот за сузбивање на организиран и сериозен криминал – Оддел за финансиски криминал до Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција поднесе кривична пријава против три физички и две правни лица од Кочани осомничени за перење пари. Кривичните пријави се однесуваат на управители и сопственици на правни лица поради постоење на основи на сомнение дека сториле кривично дело „Перење пари и други приноси од казниво дело“ како и против двете правни лица. Пријавените, во периодот од 2006 до 2012 година, на шест локации во Македонија во деловни простории, кои не биле регистрирани за таква дејност, поставиле опрема и нелегално организирале игри на среќа, иако немале лиценца за работа. Притоа го користеле логото на едно од правните лица кое било регистрирано за послужување пијалоци. На овој начин тие ги одбегнале давачките предвидени со чл. 87 и чл. 160 од Законот за игри на среќа и за забавни игри, а истовремено не ги прикажувале приходите стекнати од незаконското работење на нелегалните автомат клубови. Вршејќи ги овие кривични дела, како и со незаконитото работење на шесте автомат клубови, пријавените со парите стекнати на криминален начин купувале основни средства за правното лице или ги уплаќале во готово на жиро сметката на истото правно лице, потоа купувале странски валути со кои вршеле плаќања на добавувачите од странство, а исто така со плаќање во готово купувале недвижен и движен имот. Со цел да биде прикриен

имотот купуван со противправно стекнатите парични средства, со Договор за пренос на удел без надомест, основните средства биле пренесени на име на физичкото лице назначено како нов сопственик на правно лице. Со незаконското работење на шестте нелегални деловни објекти - автомат клубови пријавените се стекнале со нелегален приход во купен износ од 291.316.053,00 денари или 4.736.846 евра кој го пуштиле во оптек како легален приход, преку легално отворените сметки и жиро сметките на правните лица, со што сториле кривично дело „перење пари и други приноси од казниво дело“⁷⁹.

1.3. Конфискација на криминалните приноси и имот

Во последниве години во европските законодавства започнува трендот на реафирмација на конфискацијата на имот како мерка што за предмет го има имотот на сторителот, заедно со специјалната конфискација што се состои во одземање на предметите што се употребени, настанале или се објект на криминален напад. Се работи за нова тенденција на криминалниот прогон во смисла на потрага не само по делото и сторителот, туку и по криминалниот приход создаден со нелегални активности, како најефикасно средство во борбата против организираниот економски криминал. Упорното откривање, замрзнување и конфискацијата на сиот криминален приход, како и на сите предмети што настанале со извршените криминални дејства или, пак, предмети кои се употребени во криминален напад, треба да го зацврстат предупредувањето кон сторителите дека криминалот не се исплатува.

Конфискацијата на имот, имотната корист и одземањето на предмети во македонското кривично-правно законодавство е издвоена мерка од системот на санкции, со чиешто изрекување присилно се одзема посредната или непосредната имотна корист прибавена со кривичното дело. Покрај заострувањето на казнената репресија и пропишувањето на построги затворски казни за организираниот економски криминалитет, основната иновација во современата криминална политика и казнено-правна реформа е реафирмацијата на конфискацијата на криминалните приноси и на предметите на делото, обично, предвидени како посебни казнено-правни мерки⁸⁰.

⁷⁹ Дневен билтен на МВР, извадок од дел од дневните настани од 26.1.2013, www.mvr.gov.mk

⁸⁰ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 49. (7)

Конфискацијата на приносот од казниво дело, не е казна, затоа што нема ретрибутивна природа. Со нејзината примена ништо не му се возвраќа на сторителот. Тој се лишува од нешто што не му припаѓа. Таа не е ни мерка за безбедност, затоа што со неа не се одговара на никаква опасност на сторителот. Според тоа, конфискацијата се вклопува во посебни казнено-правни мерки поврзани за самото остварување на законското битие на казненото дело. Со неа се отстранува противправната состојба создадена со остварувањето на законското битие на казненото дело. Со неа се отстранува противправната состојба создадена со неговото извршување, врз правниот принцип според кој од неправо (казнено дело) не може да настане право во смисла на сопственост или владеење на имот стекнат со извршување на казниво дело (Витларов, Мерките - конфискација и проширена конфискација во казненото законодавство на Република Македонија 2015)⁸¹.

Конфискацијата на приноси од кривични дела, т.е. трајното одземање, со налог издаден од суд или друг надлежен орган, на кој било имот (т.е. предмети и имот од каков било тип, независно од тоа дали е движен или недвижен, материјален или нематеријален, како и правни документи или инструменти со кои се потврдува поседувањето или имотната корист) кој потекнува или е прибавен, директно или индиректно, преку извршување на кривичното дело – претставува одамна познат концепт. Иако овој концепт е познат во повеќето земји, последниве двесте години овој концепт е речиси напуштен, а беше повторно реafirмиран во последниот квартал од дваесеттиот век. Во текот на 80-тите години од минатиот век, се наметна потребата од реакција на широко распространетата загриженост за зголемената финансиска моќ на организираниот криминал, при што традиционалниот пристап за контрола на криминалот се покажа како несоодветен во борбата со противправните поведенија што имаат за цел генерирање и акумулирање на имотна корист од голема вредност. Како последица на тоа, се сметаше и сè уште се смета дека конфискацијата на незаконски стекнатиот принос или имот е клучен елемент на стратегиите за борба против оргзнизираниот криминал. Имајќи предвид дека приносот на пари е еден од најзначајните мотиви за вклучување во тешки кривични дела и дека на тој начин криминалците се стекнуваат со потребниот капитал за извршување на

⁸¹ Тодор Витларов, „Мерките - конфискација и проширена конфискација во казненото законодавство на Република Македонија“, <https://scholar.ugd.edu.mk/tvitlarov/publications> (Скопје, 28 08 2015).стр. 2. (2)

други кривични дела и за инфилтрирање и корупција во законската економија, со конфискацијата според Тупанчески се постигнуваат повеќе цели:⁸²

- Се задоволуваат начелата за ретрибутивност коишто гласат дека „криминалот не треба да се исплатува“ и дека „никој не може да ја задржи имотната корист прибавена со кривично дело“, при што на тој начин се враќа легитимната распределба на богатството во општеството.
- Со оваа мерка се елиминира незаконската состојба која е создадена при вршењето на кривичното дело и со тоа се исполнува суштината на начелото дека неправото не може да стане право (сопственост или мирно уживање на имотната корист прибавена со кривично дело).
- Кога како резултат на кривичното дело очигледно постојат жртви кои можат да се идентификуваат, оваа мерка може да биде во функција и на подобрување на состојбата на оштетениот (жртвата), чие основно право е да биде обесштетен за нанесената штета.
- Преку одземање на приносите кои се во врска со казнивото дело, се намалува неговата атрактивност преку намалување на очекуваните парични придобивки и на тој начин се постигнува одвраќање од извршување на идни казнени дела.
- На долгорочен план оваа мерка може да ги разедини криминалните организации преку одземање на нивниот работен капитал, кој може да се инвестира во други криминални активности и ќе го спречи нивното инфилтрирање во законската економија.

Во македонското законодавство се утврдени основите и постапката за конфискација на имот и имотна корист. Предвидено е дека никој не може да ја задржи непосредната и посредната имотна корист прибавена со кривично дело. Имотната корист ќе се конфискува со судска одлука со која е утврдено извршувањето на кривичното дело под условите предвидени со закон, одлуката за конфискација судот ќе ја донесе во постапка определена со закон и кога од фактички или правни пречки не е можно водење на кривична постапка спрема сторителот на кривичното дело. Под услови определени со

⁸² Тупанчески Н., *оп. цит.* стр. 59 – 60.

ратификуван меѓународен договор, конфискуваниот имот може да биде вратен и на друга држава⁸³.

Покрај непосредната имотна корист, од сторителот ќе се конфискува и посредната имотна корист што се состои во:

- 1) Имот во кој е трансформирана или претворена користа прибавена од кривично дело;
- 2) Имот стекнат од законски извори, доколку користа прибавена од кривично дело е помешана, во целост или делумно, со таквиот имот, до проценетата вредност од помешаната корист прибавена од кривично дело и
- 3) Приход или друга корист што произлегува од користа прибавена од кривично дело, од имот во кој користа прибавена од кривично дело е трансформирана или претворена или од имот во кој е помешана користа прибавена од кривично дело, до проценетата вредност на помешаната корист прибавена од кривично дело.

Начинот на конфискација на користа прибавена од кривично дело се врши врз основа на тоа во каков облик е користа која треба или за која е донесена судска одлука за конфискација. Законски е предвидено дека од сторителот ќе се конфискува непосредната и посредната имотна корист прибавена со кривично дело што се состои во пари, движни или недвижни предмети од вредност, како и секоја друга сопственост, имот или актива, материјални или нематеријални права, а ако нивната конфискација не е можна од сторителот ќе се конфискува друг имот што одговара на вредноста на прибавената корист. Непосредната и посредната имотна корист ќе се конфискува и од трети лица за кои е остварена со извршување на кривичното дело. Имотната корист се конфискува и од членови на семејството на сторителот на кои е пренесена ако е очигледно дека не дале надоместок што одговара на вредноста на прибавената имотна корист или од трети лица ако не можат да докажат дека за предметот или имотот дале противнадоместок што одговара на вредноста на прибавената имотна корист. Предметите што се прогласени за културно наследство и природни реткости, како и оние за кои оштетениот е лично врзан, се конфискуваат од трети лица. Конфискуваното му се враќа на оштетениот, а ако нема

⁸³ Чл. 97 од Кривичен законик на РМ, „Сл. весник на РМ“ бр. 19/04 и 114/09.

оштетен, станува сопственост на Државата. Ако на оштетениот во кривичната постапка му е досудено имотно-правно барање, судот ќе изрече конфискација на имотната корист доколку тоа го преминува износот на барањето⁸⁴.

Во Кривичниот законик на Република Македонија воведена е и проширената конфискација како мерка која се изрекува за сторени економско-финансиски кривични дела и мерка која е предвидена и препорачана со меѓународните правни акти од причина што сторителите според криминалистичката практика имотот стекнат со криминал не го чуваат на свое име, речиси секогаш тој имот или пари се на друго име со кое сторителот е во роднинска или пријателска врска, но законодавецот со посебни одредби предвидува конфискација и на тој имот и вршење на мисијата дека криминалната корист треба да се одземе од сторителот, а ако му се остави, тоа е дополнителен мотив за криминал и по одлежаната затворска казна или дека самото вршење кривично дело е исплатливо за идните генерации.

Предвидена е проширена конфискација од сторителот на кривично дело сторено во рамките на злосторничко здружение со кое се остварува имотна корист и за кое е пропишана казна затвор од најмалку 4 години, како и кривично дело во врска со тероризмот од членовите 313, 394 - а, 394 - б, 394 - в и 419 од Кривичниот законик, за кое е пропишана казна затвор од 5 години или потешка казна, или е поврзано со кривичното дело перење пари за кое е пропишана казна затвор најмалку од 4 години, ќе се конфискува имотот стекнат во временски период пред осудата што судот го определува според околностите на случајот, но не подолго од 5 години пред сторувањето на делото, кога судот, врз основа на сите околности е основано уверен дека истиот ги надминува законските приходи на сторителот и потекнува од такво дело. Имотот се конфискува и од трети лица и од членови на семејството на кои е пренесен имотот, ако не можат да

⁸⁴ Чл. 98 од Кривичен законик („Сл. весник на Република Македонија“ број 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14 и 160/14).

докажат дека платиле соодветен реален надомест⁸⁵. Предвидена е и конфискација на имотната корист од правните лица ако е стекната со извршување на кривично дело⁸⁶.

Конфискацијата на имотна корист може да биде реална и вредносна. Реалната конфискација се состои во одземање на пари, подвижни или недвижни имоти, како и секој друг вид на актива и материјални или нематеријални права. Во зависност од природата на стореното кривично дело односно имотот и имотната корист прибавена со кривично дело, таа може да има облик на физичко одземање. Вакво би било одземањето на пари, хартии од вредност како и на движни и недвижни предмети прибавени со кривичното дело. Исто така тоа може да биде превземање на конкретни дејствија со кои се поништуваат материјални или нематеријални права (на пример поништување на договори, поништување на примероци од дело со повреда на авторските права итн.). Вредносната конфискација се состои во конфискување на друг имот што одговара на прибавената имотна корист ако не е можна реална конфискација. Такви се случаите кога како неплатен определен износ на данок кај кривичното дело даночно затајување, од сторителот наместо наведениот паричен износ кој реално го нема, му се заплenuва патничкото возило што одговара на неплатената даночна обврска⁸⁷.

Материјалното казнено право ги утврдува одредбите за конфискација, видовите конфискација и случаите кога треба да се изврши конфискација, а процесното казнено право ја дава правната рамка за извршување на самата мерка на конфискување, но и процесот на обезбедување и заплenuвање со цел да се овозможи конфискација на криминално стекнатите приноси. Најпрво законодавецот ги уредува мерките и дејствијата на привремено обезбедување и одземање на предмети и имот. Предметите што според Кривичниот законик треба да се одземат или што можат да послужат како доказ во кривичната постапка привремено ќе се одземат и ќе му се предадат на чување на јавниот обвинител или органот определен со посебен закон или на друг начин ќе се обезбеди нивното чување. Наредбата за привремено одземање на предмети ја издава судот по предлог на правосудната полиција или јавниот обвинител. Наредбата за привремено

⁸⁵ Член 98 - а од Кривичен законик („Сл. весник на Република Македонија“ број 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14 и 160/14).

⁸⁶ Член 100 од Кривичен законик („Сл. весник на Република Македонија“ број 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14 и 160/14).

⁸⁷ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 62.

одземање на предмети содржи назив на судот, правен основ за привремено одземање на предмети, определување и прецизен опис на предметите што треба привремено да се одземат, име и презиме на лицето од кое треба привремено да се одземат предметите, место на кое, односно во кое треба привремено да се одземат предметите, рок во кој треба да се одземат и поука за правен лек⁸⁸.

Прецизирани се и правилата за привремено одземање на предмети на начин што секој што држи предмети чие одземање е предвидено со закон е должен да ги предаде. Судијата на претходна постапка по образложен предлог на јавниот обвинител ќе го казни лицето кое ќе одбие да ги предаде предметите со парична казна, а ако лицето и понатаму одбива да ги предаде предметите ќе се казни со парична казна поради навредување на судот. Предметите може привремено да се одземат и без наредба на судот доколку постои опасност од одлагање и за кои постојат основи на сомневање дека се предмети на кривично дело. Предметите се одземаат при претрес, а доколку лицето што се претресува изрично се спротивстави на одземањето на предметите, јавниот обвинител во рок од 72 часа од извршениот претрес ќе поднесе барање до судијата во претходна постапка за дополнително одобрување за одземање на предметите. Доколку судијата на претходна постапка го одбие барањето на јавниот обвинител, одземените предмети не може да се користат како доказ во кривичната постапка. Привремено одземените предмети веднаш ќе му се вратат на лицето од кое се одземени⁸⁹.

Со Законот за кривичната постапка е дефинирана постапката за одземање на предмети и конфискација на имот и имотна корист прибавена со кривично дело. Имотот и имотната корист прибавени со извршувањето на кривичното дело се утврдуваат во кривична постапка. Јавниот обвинител е должен во текот на постапката да собира докази и да ги извидува околностите што се од важност за утврдување на имотот и имотната корист и да предлага мерки за обезбедување. Ако оштетениот ставил имотноправно барање во однос на враќањето на предметите прибавени со кривично дело, односно во однос на износот што ѝ одговара на вредноста на предметите, имотната корист ќе се утврдува само во оној дел кој не е опфатен со имотноправното барање. При конфискација на имот и

⁸⁸ Чл. 194 од Законот за кривичната постапка, „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 150/10.

⁸⁹ Чл. 195 и 196 од Законот за кривичната постапка, „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 150/10.

имотна корист прибавена со кривично дело, лицето врз кое е пренесена имотна корист, како и претставникот на правното лице ќе се повикаат заради испитување во претходната постапка и на главната расправа. Во поканата ќе се предупредат дека постапката ќе се спроведе и без нивно присуство. Претставникот на правното лице ќе се испита на главната расправа по обвинетиот. На ист начин ќе се постапи во однос и на лицето врз кое е пренесена имотната корист, ако не е повикано како сведок. Лицето врз кое е пренесена имотната корист, како и претставникот на правното лице се овластени во врска со утврдувањето на имотната корист да предлагаат докази и по овластување на претседателот на советот да им поставуваат прашања на обвинетиот, на сведоците и вештаците. Исклучувањето на јавноста на главната расправа не се однесува на лицето врз кое се пренесени имотот и имотната корист и на претставникот на правното лице. Кога во текот на главната расправа ќе се утврди дека постојат услови за примена на мерката конфискација на имот и имотна корист, јавниот обвинител ќе предложи главната расправа да се прекине и да се повика лицето врз кое се пренесени имотот и имотната корист, како и претставникот на правното лице⁹⁰.

Јавниот обвинител во прибирањето на потребните докази за утврдување на висината на износот на имотот и имотната корист прибавени со кривично дело, може да побара потребни известувања од други државни органи, финансиски институции и други правни лица и граѓани кои се должни без одлагање истите да ги достават. Кога постои сомневање дека имотот се наоѓа во странство, судот е должен да распише меѓународна потерница или објава. Судот ќе изрече мерка проширена конфискација под услови пропишани во Кривичниот законик, ако обвинетиот во рок од една година од денот на започнување на главната расправа не може да докаже дека имотот или имотната корист се законски стекнати. Ако во рок пократок од определениот рок, судот донесе првостепена пресуда за кривичното дело, кога постојат законски услови за изрекување на мерката проширена конфискација, судот таа мерка ќе ја изрече со дополнителна пресуда против која е дозволена жалба. Мерка проширена конфискација судот може да изрече и спрема трети лица ако за време од две години од денот на започнувањето на посебната постапка за конфискација третото лице не докаже дека платило одреден противнадомест што одговара на вредноста на имотот кој треба да се конфискува. Постапката за проширена

⁹⁰ Член 530 – 531 од Законот за кривичната постапка, „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 15/05.

конфискација се води по предлог на јавниот обвинител. Против решението лицето има право на жалба до непосредно повисокиот суд во рок од осум дена. Што се однесува на одредување привремени мерки на обезбедување, кога се исполнети условите за конфискација или проширена конфискација на имот и имотна корист, судот по предлог на јавниот обвинител ќе нареди привремени мерки на обезбедување. Мерките на обезбедување судот може да ги одреди спрема трети лица за кои постои сомневање дека врз нив се пренесени имот и имотна корист прибавени со кривично дело без соодветен надоместок. Против решението со кое судот одредува привремени мерки на обезбедување, може да се изјави жалба во рок од осум дена. Одлуката по жалба непосредно повисокиот суд ќе ја донесе во рок од осум дена. Конфискација на имотна корист судот може да изрече во пресудата со која обвинетиот се огласува за виновен, во решението за судска опомена или во решението за примена на воспитна мерка, како и решението со кое се изрекува мерката на безбедност. Во изреката на пресудата или на решението судот ќе наведе кој имот или предмет, односно паричен износ се конфискува. Заверен препис на пресудата, односно на решението му се доставува и на лицето врз кое е пренесена имотната корист, како и на претставникот на правното лице, ако судот изрекол конфискација на имотот и имотната корист од тоа лице, односно од правното лице⁹¹.

Предметите што според Кривичниот законик мора да се одземат, ќе се одземат и кога кривичната постапка нема да се заврши со пресуда со која обвинетиот е прогласен за виновен. Посебно решение за тоа донесува органот пред кој е водена постапката во моментот кога постапката е завршена, односно кога е запрена.

⁹¹ Чл. 532 – 536 од Законот за кривичната постапка, „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 15/05.

1.3.1. Покарактеристични случаи во кои е конфискуван имот во корист на Република Македонија врз основа на правосилни и извршни пресуди⁹²

1. Случај Миодраг Марковиќ

Странскиот државјанин Миодраг Марковиќ е осуден со правосилна пресуда со казна затвор во траење од 4 години за сторено кривично дело „Перење пари и други приноси од казниво дело“ по чл. 273 од Кривичниот законик на Република Македонија. Со пресудата е предвидена и мерка на конфискација на непосредна и посредна имотна корист и други приноси од кривичното дело што одговара на вредноста од 544.207.000,00 денари (околу 9 милиони евра). Осудениот е задолжен да ги уплати паричните средства, но, бидејќи не го сторил тоа, одземени се повеќе недвижности и хартии од вредност. Конфискувана е луксузна вила во населбата Водно во Скопје, конфискуван е деловен простор во центарот на Скопје, хартии од вредност од неколку банки и од други правни лица од Скопје и од Куманово.

2. Случај Живко Ефтимовски

Лицето Живко Ефтимовски е осудено за сторено кривично дело „Злоупотреба на службена положба и овластување“ по чл. 353 од Кривичниот законик на Република Македонија од страна на Основниот суд Скопје 1 – Скопје со правосилна судска пресуда. Ова лице е сопственик на приватна фирма од Ресен, со пресудата се конфискува и имотна корист прибавена од кривичното дело во износ од 58.652.000,00 денари. Осудениот бил задолжен во рок од 15 дена да ги уплати парите, во спротивно ќе му се конфискува друг имот. Поради неисполнување на обврската од пресудата, од осуденото лице е конфискуван имот, и тоа вила во Претор, вилата е одземена од трето лице на кое осудениот ја подарил со договор за дар. Конфискувана е и семејна куќа (иделаен дел) во општината Јанковец.

⁹² http://www.pravda.gov.mk/documents/konfiskacija_nova_0209010_2.ppt.

3. Случај Драган Даравелски и Киро Доцевски

Лицата Драган Даравелски и Киро Доцевски се осудени на затворски казни за кривичните дела „Злоупотреба на службена положба и овластување“ по чл. 353 и „Фалсификување на службена исправа“ по чл 361 од Кривичниот законик на Република Македонија. Покрај затворските казни на кои се осудени, лицата се задолжени да уплатат вкупен износ од 103.575.167,00 денари на сметка на Буџетот на Република Македонија. Бидејќи осудените не ги уплатиле средствата, одземени се повеќе недвижности, и тоа куќа, деловен простор во Куманово и градежно земјиште.

4. Случај СЛАВИЈА

За случајот „Славија“ осуден е Кирил Кочевски за кривично дело „Злоупотреба на службена положба и овластување“ со затворска казна од 6 години. Покрај затворската казна, осудениот е задолжен да уплати износ од 97.612.997,00 ден. во корист на Република Македонија. Но, бидејќи не ги уплатил паричните средства, одземени се уделот на „СЛАВИЈА“ 1 ДООЕЛ увоз-извоз Скопје во износ од 218.667 евра и уделот на физичкото лице Кирил Кочевски.

Следејќи ја примената на законските одредби што се однесуваат на конфискацијата на имотот како најзначајно средство за борба против криминалот и корупцијата, преку анализа на неколку судски пресуди што се однесуваат на покарактеристични случаи може да констатираме дека во Република Македонија нормативните промени во насока на промовирање на конфискација на нелегално стекнатиот имот почнаа да ги даваат посакуваните ефекти.

2. АНАЛИЗА НА МЕЃУНАРОДНИТЕ ПРАВНИ АКТИ ЗНАЧАЈНИ ЗА ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИОТ КРИМИНАЛ

Critchley прави анализа на разновидноста и локализираната природа на италијанските криминални мрежи кои се појавиле уште во раниот дваесетти век во Њујорк

и преку анализа на нелегалните бизниси придонесува за подобро разбирање на почетните појави на организираниот криминал во Америка (Critchley 2009). Подоцна целата меѓународна заедница го препознава проблемот со организираниот криминал не само со национални димензии туку и како меѓународен проблем за кој треба да се изнајдат решенија за негово сузбивање. Организираниот криминал често според облиците на криминалното делување и неговата дефинираност не е криминал само во една сфера на криминално делување, туку е криминал со повеќе облици на криминално делување каде што сторителите делуваат на организиран начин со стекнување богатства на недозволен начин. Криминалот се насочува или се реализира во различни области, и тоа онаму каде што сторителите проценуваат дека може да заработат најмногу во однос на тоа колку ќе вложат. Кога станува збор за економско-финансискиот криминалитет, во голем број од случаите тоа е криминалитет што се реализира претежно во национални рамки, онаму каде што сторителите може да ја искористат својата положба, влијание, функција, но криминалните приноси ги засолнуваат на места што процениле дека се безбедни во странство. Поради тоа, меѓународната заедница го препознава и еден од најистакнатите облици на овој криминал, а тоа е перењето пари како глобален проблем на кој сè повеќе му се посветува внимание и за тоа се донесени повеќе меѓународни правни акти, со кои се даваат препораки до националните законодавства за инкриминирање на ова кривично дело по неколку основи, предвидување казнена одговорност за службените лица во финансиските и нефинансиските институции, како предвидување нови методи и техники како за идентификување сомнителни трансакции, сомнителни клиенти така и мерки и методи на меѓународна соработка за размена на податоци и информации и пружање помош и соработка особено во делот на обезбедување и конфискација на криминалните приноси и имот.

Република Македонија ги има прифатено препораките од меѓународните правни акти во казненото материјално и казненото процесно законодавство, како и во делот на донесување на посебни законски решенија и оформување на посебни државни органи и институции за сузбивање на економско-финансискиот криминал. Така што со реформите во 2009 година во Кривичниот законик во членот 1 предвидено е дека кривично дело е противправно дело што со закон е определено како кривично дело и чии обележја се

определени со закон или со меѓународните договори ратификувани со Уставот на Република Македонија⁹³.

Меѓународната реакција кон организираниот економско-финансиски криминал сè повеќе се интензивира преку усвојување на меѓународните документи и нивната имплементација во националните законодавства и развивање на меѓународната соработка и формирање институции за размена на информации и соработка во финансиското истражување. Меѓународната соработка, од неговиот почеток до крај, се чини апсолутно неопходна ако се цели кон успешно спротивставување на организираниот економско-финансиски криминал. Меѓународната заедница преку многубројните меѓународни организации и тела постојано работи на донесување меѓународни правни акти, државите склучуваат билатерални и мултилатерални договори и меморандуми за соработка во различни области за борба против криминал, а притоа посебно внимание посветуваат на кривичните дела што се извршуваат на територија на две или повеќе држави.

⁹³ „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 114/09.

2.1. Анализа на конвенциите на Организацијата на Обединетите нации

На глобално ниво посебно се значајни конвенциите на Организацијата на Обединетите нации (ООН) со кои се даваат препораки до државите за инкриминирање нови кривични дела за кои обележјата за криминални активности се веќе забележани како опасност или со развојот на информатичката технологија се претпоставува нивна злоупотреба во криминални цели. Различни меѓународни организации, согледувајќи ги размерите и последиците од економско-финансискиот криминал, пристапија кон дефинирање на стандардите што треба да доведат до реализација на мерки на глобално ниво што водат кон функционирање на систем на усогласеност и координација во меѓународни рамки и поголема ефикасност во сузбивањето на овој вид криминал.

Во надлежност на Организација на Обединетите нации донесени се неколку конвенции од исклучително значење за борбата против транснационалниот организиран криминал:

1. Конвенција на ООН за борба против недозволената трговија со дроги и психотропни супстанции од 1988 година (Виенската конвенција)⁹⁴;
2. Меѓународна конвенција на ООН против транснационалниот организиран криминал од 2000 година (Палермо конвенција)⁹⁵ и
3. Конвенцијата на ООН против корупцијата е усвоена во декември 2003, а стапи на сила во 2005 година⁹⁶.

⁹⁴ United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 1988 <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/illicit-traffic.html>

⁹⁵ United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto <http://www.unodc.org/unodc/treaties/CTOC/>

⁹⁶ United Nations Convention against Corruption, <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>

2.1.1. Анализа на Виенската конвенција на ООН - Конвенција на ООН за борба против недозволената трговија со дроги и психотропни супстанции од 1988 година

Виенската конвенција на меѓународен план претставува прва реакција на заканата по глобалната финансиска стабилност предизвикана од перењето пари од криминалните профити што криминалците ги остваруваат од недозволената трговија со дрога. Целта на оваа Конвенција е да ја унапреди соработката меѓу страните-потписнички за да можат поефикасно да се борат против различните аспекти на незаконски промет на опојни дроги и психотропни супстанции, кој има меѓународна димензија. Таа дава препораки до националните законодавства за донесување одредби со кои криминалците ќе се лишат од приносите од криминалните активности преку воведување одредби за конфискација на криминалните приноси што произлегуваат од недозволената трговија со дрога или од други казниви дела.

Во членот 1 на Виенската конвенција се дефинира конфискацијата како трајно лишување од сопственоста со одлука на судот или друг надлежен орган, дефинирајќи ја истовремено сопственоста како имот или актива од кој и да е вид, на физичко или правно лице, подвижен или неподвижен, материјален или нематеријален, како и правни документи или инструменти што сведочат за правото на сопственост или интерес на таквиот имот или актива. Во членот 3 од Конвенцијата стриктно се наведува обврската за инкриминирањето на перењето пари и мошне обемна листа на дела во врска со трговијата со дрога поврзани со перењето пари, од производство и промет, до организација, менаџмент и финансирање на недозволената трговија со дрога. Се предвидува инкриминирање на следните дејства:

- Конверзија или трансфер на сопственост, со знаење дека таа сопственост произлегува од дело или дела, или од акт на учество во такво дело или дела, заради скривање или прикривање на незаконското потекло на сопственоста или помагање на лице што е инволвирано во извршувањето такво дело или дела за да ги избегне законските последици на своите дела.
- Скривањето или прикривањето на вистинската природа, изворот, местото, располагањето, движењето, правата во врска со сопственоста или над имотот, со знаење дека тој имот произлегува од дело или дела предвидени со Конвенцијата или дејство на учество во такво дело.

Предвидена е и обврската за инкриминирање на стекнувањето, владението и користењето на сопственост за која сторителот знае дека произлегува од трговија со дрога, јавно поттикнување или наведување други на извршување на делата, како и учествување, здружување или заговор заради извршување, обид да се изврши и помогне, да се поттикне, олесни и советува на извршување такво дело. Заклучокот за знаењето, намерата или целта потребна како елемент на казненото дело може да се изведе од објективните фактички околности.

Во однос на товарот на докажување, со Виенската конвенција се дефинирани одредени препораки што се однесуваат на финансиските кривични дела со елементи на перење пари и несразмерно збогатување дека товарот на докажување треба да се префрли кај осомничениот. Секако, обврската за обезбедување докази за гонење на сторителите останува и се додава можноста на осомничениот да докажува за законскиот начин на стекнувањето на финансиските средства или имот. Покрај утврдувањето на фактичките околности се свртува вниманието и кон утврдување на субјективните елементи или субјективниот аспект при товарот на докажување, со што се доведува осомничениот/обвинетиот во позиција да мора да докажува дека парите или другите приноси ги стекнал на некриминален начин. Се дава препорака на државите во своите законски решенија да може да предвидат утврдување на законското потекло на приносите од криминал или другите приноси подложни на конфискација. Исто така, во оваа насока се и одредбите за донесување законски решенија за симнување на банкарската тајна за органите на прогон за да може да се следат сомнителните финансиски трансакции на физичките и правните лица, заради нивна идентификација, откривање, замрзнување и конфискација.

Во членот 5 Конвенцијата обврзува на заплена на приносот што потекнува од извршување на претходно казнено дело или од сопственост чија вредност одговара на вредноста на таквиот принос, како и на опојните дроги и психотропни супстанции, опремата и другите средства користени или наменети за извршување на таквите дела.

Со членот 6 на перењето пари се дава карактер на тешко општо дело, за кое не постојат пречки за екстрадиција. Перењето пари е дефинирано како инкриминација што има универзален карактер, така што со ратификувањето на Конвенцијата и нејзината имплементација секоја држава-потписничка треба тоа дело да го предвиди во своето

национално законодавство, со што се исполнува основниот услов за екстрадицијата - принципот на двојна инкриминација. Покрај тоа, Конвенцијата предвидува дека во отсуство на билатерални договори меѓу државите, самата Конвенција се смета како доволна правна основа за екстрадиција.

Во членот 7 од Виенската конвенција се востановени следниве облици на заемна правна помош: прибирање докази или искази од лица, врачување судски документи, претрес и одземање предмети, увид на предмети и локации, обезбедување информации и доказни предмети, обезбедување оригинали или заверени копии на релевантни документи и евиденции, вклучувајќи банкарска, финансиска, комерцијална или деловна евиденција, идентификација или потрага за добивка, сопственост, предмети на делото или други предмети за цели на докажувањето.

Вториот елемент на проширената казненоправна дефиниција го допира прашањето на екстериторијална јурисдикција. Имено, Виенската конвенција не содржи јасна обврска на државите да пропишат гонење за перење пари и по однос на дела извршени надвор од територијата на односната држава. Поаѓајќи од транснационалниот карактер и софистицираните операции на перење криминални приноси што ги користат меѓународните финансиски канали, Конвенцијата во членот 9 предвидува страните-потписнички меѓусебно тесно да соработуваат во согласност со своите домашни правни и управни системи, со цел да ја зголемат ефикасноста на законската акција за спречување правење прекршоци утврдени во Конвенцијата. Тие, врз основа на билатерални или мултилатерални спогодби или аранжмани, посебно ќе воспоставуваат и ќе одржуваат канали за одржување врски меѓу нивните надлежни агенции и служби заради олеснување безбедна и брза размена на информации во врска со сите аспекти на прекршоците, вклучувајќи, ако односните страни најдат дека е тоа сообразно, и врски со други криминални активности и меѓусебно ќе соработуваат во спроведувањето истраги во врска со прекршоците утврдени со Конвенцијата од меѓународен карактер. Понатаму, предвидено е во соодветни случаи и ако тоа не е во спротивност со националниот закон да основаат заеднички тимови, земајќи ја предвид потребата да се заштити безбедноста на лицата и операциите. Официјалните претставници на секоја страна што се членови на тие тимови ќе дејствуваат како лица овластени од страна на соодветните органи на страната на чија територија операцијата треба да се изврши. Во сите тие случаи, страните за кои

станува збор ќе обезбедат целосно почитување на суверенитетот на страната на чија територија е операцијата, но и ефикасна координација меѓу своите надлежни агенции и служби, ќе ја унапредат размената на персонал и други експерти, вклучувајќи поставување офицери за врска. Воедно, членот 9 од Конвенцијата предвидува дека секоја страна, во потребната мера, ќе покренува, развива или ќе подобрува специфични програми на обука за својот персонал во криминалистичката и во другите служби, вклучувајќи ја царинската. Тие ќе си помагаат заемно во планирањето и спроведувањето на програмите за истражување и обука наменети за заедничко користење на стручните знаења во областите што се предмет на интерес. Меѓународната соработка и помошта на транзитните земји е дефинирана во членот 10, при што е предвидено страните-потписнички да соработуваат, непосредно или преку надлежните меѓународни или регионални организации, во давањето помош и поддршка на транзитните држави и особено на земјите во развој, на кои таква помош и поддршка им се потребни, а може да склучат и билатерални или мултилатерални спогодби или аранжмани со кои ќе ја подобрат ефикасноста на меѓународната соработка.

2.1.2. Анализа на Конвенцијата од Палермо

Конвенцијата од Палермо се однесува на превенција, истрага и гонење сериозни казниви дела заради директно или индиректно остварување финансиска или друг вид материјална корист и кога делото е извршено од страна на организирана криминална група. Со членот 6 од Конвенцијата се даваат препораки за криминализација на перењето пари и приносите од криминал со инкриминирање повеќе поведенија со кои криминалците може да ги исперат, односно да ги легализираат криминално стекнатите приноси. Се препорачува инкриминирање активности што се поврзани со процесот на перење пари од пласирање, преку трансферирање и интеграција на криминалните приноси. Потоа инкриминирање учество во криминални групи во вршење сериозни казниви дела како предикативни дела, а листата на предикативни дела да биде збогатена со сите сериозни казниви дела од кои сторителите се стекнале со противправна имотна корист и делата се извршени од страна на организирана криминална група. Предикативните дела може да бидат извршени и надвор од кривичноправната јурисдикција на државата, но како казниво дело да бидат инкриминирани во домашното казно право и во државата каде што се

вршени казнените дела. Токму ова се препораките за хармонизација на националните законодавства во однос на предвидување листа на сериозни казниви дела што може да бидат третирани како предикативни дела од кои произлегува и перењето пари како второстепено дело. Во Република Македонија со неколкуте интервенции во Кривичниот законик се предвидени повеќе казниви поведенија за перење пари, но и можност за гонење на сторителите за перење пари за повеќе сериозни кривични дела, а како услов е видот и висината на противправно стекнатата противправна имотна корист, како и постоењето на објективни околности дека криминалните приноси и пари потекнуваат од незаконски активности, а за што органите на прогон треба да располагаат со основани сомневања за тоа дека приносите и парите не се стекнати на законски начин. Дадени се препораки посебно за воведувањезаконски решенија за мерките за борба против перењето пари, а се однесуваат на утврдување сеопфатен домашен режим во кој ќе бидат опфатени финансиските и нефинансиските институции што се особено чувствителни на перењето пари со цел нивно инволвирање во систем за спречување на перење пари на национално ниво и воспоставување режим предвиден со закон за идентификација на странките (клиенти), чување на досиејата и пријавување на сомнителните финансиски трансакции. Ова е, всушност, основата за воспоставување на системот за спречување на перење пари што се однесува на обврските што произлегуваат за субјектите, а се дефинирани врз основа на законот за спречување на перење пари.

Со Конвенцијата е разработено прашањето за соработката на органите на прогон, посебно со субјектите во однос на добивање информации за сомнителните трансакции и клиенти. Од особено значење е тоа што се препорачува до државите преземање иницијативи за учество во регионални, меѓурегионални и мултиратерални организации против перење пари и развивање глобална, регионална и билатерална соработка меѓу судските, полициските и финансиските контролни институции со цел да се сузбие перењето пари. Со членот 10 е предвидено утврдување одговорност на правните лица за учество во сериозно криминално дело во кое е инволвирана организирана криминална група и за казниви дела востановени со Конвенцијата. Одговорноста на правните лица според оваа Конвенција треба да биде кривична, граѓанска или административна, а посебно се препорачува воведување кривична одговорност на правните лица со

предвидување соодветни санкции, и тоа парични, но одговорноста за директните сторители на делата да биде паралелна со одговорноста на правните лица.

Со членот 12 е предвидено и воведување на мерките конфискација и заплenuвање на приносите од криминал стекнати со казниви дела од кои сторителите се стекнале со противправен имот или пари, со тоа што ќе биде регулирана законски постапката на идентификација, потрага, смрзнување или заплenuвање на приносите од криминал, и тоа приноси во вид на недвижен имот, предмети или движен имот и пари. Предвидено е и заплenuвање и конфискација на приносите од криминал што се трансформирани или претворени, делумно или целосно во друг вид сопственост, приносите од криминал што се помешани со сопственост стекната на легитимен начин до проценетата вредност на измешаните законски и незаконски приноси. Потоа конфискација на добивката остварена од приносите од криминал од сопственост во која се трансформирани или заменети приносите од криминал.

Се препорачува до националните законодавства да не постои банкарска тајна за органите на прогон за банкарски, финансиски или комерцијални досиеја од каде што може да се добијат релевантни податоци и информации за сторени сериозни кривични дела и перење пари. Се става акцент на тоа со закон да биде овозможено правото или обврската на осомничениот да го докажува законското потекло на приносите од криминал или потеклото на друг имот подложен на заплenuвање и конфискација. Што се однесува на мерката на конфискација, значајни се препораките од оваа Конвенција што се имплементирани во македонското казнено право, а се однесуваат на меѓународната соработка за целите на конфискација на приносите од криминал, имотот, опремата и други работи поврзани со конкретно казнено дело и сторител. Во членот 13 се даваат препораки за обезбедување, замрзнување и конфискација на имот и приноси од криминал од странска држава. Располагањето со конфискуваниот имот е регулирано во членот 14, кој посветува внимание со соодветни препораки за враќање на конфискуваните криминални приноси од една во друга држава.

Во однос на екстрадицијата на сторителите, се даваат препораки за хармонизација посебно на сериозните казниви дела и постапката на екстрадиција да биде олеснета со тоа што делата за кои се сомничат сторителите да бидат предвидени и во земјата-барател за

екстрадиција и во земјата од каде што треба да се спроведе екстрадицијата на осомничено лице.

Во Конвенцијата од Палермо, слично како и во Стразбуршката конвенција, се дадени одредби за конфискација, со акцент на одлуки за конфискација на имот и имотна корист од странство. Понатаму предвидени се одредби за постапување при постоење на одлуки за конфискација, посебно привремени мерки за обезбедување и замрзнување на имот и имотна корист.

Истотака се обработени одредби со кои се даваат препораки за заемната правна помош како многу значаен аспект во меѓународната соработка со тоа што треба да се унапреди правната помош во однос на истрагите, гонењето и во правосудните процедури во врска со сериозните казниви дела, меѓусебната правна помош да биде дозволена до најголем можен степен според надлежните закони, договори и аранжмани на државата, договори и аранжмани на државата-членка од којашто се бара одобрение, при што ќе се почитуваат истрагите, обвинувањата и правните процедури што се однесуваат на казивните дела, за кои може да биде одговорно правно лице, во државата-членка барател. Заемната правна помош може да биде дозволена кога ќе се бара за некоја од следниве цели: за да се обезбеди сведочење или докази од лица; како ефикасна помош за правосудните документи; заради пребарување, заплenuвање и смрзнување; заради пребарување места и објекти; за да се обезбедат информации, евиденциски прашања (и експертски процени); за да се обезбедат оригиналите или заверените копии од релевантните документи и записници, вклучувајќи ги и државните, банкарските, финансиските, корпорацииските или бизнис-записниците; за да се идентификуваат или да се пронајдат приносите од криминал, имотот, предметите или другите работи - со цел да се евидентираат; за да се олесни доброволното појавување на лицата во државата-членка барател; како друг вид помош што не е во спротивност со домашното право на државата-членка од којашто се бара одобрението.

Во однос на размената на информации за сериозни казниви дела и преносот на информациите до надлежните органи на инволвираните држави во секој поединечен случај со елементи на транснационалност и потребата од меѓународна правна помош во целокупниот тек на истражувањето, предвидени се препораки за постапување од моментот на првичните информации, па сè до завршувањето на случајот со конфискација

на криминалните приноси и имот. Посебно се посветува внимание на препораките за меѓусебна правна помош и содржината на барањата, и тоа: идентитетот на органот што го поднел барањето, природата и предметот на работа и истрага, самото гонење и судската процедура, начинот на барање правна помош, постапувањето со документи и начинот на прибирање и доставување информации клучни за предметот на работа.

Се препорачува на државите и водење заеднички или поврзани истраги врз основа на билатерални и мултилатерални договори во врска со работите што се предметна истраги, обвинувања или правни постапки во една или повеќе држави, како и можноста за формирање заеднички истражни тела, во отсуство на такви документи да се договараат споени истраги по однос на потребата од тоа и решавање по принципот на решавање од „случај на случај“.

Препораки за имплементација на специјалните истражни техники во националните законодавства се дадени во членот 20, каде што се предвидува и склучување билатерални и мултилатерални договори за примена на овие мерки во контекст на меѓународната соработка со почитување на принципот на суверенитет и еднаквост на државите, посебно се става акцент на контролираната испорака на стоки низ територијата на две или повеќе држави за дозволување непречено продолжување на патот на стоките како мерка што е потребна во истражувањето на криминал што е поврзан со незаконски активности поврзани со транспорт на стоки низ територија на две или повеќе држави.

Кај примената на одредени посебни истражни мерки се даваат и соодветни препораки, посебно за мерката на заштита на сведоците од потенцијална одмазда или заканување на сведоците во кривичните постапки што сведочат во врска со сериозни кривични дела. Дел од препораките се посветени и на помош и заштита на жртвите од сериозните казниви дела и обесштетување од извршените конфискации.

Конвенцијата од Палермо прави значаен исчекор во членот 27 во унапредувањето на соработката на полициските и другите органи задолжени за спроведување на законот (Law enforcement agencies). Тоа се одредби за полициската соработка, како и за соработката на други надлежни ооргани, агенции или служби за превенција и откривање на перењето пари. Се предвидуваат обврски спрема државите да усвојат ефикасни мерки за зајакнување и востановување канали на соработка и брза размена на информации во

врска со перењето пари и другите дела опфатени со Конвенцијата, како и за соработка во водењето истраги.

Соработката во истрагите опфаќа утврдување на идентитетот, местото на живеење и активностите на осомничените, движењето на приноси од криминал или имот што потекнува од казни дела или други предмети на делата, обезбедување неопходни предмети за аналитички и истражни цели, размена на персонал и експерти и назначување офицери за врска, размена на информации за специфичните средства и методи употребени од организирани криминални групи и размена на информации и координирање на административни и други мерки заради брза идентификација на перењето пари. Државите се обврзани на склучување билатерални и мултилатерални договори или аранжмани за директна соработка меѓу нивните агенции задолжени за примена на законите, а во отсуство на такви договори државите-потписнички може да ја сметаат Конвенцијата како основа за заемната соработка на овие агенции и органи.

Предвидено е и почитувањето на принципите на суверенитет и територијален интегритет на државите во однос на немешање во работите на националните државни органи и институции – органите на прогон според националното право.

Со Конвенцијата од Палермо се предвидуваат и активности за земјите за спроведување тренинг или обуки за полицискиот персонал, потоа обвинители, истражни судии и царински персонал, како и друг персонал што е ангажиран во процесот на откривање и обезбедување докази за сериозни казниви дела, како и за перење пари, предвидено е и ангажирање стручни лица за обуки во државите каде што се започнува со реформи на законодавството, оформување органи со полициски овластувања како што се Управата за финансиска полиција и Управата за финансиско разузнавање во Република Македонија.

Се посветува внимание и на давањето техничка помош за спроведување на специјалните истражни мерки, посебно за мерките за кои е неопходна соодветна компјутерска технологија. Конвенцијата е основен меѓународен документ со кој се препорачуваат помош и поддршка за економски развој и техничка помош на државите што ќе преземат активности за имплементација на оваа Конвенција, посебно помош на земјите во развој со настојување за јакнење на капацитетите со акцент на превенција и борба против транснационалниот организиран криминал.

Членот 31 дава посебен осврт на превенцијата на организираниот транснационален криминал и предвидува зајакнување на капацитетите со соодветна кадровска и техничка опременост, како и јакнење на стручноста на персоналот во водењето на истрагите и воспоставувањето на меѓународната соработка на пружање помош и поддршка од размена на информации, помош и поддршка во обезбедување докази со спроведување истражни дејства, но и примена на специјални истражни мерки како добар метод за обезбедување докази што не може да се обезбедат со примена на традиционалните истражни мерки и дејствија. Посебно се укажува на потребата од зајакнување на техничките капацитети на институциите, како и неопходноста за помош и поддршка на државите во транзиција како ранливи подрачја каде што транснационалниот организиран криминал зазема сè позначајно место и претставува опасност за развој на демократијата.

2.1.3. Анализа на Конвенцијата против корупцијата

Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата е отворена за потпишување на 11 декември 2003 година во Мерида, а стапила на сила на 14 декември 2005 година. Од Република Македонија е потпишана на 18.8.2005 година, на 13.4.2007 е ратификувана а на 13.5.2007 година и стапила на сила за Република Македонија („Службен весник на Република Македонија “ бр. 37 од 26.3.2007 година).

Оваа Конвенција има за цел да ги унапреди и да ги зајакне мерките за спречување и борба против корупцијата. Конвенцијата го проширува подрачјето на примена на меѓународните забрани опфаќајќи го јавниот и приватниот сектор, како и корупцијата во политиката. Во јавниот сектор секоја од државите презема обврска да ги зајакне системите за регрутирање, вработување, задржување, унапредување и пензионирање на функционерите и на другите државни службеници што не се избрани применувајќи ги принципите на ефикасност и транспарентност и врз објективни критериуми како што се заслугите, непристрасноста и способноста. Во областа на јавни набавки и управување со јавните финансии државите треба да преземат мерки за спроведување соодветни системи на јавни набавки што ќе бидат засновани на транспарентност, конкуренција и објективни критериуми за донесување одлуки и што ќе бидат ефикасни и за превенција на корупцијата. Исто така, државите преземаат одговорност да преземат соодветни мерки за

унапредување на транспарентноста и одговорноста во вршењето на јавните финансии со посебен осврт на постапките за усвојување на националниот буџет; навремено информирање за расходите и приходите; ефикасни системи на управување со ризиците и внатрешна контрола и, ако е потребно, да предвидат мерки за корекција во случај на неисполнување на овие барања. Понатаму, во членот 12 од Конвенцијата се предвидува државите да преземат мерки за превенција на корупцијата во приватниот сектор, за јакнење на стандардите на усогласеност и контрола во приватниот сектор и да предвидат ефикасни, сразмерни и пропишани граѓански, административни или кривични санкции во случај на непочитување на мерките.

Заради хармонизација на казнените законодавства, предвидена е обврска за државите-потписнички за инкриминирање повеќе кривични дела: корупција (активно и пасивно поткупување), злоупотреба на штета на јавната или на приватната сопственост од страна на службени лица, тргување со влијание и злоупотреба на функциите и незаконито богатење.

Во однос на корупцијата во приватниот сектор, Конвенцијата предвидува секоја држава да усвои законски и други мерки за да го утврди како кривично дело, сторено со умисла, во рамки на економските, финансиските и комерцијалните активности ветувањето, понудувањето или давањето, директно или индиректно, незаслужена имотна корист на лице во приватниот сектор, без оглед во кое својство, за него самиот или за друго лице, за со повреда на неговите обврски да изврши или да се воздржи од извршување некое дело.

Откривањето на корупцијата опфаќа повеќе мерки на контролните и инспекциските органи и специјални техники на истрага; достапност на тајните податоци на банките: во казнувањето на делата на корупција се сугерира на примена на мерката на конфискација, одговорност на правните лица и поништување на граѓанскоправните работи склучени во услови на корупција. Со оваа Конвенција се препорачува на државите-потписнички да преземаат соодветни мерки со кои ќе се овозможи конфискација на приносите од корупција.

Во однос на соработка меѓу националните органи, секоја држава презема потребни мерки за да ја охрабри соработката помеѓу нејзините државни органи и нејзините државни службеници со нејзините органи надлежни за истрагите и гонењата што се однесуваат на

кривичните дела. Исто така, со Конвенцијата се препорачува соработка помеѓу националните органи и приватниот сектор, но се промовира и меѓународната соработка преку обврската на државите да си даваат меѓусебна правна помош во истрагите и во постапките од граѓанската и административната материја што се однесуваат на корупцијата. По однос на меѓусебната правна помош, државите треба меѓусебно да си пружаат најширока можна правна помош во текот на истрагата, гонењето и судската постапка за делата наведени во оваа Конвенција. Понатаму, со Конвенцијата е регулирана соработка помеѓу службите за откривање и казнување што треба тесно да соработуваат заради зајакнување на ефикасноста на откривањето, водење на истрагите и казнувањето на делата наведени во Конвенцијата во однос на:

- идентитетот и активностите на осомничените лица, местото каде што тие се наоѓаат или местото каде што се наоѓаат други лица;
- движењето на приносите од кривичното дело или имотот што потекнува од извршувањето на тие дела;
- движењето на имотот, опремата или другите инструменти употребени или наменети да бидат употребени за извршување на тие дела.

Со Конвенцијата се предвидени и споени истраги, односно склучување билатерални или мултилатерални договори или спогодби врз основа на кои, за случаи што се предмет на истраги, гонења или судски постапки во една или повеќе држави, надлежните органи можат да формираат заеднички истражни тимови. Во отсуство на такви договори или спогодби, споени истраги може да бидат поведени од случај до случај, но притоа ќе се почитува суверенитетот на државите. Според членот 50 од Конвенцијата, заради успешно справување со корупцијата, секоја држава презема потребни мерки за нејзините надлежни органи да може да пристапат, на нејзината територија, кон контролирана испорака и, кога смета дека е соодветно, и кон други специјални истражни техники, како што е електронско надгледување или други форми на надгледување и прикриени операции, за доказите прибрани по пат на овие техники да бидат прифатливи од судовите. За целите на истрагите за делата наведени во оваа Конвенција, државите се охрабруваат да склучуваат билатерални или мултилатерални договори или спогодби за употреба на специјалните истражни техники во рамки на меѓународната соработка. Овие договори или спогодби се склучуваат и се применуваат со целосно почитување на принципот на суверенитет и

еднаквост на државите и тие се применуваат со стриктно почитување на одредбите содржани во нив. Во отсуство на договори или спогодби, одлуките за примена на специјалните истражни техники на меѓународно ниво се донесуваат за секој поединечен случај, а може, ако е потребно, да се земат предвид финансиските аранжмани и разбирања во однос на нивната надлежност од соодветните држави.

Враќањето на имотот е еден од основните принципи на оваа Конвенција, и државите-страни во тој поглед меѓусебно си пружаат најширока соработка и помош. Конвенцијата предвидува и преземање мерки за превенција и откривање трансфер на приноси од кривично дело, имплементација на потребни мерки, финансиските институции во согласност со нивните надлежности да го проверуваат идентитетот на клиентите и да преземаат мерки за определување на идентитетот на носителите на економските права на износите депонирани на големи сметки, како и да вршат зајакнат надзор над сметките на лицата што вршат или вршеле значајни јавни функции и на членовите на нивните семејства и блиски соработници. Овој надзор се определува заради откривање на сомнителните акции со цел да се информираат надлежните органи и не би требало да се толкува како средство за обесхрабрување на финансиските институции или како забрана да одржуваат службени односи со легитимните клиенти.

Воедно со член 54 и 55 од Конвенцијата се предвидени инструментите за наплата на имотот по пат на меѓународна соработка заради конфискација и постапката за меѓународна соработка за целите на конфискацијата. Притоа, државата-страна што примила од друга држава-страна, која има надлежност за признавање дело утврдено во согласност со оваа Конвенција, барање за конфискација на приноси од кривично дело, имот, опрема или други инструменти наведени во оваа Конвенција што се наоѓаат на нејзина територија, во рамки на нејзиниот внатрешен правен систем треба да ги преземе сите неопходни мерки за одговор на барањето.

Членот 56 ја регулира специјалната соработка, при што се предвидува дека, без да наштети на нејзиното внатрешно право, секоја држава-страна настојува да преземе мерки што ѝ овозможуваат, без да наштети на нејзините истраги, гонења или судски постапки, да ѝ достави, без постоење на претходно барање, на друга држава-страна информации за приносите од делата утврдени во согласност со оваа Конвенција кога смета дека соопштувањето на тие информации може да ѝ помогне на таа држава-страна во

започнувањето или водењето на истрагите, гонењата или судската постапка или би можело да доведе до поднесување барање од таа држава-страна, врз основа на оваа глава на Конвенцијата.

Во согласност со Конвенцијата, секоја држава-страна воспоставува, развива или подобрува специфични програми за обука на лицата одговорни за превенција и борба против корупцијата што посебно се однесуваат на: ефикасни мерки за превенција, откривање, истрага, казнување и контрола на корупцијата, како и употреба на методи за прибирање докази и истражни методи; јакнење на капацитетите за подготвување и планирање на антикорупциски стратегии; обука на надлежните органи за подготвување на барањата за меѓусебна правна помош што се во согласност со барањата на оваа Конвенција; евалуација и јакнење на институциите, на управувањето со јавните служби и јавните финансии и приватниот сектор; превенција на трансферот на приноси од делата утврдени во согласност со оваа Конвенција, борба против тој трансфер и покривање на тие приноси; откривање и замрзнување на трансферот на приноси од делата утврдени во согласност со оваа Конвенција; контрола на движењето на приносите од делата утврдени во согласност со оваа Конвенција, како и на начините на трансфер, прикривање или изменување на тие приноси; соодветни и ефикасни судски и административни механизми и методи за олеснување на враќањето на приносите од делата утврдени во согласност со оваа Конвенција; методи што се употребуваат за заштита на жртвите и сведоците што соработуваат со судските органи и обука за националната и меѓународната регулатива и јазична обука.

Конвенцијата дополнително става акцент на прибирање, размена и анализа на информации за корупцијата и преземање мерки за обезбедување нејзина целосна примена преку меѓународна соработка, водејќи сметка за негативните ефекти од корупцијата врз општеството во целина и посебно врз трајниот развој.

2.2. Анализа на конвенциите од Советот на Европа

Активностите и напорите на Советот на Европа резултираа со усвојување на:

1. Конвенцијата на Советот на Европа од 1990 за перење пари, откривање, заплена и конфискација на имотната корист прибавена со кривично дело (Стразбуршката конвенција)⁹⁷.
2. Конвенцијата на Советот на Европа од 2005 за перење пари, откривање, заплена и конфискација на имотна корист прибавена со кривично дело и за финансирање на тероризам (Варшавската конвенција)⁹⁸.
3. Конвенцијата за компјутерски криминал е донесена од Советот на Европа на 23 ноември 2001 година во Будимпешта⁹⁹.

Европската Унија потврдувајќи дека мерките за спречување на перење пари се едни од најефикасните мерки за спротивставување на заканите од трговијата со дрога и организираниот криминал по сигурноста на заедницата, дополнителни мерки за заштита на единствениот економски пазар, слободното движење на капитал и лојалната конкуренција, разви регулатива за спречување на перење пари (Трета директива на Европскиот парламент и Советот на Европската Унија за спречување на употребата на финансискиот систем за целите на перење пари и финансирање на тероризам)¹⁰⁰.

2.2.1. Анализа на Стразбуршката конвенција

Стразбуршката конвенција претставува надополнување на претходните меѓународни конвенции и во теоријата е оценета како акт што има потенцијал да ја

⁹⁷ Treaty No.141, *Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime* достапна на <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/141>

⁹⁸ Treaty No.198, *Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism* достапна на <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/198>

⁹⁹ Treaty No.185, *Convention on Cybercrime* достапна на <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/185>

¹⁰⁰ “Directive 2005/60/EC on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing”, Official Journal of the European Union достапно на <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0015:0036:EN: PDF>

„револуционализира“ меѓународната активност во спречувањето на криминалот. Со оваа Конвенција се поставува целосен систем на правила според кои треба да се води постапката од моментот на првите мерки и дејствија до целосно завршување на кривичниот случај со конфискација на криминалните приноси. Конвенцијата содржи флексибилни, но и ефикасни механизми за меѓународна соработка (Николоска, Перење пари (криминолошки, криминалистички и кривично – правни аспекти) 2015)¹⁰¹.

Во Преамбулата на Стразбуршката конвенција се наведува дека конфискацијата претставува модерен и ефективен метод на меѓународен план во борбата против тешките кривични дела. Како придобивка од оваа Конвенција е тоа што не се ограничуваат приносите од казниво дело само на криминалот со злоупотреба на дроги, туку се проширува листата и на други казниви дела од кои криминалците се стекнуваат со високи криминални приноси.

Најзначајна цел на Конвенцијата е олеснување на меѓународната соработка во истрагата, заплената и конфискацијата на приносите од сите видови криминал. Конвенцијата предвидува одредена флексибилност во однос на предвидување на казнените дела што ќе бидат земени предвид како предикативни дела во однос на казненото дело перење пари. Позначајна препорака од Стразбуршката конвенција се однесува на субјективната страна на перењето пари, каде што во чл. 6 ја прифаќа одредбата од Виенската конвенција, според која свеста или намерата за перење пари може да се утврди од фактичките објективни околности, но истовремено со овој член дозволува, иако не обврзува, криминализација на одредени акти, вклучувајќи перење криминални приноси од небрежност, односно кога сторителот не знаел, но бил должен или можел да знае дека приносите потекнуваат од казнено дело. Таквиот пристап кон небрежното однесување во овој контекст е и во согласност со Препораката бр. 6 на ФАТФ (Financial Action Task Force). Со Стразбуршката конвенција се настојува да се унапредат и да се хармонизираат системите на конфискација во националните законодавства. Пропишана е најпрво обврската за државите да донесат закони што ќе им овозможат да ги конфискуваат предметите (инструментите) и приносите од казните дела, ги признава и вредносната и имотната (предметната) конфискација што се користат во постојните национални

¹⁰¹ Светлана Николоска, *Перење пари (криминолошки, криминалистички и кривично – правни аспекти)* (Скопје: Ван Гог, 2015). стр. 76. (5)

законодавства. Со чл. 7 се предвидува секоја држава-потписничка да биде во состојба да одговори на двата типа барање:

- Државата што го применува само системот на конфискација на имот (предмети) треба да донесе законодавни мерки со кои се овозможува одобрување на барање од земја што ја применува вредносната конфискација.
- Според чл. 13, кога државата ќе прими, од друга држава-потписник, барање за конфискација по однос на средствата на делото или криминалниот принос, таа треба да ја изврши одлуката за конфискација донесена од страна на судот на државата-барател, или да го достави ова барање до нејзините надлежни органи заради донесување одлука за конфискација и, ако тоа биде дозволено, да го изврши.

Заради примена на овие одредби, секоја држава има овластување, ако постои потреба, да спроведе постапка за конфискација врз основа на нејзиното внатрешно право.

Во членот 8 се посветува внимание на поставувањето меѓусебна помош, при што е предвидено да не се врши никаква диференцијација помеѓу судска и друга помош: страните се согласуваат, врз основа на барање, на најширока можна меѓусебна помош за идентификување и откривање на предметите на делото, имотната корист и другиот имот, подобен за конфискација. Се предвидуваат две основни опции во давањето меѓународна помош при конфискација, и тоа:

- Со поднесување барање за донесување домашна одлука;
- Со непосредно признавање одлука донесена од надлежните органи на државата-барател.

Статусот што ѝ се признава на странската судска одлука како конечна зависи од довербата во правосудните стандарди на странската држава. Се предвидува дека замолената страна е врзана за утврдената фактичка состојба во мера во која таа е содржана во осудителна пресуда или судска одлука на страната-барател или во мера во која осудата или судската одлука имплицитно е заснована врз таквата состојба. Според тоа, судовите на замолената држава не може слободно и независно да ги оценуваат доказите. Предвидена е и можноста, првпат во една меѓународна конвенција, во членот 10 за

доброволно доставување информации потребни за истрагата или постапката на друга држава и без нејзино претходно барање.

Во членот 11 се даваат препораки за извршување на привремените мерки од аспект на времето кога се поведува постапката по криминален случај и поднесеното барање од странска држава за преземање дејства за привремена заплена или замрзнување криминални приноси и имот. Имено, се предвидува замолената држава (државата спрема која е упатено барање) да презема по барање на државата што повела казнена постапка (државата во која се започнати дејства на криминалистичко и финансиско истражување) или постапка за конфискација, привремени мерки што се неопходни (заплена, замрзнување и сл.), со цел спречување дејства на трансфер или отуѓување на секој имот што во иднина би можел да биде предмет на барање за конфискација. Ваквите мерки се преземаат на барање на друга држава и кога е примено барање за конфискација по однос на имотот што е предмет на барањето. Според членот 12, привремените мерки се преземаат и се извршуваат во согласност со внатрешното право на замолената држава, ако тоа не е во спротивност со нејзиното внатрешно право. Пред преземањето привремена мерка, замолената држава ѝ дава на државата-барател право да ги изнесе нејзините објаснувања во прилог на задржувањето на мерката во смисла на тоа дека замолената држава треба да презема мерки на идентификација, откривање и замрзнување или привремено одземање приноси од криминал, имот, опрема или други предмети на делото заради евентуална конфискација по барање на државата што има јурисдикција врз казнените дела или заради извршување на барањето за конфискација. За примената на овие мерки, како и за извршување на конфискациската одлука, доволно е да биде исполнет условот на двократна инкриминација, односно делото на кое се однесуваат овие мерки да претставува казнено дело и во замолената држава. Токму тука се согледува потребата од хармонизација на националните законодавства со цел непречено преземање мерки и дејства најпрво за обезбедување на криминалните приноси, посебно ако истите се во странска држава со цел нивна идна конфискација и оневозможување на нивно пренесување или префрлување на друга дестинација надвор од дофатот на органите на прогон. Во однос на прашањето за извршување одлуки за конфискација на криминални приноси и имот и на привремените мерки кога не е потребно замолената држава да има јурисдикција врз конкретното казнено дело, според членот 15 – предвидено е делото да е

извршено на нејзина територија, против нејзин државјанин и сл. Во случаите на паралелно водење постапки и во државата-молител и во замолената држава, се применува општото правило за воспоставување на јурисдикцијата на државата, предвидено е дека надлежните органи на овие држави се консултираат една со друга во смисла на координирање на нивните активности.

Во однос на одбивање на барање во членот 18 од Конвенцијата, се предвидуваат и таквите ситуации, со тоа што причините врз основа на кои е дозволено одбивање на барањето се дадени во мошне општи формулации, со што би требало да се обезбеди заштита на есенцијалните интереси на замолената држава. А предвидено е и одлагање на барањето со членот 19 и според членот 21 известување и заштита на правата на трети лица. Со оваа Конвенција се внесени повеќе новитети, а особено е важен исчекорот направен во соработката на полициските и управните органи, како што е воспоставување на можноста за непосреден контакт помеѓу полициските или управните органи кога се работи за барање што не содржи принудни мерки. Заради олеснување на соработката, Конвенцијата налага обврска за определување еден централен орган или, по потреба, повеќе органи, преку кои се доставуваат барањата за правна помош до друга држава или истите се извршуваат или се доставуваат до надлежните органи на замолената држава.

Предвидена е директна комуникација меѓу централните органи, со што е избегната сложената и често долга процедура на доставување на барањата по дипломатски пат, со тоа што во итни случаи барања и известувања може да бидат доставени директно од или до правосудни органи, вклучувајќи го и јавното обвинителство, или со посредство на Интерпол според чл. 24, а со членот 25 е предвидено, заради олеснување на комуникацијата, покрај во писмена форма, барањата да се доставуваат и преку кои било современи средства на телекомуникација. Со посебни одредби се уредени прашањата за содржината на барањето, доставувањето информации и плаќањето на штетата во случај на тужба за одговорност поради штета што резултира од акт на заемна соработка.

Смислата на овие одредби на некој начин е поттикнување и олеснување на решавање на ситуациите со пронаоѓање, обезбедување и овозможување конфискација на криминално стекнатите приноси и имот, што треба да биде основна цел на органите на прогон, не е само да се пронајдат и да се осудат сторителите, туку да се пронајдат и да се конфискуваат криминално стекнатите приноси и имот.

Посебно се истакнува како предмет на меѓународните правни акти прашањето на конечното располагање со конфискуваниот имот што е резултат на меѓународната соработка. Посебно се уредени прашањата за располагање со конфискуваниот имот и правата на државите што ги побаруваат и државите што ги пронаоѓаат, обезбедуваат и ги конфискуваат криминалните приноси и имот за друга држава врз основа на таа меѓународна соработка. Конвенцијата го истакнува принципот на првенствено разгледување на враќањето на конфискуваните криминални приноси или имот во државата-барател заради компензација на жртвите на криминалот или враќање на таквите приноси од криминал на нивните легитимни сопственици. Според членот 30, се даваат препораки до државите за можноста за склучување билатерални договори или аранжмани за донирање на конфискуваниот имот на посебен фонд на ООН за техничка помош на земјите во развој и земјите во транзиција и на меѓународни тела специјализирани за борба против организираниот криминал или за заемна поделба на конфискуваниот имот.

Покрај заемното признавање и извршување конфискациски одлуки и привремени мерки, конвенциите содржат и систем на мерки и облици на заемна соработка меѓу државите-потписнички во сузбивањето на перењето пари. Основна претпоставка за екстензивен пристап претставува определбата дека перењето пари се третира како екстрадирачко дело, со што се надминува начелно резервираниот став во современото екстрадиционо право, меѓународно и национално, за исклучување дела од фискална природа од подрачјето на екстрадицијата. Основна цел на меѓународните правни акти претставува меѓусебната соработка што се овозможува врз дефинирани правила и принципи, посебно ако одредени прашања не се регулирани со националното законодавство или со билатерални, регионални или друг вид договори за соработка.

2.2.2. Анализа на Варшавската конвенција¹⁰²

Конвенцијата на Советот на Европа за перење, откривање, заплена и конфискација на приноси од казниво дело и финансирање тероризам (ЕТС бр. 198) е отворена за потпишување од 16 мај 2005 година во Варшава, стапила на сила на 1 мај 2008 година. Република Македонија ја потпишала на 17.11.2005 година, а ја ратификувала на 27.05.2009

¹⁰² Конвенцијата на Советот на Европа за перење, откривање, заплена и конфискација на приноси од казниво дело и финансирање тероризам (ЕТС бр. 198)

година и стапи на сила на 01.09.2009 година¹⁰³. Конвенцијата е логично продолжение на политиките кои произлегуваат од клучните документи во оваа област и повторно го потенцира значењето на воспоставување на систем на меѓународна соработка кој добро функционира¹⁰⁴. Голема придобивка од Конвенцијата е фактот што некои одредби, кои инаку би се однесувале само на земјите-членки на ЕУ, се однесуваат на сите членки на Советот на Европа. Конвенцијата е прв меѓународен правен документ што едновремено ги третира превенцијата и контролата на перењето пари и финансирањето на тероризмот. Таа го потенцира фактот дека брзиот пристап до финансиските информации или информации за имотот што го поседуваат криминалните организации, вклучително и терористичките групи, е клучот за успешност на системите што спречуваат перење пари. Во Преамбулата на оваа Конвенција се подвлекува дека членките на Советот на Европа, убедени во неопходноста да водат заедничка казнена политика што има за цел заштита на општеството, а притоа имајќи предвид дека борбата против тешкиот криминал сè повеќе е меѓународен проблем што бара примена на модерни и ефикасни методи на меѓународно ниво, ценат дека еден од тие методи се состои во одземање на имотната корист прибавена со криминал¹⁰⁵. Исто така, секоја земја треба да усвои законодавни и други мерки неопходни за да воспостави сеопфатен регулативен и надзорен режим за спречување перење пари, како и за одлагање на домашните сомнителни трансакции согласно со важечките меѓународни стандарди¹⁰⁶. Во членот 9, Конвенцијата ги дефинира казнивите дела перење пари и предвидува дека секоја земја-потписничка ќе усвои законодавни и

¹⁰³ „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 49/09.

¹⁰⁴ Конвенцијата за перење, откривање, заплена и конфискација на приноси од казниво дело на Советот на Европа (ЕТС бр. 141), Резолуцијата 1373 (2001) за закани по меѓународниот мир и безбедност предизвикани од терористички активности, усвоена од страна на Советот за безбедност на Обединетите нации на 28 септември 2000 и Меѓународната конвенција за сузбивање на финансирање на тероризам, усвоена од страна на Генералното собрание на Обединетите нации на 9 декември 1999.

¹⁰⁵ Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism, <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/198.htm>

¹⁰⁶ Член 14 - Одлагање на домашни сомнителни трансакции.

Секоја страна ќе усвои законодавни и други мерки неопходни да овозможат итна акција што ќе ја преземе ЕФР или, каде што е соодветно, друг надлежен орган или тело, кога постои сомневање дека трансакцијата е поврзана со перење пари, да не даде или да запре согласност на трансакција што е во тек со цел да ја анализира трансакцијата и да го потврди сомневањето. Секоја страна може ваквата мерка да ја ограничи на случаи кога е доставен извештај за сомнителна трансакција. Максималното траење на секое недавање или запирање на согласност за трансакција подлежи на соодветните одредби од националното право.

други мерки неопходни тие да се востановат како кривични дела во домашното законодавство, кога тие се извршени со умисла:

- „Замена или пренос на имот, со знаење дека таквиот имот е принос од казниво дело, поради прикривање или преправање на незаконското потекло на имотот или поради помагање на секое лице што е вклучено во извршувањето на основното казниво дело за да се избегнат законските последици од неговите активности;
- Прикривање или преправање на стварната природа, извор, локација, располагање, движење, права во однос на имот или сопственост на имот, знаејќи дека таквиот имот претставува принос од казниво дело;
- Врз основа на нејзините уставни принципи и основните концепти на нејзиниот правен систем;
- Стекнување, поседување или употреба на имот, со знаење, во времето кога го прима, дека таквиот имот претставува принос од казниво дело,
- Учество во, здружување или заговор да се изврши, обид да се изврши и помогне, поттикнување, олеснување или советување за извршување некое од казните дела востановени во согласност со овој член“.

Новина во однос на претходните дефиниции и решенија е што гонењето за кривичните дела перење пари може да се преземе без оглед дали сторителот претходно е осуден за предикативното кривично дело од кое потекнува противправната корист. Со членот 10 од Варшавската конвенција се предвидува казнена одговорност за правните лица, а секоја земја се задолжува да усвои законодавни и други мерки што се неопходни за конфискација на приноси од казниво дело, како и за управување со замрзнатиот, запленетиот или конфискуваниот имот. Со член 12 од Конвенцијата земјите-потписнички се задолжени да формираат Единици за финансиско разубавање (ЕФР) како централизиран орган, т.е. национална агенција надлежна за примање (и доколку е дозволено, барање), анализа и доставување откриени финансиски информации до надлежните органи во врска со сомнителните приноси од казниво дело и можно финансирање тероризам, или информации што се бараат според национално законодавство или пропис, со цел да се бори против перење пари и финансирање тероризам. Посебен акцент во Конвенцијата е даден на меѓународната соработка

регулирана во главата IV, при што регулирајќи ги принципите и мерките на меѓународна соработка во членот 15 е предвидено дека: „страните заеднички ќе соработуваат една со друга колку што е можно повеќе заради истраги и судски постапки што имаат за цел конфискување средства и приноси од казниво дело. Секоја страна ќе усвои законодавни и други мерки неопходни да ѝ овозможат да одговори, според условите предвидени во оваа глава, на барања: за конфискација на посебни предмети од имот што претставува принос или средство од казниво дело, како и за конфискација на приноси од казниво дело што се состојат во барање да се плати паричен износ што одговара на вредноста на приносите од казниво дело; за помош при истрага и времени мерки во однос на секој вид конфискација даден погоре“.

Воедно, предвидена е обврска со членот 16 за давање помош за спроведување истрага, при што земјите-потписнички се обврзуваат да пружат една на друга, по барање, помош во најширок обем за идентификување и наоѓање средства, приноси од казнивото дело и друг имот што подлежи на конфискација. Оваа помош ќе ја вклучи секоја мерка што дава и обезбедува докази во поглед на постоење, локација или движење, природа, правен статус или вредност на гореспоменатиот имот.

2.2.3. Анализа на Конвенцијата за компјутерски криминал

Конвенцијата за компјутерски криминал е донесена од Советот на Европа на 23 ноември 2001 година во Будимпешта со цел водење заедничка политика насочена кон заштита на општеството од компјутерски криминал, меѓу другото, преку усвојување на соодветно законодавство и негување на меѓународната соработка на земјите потписнички на овој документ¹⁰⁷.

Придонесот од Конвенцијата се очекува во постигнување поефикасна борба против компјутерскиот криминал, но и заштита на легитимните интереси за користење и развој на информациските технологии. Исто така, се смета дека оваа Конвенција е неопходна за одвраќање од актите насочени против тајноста, интегритетот и достапноста на компјутерските системи и мрежи и компјутерските податоци, како и против злоупотребата

¹⁰⁷ Николоска С., *Методика на истражување на компјутерски криминал*, Ван Гог, Скопје, 2014 стр. 43. (6)

на таквите системи, мрежи и податоци преку криминализација на дејствата опишани во Конвенцијата и преку воведување овластувања потребни за ефикасна борба против таквите кривични дела, со овозможување нивно откривање, спроведување истрага и подигнување обвинение на национално и меѓународно ниво и преку обезбедување аранжман за брза и сигурна меѓународна соработка.

Во Конвенцијата се дефинирани поимите: „компјутерски систем“; „компјутерски податоци“; „провајдер на услуги“ и „преносни податоци“. Во прилог се изворните дефиниции за клучните поими:

- Под поимот компјутерски систем се подразбира каков било уред или група на меѓусебно поврзани уреди од кои, еден или повеќе од нив, врши автоматска обработка на податоци според одредена програма.
- Под поимот компјутерски податоци се означува презентирање на факти, информации или концепти, во облик погоден за обработување преку компјутерски систем, вклучувајќи и програма подобна компјутерскиот систем да го стави во функција.
- Поимот провајдер на услуги означува јавно или приватно лице кое им овозможува на корисниците да комуницираат преку компјутерски систем и друго лице кое обработува или чува компјутерски податоци во име на давателите на таквите комуникациски услуги или во име на корисниците на таквите услуги.
- Под поимот преносни податоци се означуваат податоци поврзани со комуникацијата која се остварува преку компјутерски систем, а кои претставуваат дел од синцирот на комуникацијата, при тоа означувајќи го потеклото на комуникацијата, дестинацијата, патот, времето, датумот, големината, времетраењето или видот на комуникациските услуги.

Во делот на меѓународната соработка Конвенцијата дава соодветни препораки како и препораки за инкриминирање на посебни групи на компјутерски кривични дела. Посебно за меѓународната соработка се даваат препораки истата да се одвива преку примена на релевантните меѓународни инструменти во кривичните предмети, преку аранжманите воспоставени врз основа на униформност или реципроцитет на домашното законодавство или преку примена на домашните закони, со цел спроведување истрага или

постапка во однос на кривичните дела, поврзани со компјутерски системи или податоци, или во прибирањето докази во електронска форма за одредено кривично дело. Посебно се даваат препораки за зајакнување на меѓународна соработка во однос на укажувањето на заемна помош и регулирање на постапките во однос на барањата за укажување заемна помош во отсуство на меѓународен инструмент и заемна помош во однос на процедуралните мерки. Заемната помош особено треба да се насочува во делот на експедитивно зачувување на складирани компјутерски податоци и експедитивно откривање на зачувани преносни податоци. Додека заемната помош во однос на овластувањата треба да е во однос на пристапувањето до складирани компјутерски податоци; прекуграничен пристап до складирани компјутерски податоци со претходна согласност или кога тие податоци се јавно достапни; заемна помош во собирањето преносни податоци во реално време и заемна помош во однос на пресретнувањето содржински податоци.

Конвенцијата за компјутерски криминал предвидува и препорака за националните законодавства да предвидат законски норми за експедитивно зачувување на складирани компјутерски податоци. Имено, треба да се воспостави законска регулатива, согласно која надлежните органи ќе имаат овластување да наредат или на сличен начин да можат да обезбедат експедитивно зачувување на точно определени компјутерски податоци, вклучувајќи преносни податоци кои се складирани со помош на компјутерски систем, а посебно кога постојат основи да се верува дека компјутерските податоци се изложени на опасност од загуба или модификација. Конвенцијата предвидува законски овластувања на надлежните органи за издавање наредба до одредено лице да ги зачува точно определените складирани компјутерски податоци кои ги поседува или кои се наоѓаат под контрола на тоа лице, потоа законски решенија согласно кои ќе се преземаат мерки кои се непоходни за да се наметне обврска над тоа лице да го сочува и одржува интегритетот, односно целовитоста на компјутерските податоци, онолку време колку што е потребно, но не повеќе од деведесет дена, за да им се овозможи на надлежните органи да побараат нивно откривање. Исто така, се предвидува и усвојување на такви законодавни или други мерки кои се неопходни за да се наметне обврска врз имателот или друго лице кое треба

да ги сочува компјутерските податоци, превземените постапки да ги чува во тајност онолку време колку што е предвидено со националното право¹⁰⁸.

Се посветува внимание на воведување и извршување на истражното дејствие „Претрес и заплenuвање на складирани компјутерски податоци“, согласно кое надлежните органи ќе имаат законски овластувања да преземат дејствија со кои ќе обезбедат пристап до компјутерски систем или дел од него, како и складираните компјутерски податоци во него и медиум за складирање на компјутерски податоци во кој можат да се чуваат компјутерски податоци и кој се наоѓа на нејзината територија. Се предвидува и мерката на заплenuвање или на друг начин обезбедување на компјутерските податоци преку конкретни овластувања со кои ќе може да се заплени или на сличен начин да се обезбеди компјутерски систем или дел од него или медиум кој служи за складирање на компјутерски податоци, да се направи или задржи копија од тие компјутерски податоци, да се сочува интегритетот на релевантните складирани компјутерски податоци и да се направат непристапни или да се отстранат сите компјутерски податоци од достапниот компјутерски систем. Во делот на собирање на компјутерски податоци во реално време се препорачува да се усвојат такви законодавни и други мерки кои се неопходни надлежните органи да имаат овластување да собираат или снимаат на нејзина територија со помош на технички средства и да му наложат на провајдерот на услуги, во границите на неговите технички можности, да собира или да снима, со помош на технички средства на нејзина територија или да соработува со надлежните органи или да им помага во собирањето на преносни информации во реално време (време на случување), поврзани со точно определени комуникации кои се пренесуваат на нејзина територија, со помош на технички средства.

Препораките за усвојување на законодавни и други мерки кои се неопходни за пресретнување на содржински податоци, а кои се однесуваат на серијата на сериозни казнени компјутерски дела се однесуваат на овластувања на надлежните органи со кои ќе можат да собираат и снимаат преку примена на технички средства на територијата на својата држава и да му наложат на провајдерот на услуги, во границите на неговите технички можности, да собира или да снима на нејзината територија преку примена на технички средства, да соработува или да им помага на надлежните органи во собирањето

¹⁰⁸ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 48. (6)

или снимањето на содржински податоци поврзани со точно определени комуникации, во реално време, кои се пренесуваат со помош на компјутерски систем на нејзина територија (Николоска, Методика на истражување на компјутерски криминалитет 2014)¹⁰⁹.

Како дополнување на Конвенцијата за компјутерски криминал, во Стразбур на 28 јануари 2003 година е донесен Дополнителниот Протокол на Конвенцијата за спречување на компјутерскиот криминал кој се однесува на казнување на акти на расизам и ксенофобија извршени преку компјутерски систем, со цел, со цел истакнување и подобрување на слободите на граѓаните, без разлика на нивната националност, вера, припадност и сл. Се нагласува потребата за обезбедување полна и ефикасна примена на сите човекови права без било каква дискриминација или разлика како што тоа е загарантирано со европските и другите меѓународни документи, убедени дека делата на расизам и ксенофобична природа претставуваат кршење на човековите права и опасност на владеење на правото и демократската стабилност. Се смета дека националното и меѓународното право треба да обезбедат соодветни легални одговори на пропагандата на расистичката и ксенофобична природа извршени преку компјутерските системи, а земајќи ги во предвид техничките и комуникациски олеснувања за пренесување на информации ширум земјината топка, за краток временски период¹¹⁰.

2.3. Анализа на препораките на ФАТФ

ФАТФ е меѓународно тело кое е специјализирано и концентрирано исклучително врз борбата против перењето пари¹¹¹. Иако е лоцирано во седиштето на ОЕЦД, ФАТФ не е постојана меѓународна организација ниту тело кое усвојува обврзувачки конвенции, туку претставува *ад хок* групирање на влади и други субјекти околу развивањето и следењето стратегии за борба против перењето пари засновани врз меѓународна соработка што истовремено се стремат кон јакнење на ефикасноста на финансискиот систем и на слободата на вршење легални финансиски трансакции. Од клучно значење за остварување на тие цели се четириесет препораки на контрамерки содржани во Извештајот од февруари, 1990 година. Николоска потенцира дека „со препораките на ФАТФ се отвора

¹⁰⁹ Николоска С., *оп. цит.* стр. 48. (6).

¹¹⁰ Николоска С., *оп. цит.* стр. 49. (6)

¹¹¹ Формирано во 1989 година од групата најразвиени Г7 и ЕУ.

нова димензија на превенцијата на перењето пари. Се признава неспорната улога на казнено-правната репресија и централната улога на казнено-правните механизми на казнувањето, конфискацијата на криминалните приноси итн., како неизбежни за поткопување на финансиската моќ на групите на организиран криминал. Но, истовремено, се истакнува дека потпирањето единствено врз казнено-правни мерки е недоволно и неефикасно и дека е потребен широк дијапазон на мерки за редуцирање на перењето пари (Николоска, Перење пари (криминолошки, криминалистички и кривично – правни аспекти) 2015)¹¹².

Рамката што ја предлага ФАТФ има за цел да се ангажираат банките и другите финансиски институции против перењето пари или во функција на новиот систем за спречување на перењето пари како сериозен финансиски и организиран криминал што ги надминува националните рамки и претставува финансиски и безбедносен проблем во целиот свет. Препораките на ФАТФ немаат задолжителен карактер, најголемиот дел од нив се вградени во меѓународните конвенции и имаат задолжителна правна сила во државите што ги ратификувале, а Република Македонија во материјалното казнено право ја вметна и одредбата за важност на одредбите на меѓународните конвенции во национални рамки.

Донесени се 40 Препораки на ФАТФ кои се класифицирани во неколку групи:¹¹³

- Првата група се препораките од 1 до 3 и тие се однесуваат на хармонизација на националните правни системи, криминализација на перењето пари и донесување соодветни закони за конфискација и релевантните привремени мерки. Овие препораки се содржани и во Виенската конвенција – инкриминирање на кривичното дело перење пари и Конвенцијата од Палермо. Перењето пари се смета за организиран финансиски криминал и обработени се прашањата за предикативните дела на перењето пари како што се: учество во организирана криминална група и рекетарство, тероризам и финансирање тероризам, илегална трговија со луѓе и илегална миграција, сексуална експлоатација (вклучувајќи и сексуална експлоатација на деца), недозволена трговија со дрога и психотропни супстанции, недозволена трговија со оружје, недозволена трговија со украдени

¹¹² Николоска С., *оп. цит.*, стр. 76. (6)

¹¹³ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 82. (6)

предмети, корупција, измама, фалсификување на валута, фалсификување и пиратерија, кривични дела против животната средина, убиство и тешка телесна повреда, киднапирање и земање на заложници, кражби и разбојништво, криумчарење, изнуда, фалсификувања и манипулација на пазарот. Понатаму предвидена е и постапката и соработката во однос на конфискација на приносите од криминал. Со овие препораки се предвидува потребата од идентификација на клиентите и нивната процена и посебно се става акцент на правилата за чување на досиеата. Се даваат препораки до националните законодавства да се предвидат законски решенија за оневозможување на отворање на анонимни сметки или сметки на очигледно фиктивни (лажни) имиња. Се препорачува развој на информациските системи согласно развојот на информациската технологија и посебно со примена на решенија за идентификација на сомнителните трансакции, како и препораки за работа непосредно со клиентите или препорака за запознавање на клиентите и работа со нив. Се препорачува чување на комплетната документација за реализираните трансакции на финансиските институции, а со тоа и овозможување на надлежните органи да обезбедат информации за трансакциите и доколку е потребно да се обезбедат докази во врска со криминалното однесување. Се препорачува чување и на податоците за идентитетот на клиентите и чување на досиејата за сметките и деловната кореспонденција минимум 5 години по завршувањето на деловниот однос за да бидат достапни на надлежните органи на нивно барање. Барањата за идентификација треба да се применуваат и од страна на субјектите од нефинансиските дејности и професии. Посебно е разработено прашањето на известување за сомнителни трансакции и примена на прописите за известување на органот за финансиско разузнавање. Оваа постапка треба да биде регулирана со закон и треба да биде обврска за одговорните лица во наведените институции и професии, кои треба и самостојно да развиваат програми за спречување на перење пари и финансирање на тероризам. Наведени се и нефинансиските дејности и професии кои имаат обврска за почитување на законските одредби за спречување на перење пари и финансирање на тероризам, како и потребата од предвидување на ефикасни, соодветни и пропорционални кривични, граѓански или административни/прекршочни казни за физичките или

правните лица кои не ги исполнуваат барањата за спречување на перење пари или финансирање на тероризам. Посебно се препорачува на надлежните органи да ги преземат неопходните правни или регулаторни мерки за да спречат криминалците или нивните асоцијации да поседуваат или да бидат крајни корисници на значајни или контролни интереси или функции на управување во финансиска институција. Воедно со 26 препорака се предвидува да се формираат единици за финансиско разузнавање кои ќе бидат национални центри за прибирање, анализирање и доставување на извештаи за сомнителни трансакции и други информации кои се однесуваат на евентуалните случаи на перење пари или финансирање тероризам. Тие треба да имаат пристап, директно или индиректно до финансиските, административните и информациите на субјектите и да изготвуваат извештаи за сомнителни трансакции. Со препораката 27 е предвидено воведување надлежност на органите на прогонот за водење истраги за перење пари и финансирање тероризам и воведување на примена на специјални истражни мерки соодветни за истражувањето на перењето пари, како што се контролираната испорака, примената на прикриени агенти и други техники, а предвидено е и воведување на соработка и водење на заедничка истрага на соодветни надлежни органи во други држави, односно потребата од меѓународна соработка. Со 28 препорака се предвидува, за потребите на истрагите за перење пари и за предикативните кривични дела, надлежните органи на прогонот да можат да обезбедат документи и информации корисни за истрагите, а во оваа препорака се вклучени и овластувањата за употреба на принудни мерки за обезбедување на податоци кои ги поседуваат финансиските институции и другите лица, за пребарување на лица и простории и за заплена и обезбедување на докази. Се препорачува инспекција и супервизија на работењето во однос на примената на законските одредби за спречување на перење пари врз финансиските институции и други органи кои со закон се обврзани на тоа. Предвидено е и воведување на евиденции и извештаи за сомнителни трансакции за спроведените анализи над истите и начин на доставување до финансиското разузнавање. Последната група на препораки 35 – 40 се однесуваат на итните чекори кои државите треба да ги превземат со цел да станат страни и да ги имплементираат во целост Виенската Конвенција,

Конвенцијата од Палермо и Конвенцијата на ОН за сузбивање и финансирање на тероризмот од 1999 година. Воедно државите се охрабруваат да ги имплементираат и другите релевантни конвенции – Стразбуршката конвенција и Интерамериканската конвенција против тероризмот од 2002 година. Се препорачува хармонизација на националните законодавства и донесување на мерки и утврдување на процедури за идентификација, замрзнување, заплена и конфискација на приносите од казнивите дела и тоа испрани пари, приноси од перење пари или од предикативни кривични дела со координирана заплена и конфискација и постапки на поделба меѓу државите на конфискуван имот. Посебен акцент се става на тоа дека државите треба да го сметаат перењето пари како кривично дело кај кое е можна екстрадиција.

Подоцна, во согласност со анализите со состојбата со перењето пари и водените постапки на меѓународно ниво за откривање на случаи со елементи на перење пари, но и врз основа на практичните проблеми кои се идентификуваат во однос на функционирањето на системот за спречување на перење пари, се прави ревизија и дополнување на препораките на ФАТФ.

2.3.1 Дополнувањето на препораките на ФАТФ

Дополнувањето на препораките на ФАТФ кореспондира со промените во регулаторните приоритети, со оглед на тоа што претходно препораките последен пат биле обновени во 2003 година, и е резултат на јавните консултации кои беа иницирани во 2009 година. Промените вклучуваат зголемен фокус на пристапот базиран на ризик во областа на спречување на перење на пари и мерки за борба против финансирање на тероризмот, дизајнирани да им овозможат на земјите во рамки на стандардите на ФАТФ да усвојат сет од пофлексибилни мерки кои соодветствуваат на природата на идентификуваниот ризик, како на пример политички експонирани лица, и проширување на препораките за да може да се справат со предизвиците како на пример пролиферација на оружје за масовно уништување.

Главни измени во препораките:

1. Вклучување на даночните кривични дела како предикативно дело за перење пари;

2. Проширување на обврската за финансиските институции да спроведуваат зајакната длабинска контрола due diligence на ризикот за домашните политички експонирани лица;
3. Воведување поригорозни барања во врска со информациите што одат во прилог на трансферот;
4. Барања за државите да воспостават механизми за евиденција на основните информации за компаниите и да им овозможат на финансиските институции и надлежните институции да спроведат соодветна контрола на корисниците (Customer Due Diligence);
5. Воведување нова процедура (чекор по чекор) за утврдување на крајните корисници и контрола на компаниите како дел од контролата на корисниците.

Многу од мерките се однесуваат на националните влади, но има и такви што се однесуваат на приватниот сектор. Направени се клучни измени во препораките, со што е ставен акцент на пристапот базиран на ризик за спречување на перење пари и мерки за борба против финансирање на тероризмот. Ревидираните препораки ги повикуваат финансиските институции да користат пристап базиран на ризик за да ги идентификуваат, оценат, надгледуваат, менаџираат и да ги ублажат ризиците за перење пари и финансирање тероризам. Пристапот базиран на ризик, исто така, се бара да го применуваат и надлежните институции при дефинирањето на правилата и супервизијата на финансиските и други институции. Онаму каде што ќе се идентификува повисок ризик се бараат засилени мерки за менаџирање и ублажување на ризикот. Поедноставената контрола на корисниците може да се примени онаму каде што е идентификуван понизок ризик.

ФАТФ обезбеди дополнителни насоки во форма на илустративни примери за повисоки и пониски ризик-фактори и соодветни мерки што може да се применат во определени ситуации. Предвидуваат вклучување на даночните кривични дела како предикативно дело за перење пари и проширена е листата на предикативни дела за да се вклучат даночното затајување и другите сериозни даночни кривични дела. Ревидирани се мерките за длабинска контрола на корисниците во врска со крајниот корисник. Препораките вклучуваат нова процедура (чекор по чекор) што компаниите треба да ја следат за идентификување на крајниот корисник и контрола на компаниите како дел од

мерките за длабинска контрола. Во согласност со таа процедура, финансиските институции прво треба да се обидат да ги идентификуваат физичките лица што имаат контролна моќ, но ако има сомнеж дали таквите лица се краен корисник, или кога е невозможно да се идентификуваат такви физички лица, секое друго физичко лице што може да има контрола над корисниците, различна од сопственичко учество, треба да се идентификува. Ако преку овие мерки не се идентификува такво физичко лице, тогаш треба да се преземат чекори за идентификување лица од повисоката менаџерска структура. Предвидено е засилување на барањата за транспарентност во врска со крајниот корисник за да им се овозможи на финансиските институции да спроведат соодветна длабинска контрола на корисниците, компаниите и нивните сопственици, препораките бараат од националните влади да се осигураат дека компаниите ги одржуваат ажурни основните информации поврзани со компанијата, нејзините директори и акционери (сопственици). Препораките нотираат дека сите земји имаат палета од опции да одлучат како ќе ги ажурираат податоците за крајниот корисник и кои мерки ќе ги преземат и да се осигураат дека тоа е направено на адекватен начин. Препораките, исто така, вклучуваат нови услови за номинираните директори и акционери да го обелоденат нивниот статус во регистарот на компании или да бидат лиценцирани. Во врска со трустовите, ревидираните препораки овозможуваат земјите да определат дали ќе биде потребно да се формира регистар и се фокусираат на обврските на повереникот. Како такви, поверениците сега треба да обезбедат и да ажурираат точни и адекватни податоци за крајниот корисник, повереникот и другите овластени лица, како и да го објават нивниот статус кога тие влегуваат во деловни односи со финансиски институции.

Во однос на политички експонирани лица, новите препораки ги прошируваат обврските на финансиските институции да спроведуваат зајакната контрола за да ги покријат домашните политички експонирани лица, политички експонираните лица од меѓународни институции и семејствата и блиските на политички експонираните лица. Овие мерки се воведуваат поради зголемената меѓународна загриженост од корупција и, за разлика од барањата за странските политички експонирани лица, (кои секогаш се со висок ризик и за нив е потребна длабинска контрола), треба да бидат базирани на пристап заснован на процена на ризик. За да се зајакнат напорите на приватниот сектор за имплементирање на препораките во врска со политички експонираните лица, ФАТФ ја

потенцира намерата да се развијат дополнителни насоки што ќе вклучат и насоки како да се идентификуваат политички експонираните лица, членовите на нивните семејства и нивните блиски лица. Во однос на трансферите (Wire transfers), ревидираните препораки вклучуваат ригорозни барања во врска со информациите што мора да одат во прилог на трансферите, вклучително информацијата за крајниот корисник и за оној од кого потекнува (претходно информациите се однесуваа само на оној од кого потекнува). Информациите треба да вклучат име на оној од кого потекнува трансферот, негова сметка, адреса, национален идентификациски број или датум и место на раѓање, име на корисникот и број на сметка на корисникот.

Се предвидува потпирање на трета страна и групациски програми за широка усогласеност. Ревидираните препораки обезбедуваат поголема јасност во однос на околностите во кои финансиските институции може да се потпрат на трета страна за да направат длабинска контрола и да ги спроведуваат мерките за спречување на перење пари и сузбивање на финансирање тероризам во нивните странски претставништва. Поконкретно, измените се направени за да ја појаснат разликата помеѓу надворешна услуга (outsourcing) и агенциска релација, да се овозможи пофлексибилна поддршка внатре во групацијата соодветно на нивото на ризик во земјата што треба да се ублажи, доколку третата страна е дел од истата финансиска групација што ги спроведува гореспоменатите мерки.

Новите препораки, исто така, бараат групациски програми за широка усогласеност на финансиските институции и нивните претставништва, ги препознаваат тешкотиите со кои се соочува приватниот сектор во врска со заштита на податоците и законите за приватност во врска со соработката во рамките на самата групација. Во меѓувреме ревидираните препораки бараат промовирање на соработката помеѓу релевантните институции за да ја поттикнат соработката во самата групација и размената на информации.

Во однос на барања за државите, ревидираните препораки, исто така, вклучуваат и разновидни барања за земјите и за националните влади кои од нив се бара да ги следат:

- До степен до кој сè уште не се стигнати, земјите треба да имплементираат одредени клучни меѓународни инструменти и се охрабрани да ги ратификуваат и да ги имплементираат релевантните меѓународни конвенции.
- Земјите треба да обезбедат колку што е можно поширока рамка за меѓусебна правна помош, вклучително и замрзнување на средствата, конфискација и екстрадиција.
- Земјите да соработуваат во врска со одредбите за информации за крајниот корисник под определени услови и со обезбедување доверливост.
- До степен до кој тоа сè уште не го направиле, земјите треба да воспостават единици за финансиско разузнавање што ќе примаат, анализираат и ќе дистрибуираат податоци од субјектите задолжени за известување.
- Земјите, исто така, треба да определат надлежност за истрагите за спречување на перење пари и сузбивање на финансирање тероризам за проактивните надлежни институции со адекватни ресурси и моќ да ги обезбедат сите релевантни документи.

2.4. Анализа на Директивата на ЕУ за спречување на користењето на финансискиот систем со цел за перење пари 91/308/ЕЕЗ од 1991 година и Директивата 2001/97/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 2001 година за измена на Директивата од 1991 година

Директивата на ЕУ од 1991 година има за цел да придонесе во борбата против перењето пари, а главно се однесува на кредитните и финансиските институции наметнувајќи стандарди во нивното работење кои би резултирале со откривање на перењето пари. Таа е мотивирана од потребата да се усвојат мерки кои се неопходни за заштита на јавниот морал и да усвојат мерки за прудентни правила, вклучувајќи и обезбедување стабилност и интегритет на финансискиот систем, без притоа да се наметнуваат ограничувања поголеми од неопходните за постигнување на овие цели. Директивата од 2001 година е измена или дополнување на Директивата од 1991 година. Дефиницијата на перењето криминални приноси кореспондира со Виенската конвенција перењето пари да се однесува на каква било криминална активност, а не само на тешки дела во врска со дрогите. Поимот криминална активност е допрецизиран како „сериозно дело“ што вклучува и други кривични дела со кои криминалците остваруваат криминални

профити. Според дефиницијата на перењето пари, се работи за перење пари дури и кога активностите што ги генерирале средствата кои треба да се легализираат се извршени на територија на друга земја-членка или во трета земја. Предвидена е потребата земјите да го инкриминираат перењето пари до крајот на 1992 година, а овој рок на некој начин е пролонгиран до 15 декември 2004 година. Директивата се применува на финансискиот систем во целина, вклучувајќи го и осигурувањето, но постои обврска за земјите да ја применуваат Декларацијата и врз други професии и правни лица кои се вклучени во активности за кои постои сомневање дека ќе се користат за целите на перење пари. Се предвидува формирање Комитет за контакт чија основна функција е олеснување на координацијата и хармонизација на имплементационите мерки меѓу земјите-членки, вклучително и акциите преземени за проширување на обврските врз таквите дополнителни професии и правни лица. По однос на превентивните механизми, се препорачуваат повеќе конкретни обврски како: идентификација на клиентите при влегувањето во деловни односи, особено при отворање сметка или штеден влог или при понудата на сефови за депозит (начело на „запознавање на клиентот“); идентификација, исто така, се применува на која било трансакција во износ што надминува 15000 евра, без оглед дали се работи за една или неколку поврзани трансакции. Предвидени се и мерки за идентификација на клиенти во делот на осигурување, кога лимитот е понизок од предвидените 15000 евра. Предвидени се и мерки за чување документација во утврдени рокови за потребите од евентуална истрага. Кредитните и финансиските институции се обврзуваат да чуваат докази и досиеја, и тоа оригинални документи и копии кои се прифатливи за правосудните органи, и тоа во рок од 5 години од моментот на извршената трансакција. Предвидена е и обврска за кредитните и финансиските институции, со посебно внимание да испитуваат сомнителни трансакции, тие се должни да ја испитуваат секоја трансакција за која сметаат дека постои висок степен на веројатност дека е поврзана со перењето пари. Ова посебно се однесува на трансакциите со трети земји кои недоволно или воопшто не применуваат мерки за спречување на перење пари. Посебно се препорачува дека кредитните и финансиските институции се должни да ги информираат надлежните органи за спречување на перење пари по своја сопствена иницијатива за кој било факт што може да биде индиција за перење пари. Треба да постои овластување на релевантните институции за воздржување, односно запирање на вршењето сомнителни

трансакции, но и обврска за известување на надлежните органи за спречување на перење пари, кои треба да дадат дополнителни инструкции за идно постапување со сомнителните трансакции. Доставувањето на овие информации треба да се третира како службена тајна, со цел да се сочува интегритетот на евентуална подоцнежна истрага за перењето пари. Тие информации може да се користат исклучиво во борбата против перењето, но може нивното користење да биде предвидено и за други цели. Институциите имаат правен имунитет од тужба за прекршување на која било законска, регулаторна или административна одредба или обврска за чување на тајноста на клиентот. Директивата содржи многубројни императивни норми што се однесуваат и на јавниот и на приватниот сектор. Директивата предвидува обврска на релевантните институции да воспостават соодветна интерна контрола и комуникациски системи, како и да преземат соодветни мерки за запознавање на нивните вработени. Меѓу таквите мерки спаѓа учеството на вработените во посебни програми за обука, кои ќе им помогнат да ги препознаваат операциите поврзани со перењето пари, како и давањето инструкции како да постапат во такви случаи. Примената на интерните мерки, наложени со императивни норми, мора да се обезбеди и со санкционирање на нивното непреземање. Обврската за соработка со надлежните органи за спречување на перење пари се однесува и на лицата задолжени за надзор врз кредитните и финансиските институции. Предвидено е и донесување построги мерки за државите врз основа на своите процени, но останува обврската за имплементација на Директивата и на земјите надвор од границите на земјите-членки на ЕУ.

3. МЕЃУНАРОДНИ, РЕГИОНАЛНИ И БИЛАТЕРАЛНИ ДОГОВОРИ

Република Македонија во континуитет сериозно и одговорно пристапува кон сите прашања поврзани со превенирањето и сузбивањето на различните форми организиран и сериозен криминал, вклучително и економско-финансиски транснационален криминал. Во годините што се предмет на анализа преку еден поширок сет на реформски измени унапредена е легислативата и паралелно со подобрувањето на прописите забележително е и подигнување на стандардите во организациска, кадровска и техничка смисла на институционалната подготвеност за успешно и ефикасно справување со разните облици на

организиран криминал, вклучително и транснационалниот економско-финансиски криминал.

Потребата од обезбедување функционален систем и функционален општествен амбиент, како базичен предуслов за натамошен развој и просперитет на државата, налага при креирањето на правната рамка за борба против криминалот суштински да се имплементираат и да се практикуваат стандардите и вредностите на Европската Унија иако Република Македонија формално не е членка на Унијата. Република Македонија е потписник на многубројни меѓународни акти, договори, протоколи, меморандуми и декларации, со кои се регулираат односите во разни области поврзани со спроведување на законот и кои ги следат стратегиските акти на Европската Унија. Главна цел на сите меѓународни акти, договори, протоколи, меморандуми и декларации од областа на внатрешните работи и борбата против криминалот е овозможување активно институционално учество и придонес на институциите од Република Македонија во разните меѓународни или европски асоцијации заради исполнување на заедничките безбедносни интереси, ефективната борба со прекуграничните закани по јавниот ред и безбедноста, како и борба против меѓународниот криминал преку разни форми на полициска соработка и безбедносни партнерства. Ваквите акти, освен што подетално регулираат процедурални прашања од мултилатерален или билатерален карактер, овозможуваат и примена на највисоките стандарди во областите на кои се однесуваат и создаваат можност за разменување податоци за криминалните активности, анализи за заедничките закани, како и непречена и директна соработка со соодветните власти за спроведување на законите. Република Македонија се стреми кон постојано унапредување на односите со другите држави како на билатерално така и на мултилатерално ниво, преку прифаќање на меѓународните норми и најдобри практики и дополнително уредување и прецизирање на меѓусебните односи, права и обврски преку склучување договори. Во Прилог 1 е дадена Листа на склучени меѓународни документи за подобрување и олеснување на соработката на органите на прогон.

4. ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ НА ТРАНСНАЦИОНАЛЕН ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛИТЕТ

Економско-финансискиот криминалитет е севкупност од економско-финансиски деликти предвидени со националниот казнен законик (Кривичниот законик на Република Македонија), дела кои се предвидени со првиот Кривичен законик на Република Македонија од 1996 година или преземени од Казнениот закон на поранешна Југославија, но и сите оние дела кои се инкриминирани низ повеќе крупни реформи на казненото материјално право и тоа со измените и дополнувањата на Кривичниот законик во делот на економските деликти во 2004 година, а посебно со измените и дополнувањата од 2009 година. Покрај постојните кривични дела, воведени се и нови инкриминации кои се идентични со новите појавни облици и форми на криминално дејствување на сторителите, детектирани од страна на истражителите, а во одредени ситуации постоеле и практични проблеми за нив како да класификуваат криминално поведение како посебно кривично дело кога како такво не постоело во кривичен законик. Во Кривичниот законик, економските деликти се опфатени со повеќе групи на кривични дела и тоа: дел од кривичните дела против изборите и гласањето (Глава 16), кривичните дела против работните односи (Глава 17), кривичните дела против здравјето на луѓето (Глава 21), дел од кривичните дела против животната средина и природата (Глава 22), дел од кривичните дела проти имотот (Глава 23), кривичните дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството (Глава 26), кривичните дела против службената должност (Глава 30), дел од кривичните дела против правосудството (Глава 31), дел од кривичните дела против правниот сообраќај (Глава 32) и дел од кривичните дела против јавниот ред (Глава 33)¹¹⁴.

Направени се повеќе редефинирања на економските кривични дела со прифаќање на препораките на меѓународната заедница, посебно кога станува збор за кривичното дело перење пари и други приноси од казниво дело и за компјутерските кривични дела, додека редефинирањето на останатите економски деликти се прави врз основа на криминалистичката практика и промените во економско-финансискиот и правниот систем

¹¹⁴ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 12. (7)

во Државата. Систематиката на економските казнени дела е направена врз основа на идејата дека е потребно да се обликува нов систем на економски инкриминации, прилагоден на промената на сопственичките односи и воведувањето на принципите на пазарна економија, слободниот пазар и претприемаштвото, вградена е концепцијата за економско казнено дело како поведение со кое се повредува економскиот систем, неговите елементи, институции и правила, како и општите економски интереси на општеството што по правило не значат повреда на поединечните имотни и други интереси.

Во редот на економско-финансиски кривични дела спаѓа и цела Глава на кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството (од фалсификување пари и други хартии од вредност, до перење пари и други приноси од казниво дело, даночно затајување, фалсификување и уништување деловна документација до злоупотреби во стопанското работење), кривичните дела против службената должност и дел од кривичните дела против правниот сообраќај (фалсификување исправа, посебни случаи на фалсификување, компјутерски фалсификат, употреба на исправа со неистинита содржина), како и кривичните дела против работните односи и со воведувањето на одговорноста на правните лица во Номенклатурата на Министерството за внатрешни работи се вметнати сите дела за кои кривично се одговорни правните лица да се вметнат во редот на економските кривични дела.

Во овој докторски труд ќе бидат проучени само кривичните дела што според македонската криминалистичка практика се најизвршувани, посебно делата за кои постои практика на меѓународна соработка во нивно криминалистичко и финансиско истражување во истражуваниот период 2004 – 2014 година.

Според Водинелиќ (Vodinelic, Kriminalistika 1984), појавните облици претставуваат систем од фактори што посредно или непосредно влијаат на тоа криминалниот напад да се манифестира во одреден обем и со одредена содржина. Како фактори што се анализираат кај кој било појавен облик се:

- Начин на извршување,
- Објект на напад,
- Средства на извршување,
- Место на извршување.

- Време на извршување.
- Со кого е извршено делото¹¹⁵.

Следејќи ја формата на економски криминалитет, Кајзер истакнува дека со оглед на разновидноста на деликтите, мотивациите, степенот на опасност, сферите од општествените и стопанските односи во кој се случува, како и нивното индивидуално и социјално значење, овие деликти можат да се поделат во четири прецедентни групи: прифаќање на недопуштена конкуренција, нарушување на законодавството за конкуренција и цени, вклучувајќи го и лихварството кое опфаќа: нарушување на авторските права и право на знакови и белези на заштита на стоката, кражбите и измамите сврзани со деликти во конкурсното производство и повреда на правните норми што ги вршат компаниите, злоупотреба на довербата и неблагоприятно објавување на банкрот и сл. Во втората група се оние деликти што се однесуваат на избегнувањето на плаќање даноци, собирање и плаќање царински давачки, давање и земање на кредит со давање и примање на мито. Третата група ја чинат нарушувањата на законодавството за заштита на младите и заштитата на трудот и социјалната заштита, нарушување на законодавството за заштита на човековата средина, фалсификати во областа на снабдувањето и производството. Четвртата група се кражбите и измамите во сериските продажби (автомати, машини за перење, шиење, телевизори, магнетофони и диктафони и целата нова техника), врзани за работа дома, искористување на индивидуалниот дом и работа и сл.¹¹⁶

4.1. Имотен економско-финансиски криминал

Во економски казнени дела се систематизирани дел од имотните кривични дела (специфичните видови на измами – измамување на купувачи, измами при добивање кредит и друга погодност, измама на штета на средствата на Европската заедница, осигурителна измама; компјутерските имотни деликти – оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем, правење и внесување на компјутерски вируси, компјутерска измама; дела со елементи на злоупотреби – злоупотреба на довербата, неовластено примање подароци; стечајните кривични дела – намерно предизвикување

¹¹⁵ Vladimir Vodinelić, *Kriminalistika*, V izdanje (Beograd: Savremena Administracija, 1984), стр 196. (1)

¹¹⁶ Тупанчески Н., *он. цит.*, стр. 17.

стечај, предизвикување стечај со несовесно работење, злоупотреба на постапката за стечај, оштетување или повластување на доверители). Овие дела се систематизирани како имотни, а воедно се и економско-финансиски поради превалентноста на интересот за заштита на правото на сопственост како основно право и на другите имотни права, независно дали истите се повредени во стопанското работење или надвор од него. Некои од наведените дела влегуваат во најчестите и најтешки облици на економски криминал, како што се стечајните деликти, каде со бројните криминални махинации е нанесена штета на други правни лица или граѓани, како и спрема државата со фиктивни договори за цесија на побарувања или признавање невестинито побарување, склучени од инсолвентно правно лице со други правни лица на истиот сопственик или сопственици, или со трети фантомски фирми, заради изигрување на побарувањата на доверителите (Тупанчески, Економско казнено право 2015)¹¹⁷.

Николоска¹¹⁸ го дели имотниот економско-финансиски криминал на три подгрупи и тоа:

1. Измама и специфични видови на измами,
2. Компјутерски кривични дела и
3. Стечајни кривични дела.

Во првата подгрупа се измамите и специфичните видови измами, но и едно кривично дело кое има слични криминалистички карактеристики, а тоа е оштетување на туѓите права, дело слично со кредитодарителна измама. Измамите се класични кривични дела, но сторителите во нивните измамнички дејствувања се служат и со одредена деловна документација, издавање на фиктивна деловна документација, а кога има случај на измама каде сторителите делото го вршат со доведување на жртвата во заблуда со помош на документи, во тие случаи се прави проверка на веродостојност на одредена спорна документација и увид во деловна документација.

Во втората подгрупа се компјутерските имотни деликти, но, поради своите специфични карактеристики и систематизирање и на други компјутерски кривични дела, тие се предмет на проучување кое е презентирано како посебен сегмент.

¹¹⁷ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 70.

¹¹⁸ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 220. (7)

Во третата подгрупа се стечајните кривични дела кои се издвојуваат како посебна групација на економски и имотни кривични дела со кои се загрозува не само економско-финансиското работење, туку и владеењето на правото во економските односи, но сепак кај овие кривични дела и корупцијата има свое влијание како за нивна појава, така и за нивно поврзување со други службенички кривични дела. Овие дела се посебно застапени во Република Македонија во процесот на приватизација и трансформација на општествениот капитал кога голем број на претпријатија беа приватизирани по спроведена стечајна постапка во која беа ликвидирани – продадени за многу мала вредност, а стечајните работници беа згрижувани на товар на државата¹¹⁹. Како стечајни кривични дела се предвидени: лажен стечај, предизвикување стечај со несовесно работење, злоупотреба на постапката за стечај и оштетување или повластување на доверители.

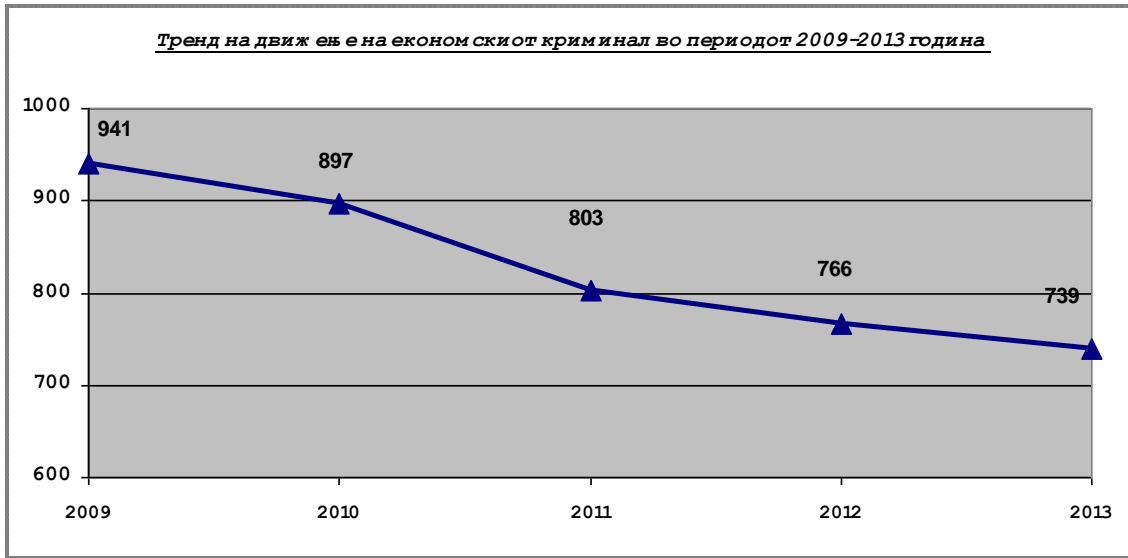
4.1.1. Анализа на профилот на економскиот криминал во Република Македонија

Според податоците од Министерството за внатрешни работи на Република Македонија во анализираниот период од 2009 до 2013 година, односно во периодот по измените на Кривичниот законик од 2009 година, се регистрирани вкупно 4146 кривични дела од областа на економскиот криминал, при што најзастапено кривично дело е „злоупотреба на службената положба и овластување“ со вкупно регистрирани 1157 кривични дела, што значи дека во вкупниот економски криминал учествува со 33%. Со овој вид инкриминации се причинува и најголема материјална шета, односно ако вкупната материјална шета изнесува околу 12,3 милијарди денари, на сторените злоупотреби отпаѓаат околу 8,5 милијарди денари или 68,4 % од вкупната материјална штета. Токму од оваа причина кривичното дело „злоупотреба на службената положба и овластување“ подолу ќе биде посебен предмет на анализа.

Графикон 1: Тренд на движење на економскиот криминал во периодот 2009-2013 год.¹²⁰

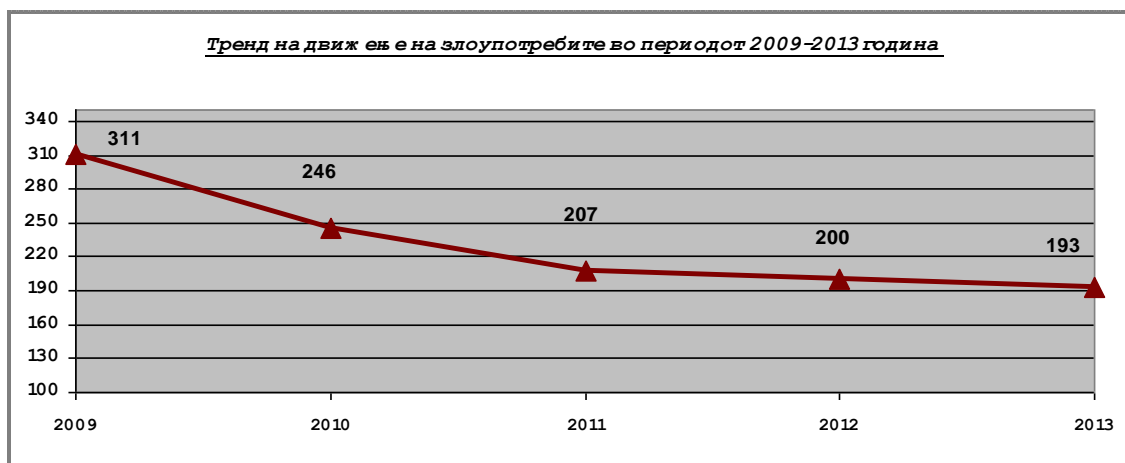
¹¹⁹ Николоска С., *оп. цит.* стр., 226.

¹²⁰ Извор на податоци: Годишни извештаи за работењето на МВР www.mvr.gov.mk

Гледано по години, бројот на кривичните дела од оваа област е во постојано намалување, односно во 2009 година се регистрирани 941 дело, додека во наредните години намалувањето е за околу 10% годишно, за во 2013 година нивниот број да изнесува 739 кривични дела.

Графикон 2: Тренд на движење на злоупотребите во периодот 2009-2013 год.¹²¹

Во однос на движењето на злоупотребата на службената положба, важи истата констатација како и за економскиот криминал, односно и овој вид инкриминации се во постојано намалување, кое е најизразено во 2010 година за 21% и во 2011 за 16%, додека во следните две години бројот на откриените кривични дела е речиси на исто ниво.

Табела 1: Територијална застапеност на економски криминал по сектори за внатрешни работи¹²²

	2009	2010	2011	2012	2013
СВР Скопје	207	178	151	98	106
СВР Битола	151	138	125	110	104
СВР Велес	38	34	42	37	28
СВР Куманово	83	74	25	69	99
СВР Охрид	132	109	119	134	102
СВР Струмица	130	129	108	90	77
СВР Тетово	65	90	86	105	103
СВР Штип	66	80	90	77	68
ОСОСК	69	65	57	46	52
ВКУПНО	941	897	803	766	739

¹²¹ Извор на податоци: Годишни извештаи за работењето на МВР www.mvr.gov.mk

¹²² Извор на податоци: Годишни извештаи за работењето на МВР www.mvr.gov.mk

Според територијалната распространетост, најголемиот дел од кривичните дела од економскиот криминал се извршени на подрачје на СВР Скопје или 18% , потоа СВР Битола - 15%, а најмалку дела се регистрирани во СВР Велес, околу 4%, додека на останатите подрачја процентот се движи помеѓу 10 и 13%:

Табела 2: Најзастапени кривични дела од економскиот криминал¹²³

	2009	2010	2011	2012	2013	ВКУПНО
злоупотреба на службена положба и овластување	311	246	207	200	193	1.157
фалсификување или уништување деловни книги	63	51	50	42	44	250
даночно затајување	54	50	41	51	43	239
измама при добивање кредит или друга погодност	67	74	34	24	14	213
бесправно градење	28	29	30	34	36	157
несовесно работење во службата	37	13	25	39	20	134
незаконита експлоатација на минерални сировини	/	15	47	39	12	113
узурпација на недвижности	9	33	19	26	22	109
фалсификување службена исправа	24	17	21	17	19	98
повреда на права од индустриска сопственост и неовластена употреба на туѓа фирма	24	24	14	7	23	92

Кратката анализа на профилот на проблемот на економскиот криминал во Република Македонија врз основа на евиденциите од МВР потврдува дека во однос на

¹²³ Извор на податоци: Годишни извештаи за работењето на МВР www.mvr.gov.mk

обележјата, појавните облици, профилот на извршителите и сите други карактеристики на економскиот криминалитет во Република Македонија ги има истите карактеристики како и во другите држави. Анализата дава и детални информации за состојбите со економскиот криминал во периодот од 2009 до 2013 година, односно во периодот по измените на Кривичниот законик од 2009 година. Воедно, обезбедува генерална слика на состојбите со овој вид криминал за период од пет години, кои се клучни затоа што следуваат по имплементацијата на позначителни нормативни измени во кривичното законодавство. Динамичноста и сложената методологија за откривање на економскиот криминалитет се потврдуваат со фактот дека работењето во економската сфера е нормирано во над 45 закони, додека Министерството за внатрешни работи во случаите и периодот опфатен со анализата постапувало по 45 различни видови кривични дела што се санкционирани во Кривичниот законик.

4.2. Корупциски криминал

Корупцијата е стар проблем што низ развојот на општеството бил санкциониран на најразлични начини од благи или незначителни казнувања до изрекување најстроги смртни казни. Имено, 3200 година пред нашата ера Хамбураби Бабилонски станал познат по тоа што му наредил на покраинскиот гувернер да ги испита обвиненијата за корупција, а како резултат на истрагата донел неколку пресуди на корумпираните службеници во вид на смртни казни. Пред 3000 година пред нашата ера во Индија кралот Ману воспоставил правило за одземање имот стекнат со корупција. Во Стара Грција, корупцијата била едно од важните прашања на државата, посебно во V и VI век пред нашата ера. Така, во Стариот завет, корупцијата се сметала за своевидна последица на првобитниот грев откако човекот станал смртен и кршење на законот; во некои делови од Библијата корумпираноста се користела како синоним за алчноста, блудните дејства и проституцијата¹²⁴. Инкриминирањето на различните форми на корупција и злоупотреба на положбата се среќава и во Хамурабиевиот законик (2100 г. пр.н.е), а познато е и дека самото донесување на Законот за XIX таблици било проследено со акти на злоупотреба на

¹²⁴ Ignjatović Đ., *Organizovani kriminalitet i etnička pripadnost*, Pravni život br. 9, Beograd, 2008, str. 152.

власта и корупција¹²⁵. Во Стариот Рим, корупцијата го дискредитирала целокупниот правен систем, и токму во тој период се донесени и првите пишани закони за истражување на коруптивните дела и санкционирање на сторителите. Познати се случаите на обвиненијата против гувернерот на Сицилија, Веврес, извршени од Цицерон. Веврес ја контролирал и ја експлоатирал Сицилија преку изнуди, кражби, подмитувања, убиства, продажба на јавните добра и сл. Мафијашките организации и денес функционираат така, а Италија е позната како држава со високоразвиена корупција во сите сфери од општествениот живот. Како политичка категорија, корупцијата ја истражувале и за неа пишувале и Аристотел, Макијавели, Монтеѕкје и др. (Sućeska 2006)¹²⁶.

Во периодот на средниот век корупцијата добива световно значење, владетелот бил тој што во име на Бога ја вршел судската власт за со текот на времето таа да премине во рацете на судијата чијашто надлежност се состоела во изрекување соодветни казни за акти на изопаченост и расипништво. Во втората половина на тринаесеттиот век, со поимот корупција биле означувани дејства преземени од страна на судија што се состоеле во барање или примање пари од засегнатите страни, со цел донесување пресуда во корист на една од страните во спорот. Во Франција, во периодот помеѓу 1574 - 1581 година, споменатиот поим добива пошироко значење и во себе ги интегрира дејствата преземени од страна на останатите носители на јавни функции (Ignjatović, *Organizovani kriminalitet i etnička pripadnost* 2008)¹²⁷. И римското право се занимавало со оваа појава, а тоа се гледа во фактот што одредени правни споменици (така, *LEX Julia Reputandae*) предвидувале дефиниција за корупцијата во согласност со која таа се сфаќала како акт на давање, примање или барање корист со намера да се влијае на одредено лице при вршење на овластувањата доверени во службата.

Корупцијата е феномен што ја разорува концепцијата за демократска правна држава и човековите слободи и права, делувајќи како бариера за донесување исправно право, негова примена и остварување на правдата во конкретните случаи. Таа е поголем проблем на државата отколку самиот криминалитет во најопшта смисла. Како општествено зло што ја поткопува неговата економска основа на долг рок и во динамичен

¹²⁵ Derenčinović D., *Mit (o) krupciji*, NOCCI, Zagreb, 2001, str. 130 - 134.

¹²⁶ Sućeska M., *Osnovi ekonomskog kriminaliteta* (Priština: Fakultet kriminalističkih nauka i Univerziteti AAB, 2006), str. 126.

¹²⁷ Ignjatović Đ., "Organizovani kriminalitet i etnička pripadnost," *Pravni život*, no. 9 (2008): 152 - 153.

контекст, корупцијата претставува облик на општествена патологија што резултира од пошироко поставените функции на државата и од нејзината метастазирана моќ. За разлика од општиот криминал, нејзиното сузбивање (инкриминирање, откривање, гонење и пресудување) е парализирано во очигледни размери поради инволвираност на заштитните механизми на државата во коруптивни активности („како да се заштитиме од нашите заштитници?“)¹²⁸.

Оваа болест на современото општество претставува сериозна закана за државите во транзиција. На тоа му погодуваат повеќе фактори, како што се економските промени, приватизацијата, слабеењето на одговорноста и непостоењето ефикасни контролни механизми и систем на заемна контрола. Но, не само земјите во транзиција, корупцијата ги потресува подеднакво и најразвиените држави кои не успеваат целосно да му се спротивстават на основниот фактор на корупцијата, изразен преку трката за профит и за економска и политичка моќ. Дека не се работи за појава којашто претставува производ на современата епоха, потврдува и фактот што извесни сознанија, и покрај нивната фрагментираност, се среќаваат уште во предржавните заедници¹²⁹.

Според дефиницијата на Светската банка, корупцијата се сфаќа како злоупотреба на јавните овластувања заради стекнување некаква (приватна) корист. Според прирачникот на УСАИД, под корупција се подразбира „едноставна злоупотреба од страна на јавните функционери како што се проневерата, непотизмот, вклучително акти на злоупотреба што ги доведуваат во врска актерите од јавниот и од приватниот сектор, како што се поткупот, изнудувањето пари, трговијата со влијание и измами¹³⁰“.

Дефинирањето на корупцијата како поим и појава е предизвик за многубројни автори од областа на правните науки, но и од областа на криминолошката и криминалистичката наука. Според Деренчиновиќ, корупцијата е процес во кој најмалку две страни (недопуштено) вршат размена заради стекнување одредени лични погодности за сметка на јавниот интерес, кршејќи ги моралните и правните норми и на тој начин

¹²⁸ Тупанчески Н., *оп. цит.* стр. 74.

¹²⁹ Тупанчески Н., *оп. цит.* стр. 75.

¹³⁰ Corruption Assesment Handbook,

<http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/USAIDCorAsmtHandbook.pdf>

предизвикуваат повреда на демократскиот развој, правната држава и концептот на владеење на правото¹³¹.

Како корупциски кривични дела најчесто се извршуваат кривичните дела против службената должност, тоа е групација на кривични дела што соодветствуваат на криминалот на „бели јаки“. Според анализите во изминативе години на економско-финансискиот и корупцискиот криминал, најизвршувани кривични дела се токму кривичните дела против службената должност, а од таа групација најизвршувано е кривичното дело со елементи на злоупотреба на службената положба и овластување. Според истражувањата на Џуклески и Николоска, од вкупниот број пријавени сторители за економско-финансиски кривични дела, 48,4% се пријавени за кривични дела против службената должност според кривичните дела систематизирани во Глава 30, 39,9% се пријавени за кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството според Глава 25, останатите пријавени сторители 11,3% се за економски кривични дела против работните односи Глава 17, економски кривични дела против животната средина и природата Глава 22, економски кривични дела против имотот Глава 23, економски кривични дела против правосудството Глава 31, економски кривични дела против правниот сообраќај Глава 32 и економски кривични дела против јавниот ред Глава 33¹³².

Кривичните дела против службената должност, познати уште и како службени кривични дела, се деликти што се извршуваат при вршењето на службената должност и јавните овластувања од страна на службени лица во вршењето на службената должност. Со овие дела примарно се повредува службената должност, но тие се насочени и против некое друго добро, како што се слободите и правата, имотот и др. Делата за кои се својствени овие обележја и карактеристики се т.н. прави службени кривични дела. Со оглед дека можат да ги извршуваат само службени лица, тие се составен дел на деликтите со специфичен субјект на извршување (*delicta propria*). Покрај правите, постојат, исто така, и т.н. неправни службени кривични дела, како потезок (квалификуван вид) на општите кривични дела, ако се извршени од службено лице кое делото го извршува во

¹³¹ Derenčinović D., *op. cit.*, str. 42.

¹³² Џуклески, Г. и Николоска, С., *Економска криминалистика* – второ дополнето издание, График Мак Принт, Скопје, 2008, стр. 159 – 160.

остварувањето на службената должност со злоупотреба на службената положба, односно пречекорување на службеното овластување (Проевски 1998)¹³³.

Според класичната концепција, кривичните дела против службената должност се насочени против државниот интерес за неприкосновеност на овластувањата на државните службеници, како и за заштита на довербата во правилното исполнување на службените должности. Основата за овие инкриминации според Тупанчески¹³⁴ треба да се бара од една страна во конфликтот помеѓу принципот на владеење на правото и остварувањето на власта и од друга страна помеѓу владејачката структура и нејзината бирократија, што е основа за преземање различни мерки насочени кон тоа државниот административен апарат да се задржи во границите на дадените овластувања. Тоа е едната страна на релацијата: носител на јавни, службени овластувања, како дел од структурата на власта и правната држава, релација изразена како пречекорување на овластувањата, јакнење и осмаостојување на административниот апарат. Покрај тоа, службената должност подразбира и точно, уредено исполнување на службените овластувања, како неопходен елемент за правилно функционирање на правната држава. Објект на заштита претставува интересот на законитото, совесното и правилното исполнување на службените, јавните и другите овластувања кои произлегуваат од одреден закон. Кривичните дела против службена должност според македонскиот законодавец може да бидат извршени само од лица со статус на службено, странско службено, одговорно лице и лице кое врши работи од јавен интерес¹³⁵. Само кај кривичните дела на давање поткуп е предвидена кривична одговорност за правните лица и можноста секое физичко лице да се јави во улога на сторител.

Според истражувањата на економските кривични дела против службената должност за периодот од 1997 до 2006 година, тие во вкупниот економски криминалитет се застапени со 49,9%, а економските деликти во вкупниот криминалитет се застапени со 5,8%. Иако овој процент на застапеност на економскиот криминалитет во вкупниот криминалитет е можеби низок, опасноста од извршените кривични дела е многу висока - изразена во милиони денари нанесена штета или остварена противправна имотна

¹³³ Проевски Ј., *Кривичен законик, објаснувања и коментари* (Скопје: Академик, 1998). стр. 698.

¹³⁴ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 104.

¹³⁵ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 104 – 105.

корист¹³⁶. Според анализата на одделните кривични дела, најизвршувано дело во истражуваниот период е - злоупотреба на службена положба и овластување по членот 353 со 64,1% на застапеност; фалсификувањето на службена исправа е со 19,2% застапеност; проневера во службата е со 7,8% застапеност, а останатите 8,9% се на останатите кривични дела од оваа глава¹³⁷.

Според истражувањата на Арнаудовски, Нанев и Николоска¹³⁸, за периодот 1995 – 2007 година на две глави од Кривичниот законик кои се најзастапени во структурата на економскиот криминалитет - Кривични дела против службената должност и Кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството од вкупниот број на 1499 пријавени полнолетни сторители, 930 биле сторители на кривични дела против службената должност или 62,04%, а 569 или 37,94% се кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството. Кај кривичните дела против службената должност најзастапено е кривичното дело - злоупотреба на службена положба и овластување со 88,06%.

Во Глава 30 систематизирани се следните кривични дела против службената должност, кои воедно се и корупциски кривични дела, а тоа се следните:

1. Злоупотреба на службена положба и овластување,
2. Повреда на чување на државната граница,
3. Неизвршување на наредба,
4. Несовесно работење во службата,
5. Проневера во службата,
6. Измама во службата,
7. Послужување во службата,
8. Примање поткуп,
9. Давање поткуп,
10. Противзаконито посредување,
11. Противправно стекнување и прикривање имот,
12. Одавање службена тајна,
13. Злоупотреба на државна, службена или воена тајна,

¹³⁶ Николоска, С. *Кривични дела против службената должност*, Графотранс, Скопје, 2008, стр. 81. (2)

¹³⁷ Николоска, С. , *оп. цит.*, стр. 87. (2)

¹³⁸ Арнаудовски, Љ. , Нанев, Ј. и Николоска, С. , *оп. цит.* , стр. 189. (7)

14. Фалсификување на службена исправа,

15. Противзаконита наплата и исплата.

Според истражувањето на Николоска за периодот 2007 – 2103 година на статистичките податоци за пријавени, обвинети и осудени сторители за кривични дела против службената должност, пријавени се вкупно 6765 сторители, од нив 2081 се обвинети или тоа е 30,7%, додека, пак, од нив осудени се 50,8 % или 1057 сторители. Процентот на осуденост е 15,6 во однос на пријавените сторители. Најголем број пријавени сторители се за кривичното дело злоупотреба на службена положба и овластување и тоа од вкупниот број на пријавени сторители, 5853 се за ова кривично дело, а од нив 1609 се обвинети, а 713 се осудени. Процентот на осуденост е 12,2 во однос на пријавените сторители. Во однос на процентот на осуденост тој е највисок кај примањето на поткуп, а потоа кај давањето поткуп, додека кај проневерата околу половина од пријавените се и осудени сторители¹³⁹.

4.2.1. Анализа на состојбите во Република Македонија по однос на кривичното дело „Злоупотреба на службената положба и овластување“

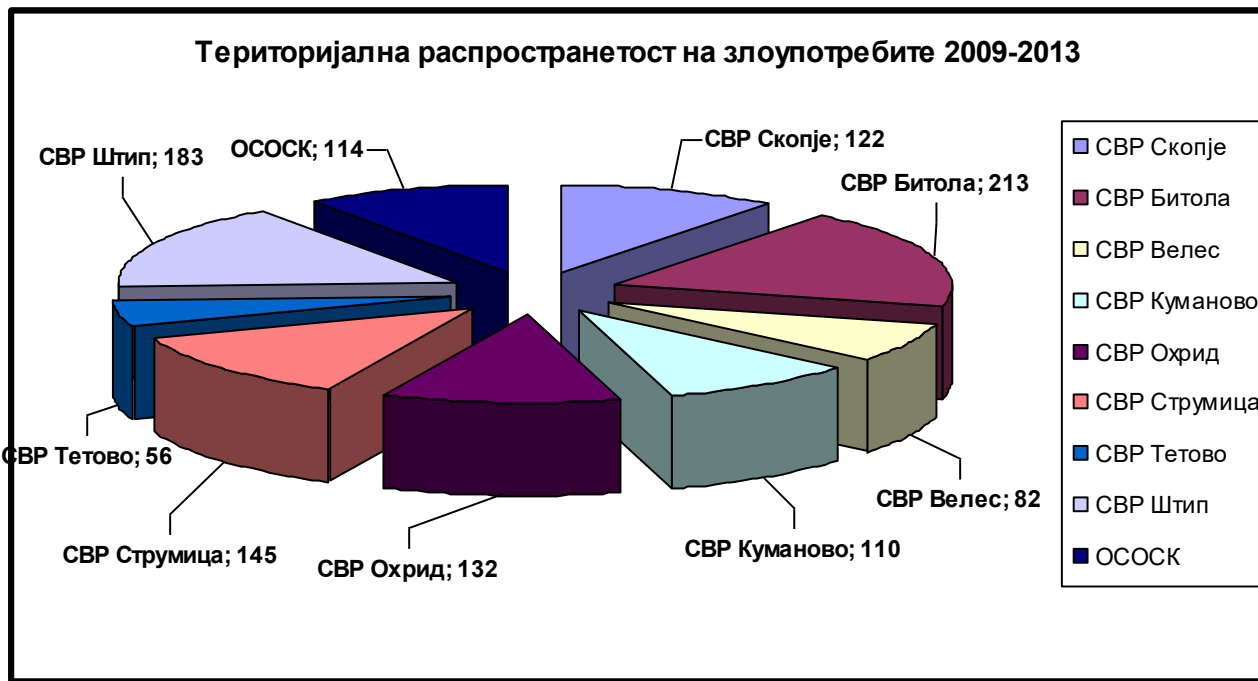
Деталната анализа на податоците од евиденциите на Министерството за внатрешни работи за период од 5 години 2009-2013, кои се посебно значајни затоа што следуваат по имплементација на крупни нормативни промени во кривичното законодавство на Република Македонија, дава јасна слика не само за за трендовите на движење на економскиот криминал генерално и за неговата територијална распространетост, туку и за сите значајни аспекти поврзани со кривичното дело „злоупотреба на службената положба и овластување,“ посебно за случаите каде што има инволвираност на полициски службеници во вршењето злоупотреба на службената положба како претставници на институција што е надлежна за борба против криминалот и за спроведување на законот.

Од претходно презентираниите податоци, недвосмислено може да се констатира дека најзастапено кривично во областа на економскиот криминалитет е злоупотреба на службената положба која во анализираниот период во вкупниот економски криминал учествува со 33%, кривичните дела „фалсификување или уништување деловни книги“,

¹³⁹ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 252. (7)

„даночно затајување“ и „измама при добивање кредит или друга погодност“ се застапени просечно со 5%, додека останатите кривични дела се застапени во многу помал обем.

Графикон 3: Територијална застапеност на злоупотребите во периодот 2009-2013 год.¹⁴⁰

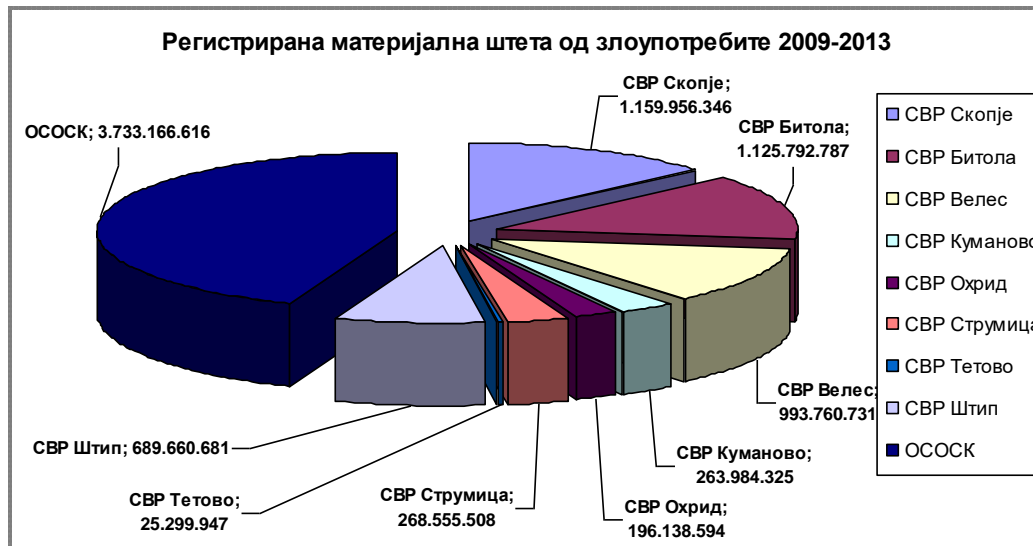

Најголем дел од злоупотребите на службената положба се откриени на подрачје на СВР Битола - околу 18%, потоа Штип со 15%, а најмалку на подрачјето на Тетово - 4%. Во останатите сектори процентот се движи од 7 до 12%.

Иако процентуалното учество на бројот на откриени дела од Одделот за сузбивање на сериозен и организиран криминал е просечно, мора да се напомене дека од овој Оддел континуирано се откриваат најтешките случаи на злоупотреба со голема материјална штета. Во овие случаи, заради координиран настап, се остварува меѓуресорска соработка и по потреба и меѓународна соработка и се отвораат криминалистички обработки, а карактеристика е дека се откриваат криминални групи што, покрај делата од економски криминал, се поврзани и со други инкриминации од организираниот криминал како перењето пари и корупцијата.

¹⁴⁰ Извор на податоци: Годишни извештаи за работењето на МВР www.mvr.gov.mk

Графикон 4: Регистрирана материјална штета од злоупотребите за периодот 2009-2013¹⁴¹

Во анализираниот период е причинета вкупна материјална штета од околу 12,3 милијарди денари, а со сторените злоупотреби е причинета материјална штета од околу 8,5 милијарди денари.

Злоупотребата на службената положба и овластување најчесто е извршена на три начини, и тоа:

- со искористување на службената положба и овластување,
- со пречекорување на границите на своето службено овластување,
- со неизвршување на службената должност.

Табела 3: Начин на извршување на злоупотребите¹⁴²

	Искористување	Пречекорување	Неизвршување	Вкупно
2009	102	80	27	209
2010	95	64	26	185
2011	65	68	12	145
2012	77	65	16	158
2013	55	91	10	156
вкупно	394	368	91	853

¹⁴¹ Извор на податоци: Годишни извештаи за работењето на МВР www.mvr.gov.mk

¹⁴² Извор на податоци: Годишни извештаи за работењето на МВР www.mvr.gov.mk

Во сите случаи извршувањето на службените должности е засновано на интереси спротивни на службата, со цел прибавување имотна корист, како и со нанесување материјална штета на Буџетот на Република Македонија на правни и физички лица.

Во најголем број од случаите – 50%, кривичното дело е извршено со искористување на службената положба и овластување. Инаку, во 47% од случаите со извршените инкриминирани дејства е оштетен Буџетот на Република Македонија, а во останатите случаи штета е нанесена на акционерски друштва – 15%, друштва за ограничена одговорност, трговски друштва, здруженија, агенции и сл.

Во 394 случаи кривичните дела беа извршени со искористување на службената положба и овластување. Дискреционите овластувања што ги имаа службените лица беа искористени за спроведување незаконски постапки за јавни набавки и лицитации во 109 случаи, со што и беше причинета значителна материјална штета.

Покрај ова, кривичните дела најчесто беа извршени со:

- незаконска наплата и исплата на парични сретства – 41;
- продажба на недвижен имот, акции, опрема и производи – 37;
- носење незаконски и фиктивни одлуки – 32;
- склучување и злоупотреба на незаконски договори, издавање незаконски решенија – 31;
- незаконска распределба на земјиште – 19;
- злоупотреба на постапки (за експропријација, денационализација, пензија и др.) – 14;
- донесување управни акти (одобренија, согласности за градба на објекти и сл.) – 13;
- злоупотреба на стечајна постапка и стечајна маса – 10;
- злоупотреба на материјални средства – 9;
- злоупотреба на тендерска документација – 7;
- злоупотреба на ресурси и службени податоци – 7.

Во помал број случаи кривичните дела беа извршени и со непочитување договори, рокови и одлуки, злоупотреба на средства за изборна кампања, злоупотреба на изборен материјал и сл.

Во овој период службените лица во 368 случаи постапиле надвор од своите овластувања и дадени рамки, презеле дејства што не се во нивна надлежност и презеле дејства без да прибават согласност од својот претпоставен. Овие случаи најчесто биле извршувани на следниве начини:

- изготвување фалсификувана документација (договори, документи, фингирање записници од увид на сообраќајни незгоди, испратници, заверки, фактури листи за плата, барања, записници, решенија, дијагнози и сл.) – 52;
- изготвување фиктивна документација – 51;
- незаконско подигнување и присвојување парични средства од сметки – 44;
- внесување лажни податоци во евиденции – 26;
- внесување неистинити податоци во компјутерски систем – 23;
- фалсификување потписи – 22;
- незаконска сеча – 14;
- менување и бришење податоци – 13.

Покрај ова, во помал број случаи кривичните дела се извршени со незаконско издавање документи, незаконско емитување ТВ-каналы, незаконско ангажирање лица за работа и др.

Во деведесет и еден случај службените лица свесно не презеле дејства и пропуштиле преземање службени дејства или, пак, нивните дејства биле само формално извршени. Ваквите кривични дела биле извршени на повеќе начини, и тоа најчесто со:

- неевидентирање податоци во евиденција и електронски систем – 21;
- непреземање службени дејства – 17;
- неподнесување документи – 11;
- пропуштање на извршување задолжителен надзор и контрола – 8;
- неспроведување постапка – 6;
- непријавување побарувања – 5;
- неспроведување одлуки – 5.

Во помал број случаи, овие кривични дела биле извршени и со невршење проверки, неисполнување обврски од договори, неутврдување веродостојност на документи, непроцесуирање барања, неспроведување наплата, неевидентирање во системот за

гранична контрола, неизземање од учество во постапување, непријавување кусок, неприфаќање предлог за хипотека и др.

Сторителите, вршејќи злоупотреба на службената положба и овластување, постапиле спротивно на 42 закони¹⁴³.

Во периодот од 2009 до 2013 година пријавени се *вкупно 1580 лица* што постапувале спротивно на законските прописи во нивното работење и ја злоупотребувале нивната положба и овластување. Гледано по години, најголем број лица се пријавени во 2010 година – 377 лица, потоа во 2011 година – 352 лица, во 2009 година – 324 лица, во 2013 година – 282 лица и во 2012 година – 245 лица.

Според својството на сторителите, најголем број лица ги извршиле злоупотребите во својство на директори на државни институции и приватни фирми – 214 лица, управители и сопственици на правни субјекти – 186 лица, одговорни лица и раководители во фирми – 269 лица и референти или шалтерски работници – 179 лица, што претставува 53% од вкупниот број пријавени лица што постапувале спротивно на законските прописи во нивното работење. Понатаму, пријавени се 81 лице членови на комисији, надзорни и управни одбори, како и 81 лице во својство на претседатели на одбор на директори, надзорни, управни одбори, комисији, совети во општини, фудбалски клубови, сојуз на синдикати, 43 лекари, 39 книговодители и благајници, 36 судии и претседатели на судови, 16 советници во правни субјекти и општини, 12 јавни обвинители, 12 државни инспектори, 12 нотари, 11 царински службеници, 10 професори, осум адвокати, осум извршители, еден министер на Министерство за локална самоуправа и еден претседател на политичка партија.

Пријавени се и 54 поранешни и актуелни градоначалници на единици на локални самоуправи, кои во најголем број случаи постапувале спротивно на Законот за јавни набавки, односно ги злоупотребувале тендерските постапки на штета на буџетите на

¹⁴³ Во најголем број случаи го прекршиле Законот за јавни набавки, потоа Законот за градење, Законот за шуми, Законот за денационализација, Законот за стечај, Законот за безбедност на сообраќајот на патиштата, Законот за странци, Законот за јавна чистота, Законот за општа управна постапка, Законот за радиодифузна дејност, Законот за образование, Законот за работните односи, Законот за возила, Законот за вработување, Законот за финансирање на политички партии, Законот за градежно земјиште, Законот за употребата на македонскиот јазик, Законот за задолжително осигурување, Законот за пожарникарство, Законот за трговски друштва, Законот за минерални сировини, Законот за експропријација, Законот за облигационите односи, Законот за игри на среќа и забавни игри, Законот за вршење на нотарски работи, Законот за судови, Законот за спречување на судир на интереси, Законот за државни службеници, Законот за катастар на недвижности, Законот за евиденции во областа на здравството и др.

општините, потоа 50 стечајни управници на правни субјекти во стечај што вршеле разни злоупотреби при отворање или прикажување на стечајната маса на фирми. Злоупотреби вршеле и 12 шумари и 4 шумски полицајци што постапувале спротивно на законските прописи, во однос на одобренија на сеча, контрола и транспорт на шума, и 22 лица вработени во Македонски пошти што злоупотребите ги извршиле со присвојување парични средства на лица приматели на пензии, социјална помош и слично.

Според карактеристиките на пријавените лица што се однесуваат на нивниот пол и возраст, може да се констатира дека најголем број се од машки пол – 1289 лица, односно 81%, додека од женски пол се 291 лице.

Според националната припадност, 98% се Македонци, односно 1559 лица (другите се странски државјани од Албанија, Грција, Србија, Хрватска и Косово), а иста е состојбата и во однос на етничката припадност, односно над 90% сторителите се од македонска националност.

Инаку, според возраста на сторителите, може да се заклучи дека најголем број лица вршат злоупотреби на возраст од 41 до 60 години – 1011 лица, односно 64%. Другите лица се на возраст од 31 до 40 години – 281 лице, над 61 година се 186 лица и под 30 години – 102 лица.

4.3. Компјутерски финансиски криминал

Компјутерската револуција доведе до зголемување на достапноста на интернетот, без кој во денешно време не може да се замисли современиот живот. Поткрепувајќи ја доверливоста, интегритетот и корисноста на информатичката инфраструктура, интернет-пенетрацијата во периодот 2000 – 2008 година порасна за извонредни 305 % на глобално ниво. Според извештајот на Интернационалната телекомуникациска унија на Обединетите нации¹⁴⁴, три милијарди луѓе, или околу 40 отсто од светската популација, се очекуваше да бидат поврзани на интернет до крајот на 2014 година. Според извештајот, две-третини од интернет-корисниците се од земјите во развој, а мобилната бродбенд пенетрација достигнува 32 отсто, или 2,3 милијарди корисници глобално. Европа има најголема интернет-пенетрација од 75 отсто, или три од четири луѓе се поврзани; американските континенти се втори според пенетрацијата, каде два од три граѓани се поврзани, иако нивниот развој го движат САД и Канада. Азија го има најголемиот број на интернет-корисници, дури 45 отсто доаѓаат од овој регион или една-третина од луѓето кои се онлајн. Но, Африка заостанува со само 20 отсто од луѓето кои би користеле интернет до крајот на 2014, иако има пораст од 10 отсто споредено пред две години. Во Македонија интернет користат близу 70% од граѓаните наспроти само 9% кои користеле интернет во 2006 година. Сепак покрај позитивните придобивки од интернетот, загрижувачки се податоците на најразвиените земји за порастот на криминалот поврзан со користењето на компјутерските податоци и манипулациите со нив од страна на вештите компјутерции. Во САД интернет-криминалот во периодот 2007 – 2008 година пораснал за 33,1%, а највисок удел отпаѓа на кражбата на идентитет. Според податоците на ФБИ причинетата штета од компјутерскиот криминал на годишно ниво изнесувала 67,2 милијарди долари¹⁴⁵. Компјутерскиот криминал спаѓа во редот на таканаречениот современ криминал, и за негово откривање е неопходно постојано вложување во човечките ресурси, едукација, тренинг и следење на техничките и информатичките процеси. Според начинот на извршување тој се разликува од класичните облици на криминал и извршувањето на компјутерски криминал може да е во една држава, извршителите да се во друга, одредени средства и предмети со кои се извршени делата да се во трета, а последиците од делото да

¹⁴⁴ <http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2014-e.pdf>

¹⁴⁵ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 153 – 154.

се на сосема различна локација. Поради ова, неопходна е и меѓународна соработка за сузбивање на сајбер-криминалците. Последиците од компјутерскиот криминал во светот се сè поевидентни, штетите од финансиските компјутерски кривични дела се сè поизразени, а листата на појавни облици постојано се шири, така што тоа ја налага потребата и од поширока меѓународна акција во борба против компјутерскиот криминал со современи методи и средства, соработка и координација на соодветните институции од сите држави во светот¹⁴⁶.

Вештите сторители на кривични дела од областа на компјутерскиот криминалитет или, како што уште се нарекува, високотехнолошки криминал го искористија интернетот кој стана „учител на вештини“ за криминалците од другите области, и тоа во целиот свет. Ваквата врска на интернетот и криминалот оформи два типа високотехнолошки криминал, и тоа: напад на мрежа и користење на мрежата како средство и место на извршување за другите криминални активности. Меѓународната соработка меѓу криминалците, благодарение на интернетот, е многу олеснета. Со проширени граници на делување во своите различни појавни облици, високотехнолошкиот криминал денеска поставува нови предизвици со кои се загрозуваат граѓаните, колективната безбедност, како и економската стабилност на многу држави (Urošević и Uljanov 2010)¹⁴⁷.

Економско-финансиски компјутерски кривични дела (компјутерска проневера, компјутерски фалсификат, пиратерија, злоупотреба на авторски права, изработка и употреба на лажна платежна картичка и сл.) се доста распространети бидејќи отсекогаш криминалците тежнееле кон незаконско присвојување на туѓи подвижни предмети и низ историјата ги усовршувале методите, техниките и средствата на совладување на препреки со цел присвојување на вредни предмети кои се во туѓа сопственост. Најпознати имотни компјутерски деликти се компјутерската кражба и компјутерската измама. Компјутерската кражба се разликува од класичниот облик на кражбата по целта и мотивите на криминалниот напад. Како цел на криминален напад се туѓи компјутери, мобилни телефони и други електронски апарати, но не е целта само нивно „одземање“ од

¹⁴⁶ Николоска С., *он. цит.*, стр. 7. (7)

¹⁴⁷ Vladimir Urošević and Sergej Uljanov, “*Uticaј karditnih foruma na ekspanziji i globalizaciji zloupotreba platnih kartica na Internetu,*” NBP Žurnal za kriminalistiku i pravo (Kriminalističko – policijska akademija), 2010: 13.

сопствениците на незаконски начин, целта е кражба на податоците кои се складирани во компјутерите, кражба на компјутерски медиуми (хард диск, ЦД, ДВД, УСБ и сл.) и секако нивната содржина. Во полициската практика кражбата на компјутери и компјутерски медиуми сè уште се третира како класичен облик на кражба¹⁴⁸.

Значајна криминалистичка карактеристика на компјутерскиот криминалитет е тоа дека сторителот делува од една точка на земјата, а последиците настануваат на сосема друга локација. Сторителот и жртвата не се познаваат, не се познаваат меѓусебно ни сторителите што градат криминални мрежи низ повеќе држави од светот, а се поврзуваат заради остварување високопрофитни криминални цели и можностите за нивно откривање се релативно мали. Ова најчесто им успева бидејќи за овој вид криминални однесувања во некои држави од светот не се инкриминирани кривични дела или постојат несоодветни инкриминации. Сторителот на компјутерскиот криминал е посебен, софистициран, продорен, технички поткован, бескрупулозен, опседнат, понекогаш одмаздољубив поединец кому е тешко да му се спротивставиме, а уште потешко да го спречиме во криминалната намера¹⁴⁹.

Задржувајќи се на карактеристиките на компјутерскиот криминалитет посебно треба да се истакне и тоа дека се работи за таков облик на криминал што се врши во (виртуелниот свет) кој претставува извонредно пространство за криминално дејствување и за разлика од традиционалните казниви дела, овозможува вршење на криминални активности од дистанца, и за мошне пократко време што претставува и една од главните потешкотии за откривање на ваквите криминални (миговни) активности. Со развојот и користењето на новите технологии и масовните комуникации сè повеќе припадници и на пониските образовни слоеви добиваат можност да се вклучат во овој облик на криминал¹⁵⁰.

Компјутерската измама претставува специфичен облик на класичниот облик на измама каде што жртвата се доведува во заблуда од страна на сторителот кој може да има непосреден контакт или посреден контакт со жртвата која ја доведува во заблуда. Кај компјутерската измама карактеристично е тоа дека сторителот и жртвата контактираат по електронски пат. Исто така, компјутерските измами се извршуваат и со внесување на

¹⁴⁸ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 26. (6)

¹⁴⁹ Cyberstalking, *Anatomy of a Predator*, www.cyberangels.org.

¹⁵⁰ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 159.

неточни податоци, или со пропуштање на внесување на точни податоци со што се користи компјутерот за стекнување на некаква корист или нанесување на некаква штета. Најчести се компјутерските измами поврзани со е-трговијата. Исто така, карактеристични се и таканаречените Нигериски измами кои претставуваат компјутерски измами со кои се бара „спасување од одредена ситуација“ со понуда за префрлување на финансиски средства, при што измамникот бара податоци од жртвата¹⁵¹.

Според Николоска, економско-финансиските компјутерски деликти се поврзани со искористување на одредени стручни знаења во делот на финансиите, но и искористување на одредена позиција и овластувања на сторителите за извршување на конкретни криминални поведенија, а бидејќи нивната работа е компјутеризирана, неминовно е користење на компјутерските системи со внесување на лажни податоци и на тој начин извлекување финансиски средства од туѓи сметки. Најпознати се компјутерските проневери, но и компјутерските измами поврзани со изработка и употреба на лажни платежни картички и секако перењето пари како второстепен криминал со кој се легализираат криминално стекнатите пари од компјутерски кривични дела и нивно електронско трансферирање во т.н. безбедни зони каде што има слаба контрола на финансиските трансакции¹⁵².

Професионалниот сторител на компјутерски криминалитет има одредени особини кои се карактеристични за целокупниот организиран криминалитет, но сепак има и одредени специфичности од типот на организирање на криминално делување со искористување на информатичката технологија и можностите кои може да ги искористат со злоупотреба на компјутерските системи и компјутерските мрежи. Такви особини според Батковски се¹⁵³:

- Не само да бара можност за извршување на кривично дело, туку и да создава такви можности;
- Се специјализира за поделни кривични дела;
- Долго и темелно го подготвува вршењето на кривичното дело;

¹⁵¹ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 28. (6)

¹⁵² Николоска С., *оп. цит.*, стр. 30 - 31. (6)

¹⁵³ Томе Батковски, „Организиран криминалитет и спецификите на оперативно – истражувачката работа на планот на негово откривање, документирање и спречување“, *Научен проект: Конституирање на Република Македонија како модерна правна држава – на тема „Правната држава и организираниот криминал“* (Скопје: Правен факултет, 1996), 100-101.

- Нема чувство на вина за извршените кривични дела;
- Се издржува од резултатот на сторените кривични дела
- Прави биланс помеѓу можноста да биде откриен и осуден на затворска казна и можноста за реализирање на голем криминален профит;
- Не е заинтересиран за легално вработување, а доколку се вработи користи и создава можности за реализирање на криминална дејност и стекнување огромна финансиска корист;
- Склон е кон расфрлање со пари, а негова средина скоро редовно се казината и луксузните хотелско-угостителски објекти;
- Се здружува со слични поединци од земјата и странство;
- Се регрутира пред сè од технички верзирани групи и од редот на регуларните занимања;
- Со време подготвува финансиски средства за адвокати во случај да биде откриен и кривично гонет;
- Создава свои позиции во легалните сфери, пред сè, политичката и економската;
- Има широк радиус операнди (radus operandi);
- Има утврден ранг во криминалниот свет и „држи“ до тоа и во однесувањето покажува суетност и грубост.

Наведените особини се карактеристични и за сторителите на компјутерски кривични дела, бидејќи тие се организираат, добро ги планираат криминалните активности, прават проценка за криминален профит и дефинитивно се етаблираат во политички, полициски и судски кругови со цел да се информираат за запознаеноста пред сè на полицијата и судството.

Организираните криминални групи или организации се разликуваат по одредени елементи од другите организирани групи за вршење на кривични дела. Членовите на организираните криминални групи за извршување на компјутерски кривични дела ги поврзува „криминалниот интерес“ или „криминалната цел“. Криминален интерес најчесто е материјален интерес, додека криминалната цел не значи секогаш и материјален или финансиски интерес. Криминалната цел може да биде и нанесување на психичко,

физичко насилство, малтретирање, педофилија, нанесување на материјални штети и ширење на страв и несигурност – компјутерска саботажа и компјутерски тероризам и сл.

Организираните групи претставуваат збир од поединци кои имаат заеднички интереси, или тоа претставува збир на поедини интереси и во реализација на интересите заеднички криминално делуваат. Организираните групи делуваат од лабави здружувања со заеднички интереси (често и одвоени поединечни цели) до цврсто усогласени групи со јасно дефинирани интереси и цели. Организираните групи имаат локален, национален и интернационален карактер¹⁵⁴.

Криминалните групи се организираат со стапување во контакт преку социјалните мрежи, нивната комуникација се сведува на електронско комуницирање, а договарањето најчесто е шифрирано, но групите може да се формираат и од претходно познати криминалци, кои извршувале најчесто имотни деликти, односно криминалот им е веќе познат занает, но нивното криминално делување го менуваат и користат нови методи и техники¹⁵⁵.

Како позначајни компјутерски финансиски кривични дела според анализите во истражувањето кои имале и меѓународен карактер во истражуваниот период 2004 – 2014 се следните:

- Оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем по чл. 251,
- Правење и внесување компјутерски вируси по чл. 251 – а,
- Компјутерска измама по чл. 251 – б,
- Правење, набавување, продавање или давањето на употреба на средства за фалсификување по чл. 271,
- Изработка и употреба на лажна платежна картичка по чл. 274 – б и
- Компјутерски фалсификат чл. 379 – а.

Оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем е сложена инкриминација која опфаќа повеќе криминални однесувања кои имаат квалитет на компјутерски криминал. Кај ова кривично дело компјутерот е изразен и како средство за извршување на кривично дело и како објект на криминален напад, токму како што е предвидено во согласност со дефинирањето на основниот поим на компјутерски

¹⁵⁴ Петровиќ С. *оп. цит.*, 2007, стр. 128. (2)

¹⁵⁵ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 36. (6).

криминал. Новата изменета и дополнета инкриминација предвидува криминално поведење на сторителот кога¹⁵⁶:

1. Тој што неовластено ќе избрише, измени, оштети, прикрие или на друг начин ќе направи неупотреблив компјутерски податок, програма или уред за одржување на информатички систем, или ќе оневозможи или отежне користењето на компјутерски систем, податок или програма или на компјутерска комуникација;
2. Тој што неовластено ќе навлезе во туѓ компјутер или систем со намера за искористување на неговите податоци или програми заради прибавување противправна имотна корист за себе или за друг или предизвикување имотна или друга штета или заради пренесување компјутерски податоци што не му се наменети и до кои неовластено дошол на неповикано лице;
3. Тој што неовластено ќе пресретне, со употреба на технички средства, пренос на компјутерски податоци кој нема јавен карактер до, од и внатре во одреден компјутерски систем, вклучувајќи и електромагнетни емисии од компјутерски систем кој поддржува такви компјутерски податоци;
4. Тој што претходно наведените дела од ст. 1, 2 и 3 ќе ги стори спрема компјутерски систем, податоци или програми што се заштитени со посебни мерки на заштита или се користат во работењето на државни органи, јавни претпријатија или јавни установи или во меѓународни комуникации, или како член на група создадена за вршење такви дела;
5. Ако со претходно наведените дела е прибавена поголема имотна корист или е предизвикана поголема штета;
6. Ако со делото од ст. 4 е прибавена поголема имотна корист или е предизвикана поголема штета;
7. Тој што неовластено изработува, набавува, продава, држи или прави достапни на друг посебни направи, средства, компјутерска лозинка, код за пристап и сличен податок со кој целината или дел од компјутерскиот систем се оспособува за пристап, компјутерски програми или компјутерски податоци наменети или погодни за извршување на делата од ст. 1, 2 и 3;

¹⁵⁶ Оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем по чл. 251 од Кривичен законик, „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 19/04 и 114/09.

8. Обидот за извршување на кривичните дела е казнив;
9. Посебните направи, средства, компјутерски програми или податоци наменети за извршување на делата ќе се одземат.

Тој што ќе направи или ќе преземе од друг, компјутерски вирус со намера за внесување во туѓ компјутер или компјутерска мрежа, тој што со употреба на компјутерски вирус ќе предизвика штета во туѓ компјутер, систем, податок или програма, ако е предизвикана поголема штета или делото е сторено во состав на група создадена за вршење на такво дело, обидот е казнив¹⁵⁷.

Казненото дело се состои во бришење, менување, оштетување, прикривање или на друг начин, правење неупотреблив компјутерски податок, програм или уред за одржување на информатичкиот систем. Оштетувањето како едно од извршителските дејствија, на извесен начин претставува компјутерска саботажа. Имено, оваа инкриминација има за цел да овозможи потполна заштита на компјутерските податоци и програми. Делото е довршено со настанување на последицата – неупотребливост на компјутерскиот податок или програм. Умислата на сторителот се јавува како неопходен елемент за постоење на ова казниво дело¹⁵⁸.

Дефинирани се и поимите на компјутерски податоци, компјутерски системи и други значајни поими кои се користат во македонското казнено право. Под компјутерски систем се подразбира каков било уред или група на меѓусебно поврзани уреди од кои, еден или повеќе од нив, врши автоматска обработка на податоци според одредена програма. Под компјутерски податоци се подразбира презентирање на факти, информации или концепти во облик погоден за обработување преку компјутерски систем, вклучувајќи и програма подобна за компјутерскиот систем да го стави во функција¹⁵⁹.

Според начинот на извршување и користењето на посебни средства и методи, кривичното дело „Оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем“ може да биде извршено на следните начини:¹⁶⁰

¹⁵⁷ Чл. 251 – а, Закон за измена и дополнување на Кривичниот законик на РМ, „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 19/04.

¹⁵⁸ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 180.

¹⁵⁹ Чл. 122 од Кривичен законик на Република Македонија – измени и дополнувања, „Сл. весник на РМ“ бр. 07/08.

¹⁶⁰ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 196 – 197. (6)

- Неовластено бришење, изменување, прикривање или на друг начин правење на неупотребливи компјутерски податоци или програми е криминално поведение пришто сторителот врши упад во туѓ компјутер или користи своја или туѓа шифра со цел да изврши некое од наведените криминални дејствија. Овде доаѓаат до израз компјутерските знаења и вештини за селектирање на податоците за потоа истите да бидат избришани, променети или правење да бидат неупотребливи. Најчесто, кога постои таков проблем, прво се мисли дека се работи за техничка грешка, за потоа да се утврди дека е вметнат компјутерски вирус или е направена посебна програма со која се вршат криминалните дејствија.
- Неовластено навлегување во туѓ компјутер или компјутерски систем со намера за искористување на компјутерски податоци или програми заради прибавување на противправна имотна корист. Сторителите најчесто искористуваат одредени позиции или работни места, каде покрај своите работи и работни задачи, работат и криминално на програмирање одредени операции во компјутерските системи со кои одредени минимални парични износи се пренасочуваат на „сметки познати само на нив“. Познати се повеќе криминални случаи во криминалистичката пракса на информатичари од финансиски институции – банки, кои изработуваат и оперираат со компјутерски програми со кои минимални средства од сите финансиски трансакции се пренасочуваат на за тоа посебно отворени сметки. На овие операции се работи подолг временски период и ретко да се работи организирано, најчесто тоа го прават вешти индивидуалци, долг временски период, некои и никогаш не се откриени и расветлени, а висината на противправно стекнатата имотна корист достигнува и милионски суми.
- Неовластено пресретнување, со употреба на технички средства, пренос на компјутерски податоци е криминално дејствие кое вештите сторители го вршат со инсталирање на посебни уреди со чија помош се пресретнуваат или пренасочуваат компјутерски податоци преку компјутерските системи. Тоа е криминално дејствие кое се одвива со посебна команда на компјутерски систем, а пресретнувањето или пренасочувањето се одвива во т.н. сајбер простор.

- Неовластено изработување, набавување, продавање, држење или правење на достапни на посебни направи, средства или компјутерски лозинки, кодови за пристап до компјутерски податоци, дејствија кои се неопходни за извршување на претходно наведените криминални дејствија.

Кривичното дело „Правење и внесување на компјутерски вируси“ е сложено кривично дело кое се извршува две различни казниви поведенија на сторителот и тоа едниот начин е правењето на компјутерски вируси, а другото поведење е внесувањето на компјутерските вируси. Овие се криминални поведенија кои може да се извршат од едно лице сторител или криминална група со поделени криминални улоги и тоа едни ги прават, осмислуваат компјутерските вируси, а додека друга група работи на нивно внесување¹⁶¹. Се предвидува дека ова кривично дело може да биде извршено во случаите кога: „Тој што ќе направи или ќе преземе од друг, компјутерски вирус со намера за внесување во туѓ компјутер или компјутерска мрежа, тој што со употреба на компјутерски вирус ќе предизвика штета во туѓ компјутер, систем, податок или програма, ако е предизвикана поголема штета или делото е сторено во состав на група создадена за вршење на такво дело, обидот е казнив. Предвидени се парични, затворски казни, а предвидена е и кривична одговорност за правните лица¹⁶².

Криминалните дејствија се однесуваат на:

- Правење на компјутерски вирус што претставува посебна компјутерска програма која сторителот ја прави со одредена цел и програмира начин на пренесување и каков „напад“ или штети да бидат предизвикани, но криминал постои ако вака направените компјутерски вируси се употребени и е предизвикана конкретна штета. Бидејќи денес во светот се произведуваат илјадници компјутерски вируси и црви, но повеќето од нив не предизвикуваат штета, некои од нив се смешни, некои иритирачки и сл.
- Преземање, тоа би значело да се преземе од друг компјутерски вирус како програма со цел да се употреби, односно пушти во одредена компјутерска мрежа или конкретен компјутерски систем каде што ќе предизвика штета или

¹⁶¹ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 208. (6)

¹⁶² Чл. 251 – а од Кривичен законик на РМ, *Сл. весник на Република Македонија* 19/04 и 114/09.

со уништување на одредени компјутерски податоци ќе предизвика проблеми во работење, губење на значајни податоци и сл.

- Употреба, ова значи дека сторителот не го програмира компјутерскиот вирус, туку само го употребува, претходните криминални активности се извршени од друг сторител и секако имаат иста криминална цел. Но, во одредени случаи програмата на компјутерски вирус може да биде и наредена, со конкретна цел, како производ да му биде направен и инсталиран со цел понатаму да биде употребен.
- Изработката преземањето и употребата на компјутерските вируси се повеќе станува организирана криминална активност со која се предизвикуваат огромни материјални штети, а сè повеќе сторителите со нивното програмирање и употреба се стремат кон стекнување на високи криминални приноси, самата цел на криминалните активности е „криминално профитирање“.
- Бидејќи сè повеќе компании поради конкуренцијата во бизнисот набавуваат и употребуваат компјутерски вируси, предвидена е и одговорност за правните лица, кога делото е сторено од било кој вработен или одговорно лице, во име и за сметка на правното лице¹⁶³.

Компјутерските измами претставуваат криминални дејствија во кои компјутерот ја игра главната улога во извршувањето на измамата, која како класично кривично дело претставува доведување на друг во заблуда со предочување на лажни податоци, со цел стекнување на противправна имотна корист и истата може да биде директна (физички контакт помеѓу сторителот и жртвата) или индиректна (контактот е по телефон или лице посредник). Компјутерската измама претставува такво кривично дело каде сторителот го доведува компјутерот во „заблуда“.

Законодавецот предвидел казнени поведенија со елементи на компјутерска измама кога сторителот со намера за себе или за друг да прибави противправна имотна корист, со внесување во компјутер или информатички систем невистинити податоци, со менување, бришење или прикривање на компјутерски податоци, со невнесување на вистинити

¹⁶³ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 209. (6)

податоци, со фалсификување на електронски потпис или на друг начин ќе предизвика невестинит резултат при електронска обработка на податоците. Направена е градација во однос на санкционирање во случаите ако сторителот прибави поголема имотна корист, ако сторителот прибавил значителна имотна корист, ако делото е со намера само да оштети друг, ако е предизвикана поголема штета или ако е предизвикана значителна штета. Македонскиот законодавец предвидел кривична одговорност или постоење на кривичното дело „Компјутерска измама“ во случаите кога: Тој што со намера за себе или за друг да прибави противправна имотна корист со внесување во компјутер или информатички систем невестинити податоци, со менување, бришење или прикривање на компјутерски податоци, со невнесување на вистинити податоци, со фалсификување на електронски потпис или на друг начин ќе предизвика невестинит резултат при електронска обработка и преносот на податоците. Направена е градација во однос на санкционирање во случаите ако сторителот прибави поголема имотна корист, ако сторителот прибавил значителна имотна корист, ако делото е со намера само да оштети друг, ако е предизвикана поголема штета или ако е предизвикана значителна штета. Криминални поведенија се и оние кога сторителот неовластено изработува, набавува, продава, држи или прави достапни на друг посебни направи, средства, компјутерски програми или компјутерски податоци наменети за извршување на основното дело. Обидот е казнив, посебните направи, средства, компјутерски програми или податоци наменети за извршување на делото ќе се одземат, делото може да се преземе и по приватна тужба, а законодавецот предвидува и казнена одговорност за правните лица¹⁶⁴.

Според Петровиќ, можни се повеќе сценарија на извршување компјутерска измама и тоа:¹⁶⁵

- Одобрување заем врз основа на лажни податоци за кредитната способност на кредитобарателот;
- Купување хартии од вредност, врз основа на лажни податоци за продажбата, заработката и капиталот на правниот субјект каде што се купуваат акциите;

¹⁶⁴ Чл. 251 – б, Закон за измени и дополнувања на Кривичниот законик на Република Македонија, „Сл. весник на РМ“ бр. 114/09 и Николоска С., *оп. цит.*, стр. 220. (6)

¹⁶⁵ Slobodan Petrović, *Kompjuterski kriminal*, drugo izdanje (Beograd: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, 2001), стр. 101.

- Прифаќање нечија понуда (рокови и услови), врз основа на фалсификувани компјутерски податоци и
- Набавка на техничка опрема, врз основа на лажни податоци за технолошките и инженерски тестови.

Компјутерските измами се најзастапени како криминални однесувања во светот во сферата на on line пазарот каде се нудат и купуваат производи преку интернет, а се плаќа исто така со електронско префрлување на средствата за нарачаните стоки. Како инструмент на плаќање најчесто се користат компјутерски обезбедените податоци за сметки на платежни картички на други граѓани, кои се најчесто од други држави. Искуството кажува дека и во Република Македонија, исто така се користи овој начин на плаќање на скапи стоки од странство, а сторителите ги платиле со искористување на туѓи платежни картички¹⁶⁶. Според светската криминалистичка практика, првите компјутерски измами се познати како „Нигериска измама“. Кај овие измами жртвата добива т.н. „Нигериско писмо“, во кое се бара помош за трансфер на пари. Во овие пораки најчесто се обраќа некој советник или близок роднина на некаков нигериски функционер и соопштува дека функционерот загинал во авионска несреќа и дека има проблеми да ги префрли неговите пари на легални сметки во Европа. За услугата што се бара од жртвата, која треба да ги понуди на располагање своите лични податоци и банкарска сметка, се ветува извесен процент од парите, кој може да достигне и до половина од сумата, која најчесто е неколку милиони американски долари. За да се реализира целата трансакција, се плаќаат извесни такси, а, според процената на ФБИ, која со години го следи овој тип на криминал, жртвите во просек губат околу 3000 долари. Принципот на работа се состои во претходно собирање стотици илјади електронски адреси преку различни програми и потоа се испраќа пораката на секоја од нив. Според податоците на МВР, во Република Македонија досега ваквите измамници немаат успех, односно досега нема ниту една пријава дека некој е оштетен.

„Правењето, набавувањето, продавањето или давањето на употреба на средства за фалсификување“ е старо-нова инкриминација, стара по постоење во нашето казнено законодавство, но со нови елементи во сегашната инкриминација, која ја вбројува во

¹⁶⁶ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 222. (6)

редот на инкриминации за компјутерски кривични дела. Имено, законодавецот со новите измени предвидува дека ова кривично дело може да се изврши и со компјутерска опрема, а во последно време и во најголем број на случаи се користи компјутерската технологија за изработка на средства за фалсификување, но и самиот компјутер дава огромни можности за најразлични видови на фалсификати. Имено, правењето, набавувањето или отуѓувањето на средства за фалсификување е криминално однесување во случаите кога „сторителот неовластено изработува, набавува, држи, продава или дава на употреба инструменти, предмети, компјутерски програми и други сигурносни заштити или компоненти, кои служат за заштита против фалсификување, како и средства за неовластено прибавување на банкарски податоци, заради правење лажни пари или преправање на вистински пари или други инструменти за плаќање, хартии од вредност или лажни платежни картички, а казниво поведење е и кога сторителот што средствата за изработување на лажни платежни картички неовластено ќе ги монтира на банкарските уреди или ќе ги употреби на друг начин, со намера за прибавување на банкарски податоци од вистински платежни картички и податоци за носителите на таквите картички. Средствата се предвидува да бидат одземени“¹⁶⁷.

Предвидени се казнени поведенија што може да бидат сторени од страна на „сторител што ќе направи лажна платежна картичка со намера да ја употреби како вистинска, или прибавува лажна картичка со таква намера, или му ја даде на друг на употреба или тој што лажната картичка ќе ја употреби како вистинска, тој што прибавува банкарски податоци од вистински платежни картички и податоци за носители на тие платежни картички со намера таквите да ги искористи за изработка и употреба на лажна платежна картичка или вака прибавените податоци ги дава на друг со таква намера. Делото е градирано, така што е предвидена повисока казна во случаите кога сторителот ќе се стекне со поголема имотна корист, или ако кривичното дело е сторено од член на група, банда или друго злосторничко здружение. Предвидена е и казнена одговорност за случаите кога кривичното дело е сторено од страна на вработен или одговорен во правното лице, но во име и за сметка на правното лице, предвидена е паралелна одговорност.

¹⁶⁷ Ст. 2, 3 и 4 од Чл. 271, *Закон за измена и дополнување на Кривичниот законик на Република Македонија*, „Сл. весник на Република Македонија“, бр. 114/09 и Николоска С., *оп. цит.*, стр 232. (6)

Кривичното дело „Изработка и употреба на лажна платежна картичка“ е инкриминирано со измените и дополнувањата на Кривичниот законик на Република Македонија од 2009 година, кој стапи на сила во март 2010 година¹⁶⁸. Кривичното дело е инкриминирано за случаите кога: Тој што ќе направи лажна платежна картичка со намера да ја употреби како вистинска, или прибавува лажна картичка со таква намера, или ќе му ја даде на друг на употреба или тој што лажната картичка ќе ја употреби како вистинска, ќе се казни со затвор од 6 месеци до пет години и со парична казна. Со истата казна ќе се казни и тој што прибавува банкарски податоци од вистински платежни картички и податоци за носители на тие платежни картички со намера да ги искористи за изработка и употреба на лажна платежна картичка или вака прибавените податоци ги дава на друг со таква намера. Предвидена е повисока затворска казна од една до осум години ако сторителот се стекне со поголема имотна корист и повисока казна затвор од најмалку четири години ако делото е сторено од член на група, банда или друго злосторничко здружение. Се казнува со парична казна и правното лице.

Според начинот на извршување, делото се врши со:

1. Изработка на лажна платежна картичка;
2. Набавување лажна платежна картичка и
3. Употреба на лажна платежна картичка.

Истражувачите што го анализираат потеклото на првите облици на организираност или организирани криминални групи кои ги вршеле овие кривични дела со користење на своите стручни знаења и искуство се незадоволните експерти од областа на информатичка технологија и ги препознават во Русија во деведесеттите години од XX век. Имено, додека многу високообразовани кадри се труделе да најдат каква било работа, еден дел од програмерите што не сакале да го работат тоа за мала парична добивка почнале да пишуваат компјутерски вируси. Вештите инженери што биле способни да развијат нови вештини и технологии во оваа област не се плашеле, ниту се колебале да им се приближат на криминалните организации што биле многу заинтересирани за интернет, посебно во областа на економското работење. На криминалците од оваа сфера благонаклоно се гледа како на современи „Робин Худ“ фигури, кои можат адекватно да ги поддржат своите членови и нивните семејства со кражби на пари од богатите луѓе од Запад, „кои на своите

¹⁶⁸ „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 114/09.

сметки и платежни картички неоправдано поседувале големи суми пари“ (Urošević и Uljanov 2010)¹⁶⁹.

Интернационалноста, трансационалноста и мултидимензионалноста се само некои од својствата на сајбер криминалните организации, чија организациона формула не е така едноставна, вообичаена и еднообразна, што претставува и проблем на органите на прогонот, кои се задолжени или имаат законска обврска и овластувања за откривање, расветлување и обезбедување на електронски докази и информации кои ги поврзуваат сторителите, сторените кривични дела, начинот на нивна комуникација, криминалното делување (методи, средства, начини, време и простор), видот и висината на криминално стекнатите приноси, начинот на нивното трансферирање и расветлување на коруптивните елементи во целата криминална ситуација¹⁷⁰.

Во практиката се потврдува дека во Република Македонија злоупотребата на платежните картички и податоци од платежни картички се извршува во неколку облици, и тоа:

- Преку вршење нелегални трансакции на АТМ (Automated Teller Machine) и ПОС (Point of Sale) терминали во продажни места;
- Поставување уред-скимер на банкомат за преснимување банкарски податоци од платежни картички, како и е-комерц;
- Вршење нелегални трансакции на виртуелен ПОС терминал во електронската трговија преку интернет-сервис.

Со цел утврдување на сторителот на кривичното дело и докажување на неговата намера и вина во извршување на делото, потребно е да се прибават точно одредени материјални докази што се разликуваат од традиционалните докази, кои имаат физички облик како разни документи, фотографии, предмети и други траги што физички се видливи и лесно може да се лоцираат и да се приберат како доказ. За разлика од нив, електронските докази немаат ваква видлива форма, но по својата доказна сила не се поразлични од традиционални.

¹⁶⁹ Vladimir Urošević and Sergej Uljanov, „Uticaj karditnih foruma na ekspanziji i globalizaciji zloupotreba platnih kartica na Internetu“, NBP Žurnal za kriminalistiku i pravo (Kriminalističko – policijska akademija), 2010: 13.str. 16.

¹⁷⁰ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 273. (6)

Како материјални докази потребни во постапката во однос на кривични дела од областа на злоупотреба со платежни картички на АТМ и ПОС терминали, кои се прибавуваат со вештачење од страна на Одделението за дигитална форензика во согласност со судска наредба, експертите за откривање компјутерски криминал ги посочуваат:

1. Документација од банките што се состои од:

- Пријава за злоупотреба на платежни картички, со број и локација на АТМ или целосен назив и адреса на продажно место каде што се извршени трансакциите.
 - o Кога се работи за злоупотреба на АТМ, пријавата најчесто содржи податоци типот на АТМ, логови од банкоматот, видеоснимки или слики.
 - o Кога се работи за злоупотреба на Пос терминал, пријавата најчесто содржи информации за сопственикот, информации за времето кога е побарано инсталација на ПОС терминал, информации за активноста на правното лице.
- Датум и време на трансакција, број и вид на картичка или, пак, датум и време кога бил поставен скимерот (приближна временска рамка).
- Износ на нелегални трансакции, поединечно за секоја трансакција, со код за статусот на трансакцијата успешна/ неуспешна со причина за неуспешноста.
- Известување од странска банка издавач на картичката дека станува збор за сомнение за злоупотреба security check.
- Колкав број податоци од платежни картички се скимирани во одредениот период.
- Дали скимираните податоци од платежни картички се употребени некаде во промет (во Република Македонија и во странство).

2. Видеонадзор/слики од вградената камера на банкоматот или надоворешен видеонадзор на објектот.

3. Пронајдени платежни картички или скимер кај осомничените, податоците што се наоѓаат на магнетната лента на платежните картички или податоците што се наоѓаат во меморијата на скимерот.

4. Пронајдена стока што е купена во продажно место (по сериски број).

Доколку се работи за електронски трансакции на виртуелен ПОС терминал (E-commerce), како докази потребни се и се обезбедуваат:

1. Документација од банките што се состои од:

Пријава за злоупотреба на платежни картички во е-трговија, која содржи информации за:

- Датум и време на изршени нелегални трансакции со статус успешни/неуспешни со наведена причина ако се неуспешни;
- Износ на нелегални трансакции поединечно;
- Податоци за виртуелно продажно место – интернет-страницата каде што е извршена злоупотребата;
- ИП (Internet Protocol) адреси со точно време и датум кога се извршени нелегалните трансакции.

2. Прибавени сознанија во продажното место:

- Опис на предмети што се нарачани преку E-commerce.
- Информации за извршената достава, како се доставени, кога се доставени, каде се доставени и на кого се предадени (податоци од приложен личен документ за идентификација);
- Податоци од нарачателот што ги оставил при нарачката (е-маил, телефонски број, адреса, генерирана ИП-адреса од каде што е направена нарачката или регистрацијата на корисникот на интернет-услугата).

3. Податоците добиени од телекомуникациски сервис-провајдери и интернет-провајдери, и тоа:

- Сопственик и корисник на ИП-адреси со точно време и датум (име и презиме, ЕМБГ и адреса);
- Сопственик и корисник на мобилен телефон, доколку е потребен и телефонски листинг за одреден период (со цел анализа и поврзување со други лица и анализа на локација и траекторија на движење по базни станици во критичниот период).

4. При претресот најчесто се пронаоѓаат опрема или други средства што се набавени со злоупотреба на банкарски податоци преку интернет-сервисот на E-Commerce.

5. Компјутерски податоци - круцијалните докази што се наоѓаат во компјутерот, лаптоп, УСБ (Universal Serial Bus), мобилен телефон на сторителот на кривичното дело како потврда дека се сторени нелегалните трансакции од точно утврдената локација на претходно пријавеното електронско продажно место со платежна картичка што е пријавена за злоупотребена од банката.

Компјутерски фалсификат¹⁷¹ е посебно кривично дело од областа или групацијата на кривични дела против правниот сообраќај. Во Република Македонија е предвидено постоење на ова кривично дело кога: Тој што со намера да ги употреби вистински неовластено ќе изработи, внесе, измени, избрише или направи неупотребливи компјутерски податоци или програми што се одредени или подобни да служат како доказ за факти што имаат вредност за правните односи или тој што таквите податоци или програми ќе ги употреби како вистински, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години, ако делото е сторено во однос на компјутерски податоци или програми што се користат во работењето на државни органи, јавни установи, претпријатија или други правни и физички лица кои вршат работи од јавен интерес или во правниот сообраќај со странство или ако со нивната употреба е предизвикана значителна штета, сторителот ќе се казни со затвор од една до пет години, тој што неовластено изработува, набавува, продава, држи или прави достапни на друг посебни направи, средства, компјутерски програми или компјутерски податоци наменети или погодни за извршување на делото, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години. Обидот за делото е казнив. Посебните направи, средства, компјутерски програми или податоци за извршување на делото, ќе се одземат. Дејството на извршување е алтернативно определено, односно тоа може да се изврши со неовластено изработување, внесување, менување, бришење или правење неупотребливи, какви било компјутерски податоци или програми. За делото е нужно постоење на компјутерски податоци или програми тие да имаат соодветна вредност за правните односи¹⁷².

¹⁷¹ Чл. 379 – а Од Кривичниот законик на Република Македонија, „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 19/04.

¹⁷² Николоска С., *оп. цит.*, стр. 290. (6)

4.4. Царински криминал

Како посебна област на економско-финансиски кривични дела се издвојуваат и царинските кривични дела во рамките на кривичните дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството. Посебно за царинските кривични дела е потребна меѓународна соработка и размена на информации со странски царински служби, посебно соработката на соседните служби.

Во современи услови на мобилност и на отвореност на пазарот, царинската служба добива пошироки и позначајни функции, што налага постојано приспособување на законодавството и нејзино институционално престојување¹⁷³.

Царинскиот систем е важен сегмент на економскиот систем на државата, кој остварува повеќе функции:

- Фискална – полнење на Буџетот;
- Економско-заштитна – заштита на домашниот пазар од нелојална конкуренција на странски стоки (дампинг-цени);
- Поттикнувачка – со преференцијални царини и со други давачки влијае врз порастот на домашното производство;
- Социјална – задоволување со различни царински олеснувања на потребите на населението и
- Безбедносна – заштита од транснационален криминал, заштита на населението од заразни болести, внесување радиоактивни материи или отпад, заштита на квалитетот на стоките што се користат на домашниот пазар, обезбедување здрава храна и сл.

Врз основа на таквите функции произлегува посебноста и овластувањата на Царинската управа на Република Македонија кои се однесуваат на: контрола над увозот и над извозот на стоки преку државната граница (контролна функција); наплатување на царинските давачки (фискална функција); примена на санкции за прекршоци (парасудска

¹⁷³ Вlado Камбовски, „Спечување на криминалот во царинското работење“, МРКПК, бр. 1 (2006)., стр. 16. (4)

функција) и откривање и покренување постапка за сторени кривични дела (полициска функција)¹⁷⁴.

Според природата на кривичните дела што влегуваат во т.н. царински криминалитет, Камбовски ги дели на две групи:¹⁷⁵

1. Криминал во царинското работење (криумчарење, царинска измама и прикривање на стоки кои се предмет на криумчарење и царинска измама) и

2. Транснационален (прекуграничен) криминал во допир со царинското работење, а тоа се дела поврзани со нелегален увоз или извоз, внесување штетни материи и прекурсори, наркотични дроги, недозволена трговија со оружје, трговија со луѓе, недозволено пренесување предмети од културно наследство и сл. Според субјектите на извршување, тоа е криминал на клиентите (физички и правни лица) корисници на царинските услуги или лица коишто ја избегнуваат царинската контрола и криминал на царинските службеници (злоупотреба на службената положба и овластување, несовесно работење во службата, фалсификување на службена исправа и други кривични дела против службената должност бидејќи царинските службеници имаат статус на службени лица и одговараат за своето незаконско работење).

Како царински кривични дела македонскиот законодавец ги инкриминирал: криумчарењето, царинската измама и прикривање на предмети кои потекнуваат од криумчарење и царинска измама, истите се систематизирани во групацијата на кривични дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството.

Криумчарењето (шверцот) на стоки е високопрофитабилна дејност и организиран настап на сторителите. Што е предмет на криумчарење зависи од побарувачката на граѓаните. Искуствата на балканските простори укажуваат на фактот дека како најатрактивни стоки за криумчарење се цигарите, нафтените деривати, други акцизни стоки и сл. Криминалот со елементи на криумчарење има повеќе манифестни облици така што сторителите криумчарат најразлични стоки во зависност од сферата на „нивниот бизнис“. Се криумчари или шверцува најразличен вид на стоки преку соодветни криминални однесувања поврзани со фалсификувања на увозна и извозна документација во која се декларира еден вид на стоки, а се внесуваат сосема друг вид на стоки за кои

¹⁷⁴ Камбовски В., *оп. цит.*, стр. 15. (4)

¹⁷⁵ Камбовски В., *оп. цит.*, стр. 21. (4)

давачките се многу повисоки. Така што, се шверцуваат прехранбени производи со сомнителен карактер, се шверцува гардероба, производи за домаќинство и сл. Најпрофитабилен е бизнисот со шверц на цигари, алкохол, прехранбени производи и гардероба, особено „брендирана“ гардероба која е мошне скапа и давачките се многу повисоки. Криумчарењето е криминал кој најчесто е поврзан со елементи на измама и фалсификување на деловна документација. Речиси, по правило, кај сите форми на криумчарење, кои се прават со знаење на надлежните службени лица, е на повидок криминална активност – поткуп или злоупотреба на службата¹⁷⁶.

Царинската измама е специфичен вид измама во случаите кога сторителот, со намера самиот или некој друг да избегне целосно или делумно плаќање на давачки и даноци кои се плаќаат при увоз или извоз на кој е обврзан со закон, на царинскиот орган му даде лажни податоци за стоки и други факти од влијание за пресметката за наплата или враќање на давачките и даноците, или кога не исполни обврска според законот, што е од влијание на пресметката на давачките и даноците кои се уплаќаат при увоз или извоз или на друг начин го доведе во заблуда царинскиот орган, за износот на давачките и даноците кои се уплаќаат при увоз или извоз¹⁷⁷.

Царинскиот криминалитет изразен низ кривичното дело царинска измама ги содржи следните дејства:¹⁷⁸

- Намерно избегнување целосно или делумно плаќање на царински давачки кои се плаќаат при увоз или при излез.
- Намерно давање лажни податоци на царинскиот орган за стоки и други факти од влијание за пресметка на царинските давачки.
- Неисполнување на обврски според закон што е од влијание за пресметка на царинските давачки.
- На кој било начин доведување во заблуда на царинскиот орган на царинските давачки од поголема вредност.
- Избегнување плаќање царински давачки од значителни размери и
- Избегнување плаќање царински давачки од големи размери.

¹⁷⁶ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 382. (4)

¹⁷⁷ Член 278 – а од Казнениот законик на Република Македонија, „Сл. весник на Република Македонија“ бр. 19/04 и 114/09.

¹⁷⁸ Миладин Крстаноски, „Карактеристики на царинскиот криминалитет,“ МРКПК, бр. 1 (2006).стр. 93.

Покрај кривичното дело Царинска измама, други кривични дела по кои најчесто постапува Царинската управа се кривичното дело криумчарење (член 278) и кривичното дело прикривање на стоки кои се предмет на криумчарење и царинска измама (член 278б).

Кривичното дело криумчарење предвидува дека казниво е пренесување непријавени стоки или стоки различни од декларираниите или пријавените преку царинска линија, избегнувајќи ја царинската контрола, или избегнување на царинската контрола и пренесување на непријавена или стока различна од декларираната или пријавената од поголема вредност. Делото добива квалификувана (потешка) форма ако сторителот организира мрежа на препродавачи или посредници за растурање на нецаринети стоки или делото го изврши сторителот вооружен со огнено оружје или со употреба на сила или закана. За ова дело е предвидено казнување и на службеното лице што го помага, овозможува или прикрива или нема да го спречи вршењето на претходно наведените дела, но и казнување на правното лице ако се јави како сторител. Стоките што се предмет на делото и средствата за нивното пренесување и растурање ќе се одземат, а ако нивното одземање не е можно, од сторителот ќе се одземе друг имот што одговара на нивната вредност во времето на извршување на делото, предвидено е одземање и од трети лица.

Со кривичното дело прикривање на стоки кои се предмет на криумчарење и царинска измама се санкционира физичкото или правно лице што купува, продава, растура, прима подарок, крие, прима на чување, користи или прифаќа на чување стоки со поголема вредност по која било основа и за кои знае или бил должен да знае дека се предмет на царинска измама или криумчарење.

4.5. Перење пари и други приноси од казниво дело

Во современите услови на економско работење на функционирање на економските односи, разликувањето меѓу легалното и нелегалното е толку сложено, што многу тешко се определува границата меѓу едното и другото. Оваа состојба е продукт на современиот развој на економските односи, но и на тенденцијата, современата либерална економија што повеќе да се ослободи од контролата на државата, која настојува да го контролира постојаното работење на стопанските и економските организации и односите во кои тие се остваруваат. Оваа противречна тенденција го создава проблемот на тешкото разликување на легалното од нелегалното, а со тоа и стремежот да обезбеди просперитетна економија¹⁷⁹.

Перењето пари е процес кој е поврзан со функционирањето на криминалните организации, но и индикатор за нивниот успех. Перењето пари претставува една од најзначајните врски меѓу криминалниот свет и легитимното општество како начин на кој криминалните организации навлегуваат во легалната економија и често вклучуваат, навидум, угледни членови на општеството (банкари, адвокати и сл.).

Постојат различни дефиниции кои го дефинираат поимот на „перење пари“. Според членот 1 од Предлог - директивата на Европските заедници (ЕК) од март 1990 година, овој поим е дефиниран како: „Конверзија или пренос на имот, знаејќи дека ваквиот имот потекнува од сериозен криминал, со цел скривање или прикривање на незаконското потекло на имотот или помагање на кое било лице, кое е вклучено во извршување на вакво кривично дело или прекршок, да ги избегне законските последици од неговата активност и скривањето или прикривањето на вистинската природа, извор, локација, располагање, движење, права во однос на или сопственост на имот, знаејќи дека ваквиот имот потекнува од сериозен криминал¹⁸⁰.

Перењето пари, според Камбовски и Наумоски¹⁸¹, во суштина, опфаќа два различни вида на постапка. Во првата постапка, перењето пари претставува конверзија на износот на пари - кеш заработени на нелегален начин, во некој вид договорен инструмент кој може

¹⁷⁹ Арнаудовски Љ., „Методолошки проблеми на статистичкото евидентирање и следење на економскиот криминалитет“, МРКПК, бр. 2 - 3, Скопје, 2008, стр. 470. (8)

¹⁸⁰ http://www.laundryman.u-net.com/page2_wisml.html.

¹⁸¹ Камбовски В. Наумоски П., *оп. цит.*, стр. 57 - 58. (1)

да се искористи во размената, без да се открие нелегалното потекло на парите користени при купопродажбата, а во втората постапка, перењето пари упатува на подискретен начин на стекнување пари; парите, имотот или нивен дел стекнат на нелегален начин се вкалкулираат на иста сметка, па така нивниот сопственик може да ужива во сопственото богатство, останувајќи имун на истрагите за изнаоѓање сомневање за потеклото на неговиот имот. Оваа постапка е проследена со бројни малверзации во економско-финансиските и правните односи, што претставува потешкотија за органите на прогонот за пронаоѓање елементи како основи на сомневање за започнување на предистражна постапка и откривање на криминалот со елементи на перење пари и стекнување на други приноси од казниви дела.

Сличен е начинот на дефинирање на постапката на перење пари од страна на Финансиската акциска група (ФАТФ), кои ја поделиле на три значајни фази, и тоа¹⁸²:

- Првата фаза (immersion – полагање; placement stage – фаза на пласман) започнува со иницијален депозит во банка во некоја земја во која контролата е слаба или воопшто не постои, за да не се случи парите благовремено да бидат блокирани. Оваа фаза е најчувствителна бидејќи е очигледно дека парите потекнуваат од криминални извори (немаат законско потекло) и најподложни се на заплена - конфискација.
- Втората фаза (layering stage – фаза на перење) е сложена фаза во која се врши трансфер на парите преку легалните банкарски системи, кои, по правило, не се под директна контрола на државните органи.
- Третата фаза (spin dry – сушење) или интеграција (репатријација) е фаза во која парите се враќаат во легалниот монетарен систем и со нив се располага како и со другите законски стекнати средства.

Терминот „перење пари“ е користен за да се опише постапката во која „кеш“ парите кои потекнуваат од нелегални и криминални активности се конвертираат во легална форма, на начин со кој се прикрива нивното потекло или сопственост. Додека шемите на перење пари може да бидат од најразличен степен на софистикација, сите тие се дизајнирани да ја остваруваат самата цел – да ги замаглат, или ако е возможно да ги отстранат обидите за контрола. Различните начини и *modus operandi* што следуваат со

¹⁸² www.oecd.org/fatf/.

перењето на нечистите пари се единствено лимитирани со креативната имагинација и експертиза на претприемачите кои ги развиваат овие шеми (Михајлова 1997)¹⁸³.

Според Николоска, имајќи го предвид фактот дека од повеќе облици на криминал, криминалците добро „заработуваат или профитираат“, може да зборуваме за легализација на сите пари кои имаат криминално потекло без разлика дали доаѓаат од насилени криминал (трговија со оружје, киднапирања, уцени, разбојништва и сл.) или од ненасилени криминал (злоупотреба на службена положба и овластување, проневера во службата, измама со хартии од вредност и удели, осигурителни измами, измами на купувачите, фалсификување и уништување на деловна документација, измама на парите од европските фондови, даночни затајувања, непочитување на правата на работниците од работен однос и социјално осигурување и сл.). За да постои перење пари не е битно од каков криминал потекнуваат парите или другите приноси, битно е да се обезбедат основани сомневања дека „сомнителните пари и приноси“ потекнуваат од нелегална каква било санкционирана активност (делото да биде инкриминирано) и на кој било начин тие да се внесени или се во постапка за внесување, трансферирање или конвертирање (Николоска, Перење пари (криминолошки, криминалистички и кривично – правни аспекти) 2015)¹⁸⁴.

Со измените и дополнувањата на Кривичниот законик од 2004 и 2009 година направено е целосно ревидирање на кривичното дело „перење пари и други приноси од казниво дело“, со што се прифатени сите препораки на многубројните меѓународни документи кои ја обработуваат оваа проблематика и може да се каже дека посебно за ова кривично дело е направена хармонизација на македонското законодавство со цел овозможување меѓународна соработка во сузбивањето на овој не само национален, туку и меѓународен безбедносен финансиски проблем. Се работи за сложена инкриминација каде што се опфатени повеќе криминални активности и е воведена одговорност како за правните лица така и посебна одговорност за службените лица во финансиските институции.

Според членот 273 од Кривичниот законик на Република Македонија, предвидено е дека како сторител на кривично дело „перење пари и други приноси од казниво дело“ е:

¹⁸³ Вања Михајлова, „Перењето пари и друга противправна имотна корист – влијанието врз финансискиот систем, превенцијата и искуствата од други земји“, Македонска ревија за казнено право и криминологија, бр. 1 (1997).стр. 17.

¹⁸⁴ Николоска С., *Перење пари (криминолошки, криминалистички и кривично – правни аспекти)*, Ван Гог, Скопје, 2015. (5)

Став 1 Тој што ќе пушти во оптек или промет, ќе прими, ќе преземе, ќе замени или ќе раситни пари или друг имот што ги прибавил со казниво дело или за кој знае дека е прибавен со казниво дело, или со конверзија, пренос или на друг начин ќе прикрие дека потекнува од таков извор или ќе ја прикрие неговата локација, движење или сопственост, ќе се казни со затвор од една до десет години.

Став 2: Со казната од ставот (1) на овој член ќе се казни и тој што поседува или употребува имот или предмети за кои знае дека се прибавени со извршување на казниво дело или со фалсификување на исправи, непријавување на факти или на друг начин ќе прикрие дека потекнуваат од таков извор, или ќе ја прикрие нивната локација, движење и сопственост.

Став 3: Ако делото е сторено во банкарско, финансиско или друго стопанско работење или ако со разделување на трансакцијата, сторителот ја избегнува должноста за пријавување во случаите определени со закон, сторителот ќе се казни со затвор најмалку три години.

Став 4: Тој што ќе го стори делото од ставовите 1, 2 и 3, а бил должен и можел да знае дека парите, имотот и другите приноси од казниво дело или предметите се прибавени со казниво дело, ќе се казни со парична казна или со затвор до три години.

Став 5: Тој што делото од ставовите 1, 2 и 3 ќе го стори како член на група или друго здружение што се занимава со перење пари, противправно прибавување на имот или други приноси од казниво дело, или со помош на странски банки, финансиски установи или лица, ќе се казни со затвор најмалку пет години.

Став 6: Службено лице, одговорно лице во банка, осигурително друштво, друштво што се занимава со приредување игри на среќа, менувачница, берза или друга финансиска установа, адвокат, освен кога постапува како бранител, нотар или друго лице кое врши јавни овластувања или работи од јавен интерес, што ќе овозможи или ќе дозволи трансакција или деловен однос, спротивно на забраната изречена од надлежен орган или привремена мерка одредена од суд, или нема да го пријави перењето пари, имотот или другите приноси од казниво дело за кое дознало во вршењето на својата функција или должност, ќе се казни со затвор најмалку пет години.

Став 7: Службено, одговорно лице во банка или друга финансиска институција, или лице кое врши работи од јавен интерес, кое според закон е овластен субјект за примена на

мерки и дејства за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело, што неовластено на клиент или на неповикано лице ќе открие податоци што се однесуваат на постапката на испитување на сомнителни трансакции или на примена на други мерки и дејства за спречување на перење пари, ќе се казни со затвор од три месеци до пет години.

Став 8: Ако делото е сторено од користољубие или поради користење податоци во странство, сторителот ќе се казни со затвор од најмалку една година.

Став 9: Ако делото од став (7) на овој член е сторено од небрежност, сторителот ќе се казни со парична казна или со затвор до три години.

Став 10: Ако постојат фактички или правни пречки за утврдување на претходното казниво дело и гонење на неговиот сторител, постоењето на такво дело се утврдува врз основа на фактичките околности на случајот и постоење на основано сомневање дека имотот е прибавен со такво дело.

Став 11: Знаењето на сторителот, односно должноста и можноста да знае дека имотот е прибавен со казниво дело можат да бидат утврдени врз основа на објективните фактички околности на случајот.

Став 12: Ако делото од став 1 го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

Став 13: Приносот од казниво дело се одзема, а ако одземањето не е можно, од сторителот ќе се одземе друг имот што одговара на неговата вредност.

Инкриминацијата на перење пари претставува зафаќање на последната фаза од претходните криминални активности, како и на нивниот материјален резултат. Делото постои и независно од тоа дали сторителот ќе одговара или не за таквото претходно дело, дали тоа воопшто може да се гони (поради застареност, на пример) итн. Се казнува самото вклучување во прометот на незаконски стекнат капитал, што посредно значи дека претходната криминална активност не е адактирана сè дотогаш, додека сторителот ја има кај себе така стекнатата корист и додека не се обиде да ја пушти во оптек, продажба или друг вид промет¹⁸⁵.

Објектот на заштита е одреден како: 1) монетарен, финансиски и 2) законски од аспект на стекнување и располагање со пари и имот во економското работење¹⁸⁶.

¹⁸⁵ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 147.

¹⁸⁶ Борислав Петровиќ, „Прање новца како современи безбедносни изазов“, 2009, (Сарајево: Правни факултет, 2009). стр. 810.

Како објект на заштита кај ова кривично дело е значајно:

- Дали парите или имотот се стекнати со извршување на претходно кривично дело или постојат основани сомневања дека парите или имотот имаат нелегално потекло – извор;
- Да се определат својствата, статусот и криминалната улога на сторителите во криминалната операција;
- Структурата и функционирањето на криминална група, банда, со цел детектирање дали перењето пари е дело извршено од страна на организирана криминална група или банда;
- Утврдување инволвираност на службени, одговорни лица или лица кои вршат работи од јавен интерес;
- Видот и сумата на испраните пари.

Објект на дејството се пари или друг вид имот кој претставува принос од казниво дело. Наведувањето на најчестите облици на казниви дела не го исклучува прибавувањето на парите со кое и да е друго казниво дело (разбојништво, платено убиство и сл.). Приносот треба да биде остварен со казниво дело, под кој поим се подведуваат казнените (односно, според законската терминологија, кривичните) дела и прекршоците.

4.6. Фискален криминал

Економско-финансискиот криминалитет во даночната сфера се манифестира со даночно затајување или фалсификување и уништување на деловната документација. Според истражувањата на Цуклески и Николоска¹⁸⁷ и Арнаудовски, Нанев и Николоска¹⁸⁸, кривичното дело даночно затајување е второ рангирано кривично дело според бројот на извршени кривични дела и бројот на пријавени сторители. Даночното затајување е кривично дело во областа на фискалната политика, а данокот како давачка е

¹⁸⁷ Цуклески Г. и Николоска С., *оп. цит.*, стр. 132 и Арнаудовски Љ., Нанев Л. и Николоска С., *оп. цит.*, 189. (1)

¹⁸⁸ Љупчо Арнаудовски, Лазар Нанев and Светлана Николоска, „Економскиот криминалитет во Република Македонија“, Македонска ревија за кривично право и криминологија, бр. 1 (2009). Љупчо Арнаудовски, Лазар Нанев и Светлана Николоска, „Економскиот криминалитет во Република Македонија“, Македонска ревија за кривично право и криминологија, бр. 1 (2009).

најчестоизбегнуваната обврска од страна на граѓаните низ историјата и секогаш постоеле манипулации и обиди за одбегнувањето на плаќањето на данокот спрема државата.

Историјата укажува дека даночното затајување е општествено-историска категорија која до крајот на XVII век главно се појавува во отворен револт (даночна буна), за разлика од современите фискални системи каде што незадоволството на даночниот обврзник се манифестира низ прикриен револт (Витларов, Даночно затајување, 1997)¹⁸⁹. Како првични облици на економско-финансиски криминалитет низ историјата се бележат даночните затајувања во делот на финансиските приходи и злоупотребите при јавните расходи или, според денешниот речник, тоа се злоупотребите на службената положба и овластување при јавните набавки од областа на јавните расходи. Речиси сите меѓународни документи и во сите дефиниции од странски и домашни автори за економски или финансиски криминалитет се опфатени манипулациите и измамите проследени со фалсификати и одбегнувања на плаќањата на даноците спрема државата. Од класичниот криминалитет најчесто жртва се граѓаните, додека од фискалниот криминалитет оштетена е државата, нејзиниот развој и опстанок, а индиректно и сите граѓани.

Во Република Македонија инкриминирано е кривичното дело даночно затајување како кривично дело кое може да го изврши „секој“ како физичко лице, но како сторители може да се јават и одговорни лица во правните лица, но и самото правно лице¹⁹⁰. „Тој што со намера самиот или за некој друг овозможи или помогне да одбегне целосно или делумно плаќање данок, придонес или некоја друга давачка на која е обврзан со закон, давајќи лажни податоци за своите приходи или за приходите на правното лице, предметите или другите факти од влијание за утврдување на износот на ваквите обврски или ако со истата намера во случај на задолжителна пријава не пријави приход, односно предмет или друг факт од влијание за утврдување на ваквите обврски, а износот на обврската е од поголема вредност. Законодавецот предвидел потежок облик на делото ако затаениот данок е со значителна вредност (над 50 просечни плати во времето на извршување)“.

¹⁸⁹ Тодор Витларов, „Даночно затајување“, МРКПК, бр. 1 (1997), стр. 42. (3)

¹⁹⁰ Чл. 122 ст. 27(31) од КЗ на РМ, „Сл. весник на РМ“ бр. 19/04 и 114/09.

III ДЕЛ

НАДЛЕЖНИ ОРГАНИ ЗА СУЗБИВАЊЕ НА ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИОТ КРИМИНАЛ (ДИРЕКТНО И ИНДИРЕКТНО НАДЛЕЖНИ)

1. ДИРЕКТНО НАДЛЕЖНИ ДРЖАВНИ ОРГАНИ ЗА СУЗБИВАЊЕ НА ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИОТ КРИМИНАЛ

1.1. Јавно обвинителство

Јавното обвинителство ја има клучната улога во гонењето на транснационалниот економско-финансиски криминал, односно ја има централната улога во водењето на истрагата бидејќи со новиот концепт инкорпориран во Законот за кривичната постапка се спојуваат предистражната и истражната постапка во една постапка. Јавниот обвинител од име на државата ја започнува постапката на кривично гонење за делата кои се гонат по службена должност. Јавното обвинителство е единствен и самостоен државен орган кој ги гони сторителите на кривични дела и други со закон утврдени казниви дела и врши други работи предвидени со закон. Функцијата на јавното обвинителство ја вршат Јавниот обвинител на Република Македонија и јавни обвинители. Јавниот обвинител во вршењето на функцијата обезбедува еднаквост на граѓаните пред законот, независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување и имотната и општествената положба. Никој не може да влијае врз самостојноста и непристрасноста на јавниот обвинител во вршењето на функцијата. Се забранува политичко организирање и дејствување на јавното обвинителство без да се ограничи правото на слобода на изразување, вероисповест, здружување и собирање. Јавниот обвинител презема и процесни дејствија со цел да се донесе правилна и законска судска одлука, а не да дејствува само од аспект на интересите што ги има како процесна страна која ја врши функцијата на кривично гонење, туку е должен со еднакво внимание

да ги испитува и утврдува како фактите што го товарат обвинетиот, така и оние што му одат во корист (Калајџиев 2011)¹⁹¹.

Јавното обвинителство во однос на другите државни органи е самостоен орган кој организациски и функционално не се наоѓа во состав на некој друг орган на управата бидејќи овластувањата кои му припаѓаат по закон ги врши кога по сопствена оценка ќе процени дека за тоа има потреба и има законска обврска за слободна проценка на релевантноста на доказите во фазата на постоење на сомневања. Другите државни органи не можат да навлегуваат во самостојноста на Јавното обвинителство, ниту пак самото Јавно обвинителство може да се одрече од самостојноста, врзувајќи ја својата активност за иницијативи, за претходни мислења или во согласност со претставници на која било организација или општествена политичка заедница. Јавното обвинителство, како единствен и самостоен државен орган кој ги гони сторителите на кривични дела, по дефиниција има отворен пристап кон секој што иницира постапка за сторено кривично дело, независно дали станува збор за физичко лице или за правно лице, за државен орган или за институција. Начинот на кој ќе ја насочи постапката секогаш е детерминиран од доказите и од нивната вредност утврдена со закон, значи сето тоа зависи од квалитетно и од навремено собран доказен материјал во предистражната, во истражната, а понекогаш и во постапката на главниот претрес.

Со одредбите од Законот за Јавно обвинителство¹⁹², добива и определени овластувања од откривачката функција и станува активен учесник во предистражната постапка. Ваквиот пристап кон овој проблем овозможува Јавното обвинителство да ја има и координирачката улога со другите органи од самиот почеток на сознавањето за кривично дело и сторителот, со цел за обединување на човечките и на техничките ресурси во интерес на постапката во целост. Јавното обвинителство има овластувања да презема одредени мерки и дејствија во предистражната постапка во случаите кога кривичната пријава од физички или правни лица е поднесена во писмена форма или преку обраќање до јавниот обвинител и е земена изјава или пријава на записник, а се приложени и одредени докази. Во такви случаи се прави анализа на доказите и, доколку постојат елементи за постоење на основани сомненија, може директно да се покрене обвинение.

¹⁹¹ Калајџиев Г., *Кривично процесно право* (Скопје, 2011). стр. 115.

¹⁹² Закон за јавно обвинителство, (Сл. Весник на Република Македонија бр. 150/2007, 111/2008, 16/2009).

Кога до обвинителството ќе стигне кривична пријава и обвинителот ќе процени дека е потребно преземање одредени мерки и дејства, поднесува писмено барање за собирање на потребни известувања до Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција или Царинската управа или кој било друг државен орган од каде се потребни податоци и информации од нивните евиденции, а тие се должни да постапат по барањето на обвинителот и да ги достават бараните податоци и информации, но и сите други податоци и информации и соодветни документи кои имаат одредена доказна вредност за расветлување на конкретен криминален случај.

Како самостоен орган, своите функции Јавното обвинителство ги остварува со поддршка и соработка со другите државни органи како што се МВР, Царинската управа, Управата за јавни приходи, Управата за Финансиска полиција и други. Согледувајќи ги секојдневните предизвици и потребата од продлабочување на меѓусебната соработка и координација во откривањето и во гонењето на сторителите на кривични дела од областа на организираниот криминал и корупцијата, Јавното обвинителство на Република Македонија во содејство со другите државни органи покренала иницијатива за регулирање на правилата за меѓусебна соработка и координација на активностите во оваа област.

Склучени се меморандуми за соработка и разбирање со таксативно дефинирани правила на однесување на секој од надлежните органи. Во таа смисла се регулирани размената на информации, определувањето на заедничките приоритети, формирањето заеднички мултидисциплинарни тимови за разрешување определени случаи, преземањето заеднички акции, разработката на заеднички стандарди во делот на собирање и обработка на информации, развивањето компатибилен информатички систем и програми, преземањето заеднички активности за обезбедување континуирана едукација на кадар и координирање на активностите од страна на еден орган.

Процесот на соработка се соочи со предизвици, но доминираат позитивните искуства кои посебно дојдоа до израз со Одделението за гонење на сторители на кривични дела од областа на организираниот криминал и корупцијата при Јавното обвинителство на Република Македонија. Сепак на почетокот на имплементација на оваа иницијатива субјективноста кај поединци од сите државните органи, недоволната

едуцираност, непостоењето на традиција за тимска работа се појавија како сериозни препреки кои постепено треба да се пребродуваат (Прчевски 2006)¹⁹³.

Според новите законски измени на Законот за кривичната постапка¹⁹⁴ и Законот за Јавно обвинителство¹⁹⁵, јавниот обвинител, а посебно Јавното обвинителство за организиран криминал ја имаат централната улога во истражната постапка во однос на организацијата и координацијата на надлежните државни органи и институции со цел расветлување на криминалните случаи со елементи на организиран економско-финансиски криминал. Покрај централната улога на јавниот обвинителот во предистражната постапка и истрагата, тој активно учествува како рамноправна странка во кривичната постапка како гонител на сторителите на кривични дела и има одговорност за обезбедување квалитетни докази бидејќи веќе законски ги има на располагање стручноста и услугите на сите државни органи и институции кои може да помогнат во процесот на обезбедување релевантни и квалитетни докази. Новите законски решенија предвидуваат и нови мерки и дејства како можност и обврска за обезбедување на доказите.

Основните надлежности на Јавното обвинителство се утврдени со Законот за кривичната постапка¹⁹⁶, според кој Јавното обвинителство има основно право и должност да ги гони сторителите на кривични дела по службена должност и да презема потребни мерки за откривање на кривичните дела и пронаоѓање и гонење на сторителите на кривични дела. Истото е предвидено и со измените на Законот за кривичната постапка со тоа што попрецизно се определени правата и должностите на Јавното обвинителство во предметите за кривични дела за кои гонењето се врши по службената должност¹⁹⁷.

Јавното обвинителство:

- Ги насочува дејствијата на органите надлежни за откривање и пријавување на кривични дела и на нивните сторители;
- Предлага или издава нареба за преземање на посебни истражни мерки, под услови и на начин определени со закон,

¹⁹³ Прчевски А., „Улогата на Јавното обвинителство во политиката на гонење со оцена за соработка со другите релевантни институции во откривањето и гонењето и прилози“, (МРКПК), бр. 1 (2006), стр. 8 - 9.

¹⁹⁴ Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.

¹⁹⁵ Сл. весник на Република Македонија бр. 150/07.

¹⁹⁶ Чл. 142 од Законот за кривичната постапка, Сл. весник на Република Македонија бр. 15/05.

¹⁹⁷ Чл. 39 од Законот за кривичната постапка, Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10. (Овој закон се применува од ноември 2012 година).

- Донесува наредба и спроведува истражна постапка;
- Пронаоѓа, предлага и обезбедува докази, под услови и на начин определени со закон;
- Предлага привремени мерки заради обезбедување на имот или предмети прибавени со кривично дело или заради извршување на мерката конфискација;
- Одлучува за одлагање на кривичното гонење под услови и на начин определени со закон;
- Предлага издавање на казнен налог под услови определени со овој закон;
- Преговара и се споудува со обвинетиот за признавање на вина, на начин и услови определени со овој закон;
- Поднесува и застапува обвиненија пред надлежниот суд;
- Поднесува жалби против неправосилни судски одлуки и вонредни правни лекови против правосилни судски одлуки;
- Одлучува по жалба на оштетениот во случаи предвидени со овој закон и презема други законски дејствија.

Јавниот обвинител поведува и посебни постапки и учествува во нив кога тоа е пропишано со посебен закон. Во член 40 од ЗКП надлежноста на јавниот обвинител е како стварна надлежност определена според одредбите што важат за надлежноста на судот за подрачјето за кое е избран јавниот обвинител и со Законот за Јавното обвинителство и месната надлежност на јавниот обвинител се определува според одредбите што важат за надлежноста на судот за подрачјето за кое е избран јавниот обвинител. Раководната улога на јавниот обвинител во предистражната постапка е заради остварување на функцијата на кривично гонење¹⁹⁸. Јавниот обвинител може сам да го преземе секое дејствие потребно за откривање на кривичното дело и откривање и гонење на неговиот сторител за кое со закон се овластени Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција и Царинската управа. Јавниот обвинител може да формира и тим со лица од претходно наведените институции со цел успешно водење на предистражната постапка како битен предуслов за квалитетно водење на кривичната постапка. Во согласност со член 45 од ЗКП за потребите на кривичната постапка, за подрачјето на едно или повеќе јавни

¹⁹⁸ Член 41 од Закон за кривична постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

обвинителства со одлука на јавниот обвинител на Република Македонија се формираат истражни центри на Јавното обвинителство.

Во согласност со Законот за Јавно обвинителство¹⁹⁹, функцијата на Јавното обвинителство ја вршат јавниот обвинител на Република Македонија и јавните обвинители. Јавниот обвинител функцијата ја врши законито, непристрасно и објективно, ги почитува и заштитува слободите и правата на човекот и граѓанинот и правата на другите правни субјекти и во рамките на своите надлежности, во име на општеството се грижи за ефикасност на кривичноправниот систем. Јавното обвинителство е должно да ја информира јавноста за одделни случаи по кои постапува, особено ако се од таква природа што предизвикуваат поширок општ интерес во јавноста или се од значење за остварување на функцијата на Јавното обвинителство заради заштита од криминални или други противзаконски дејства.

Во остварувањето на функцијата на гонење на сторителите на кривични дела и прекршоци, јавниот обвинител:

1. Ги има овластувањата што ги имаат Министерството за внатрешни работи и другите државни органи за откривање на кривични дела и нивните сторители и на прибирање на докази заради кривично гонење на сторителите на кривични дела.
2. Во предистражна постапка има овластувања да издава наредби за примена на посебните истражни мерки.
3. Ја раководи предистражната постапка и ги има на располагање овластените службени лица во Министерството за внатрешни работи, Финансиската полиција и Царинската управа во согласност со закон.
4. Може сам да го преземе секое дејствие потребно за откривање на кривичното дело и откривање и гонење на неговиот сторител за кое со закон е овластено Министерството за внатрешни работи, Финансиската полиција и Царинската управа.
5. Да одлучува за преземање или продолжување на кривичното гонење за сторителите на кривични дела.
6. Да поднесува и застапува обвиненија пред судовите.
7. Да изјавува редовни или вонредни правни лекови против судски одлуки.

¹⁹⁹ *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/07 и 111/08.*

8. Да поднесува барање за поведување прекршочна постапка и да врши и други дејствија определени со закон.

Јавниот обвинител врши и други дејствија определени со закон за ефикасно функционирање на кривично-правниот систем и спречување на криминалот. Во случај на непостапување на другите државни органи по наредбите од јавниот обвинител, тој може сам да ги презема дејствијата што ги вршат овластените службени лица во Министерството за внатрешни работи или другите државни органи. За прашања од значење за остварувањето на функцијата на гонење, како и за прашања на откривање на кривични дела и нивните сторители јавниот обвинител ја раководи соработката и ги координира дејствата со другите државни органи и правни лица.

За кривични дела за кои се гони по службена должност јавниот обвинител ја раководи и координира работата на овластените службени лица во Министерството за внатрешни работи и во други надлежни државни органи за преземање потребни мерки за пронаоѓање на сторителот на кривичното дело, сторителот или соучесникот да не се скрие или избега, да се откријат и обезбедат трагите од кривичното дело и предметите што може да послужат како доказ. Министерството за внатрешни работи, Финансиската полиција и Царинската управа се должни на јавниот обвинител веднаш, со самото пријавување, да му ги достават документите, доказниот материјал, како и сите информации до кои дошле при откривањето на сите кривични дела и нивните сторители. Државните органи, органите на единиците на локалната самоуправа, правните и физичките лица што вршат јавни овластувања се должни на јавниот обвинител да му достават документи, списи, предмети и известувања кои му се потребни за извршување на дејствата од неговата надлежност. Јавниот обвинител при извршувањето на своите надлежности има право да нареди да му се достават податоци и известувања, документи, списи, предмети, банкарски сметки и од други правни лица и граѓани за кои може основано да смета дека располагаат со такви податоци или информации. При вршењето на своите надлежности може да изврши консултации и да прибави мислење од стручни лица од соодветна област, што му се неопходни за да може да одлучи.

Министерството за внатрешни работи и други државни органи, правни и други лица се должни да ги преземат потребните мерки и средства и во најкраток можен рок, но

не подолго од 30 дена, да му ги достават на јавниот обвинител бараните податоци, известувања, документи, предмети и списи.

Доколку наведените органи и лица на јавниот обвинител кој постапува не му ги достават податоците и известувањата, документите, списите, предметите и банкарските сметки, јавниот обвинител има право самиот да ги обезбеди и да изврши увид во нив, а за нивното недоставување ќе го извести министерот за внатрешни работи или другите одговорни лица во други државни органи и правни лица до кои надлежниот јавен обвинител се обратил и може да покрене постапка за преземање на соодветни мерки на казнена или дисциплинска одговорност определени со закон.

Ако јавниот обвинител предложил преземање на соодветни мерки, министерот за внатрешни работи или другите одговорни лица во други државни органи и правни лица до кои се обратил се должни во рок од 30 дена да го известат за мерките што ги презеле.

Заради остварување на функцијата на гонење на кривични дела од областа на организиран криминал и корупција и за други кривични дела за кои е предвидена минимална казна затвор од четири години или кога тоа го налагаат посебни околности, јавниот обвинител може да нареди едно или повеќе конкретно определени овластени службени лица од Министерството за внатрешни работи и други државни органи да му бидат ставени на располагање за определен период, како во предистражната, така и во кривичната постапка што се води по негово барање. Функционерот кој раководи со соодветно министерство или друг државен орган е должен без одлагање да постапи по наредбата на јавниот обвинител и времено да упати овластено службено лице на работа во Јавното обвинителство. Овластеното службено лице постапува по налозите и упатствата на јавниот обвинител и пред јавниот обвинител е непосредно одговорно за извршување на работите. Овластеното службено лице кое постапува по наредбата на јавниот обвинител, за својата работа одговара пред јавниот обвинител и не може да биде попречувано или повикано на одговорност во Министерството за внатрешни работи или друг државен орган од каде е ставен на располагање за преземање дејствија во рамките на овластувањата дадени од јавниот обвинител и не може да биде отповикано од должностите што ги врши без согласност на јавниот обвинител. За преземените, односно непреземените дејствија на овластеното службено лице, јавниот обвинител го известува неговиот непосредно претпоставен раководител.

Јавното обвинителство се грижи за законитоста на мерките и дејствијата преземени во предистражната постапка и врши надзор над почитувањето на човековите права од страна на овластените службени лица во Министерството за внатрешни работи и други државни органи. Доколу јавниот обвинител дознае дека од страна на овластените службени лица во Министерството за внатрешни работи и други државни органи се пречекорени службените овластувања и се повредени слободите и правата на граѓаните, има право да бара веднаш да му се достават податоци за тоа дали е покрената постапка за утврдување одговорност против овие лица, како и за текот, односно резултатот од спроведената постапка.

Јавното обвинителство на Република Македонија во рамките на меѓународните договори остварува непосредна соработка со јавни обвинителства од другите држави, особено на планот на спречување и гонење на организираниот криминал и други тешки форми на криминал преку непосредна размена на податоци, непосредна соработка, едукација, специјализација на кадри и други форми на соработка.

За работи и задачи од својата надлежност и за преземање дејствија за кои е овластено, Јавното обвинителство прима пријави, претставки и други поднесоци и изјави од граѓани, други органи и други правни лица.

За вршење на работите на Јавното обвинителство му се доставуваат списи и други известувања потребни за преземање дејствија од неговата надлежност.

Јавниот обвинител е должен во најкраток можен рок, а не подолго од 30 дена од денот по приемот на кривичната пријава, да преземе дејствие за кое е овластен со закон. Во јавните обвинителства во кои се формирани специјализирани одделенија за следење и откривање на криминалитетот и во Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција се вработуваат определен број стручни лица како јавни обвинителски истражители.

Во однос на примената на посебните истражни мерки, со измените и дополнувањата на Законот за кривичната постапка²⁰⁰ е предвидено судот да може да нареди преземање на посебните истражни мерки кога постојат основи на сомневање дека се подготвува, во тек е извршување или е сторено кривично дело за кое е пропишана казна затвор од најмалку четири години, како и за кривични дела за кои постојат основи на

²⁰⁰ Сл. весник на Република Македонија бр. 83/08.

сомневање дека се подготвуваат, во тек е извршување или е сторено кривично дело од страна на организирана група, банда или друго злосторничко здружение, заради обезбедување податоци и докази неопходни за успешно водење на кривичната постапка, кои на друг начин не можат да се обезбедат или нивното обезбедување би било сврзано со поголеми тешкотии. Заради обезбедување податоци и докази неопходни за успешно водење на кривичната постапка, кои на друг начин не можат да се обезбедат или нивното обезбедување би било сврзано со поголеми тешкотии, судот може да нареди преземање на посебни истражни мерки.

Новата улога на Јавното обвинителство дефинирана со Законот за Кривична постапка треба да овозможи тоа да ја зајакне својата позиција на независен орган, кој е способен компетентно, активно и непристрасно да ја раководи предистражната постапка, иако не смееме да заборавиме дека во Законот за Јавно обвинителство е направен исчекор по ова прашање и со доделување на улогата на раководител на предистражната постапка и раководење со овластени службени лица кои му се ставени на располагање на јавниот обвинител, како и овластувањата на јавниот обвинител да ги има и овластувањата на Полицијата и другите безбедносни органи за спроведување на Казнениот законик. Сепак, потребни се усогласувања со Законот за кривичната постапка, кои, од една страна, ќе се усогласат со Законот за Јавно обвинителство, а, од друга страна, ќе му дадат вистинска улога на јавниот обвинител бидејќи Законот за кривичната постапка е законскиот акт кој дава легитимност за водењето и текот на предистражната, односно кривичната постапка.

Според новите одредби на Законот за кривичната постапка, предвидено е формирање на Истражни центри на Јавното обвинителство²⁰¹, за потребите на кривичната постапка за подрачјето на едно или на повеќе јавни обвинителства. Истражните центри се формираат со одлука на јавниот обвинител на Република Македонија и во нив работат припадници на Правосудната полиција.

Работите во истражниот центар ќе ги вршат вработените од Правосудната полиција, кои се составени од вработени во Полицијата, Финансиската полиција и Царината, кои се избираат за вршење работи на определено време, по пат на објавен внатрешен оглас, како и лица вработени во Јавното обвинителство во согласност со

²⁰¹ Член 45 од Законот за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010, 100/2012).

Законот за Јавното обвинителство. Овие службени лица може да учествуваат во преземањето на истражните дејствија така што ќе го подготвуваат нивното спроведување, ќе примаат изјави и предлози, како и самостојно да преземаат определени истражни дејствија доверени од страна на јавниот обвинител. Записникот за ваквото дејствие го одобрува јавниот обвинител во рок од 48 часа од преземеното дејствие. Работниците кои ќе бидат избрани да работат во истражниот центар му се на располагање на јавниот обвинител и работат под негова контрола и надзор, ги почитуваат и извршуваат неговите наредби, работат според неговите насоки и упатства и за својата работа му одговараат на јавниот обвинител. За времето додека работниците се избрани да работат во истражниот центар не може да бидат распоредени на друго работно место во државните органи од каде што доаѓаат или да бидат отстранети од работата на предметниот случај без изрично одобрение на јавниот обвинител.

Покрај истражните центри, предвидено е и функционирање на Правосудната полиција²⁰², која, по службена должност или по наредба на јавниот обвинител, треба да презема мерки и активности за откривање и криминалистичко истражување на кривични дела, спречување на натамошни последици на кривични дела, фаќање и пријавување на нивните сторители, обезбедување на докази и други мерки и активности што можат да користат за непречено водење на кривичната постапка. Правосудната полиција спроведува истражување и дејствија наложени или доверени од судот и од Јавното обвинителство. Наведените должности ги вршат старешините и службениците на Правосудната полиција.

1.1.1. Основно јавно обвинителство за организиран криминал и корупција

Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција е надлежно да постапува:

1. За кривични дела извршени од структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири

²⁰² Член 46 - 52 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

години, со намера директно или индиректно да стекне финансиска или друга корист.

2. За кривични дела злоупотреба на службена положба и овластување од членот 353 став (5), примање на поткуп од значителна вредност од членот 357 и противзаконито посредување од членот 359, сите од Кривичниот законик.
3. За кривични дела извршени од структурирана група или злосторничка организација на подрачјето на Република Македонија или други држави или кога кривичното дело е извршено од избран или именуван функционер, службено лице или одговорно лице во правно лице и за кривични дела неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори од членот 215 став (2), перење пари и други приноси од казниво дело од поголема вредност од членот 273, терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста од членот 313, давање поткуп од значителна вредност од членот 358, незаконито влијание врз сведоци од членот 368 - а став (3), злосторничко здружување од членот 394, терористичка организација од членот 394 - а, тероризам од членот 394 - б, кривични дела трговија со луѓе од членот 418 - а, кривични дела криумчарење со мигранти од членот 418 - б, трговија со малолетно лице од членот 418 - г и за другите кривични дела против човечноста и меѓународното право од Кривичниот законик, независно од бројот на сторителите²⁰³.

1.1.2. Правосудна полиција

Должностите на Правосудната полиција ги извршуваат²⁰⁴:

- Полициските службеници во организационите единици во Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција и Царинската управа, кои во согласност со законски утврдениот делокруг на работа преземаат мерки и активности за откривање на кривични дела, фаќање и пријавување на сторителите

²⁰³ Член 31 од Закон за Јавно Обвинителство, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/2007.*

²⁰⁴ Член 48 и 50 од Закон за кривична постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

на кривични дела, обезбедување на докази на кривичните дела и други мерки со кои се овозможува непречено водење на кривичната постапка.

- Припадниците на Правосудната полиција во истражните центри на Јавното обвинителство.
- Службеници доделени на јавниот обвинител по потреба и тоа:
 1. Заради ефикасно спроведување на кривичната постапка, на јавниот обвинител по негова наредба ќе му бидат доделени на работа службеници од организационите единици во Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција и Царинската управа;
 2. Службениците доделени на јавниот обвинител исклучиво му се на располагање на јавниот обвинител, работат под негова контрола и надзор, ги почитуваат и извршуваат неговите наредби, работат според неговите насоки и упатства и за својата работа му одговараат на јавниот обвинител;
 3. За времето додека службениците се доделени да работат кај јавниот обвинител не можат да бидат распоредени на друго работно место во државните органи од каде што доаѓаат или да бидат отстранети од работата врз предметниот случај, без посебно одобрение од јавниот обвинител.

Правосудната полиција работи по налог на надлежните јавни обвинители. За своето постапување, припадниците на правосудната полиција се одговорни пред надлежниот јавен обвинител. Старешините и службениците на Правосудната полиција се должни да ги вршат задачите што им се доделени. Припадниците на Правосудната полиција не може да бидат оддалечени од задачата што им е доверена во рамките на истрагата за кривично дело, освен со одлука на надлежниот јавен обвинител.

Правосудната полиција, јавниот обвинител и судот за потребите за водењето на кривичната постапка можат да побараат помош од судовите, Јавното обвинителство, органите на државната управа и други државни органи, институции што вршат јавни овластувања и од органите на единиците на локалната самоуправа. Тие органи се должни да одговорат по барањето во најкраток рок, а можните пречки да ги отстранат без одлагање. По потреба, нив може да им биде доставена копија од казнените списи. Органите на државната управа и другите државни органи можат да го одбијат ова барање само со образложена одлука во согласност со нивните законски надлежности и ако на тој

начин се повредува обврската за чување класифицирани информации, сè додека надлежниот орган не ја укине таквата обврска.

Истражната постапка се поведува против определено лице кога постои основано сомневање дека сторило кривично дело за кое се гони по службена должност или по предлог. Истражната постапка ја спроведува надлежниот јавен обвинител, при што на располагање ја има Правосудната полиција. Во истражната постапка се собираат докази и податоци што му се потребни на јавниот обвинител за да може да одлучи дали ќе поднесе обвинение или ќе се откаже од кривичното гонење и се изведуваат доказите за кои постои опасност дека не ќе можат да се изведат на главната расправа или дека нивното изведување би било поврзано со тешкотии. Во текот на истражната постапка јавниот обвинител е должен да собира докази кои одат како на товар на осомничениот, така и во негов прилог.

Македонското Јавно обвинителство, во согласност со новиот концепт на кривична постапка, активно зема учество уште по првите сознанија за сторени економско-финансиски кривични дела и ја има улогата на координатор што раководи со сите државни органи кои имаат активна улога како директно надлежни за криминалистичко и финансиско истражување на економско-финансискиот криминалитет – Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција и Царинската управа на Република Македонија, како и да поднесува барања за обезбедување податоци од другите државни органи и институции, како и да иницира одредени активности за вршење инспекциски надзор и контрола или други законски мерки и активности, како што се Управата за финансиско разузнавање, Управата за јавни приходи, Антикорупциската комисија и сл.

Секоја од институциите води свои евиденции, така што сите податоци може и да не се усогласуваат поради неединствениот систем за водење статистики посебно за овој криминалитет каде што се надлежни три државни органи и сите водат свои евиденции и свои статистики. За целосно истражување на криминалните случаи за економско-финансиски кривични дела со меѓународен карактер по кои постапувало македонското Јавно обвинителство изготвивме аналитички концепт за прибирање податоци, врз основа на кој се прави нивна анализа и се извлекуваат соодветни заклучоци.

1.2. Министерство за внатрешни работи

Министерството за внатрешни работи е најстар државен орган во борбата против криминалот. Со реформите во полицијата во периодот што е предмет на оваа анализа направени се крупни промени во организациона и функционална смисла со цел успешно спротивставување на новите облици на криминални однесувања со елементи на организираност и криминални однесувања со кои се нанесуваат огромни штети на државата и на граѓаните²⁰⁵.

Министерството за внатрешни работи, кога постојат основи на сомнение дека е извршено кривично дело за кое се гони по службена должност, е должно да ги преземе потребните мерки и дејствија за да се пронајде сторителот на кривичното дело, сторителот или соучесникот да не се сокрие или да не побегне, да се обезбедат трагите на кривичното дело и предметите што можат да послужат како доказ, како и да се соберат сите известувања што би можеле да бидат од корист за успешно водење на постапката. Работата на Министерството за внатрешни работи е уредена со Законот за внатрешни работи²⁰⁶ и Законот за полиција²⁰⁷. Покрај заштитата на животот, личната сигурност и имотот на граѓаните, заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот, грижата за безбедноста и јавниот ред и мир, една од основните функции на Министерството за внатрешни работи е спречување на вршење, откривање, пронаоѓање, фаќање и гонење на сторителите на кривичните дела. Министерството за внатрешни работи е надлежно за откривање на сите видови кривични дела кои се гонат по службена должност и пронаоѓање на нивните сторители, но во одредени ситуации овластените службени лица може да постапат и како орган кој ја обезбедува работата на друг државен орган при вршење на инспекциска контрола, ако за тоа се укаже потреба, но и ако е поднесено барање за асистенција.

Во Министерството за внатрешни работи се направени многубројни реформи што резултираа со децентрализација во работењето и нова поставеност на организационите единици раководена од потребата за поголема функционалност и координација, што во

²⁰⁵ Види Прилог 2: Органограм на Министерството за внатрешни работи.

²⁰⁶ *Сл. весник на Република Македонија бр. 42/2014, 116/14, 33/15.*

²⁰⁷ *Сл. весник на Република Македонија бр. 114/06, 06/09, 145/12, 41/14, 33/15*

крајна линија води кон примена на највисоките стандарди во полициското работење на ниво на стандардите на европските полиции.

Во 2006 година со донесување на Законот за полиција²⁰⁸, во согласност со членот 17, за прв пат за вршење на полициски работи за кои е потребен висок степен на специјализација, а заради ефективно и економично извршување на одредени специфични и сложени задачи по принцип н централизирано работење, се формираат Централни полициски служби, кои работите ги вршат на целата територија на Република Македонија. Во рамките на Централните полициски служби функционира Оддел за сузбивање на организиран и сериозен криминал чија основна задача е: „спречување и откривање на кривични дела за кои гонењето се презема по службена должност кои се извршени од организирана група од најмалку три лица, која дејствува одреден период, со цел за да оствари непосредна или посредна финансиска корист или друг вид материјална корист и која ќе изврши едно или повеќе кривични дела, како и за други кривични дела за кои со закон е пропишана казна затвор во траење од најмалку четири години“. Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал ги врши работите и за откривање и спречување на кривични дела кои по својата природа се транснационални, како и за откривање на организирани групи кои користат насилство и друг вид сила и притисок, се вклучуваат во легалните економски активности и со коруптивни дејствија создаваат услови за полесно остварување профит и заштита од кривично гонење. Во извршувањето на своите работи соработува и ги спроведува насоките добиени од јавниот обвинител, согласно со закон, а при нивното вршење добива поддршка во материјални и човечки ресурси од секторите за внатрешни работи и регионалните центри за гранични работи.

Полициската постапка, попозната како предистражна постапка, е најбогата од аспект на преземање планирани мерки и дејствија за откривање на кривичните дела и сторителите, разјаснување на секој криминален случај, обезбедување на доказниот материјал, а секако и превенцијата е најјака по секој успешно завршен случај со правосилна судска пресуда. Во рамките на Министерството за внатрешни работи како дел од Централните полициски служби во Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал функционира Секторот за прикриени операции во чии рамки функционираат

²⁰⁸ *Сл. весник на Република Македонија бр. 114/06, 06/09, 145/12, 41/14, 33/15.*

Одделението за прикриени полициски службеници, Одделението за набљудување, следење и документирање, Одделението за следење на комуникации, Одделението за заштита на сведоци како посебни организациони единици за примена на мерки, кои се активираат тогаш кога на друг начин не е можно да се обезбедат докази за сторени кривични дела или примена на мерките за целосно расветлување на криминалниот случај, ако се исполнети условите за преземање на мерките предвидени во согласност со Законот за кривичната постапка.

Министерството за внатрешни работи е надлежно за сите кривични дела за кои гонењето се презема по службена должност, но бидејќи за перење пари и други приноси од казниво дело се надлежни и другите државни органи кои имаат полициски овластувања, во тие случаи се работи на постапување со меѓусебна координација, соработка и размена на информации. Некои мерки и дејствија се во надлежност на Министерството за внатрешни работи како орган со голема организациона структура и оперативни работници надлежни и оспособени за секоја предвидена мерка и дејствие. Така, на пример, ако е потребно приведување, тоа го прават припадници на Министерството кои имаат полициски овластувања од соодветна организациона единица, а ако е потребно земање на траги и предмети од местото на настанот, тоа го прави Одделот за криминалистичка техника и сл.

Министерството за внатрешни работи најчесто до првичните сознанија за извршени кривични дела од оперативните полициски службеници што ја покриваат целата територија на државата доаѓа до сознанија за лица или криминални структури за кои постојат општи или основи на сомненија за сторени кривични дела со елементи на перење пари или други дела кои резултирале со високи противправни приноси. Во согласност со поставеноста на функционирањето на полицијата, функционира и системот на известување од сите организациски единици кон центарот (Одделот за организиран криминал или аналитичките служби), каде што преку анализа на сите добиени информации од теренот се предвидуваат и оперативни мерки кои ги спроведуваат тимови во повеќе организациски единици за една криминална ситуација. Со раководење од еден центар и слевање на податоците и информациите во тој центар, се обезбедува поголема ефикасност во работењето и максимално искористување на сите податоци, информации и

докази за криминалната ситуација, инволвираните сторители, како и обезбедување на самиот доказен материјал.

Во процесот на истражување на криминални ситуации со елементи на организиран финансиски криминал, Полицијата ја врши својата работа во координација со Јавното обвинителство, односно со Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција.

Кога станува збор за економско-финансискиот криминал, посебно оној со меѓународна компонента, поставеноста на организационите единици во рамките на Бирото за јавна безбедност овозможува координирана размена на информации и спроведување дејствија. Во рамките на Бирото за јавна безбедност како дел од Централните полициски служби во Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал функционира Секторот за финансиски криминал во чии рамки се Одделението за перење пари и финансиски истраги и Одделението за економски и организиран криминал. Имајќи предвид дека многу често овој вид криминал вклучува и употреба на компјутерска опрема и современи средства за негово извршување, значајно е да се напомене дека на исто хиерархиско ниво во рамките на Централните полициски служби е поставен и Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика во чии рамки функционираат Одделението за истрага на компјутерски криминал со Отсекот за истраги на компјутерски инциденти и Отсекот за истраги за злоупотреба на платежни картички и Одделението за дигитална форензика со Отсекот за испитување на компјутерска опрема и Отсекот за испитување на мобилни уреди. Фактот што и Секторот за меѓународна полициска соработка, во чии рамки функционираат Одделението за национално централно биро ИНТЕРПОЛ – Скопје, Одделението за ЕВРОПОЛ и Одделението за потраги, е позициониран на исто хиерархиско ниво овозможува ефикасна координација и синхронизирано постапување во случаите на економско-финансиски криминалитет, без разлика дали сторителите се од Република Македонија или се работи за случај со меѓународна димензија.

1.3. Управа за финансиска полиција

Управата за финансиска полиција е формирана на 26 јуни 2003 година како орган во состав на Министерството за финансии согласно Законот за финансиската полиција²⁰⁹.

Управата за финансиската полиција со својот делокруг на работа и со надлежноста треба да претставува брана за финансискиот криминал во Република Македонија. Целта на нејзиното постоење е во правниот систем да се постигнат ефекти на отстранување на можностите за користење криминални финансиски шеми.

Со Законот за финансиската полиција за првпат во Република Македонија во рамките на делокругот на работа на еден оперативен орган на државна управа надлежен за кривичен прогон, се предвидува специјализација и специфична надлежност, а тоа е откривање на сторителите кои се вклучени во незаконити активности од областа на финансискиот криминал, перењето пари и други приноси од кривични дела, недозволена трговија, даночно затајување, криумчарење или друг вид на кривични дела кои вклучуваат неплаќање на поголеми и значителни износи на данок, царина и други давачки. Во 2007 година е донесен нов Закон за финансиската полиција²¹⁰ и согласно истиот финансиската полиција станува Управа за финансиска полиција, орган во состав на Министерството за финансии со својство на правно лице. Управата за финансиска полиција има овластувања во предистражната постапка и во истрагата, во случаите кога работи на откривање на кривични дела и нивни сторители и на прибирање докази заради кривично гонење на сторителите за кривичните дела: даночно затајување (член 279 од КЗ); перење пари и други приноси од казниво дело (член 273 од КЗ); криумчарење (член 278 од КЗ); недозволена трговија (член 277 од КЗ) и други кривични дела кои вклучуваат поголеми и значителни износи на данок, царина или други приходи. Во согласност со новиот Закон за кривичната постапка²¹¹ и измените и дополнувањата на овој Закон²¹², Управата за финансиска полиција заедно со Министерството за внатрешни работи и Царинската управа на Р Македонија влегуваат во составот на Правосудната полиција раководена од страна на надлежниот јавен обвинител.

²⁰⁹ Закон за финансиска полиција, *Сл. Весник на Република Македонија бр. 55/02.*

²¹⁰ Закон за финансиската полиција, *Сл. весник на Република Македонија бр. 55/07.*

²¹¹ Закон за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

²¹² Измени и дополнувања на Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 100/12.*

Управата ги има следните надлежности:

- Спроведува финансиска контрола, ја следи примената на даночните, царинските и други прописи од областа на финансиите, прибира и анализира податоци за готовински трансакции, презема предистражни и други мерки кога постојат основи на сомнение за сторени кривични дела од областа на организиран финансиски криминал; спроведува предистражна постапка за кривични дела од областа на организиран финансиски криминал кои се гонат по службена должност и ја следи трагата на парите од казниви дела утврдени со закон што вклучуваат значителни и износи од големи размери;
- Открива и документира кривични дела, пред сè од областа на организираниот финансиски криминал и кривични дела коишто се гонат по службена должност, како што се даночно затајување, перење пари и други приноси од казниво дело, даночни, банкарски, осигурителни, берзански, царински и други измами со износи од значителни и големи размери, тешки форми на корупција, како што се злоупотреба на службената положба и овластување од значителни износи или на штета на средствата на Буџетот на Република Македонија, примање поткуп и давање поткуп, како и предизвикување на лажни стечаи, фалсификување и уништување на деловни книги, фалсификување исправи, финансирање на тероризмот, неплаќање на царина, акцизи или други јавни давачки пропишани со закон, што вклучуваат поголеми, значителни и износи од големи размери;
- Спроведува постапка за испитување на имот и имотна состојба врз основа на јавни податоци и регистри што се водат согласно со закон;
- Спроведува предистражни мерки да се откријат и обезбедат трагите на кривичното дело и предметите што можат да послужат како доказ, да се пронајде сторителот на кривичното дело, сторителот или соучесникот да не се сокрие или да не побегне, како и да ги соберат сите известувања што би можеле да бидат од корист за успешно водење на кривичната постапка;
- Поднесува кривична пријава до надлежниот јавен обвинител за кривични дела од нејзина надлежност, кои се гонат по службена должност, за кои е известена или за кои ќе дознае на друг начин;
- Поведува и води прекршочна постапка, како и поднесува иницијативи за

поведување на прекршочна постапка до надлежните органи, доколку при извршување на своите надлежности утврди постоење на прекршочна одговорност пропишана со закон;

- Поднесува иницијатива за поведување постапка за утврдување и наплата на јавните давачки пред надлежниот орган;
- Врши експертска компјутерска анализа на одземени предмети, компјутерски информации или податоци од други електронски и механички направи кои содржат информации и кои можат да послужат како доказ во водењето на предистражната и прекршочната постапка од нејзина надлежност;
- Организира и спроведува обуки, проверка на знаење на финансиските полицајци и врши управување со човечките ресурси;
- По барање на други државни органи и институции изготвува и дава стручни наоди и мислења од нејзина надлежност;
- Соработува со сродни органи од други земји во согласност со билатерални договори и ратификувани меѓународни договори и
- Врши други надлежности пропишани со овој и друг закон.

Со цел развој на капацитетите на Управата за финансиска полиција, а во согласност со Уставот и законите на Република Македонија, како и со ратификуваните меѓународни договори во областа на кривичната постапка, континуирано се имплементираат најдобрите практики кои органите на прогон ги применуваат во земјите на Европска Унија. Овластувањата на финансиската полиција, во согласност со Законот за кривичната постапка²¹³, ѝ се дадени на Правосудната полиција, а Управата за финансиска полиција ги има во случаите кога се работи за откривање и истражување за кривичните дела: перење пари и други приноси од казниво дело од членот 273, недозволена трговија од членот 277, криумчарење од членот 278 и даночно затајување од членот 279, сите од Кривичниот законик, како и други кривични дела со противправна имотна корист од значителна вредност. Финансиската полиција своите надлежности ги спроведува на територијата на Република Македонија, со седиште во Скопје, но може во согласност со закон и ратификуваните меѓународни договори да врши определени дејствија од својата надлежност и надвор од територијата на Република Македонија.

²¹³ Чл. 47 ст. 1 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија* бр. 150/10.

Финансиската полиција при вршење на работите од своја надлежност има овластување да:

- Врши увид во деловни книги, документи, записници, меморандуми, компјутерски податоци, податоци добиени од други електронски или механички направи, даночни пријави и друга евиденција, како и да врши финансиски анализи на истите;
- Врши увид и преглед на објекти и простории на државни органи, правни лица што вршат јавни овластувања и на други правни лица, во присуство на одговорното лице или овластено лице од него;
- Заради прибирање на потребни известувања, со писмена покана да повикува граѓани и да прибира потребни известувања од нив со цел да се обезбедат потребни информации и докази;
- Користи методи на посредно и непосредно докажување на непријавен приход, во согласност со законот;
- Обезбедува примероци од ракопис и потпис за споредување и докажување на автентичноста и потеклото на документите;
- Прибавува наоди и мислења од стручни лица;
- Врши претрес на дом и други простории, како и претрес на деловни простории регистрирани за вршење на стопанска дејност, магацини и други објекти за складирање на стока, како и други помошни простории, ако постојат основи на сомневање дека во нив ќе се пронајдат траги на кривичното дело или предмети што можат да послужат како доказ, со наредба од надлежен суд;
- Врши преглед на деловни простории регистрирани за вршење на дејност, магацини и други објекти за складирање на стока, како и други помошни простории, ако постои основ за сомневање дека во нив ќе се пронајдат траги на кривичното дело или предмети што можат да послужат како доказ;
- Врши претрес на лица кога постои сомнение дека лицето кај себе крие документи, пари, предмети од вредност или други предмети кои можат да бидат материјален доказ во кривичната постапка;

- Приведува лица, привремено задржува или лишува лица од слобода по наредба од надлежен суд, во согласност со одредбите од Законот за кривичната постапка;
- Привремено да запира и врши преглед на превозни средства, стока, лица и багаж, ако постои основ за сомневање дека во нив ќе се пронајдат траги на кривичното дело или предмети што можат да послужат како доказ;
- Привремено да одзема возило или друго превозно средство со кое е сторено казниво дело, во согласност со одредбите од Законот за кривичната постапка;
- Привремено да одзема стока, пари, хартии од вредност, предмети и документи, електронски, механички или други направи, или делови од нив, кога постои основ за сомневање дека тие биле средство или цел на кривично дело;
- Евидентира, обработува и заштитува лични и други податоци прибавени непосредно од лица на кои тие се однесуваат, од лица кои истите ги поседуваат или од постојната евиденција што се води во согласност со законот;
- Поднесува иницијатива до надлежен јавен обвинител за изрекување на привремена мерка замрзнување на недвижен имот, парични средства, хартии од вредност, банкарски сметки и финансиски трансакции коишто се во тек, како и да поднесува иницијативи до други надлежни државни органи за изрекување на привремени мерки во согласност со законот;
- Да поднесува предлог за примена на посебните истражни мерки и да ја извршува наредбата за примена на истите во постапка во согласност со законот;
- Предлага до јавниот обвинител или истражниот судија, преземање на одделни истражни дејствија, кога сторителот е непознат или кога постои опасност од одлагање и да врши контрола над материјално-финансиското работење и применување на законите и други прописи и акти од страна на трговските друштва и другите правни лица, регистрирани и нерегистрирани физички лица кои вршат дејност;

- Изрекува прекршочни санкции за одговорност на правни и физички лица кои вршат дејност врз основа на закон и во постапка во согласност со законот.

Финансиските полицајци своите овластувања ги извршуваат професионално, совесно, стручно и одговорно во согласност со Уставот, законите и ратификуваните меѓународни договори. Сите дејствија што ги презема Финансиската полиција во извршувањето на работите од својата надлежност ги презема во согласност со закон, врз основа на овластувања предвидени во Законот за кривичната постапка, со цел да се открие кривично дело, неговиот сторител и да се прибават докази во кривичната постапка.

Во својата работа при откривање, расветлување и докажување на економско-финансиски криминал за кој имаат надлежност овластените службени лица од Финансиската полиција, тие применуваат повеќе методи со цел утврдување на постоење на кривично дело, а посебно видот и висината на противправно стекнатите приноси, како и начинот и постапката на првобитно стекнатите приноси во облик, количина и форма.

Методите за докажување претставуваат систематизирана целина на постапки утврдени со закон и друг пропис со цел да се утврди приходот и законитоста во финансиското работење на субјектите. Методите се користат за добивање докази преку анализа на повеќе собрани материјални докази по конкретен предмет што произлегуваат или укажуваат на конкретен кривичноправен настан.

Управата за финансиска полиција во состав на Министерството за финансии од почетокот на нејзиното постоење до денес активно се вклучува во сузбивањето на економско-финансискиот криминалитет во домашни рамки, но и во меѓународната соработка во поголем број случаи преку тимска работа со Одделот за финансиски криминал при Министерството за внатрешни работи, а при самостојното постапување соработува со Националното биро ИНТЕРПОЛ во Република Македонија.

1.4. Царинска управа на Република Македонија

Царинската управа е орган на државната управа во состав на Министерството за финансии со својство на правно лице. До 1991 година царинската служба делуваше во рамките на поранешна СФРЈ, а со осамостојувањето на Република Македонија се формираше и Царинската управа на Република Македонија. На 14 април 1992 година Собранието на Република Македонија го усвои Царинскиот закон со кој е основана Царинската управа на Република Македонија, која од тој момент го стекна суверенитетот и контролата на целото царинско подрачје на Република Македонија. Царинската управа своите надлежности ги спроведува на целата територија на РМ, а нејзиното седиште е во Скопје. Царинската управа работите од својот делокруг ги извршува преку Централната управа и царинарниците. Централната управа координира и раководи со царинските надлежности на целата територија на Република Македонија, а царинарниците координираат и раководат со соодветен реон и истите се основаат кога тоа го бараат обемот и структурата на стоковиот и патничкиот промет со странство. Царинарниците преку своите организациони единици, царинските испостави, спроведуваат царински постапки во патнички и стоков промет, како и мерки на царински надзор, царинење стока, спречување нелегален увоз, царинско-управни и царинско-прекршочни постапки, продажба на царинска стока и принудна наплата на царински давачки.

Царинската управа своите надлежности ги извршува врз основа на Уставот, меѓународните договори што ги ратификувала Република Македонија, Законот за царинска управа, Царинскиот закон, Законот за царинска тарифа, Законот за царински мерки за заштита на правата од интелектуална сопственост и други закони со кои се уредува увозот, извозот и транзитот на стока, како и за извршување други дејности што со други закони ѝ се утврдени во надлежност.

Основни надлежности на Царинската управа се царински надзор, царинска контрола, царинење стока, спроведување царинска контрола, истражни и разузнавачки мерки со цел спречување, откривање и истражување на царински прекршоци и кривични дела, поведување постапка по царински и други прекршоци, како и кривични дела утврдени со закон, наплата на мандатни казни, вршење пресметка и наплата или враќање

извозни и увозни давачки и вршење други надлежности пропишани со овој и со друг закон.

Царинската управа соработува со царинските управи на другите земји на полето на царинското работење во откривање и спречување на царински прекршоци и кривични дела од областа на царинското работење, обуки на царинските службеници, унапредување на техничкиот развој и друго, во согласност со ратификувани меѓународни договори.

Царинската управа е орган на државната управа во состав на Министерството за финансии со својство на правно лице, кој своите надлежности ги спроведува на целата територија на Република Македонија, а седиштето му се наоѓа во Скопје. Со Законот за Царинската управа²¹⁴ се уредува организацијата, делокругот на работа, начинот на вршење на работата и управувањето со Царинската управа, царинските надлежности, како и овластувањата и одговорноста при собирањето, евидентирањето, обработката и заштитата на податоците во врска со царинското работење.

Овластувањата што со Законот за кривичната постапка²¹⁵ ѝ се дадени на Правосудната полиција - Царинската управа ги има во случаите кога се работи за откривање и истражување за кривичните дела: производство и пуштање во промет на штетни средства за лекување од членот 212, производство и пуштање во промет штетни прехранбени и други производи од членот 213, неовластено производство и пуштање во промет наркотички дроги, психотропни супстанции и прекурсори од членот 215, неовластено прибавување и располагање со нуклеарни материи од членот 231, внесување опасни материи во земјата од членот 232, изнесување, односно извезување во странство на добра под привремена заштита или културно наследство или природна реткост од членот 266, перење пари и други приноси од казниво дело од членот 273, криумчарење од членот 278, царинска измама од членот 278 - а, прикривање на стоки предмет на криумчарење и царинска измама од членот 278 - б, даночно затајување од членот 279, недозволено држење оружје и распркувачки материи од членот 396 и трговија со луѓе од членот 481 - а, сите од Кривичниот законик, кривични дела од Законот за акцизи и други кривични дела поврзани со увоз, извоз и транзит на стоки преку граничната линија.

Основни надлежности на Царинската управа се:

²¹⁴ *Сл. весник на Република Македонија бр. 46/04, 81/05, 107/07.*

²¹⁵ *Чл. 47 ст. 2, Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

- Спроведување на царински надзор.
- Спроведување на царинска контрола.
- Царинење на стока.
- Спроведување царинска контрола, истражни и разузнавачки мерки со цел спречување, откривање и истражување на царински прекршоци и кривични дела.
- Поведување постапка по царински и други прекршоци, како и кривични дела утврдени со закон и наплата на мандатни казни.
- Вршење пресметка и наплата или враќање на извозни и увозни давачки, даноци и други јавни давачки и надоместоци при увоз, извоз или транзит на стока, како и спроведување на присилна наплата на истите во согласност со закон.
- Водење царинско-управна постапка во прв степен.
- Вршење на контрола на внесување и изнесување на ефективни домашни и странски пари, чекови и монетарно злато.
- Вршење контрола на извозот, увозот и транзитот на стока за која се пропишани посебни мерки од интерес за безбедноста и јавниот морал, зачувување на здравјето и животот на луѓето, животните и растенијата, заштита на животната средина, заштита на добра од привремена заштита или културно наследство или природни реткости, заштита на авторските и другите сродни права и правата на индустриска сопственост, како и други мерки на трговската политика пропишани со закон.
- Организирање на царинскиот информациски систем и обезбедување податоци за увоз и извоз заради спроведување статистички истражувања.
- Организирање и спроведување на контрола на професионалната одговорност на вработените.
- Организирање и спроведување на обуки, проверка на знаење и стручни способности на царинските службеници, како и управување со човечките ресурси.
- Давање на стручна помош за примена на царинските прописи за што организира семинари и јавни трибини со право на надомест.

- Спроведување сместување и чување на стоки, како и постапка на продажба на одземена, отстапена или пронајдена царинска стока.
- Вршење на следење на царинска стока со надомест на трошоци.
- Вршење на хемиско-технолошко испитување на стока со надомест на трошоци.
- Соработка со други државни органи.
- Соработка со странски царински управи и меѓународни организации и
- Вршење на други надлежности пропишани со овој закон и со друг закон.

Царинската управа може, под условите пропишани со закон, да ги презема сите мерки и активности што ги смета за неопходни заради обезбедување правилна примена на законите од областа на царинското работење.

Царинската управа може да побара од Министерството за внатрешни работи помош во спроведувањето на одредбите на овој закон или со други закони за чие спроведување е надлежна Царинската управа.

Царинските службеници се надлежни за преземање на сите мерки и дејства за откривање и спречување на царински прекршоци и кривични дела од сите области на царинското работење, во согласност со Законот за кривичната постапка и Законот за прекршоци.

Царинскиот службеник може на цело царинско подрачје да ги презема сите оперативни дејства за прибирање информации и докази за сторени царински прекршоци и кривични дела од областа на царинското работење. Царински службеник може да запре и да изврши претрес и преглед на:

- Секое транспортно средство што влегува во, го напушта или се подготвува да го напушти царинското подрачје;
- Секое транспортно средство што влегува, останува во или ја напушта царинската контролирана зона и
- Секое транспортно средство, освен оние на кои се однесува точката 1) и/или точката 2) на целото царинско подрачје за кое царинскиот службеник има основани причини да се сомнева дека: а) пренесува царинска стока, забранета стока или стока која може привремено да се одземе и б) било или ќе биде

вклучено во повреда на Царинскиот закон или некој друг закон за чие спроведување е надлежна Царинската управа и може, со примена на сила во мерка примерена на околностите, да влегува во сите делови на транспортното средство и да ги отвори сите оддели, прегради и други места и може да изврши преглед на стоките што се наоѓаат во транспортното средство.

- Лице кое го врши транспортот или ги пренесува стоките наведени во (1) треба да одговори на сите прашања на царинскиот службеник во однос на превозното средство и стоката која се транспортира или пренесува и, доколку тоа го побара царинскиот службеник, треба да ја стави стоката на увид, да поднесе документирани докази и да овозможи преглед на истата.
- Доколку е потребно, царинскиот службеник може да побара од лицето од (2) да го пренесе транспортното средство до соодветно место за преглед и претрес. Трошоците настанати во врска со пренесувањето на транспортното средство не паѓаат на товар на Царинската управа.
- Царинскиот службеник може, тогаш кога тоа е оправдано со оглед на околностите, да го интервјуира секое лице кое би можело да има каква било информација за дејствијата и околностите опишани во (1) и (2).
- Царинскиот службеник може да ја прегледа, измери, анализира или тестира царинската стока и може за таа цел да ги отвори или да побара да бидат отворени сите пакети во кои се наоѓа таква стока или оние пакети за кои се сомнева дека би можела да се наоѓа.
- Доколку е потребно, царинскиот службеник може да побара декларантот или сопственикот на царинската стока да организира транспорт на стоката до соодветно место за растовар, утовар, претовар, распакување и пакување на стоката. Трошоците настанати во врска со транспортот паѓаат на товар на декларантот или сопственикот на царинската стока.
- Царинскиот службеник може да изврши преглед на сите поштенски пратки што биле увезени и да ја отвори или да побара да биде отворена секоја пратка за која има основани причини да се сомнева дека содржи некоја стока чијшто увоз е забранет, согласно со закон за чие спроведување е надлежна Царинската управа. Царинскиот службеник може да побара увезена

поштенска пратка со тежина од 30 грама или помала тежина да биде отворена само во присуство и од страна на лицето до кое е адресирана или друго лице овластено од него. Во секој случај, под никакви околности не смее доверливоста на поштенската пратка да биде нарушена. Службениците на поштите мора да ги пријават на царинскиот орган сите пратки кои подлежат на примена на овој закон или на друг закон.

- Кога привременото одземање на таквите стоки или транспортни средства или документи не е можно, царинскиот службеник може во писмена или усна форма да му нареди на сопственикот на стоката, на неговиот полномошник или на кое било друго лице да не ја преместува, отуѓува по која било правна основа или да не презема какво било друго дејствие во врска со таа стока, транспортно средство или документи без претходно одобрение од страна на царинскиот службеник.
- Лицето кое е одговорно за стоките, транспортните средства или документите, истите треба да ги чува на сигурно и безбедно место, сè додека не биде донесена конечна одлука за тоа дали стоката или транспортните средства или документи треба да се одземат. Царинскиот службеник може во секое време да изврши надзор над стоките, транспортните средства и документите.
- Кога царинскиот службеник задржува или привремено одзема документи, стока или транспортни средства, тој треба да му даде потврда на лицето или лицата од коишто биле задржани или на коишто им биле привремено одземени документите, стоката или превозните средства.
- Царинскиот службеник заради проверка на точноста на податоците содржани во декларацијата може да ги прегледа трговските документи, книговодствените записи, договорите, записниците и сите други податоци што се однесуваат на увозната, извозната или друга царинска постапка во врска со декларирана стока или на натамошните комерцијални постапки во врска со таа стока. Тие проверки можат да се спроведат во просториите на декларантот или во просториите на друго лице кое непосредно или посредно е деловно вклучено во наведените дејствија или во просториите на кое било друго лице што го поседува наведениот документ или податоци, заради

деловни цели. Царинскиот службеник може, исто така, да ја прегледа стоката доколку тоа сè уште е можно.

- Царинскиот службеник може од лицето кое ја поднесува декларацијата или од кое било друго лице од претходно наведените да ги побара трговските книги, книговодствените записи, договорите, записниците и сите други податоци, а тоа лице е должно во определениот рок и на одреденото место да му ги достави на царинскиот службеник сите барани документи или информации, без разлика на тоа во каков облик се чуваат, и на негово барање треба да му ја даде сета неопходна помош.
- Кога со дополнителната проверка на декларацијата или со проверката извршена по царинењето на стоката ќе се утврди дека одредбите со кои се уредува спроведената царинска постапка биле применети врз основа на неточна или непотполна информација, царинските службеници во согласност со Царинскиот закон и други закони ќе ги преземат потребните мерки за регулирање на состојбата, имајќи ги предвид новите информации што им стојат на располагање.
- Кога деловните евиденции и други документи и записници пропишани со важечката законска регулатива се чуваат во електронска форма, царинскиот службеник има право на пристап до базата на податоци на компјутерскиот систем, како и право да побара да бидат изготвени и да му бидат приложени сите документи или декларации што би ги потврдиле податоците што се чуваат во електронска форма.
- Царинскиот службеник може да направи копии или да користи извадоци од сите документи што произлегле во согласност со закон.

Царинскиот службеник може да влегува во деловни простории во текот на работното време на корисникот на тие простории ако има основани причини да се посомнева дека тие простории се користат во врска со набавка, продажба и производство или увоз и извоз на стоки за кои се наплатува царина и други увозни давачки и дека такви стоки се наоѓаат во тие простории, како и да изврши преглед на тие простории и стоки, вклучувајќи ги и просториите што се означени како седиште на трговското друштво или просториите во кои се врши трговската дејност.

Царинскиот службеник може да преземе мерки за обезбедување на видот, квалитетот и количината на стоката кога тоа е неопходно заради исполнување на условите коишто ја уредуваат царинската постапка за која стоката била декларирана. Мерките се спроведуваат со ставање пломба, други царински обележја или на друг начин.

Царинскиот службеник може да стави пломба или други царински обележја на стоката што е предмет на царински надзор, како и на транспортни средства, царински складишта или други простории каде што се наоѓа стоката, со цел да го обезбеди видот, квалитетот и количината на стоката и нејзината идентичност. Пломбите и другите царински обележја може да бидат отстранети, сменети или уништени само од страна на царинските службеници или од страна на овластени лица што имаат дозвола од царинските службеници. Доколку тоа е неопходно заради спроведување на царинскиот надзор, царинскиот службеник може да ги пломбира или на друг начин да ги затвори просториите и да ги отстрани лицата и предметите од местата каде што се врши товарење, растоварување, чување или преглед на стока, како и транспортните средства и да го забрани или ограничи движењето на такви места, простории или транспортни средства. Како доказ во прекршочната и/или кривичната постапка може да се користат записници за факти утврдени за време на претресот и прегледот на лица, транспортни средства и деловни простории, документи во која било форма, стоки и предмети привремено одземени или собрани во согласност со овој закон, Царинскиот закон и со кој било друг закон за чие спроведување е надлежна Царинската управа. Известувањата што лицата ги дале во текот на царинската постапка или известувањата дадени во текот на истрагата може да се користат како докази во прекршочната и во кривичната постапка доколку биле дадени во согласност со Законот за кривичната постапка и Законот за прекршоци.

Заради фаќање извршител на кривично дело од областа на царинското работење кога непосредно го гонат, заради превезување жртва на кривично дело или друг несреќен случај до најблиската здравствена установа, како и за извршување други службени должности од итна природа, царинските службеници имаат право да се послужат со сообраќајни средства и со средства за врски до кои можат да дојдат, ако тоа не можат да го извршат на друг начин. За употребата на сообраќајното средство или средството за врски, царинскиот службеник веднаш му издава потврда на сопственикот, односно корисникот на средството.

Царинските службеници при спроведување на своите надлежности можат да употребат средства на присила, како и да носат и да употребат огнено оружје.

Царинските работници треба да ги знаат фазите на ослободување од царински давачки, а тоа се следните 4 фази:

1. Фазата пред царинење;
2. Фазата на увоз;
3. Фазата на производство/обработка;
4. Фазата на извоз.

Неопходно е да се разгледуваат сите фази одделно и да се разгледаат значајните показатели за да може да се оформат одредени сомневања дека се работи за манипулации и одбегнување на плаќање на царинските давачки (Sućeska 2006)²¹⁶.

Злоупотребите при увозот и извозот на стоки се мошне чести појавни облици, посебно случаите на фиктивни увози и извози на стоки. И кај увозот како и кај извозот на стоки се познати случаи на склучување неповолни договори за домашното претпријатие, кои се со непрецизни клаузули или со несразмерни обврски на домашното претпријатие во однос со странското претпријатие, што може да биде резултат на несовесно работење и незнаење, но мошне често и намерно постапување на криминален начин од страна на одговорните лица во домашното претпријатие, кои за тоа добиваат скапи подароци во пари и други вредности (корупција).

Криминалната активност при увозот на стоки е со изигрување, најчесто, на домашните прописи и добиени дозволи со што одредени лица на брз начин се стекнуваат со висока противправна имотна корист, без притоа, воопшто, да се води сметка за финансиската состојба и работењето на претпријатието во кое, најчесто, имаат позиција на одговорни лица (Николоска, Економска криминалистика 2015)²¹⁷.

Царинските инспектори од Одделението за истраги при Секторот за контрола и истраги на Царинската управа на Република Македонија имаат полициски овластувања во согласност со Законот за кривичната постапка и се надлежни за откривање на царинските кривични дела, но и други кривични дела од делокругот на нивната надлежност, но и

²¹⁶ Sućeska, M., *op. cit.*, str. 96.

²¹⁷ Николоска С., *Економска криминалистика*, Ван Гог, Скопје, 2015, стр. 146.

кривични дела поврзани со царинските кривични дела. Царинските инспектори преземаат мерки и активности за откривање кривични дела, спречување натамошни последици на кривични дела, фаќање и пријавување нивни сторители, обезбедување докази на кривичните дела и други мерки со кои се овозможува непречено водење на кривичната постапка. Исто така, царинските инспектори од Одделението за истраги преземаат мерки и дејства за откривање и спречување царински прекршоци, како и преземање оперативни дејства за прибирање докази за сторени царински прекршоци од областа на царинското работење на целото царинско подрачје на Република Македонија. Во рамките на секојдневното работење се врши следење на пазарот, споредба на малопродажните цени со берзанските цени, следење на стоки со високи царински давачки, ризични земји на поаѓање и ризични профили на домашни увозници.

Царинската управа на Република Македонија, од аспект на финансискиот криминал, има двојна улога: се јавува како орган на прогон кој има законски овластувања за откривање на економско-финансиски и други кривични дела од своја надлежност и да ги пријавува сторителите, или законска обврска да постапува во соработка со јавниот обвинител и другите државни органи во сузбивање на кривичните дела за кои има законска надлежност врз основа на Законот за кривичната постапка. Но Царинската управата во Системот за спречување на перење пари (како еден од видовите на финансиски криминал) и финансирање тероризам има и улога на субјект што е должен да доставува податоци до Управата за финансиско разузнавање за законски лимитирани трансакции, сомнителни трансакции и сомнителни клиенти.

Царинската управа²¹⁸ задолжително го евидентира секое внесување и изнесување на готови пари или хартии од вредност преку царинската линија на Република Македонија, ако износот на парите или на хартиите од вредност на доносител го надминува со закон или друг пропис дозволеениот максимум. При евидентирањето задолжително прибира податоци за:

- Идентитетот на лицето кое за себе или за друг врши внесување или изнесување на готови пари или хартии од вредност на доносител вклучувајќи податоци за

²¹⁸ Чл. 19 од Закон за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

името и презимето, датум и место на раѓање, број на патна исправа и националност.

- Идентитетот на сопственикот на готови пари или хартии од вредност.
- Идентитетот на крајниот сопственик.
- Износот и валутата на готовите пари или хартии од вредност на доносител кој се внесува или изнесува преку царинската линија.
- Изјавата за потеклото на готовите пари или хартии од вредност потпишана од лицето кое врши внесување или изнесување на готови пари или хартии од вредност на доносител.
- Намерата за внесувањето или изнесувањето на готовите пари или хартиите од вредност на доносител и
- Местото и времето на преминување на царинската линија.

Царинската управа задолжително по електронски пат или преку телекомуникациски средства, а во случај кога тоа не е можно, со други пишани средства го пријавува до Управата за финансиско разузнавање внесувањето или изнесувањето готови пари или хартии од вредност на доносител над 10000 евра во денарска противвредност, најдоцна во рок од три работни дена, од евидентирањето. Задолжително писмено го пријавува до Управата за финансиско разузнавање внесувањето или изнесувањето готови пари или хартии од вредност на доносител без оглед на износот секогаш кога постои основа за сомневање за перење пари или финансирање тероризам најдоцна во рок од 24 часа од сознанието за сомнителноста на внесувањето или изнесувањето готови пари или хартии од вредност.

2. ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ НАДЛЕЖНИ ЗА СУЗБИВАЊЕ НА ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИОТ КРИМИНАЛИТЕТ

2.1. Управа за финансиско разузнавање

Управата за финансиско разузнавање функционира од март 2002 година како орган во состав на Министерството за финансии, формирана како Дирекција за спречување на перење пари со Законот за спречување на перење пари²¹⁹. Во текот на овие години институцијата два пати го смени своето име, од Дирекција за спречување на перење пари во Управа за спречување на перење пари и финансирање на тероризам²²⁰, до сегашниот Управа за финансиско разузнавање²²¹. Зајакнувајќи ги сопствените кадровски и технички капацитети, проширувајќи ги своите надлежности институцијата паралелно го зајакна и својот статус како орган со својство на правно лице. Како и во другите држави во светот, институцијата функционира како единица за финансиско разузнавање, со основна надлежност да прибира, обработува и да доставува податоци за целите на спречување на перење пари и финансирање тероризам. Партнери во остварувањето на овие функции се субјектите од една страна и органите на прогонот од друга страна. Со формирањето на Управата за финансиско разузнавање започнат е и процесот на оформување на Системот за спречување на перење пари и финансирање тероризам во Република Македонија. Во системот за спречување на перење пари и финансирање тероризам влегуваат три групи институции со свои законски обврски со цел спречување на влегување нелегални финансиски средства во легалниот финансиски систем на државата, од една страна, а, од друга страна, овој систем овозможува побрзо и поефикасно водење на финансиските истраги како паралелни истраги на криминалистичките истраги со кои се овозможува утврдување, идентификување и обезбедување на незаконските или противправните криминални приноси да бидат конфискувани од страна на сторителите. Системот е поставен од три столба, и тоа: Субјекти, Управа за финансиско разузнавање и Органи на прогон.

²¹⁹ Сл. весник на Република Македонија, бр. 70/01.

²²⁰ Сл. весник на Република Македонија бр. 04/08.

²²¹ Сл. весник на Република Македонија бр. 44/12.

Графикон 5: Графички приказ на столбовите на системот за спречување на перење на пари и финансирање на тероризам

Субјектите имаат обврска да преземаат мерки и дејствија за спречување на перење пари и финансирање на тероризам, односно да реализираат една серија од сеопфатни мерки кои треба да придонесат во што поефикасно спроведување на обврската да се препознаат обидите за перење пари и финансирање на тероризам и за истото да ја информираат Управата. Субјекти се лицата кои имаат обврска да ги преземаат мерките и дејствијата за спречување на перење пари и финансирање на тероризам предвидени со овој закон (во натамошниот текст: субјекти), и тоа²²²:

1. Финансиските институции и подружници, филијали и деловни единици на странски финансиски институции кои согласно со закон вршат дејност во Република Македонија.
2. Правните и физичките лица кои ги вршат следните услуги:
 - а) промет со недвижности,
 - б) ревизорски и сметководствени услуги,

²²² Чл. 5 од Закон за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

в) нотарски, адвокатски и други правни услуги што се однесуваат на: купопродажба на подвижни предмети, недвижности, содружнички удели или акции, тргување и управување со пари и хартии од вредност, отворање и располагање со банкарски сметки, сефови и други финансиски производи, основање или учество во управувањето или работењето на правни лица, застапување на клиенти во финансиски трансакции и друго,

г) давање совети од областа на даноците;

д) давање консултантски услуги и

ѓ) давање на услуги на инвестиционен советник.

3. Приредувачи на игри на среќа во играчница (казино).
4. Здруженија на граѓани и фондации (домашни или странски).
5. Даватели на услуги за правни лица.
6. Централен депозитар за хартии од вредност.
7. Правни лица кои примаат во залог подвижни предмети и недвижности.
8. Агенција за катастар на недвижности.
9. Правни лица чија дејност е купопродажба на возила.

Субјектите во своето работење во интерес на спречувањето на перењето пари и финансирањето тероризам се должни да преземаат конкретни мерки и дејства. Токму овие мерки и дејства се преземени од препораките на меѓународните правни акти со цел хармонизација на македонското законодавство и непречено постапување во сузбивањето на перењето пари и размената на информации со странски соодветни државни органи и служби. Субјектите во согласност со закон се должни да ги спроведуваат следните мерки и дејства:

- Анализа на своите клиенти.
- Следење на одредени трансакции.
- Собирање, чување и доставување податоци за трансакциите и клиентите кои ги вршат.
- Воведување и примена на соодветни (компјутерски) програми.

Анализата на клиенти е посебна процедура која треба да ја спроведуваат субјектите во случаите.²²³

- Кога се воспоставува деловен однос.
- Кога се извршуваат една или неколку поврзани трансакции во износ од 15000 евра во денарска противвредност или повеќе.
- Кога постои сомневање за перење пари или финансирање на тероризам, без оглед на каков било исклучок или износ на средства.
- Кога постои сомневање за вистинитоста или адекватноста на претходно добиените податоци за идентитетот на клиентот.

Процедурата на анализа на клиентот вклучува:

- Идентификација на клиентот и потврдување на неговиот идентитет.
- Идентификација на ополномоштувачот и потврдување на неговиот идентитет и идентификација на крајниот сопственик, неговата сопственичка и управувачка структура и потврдување на неговиот идентитет.
- Обезбедување на информации за целта и намерата на деловниот однос.
- Постојано следење на деловниот однос.

Субјектите што вршат анализа на клиентот може да го определат нејзиниот обем во зависност од процената на ризикот на клиентот, деловниот однос, продуктот или трансакцијата. Се врши проценка на ризикот врз основа на интерна процедура за анализа на ризик што е составен дел на програмата, како и врз основ на индикаторите изготвени од Управата за финансиско разузнавање во соработка со субјектите и органите на надзор кои по својата содржина соодветствуваат на потребата на субјектот.

Идентификувањето и потврдувањето на идентитетот на клиентите²²⁴:

- Се врши кога клиентот е физичко лице се идентификува и се потврдува неговиот идентитет со поднесување на оригинален и важечки документ, лична карта или пасош или копија од лична карта или пасош заверена кај нотар.

²²³ Чл. 9 од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

²²⁴ Чл. 10 од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

- Кога клиентот е странско физичко лице се идентификува и се потврдува неговиот идентитет врз основа на податоците наведени во неговиот важечки документ за идентификација, лична карта или пасош, во оригинал или копија од документот за идентификација заверена кај нотар или овластена институција во домицилната држава.

Органот на управување и претставниците на клиентот правно лице кои се ополномоштени за влегување во деловен однос во име на клиентот ги приложуваат документите предвидени со закон, како и документите кои го потврдуваат идентитетот и адресата на ополномоштувачот или крајниот сопственик. Субјектите се должни да го идентификуваат крајниот сопственик на трансакцијата врз основа на проценка на ризикот да го потврдат неговиот идентитет, а кога не може да го идентификуваат крајниот сопственик се зема изјава од клиентот, а потврдувањето на идентитетот го вршат врз основа на податоци од независни и сигурни извори²²⁵.

Членот 12 од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам пропишува дека субјектите, доколку трансакцијата се врши во име и за сметка на трето лице, должни се да го идентификуваат и да го потврдат идентитетот на лицето кое ја врши трансакцијата (ополномоштеник), носителот на правата (ополномоштувачот) и полномошното²²⁶. Доколку не е сигурно дали клиентот дејствува во свое име и сметка или во име и сметка на трето лице, субјектите се должни да побараат од него информација за утврдување на идентитетот на носителот на правата (ополномоштувачот) и полномошното, односно заверениот договор помеѓу ополномоштувачот и ополномоштеникот.

Потврдувањето на идентитетот на клиентот²²⁷, крајниот сопственик или ополномоштувачот субјектите се должни да го извршат пред да воспостават деловен однос или пред да ја извршат трансакцијата за клиенти со коишто субјектот нема

²²⁵ Чл. 11 од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

²²⁶ Чл. 12 од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

²²⁷ Чл. 12 – а од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

воспоставено деловен однос освен во исклучоците пропишани со Законот за спречување на перење на пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам²²⁸.

Субјектите²²⁹ се должни да ги следат трансакциите што се вршат во рамките на деловниот однос со клиентот и да вршат редовно ажурирање на документите и податоците за клиентот, прибавени при спроведување идентификација и следење на трансакциите на клиентите. Во согласност со член 12-в, треба да посветат посебно внимание на сложените, невообичаено големи трансакции или трансакции кои се извршени на невообичаен начин, кои немаат очигледна економска оправданост или видлива правна цел, исто како и да посветат посебно внимание на деловните односи и трансакциите со физички или правни лица од држави што не ги имплементирале или недоволно ги имплементирале мерките за спречување на перење пари и финансирање тероризам, најмалку во обем предвиден со закон.

Финансиските институции како субјекти се должни при уплата на износ над 1000 евра, заради безготовински трансфер преку меѓународниот платен промет, да обезбедат податоци за налогодавачот и тоа: името и презимето, односно називот на налогодавачот, адресата и бројот на сметката. Доколку недостасуваат податоци, субјектите треба да ги побараат податоците кои недостигаат или да го одбијат извршувањето на трансферот. Исто така финансиските институции може да го ограничат или прекинат деловниот однос со финансиските институции коишто не ги обезбедуваат, односно не ги проследуваат податоците предвидени со закон²³⁰.

Субјектите вршат и поедноставена анализа на клиентите²³¹ во одредени случаи, посебно кога клиентот е банка и тоа во следните случаи:

²²⁸ По исклучок, субјектите може да го потврдат идентитетот на клиентот, крајниот сопственик или ополномоштувачот во текот на воспоставување на деловниот однос, за да не се наруши водењето на деловниот однос и кога постои помал ризик од перење пари и финансирање тероризам. По исклучок за работите поврзани со осигурување на живот, дозволено е потврдувањето на идентитетот на клиентот и на крајниот сопственик на полисата да се изврши откако деловниот однос е воспоставен. Во таквите случаи потврдувањето на идентитетот треба да се изврши пред или за време на исплаќањето на полисата или пред или кога корисникот има намера да ги изврши правата кои произлегуваат од полисата.

²²⁹ Чл. 12 – б од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

²³⁰ Исклучоци се предвидени на следните видови трансфери: Користење картички за повлекување средства од сметка во банка или преку пос терминали и плаќање во трговијата на мало и трансфери и порамнувања кај кои и налогодавачот и примачот се банки коишто трансферот го вршат во свое име и за своја сметка.

²³¹ Чл. 13 од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

- Во Република Македонија, која има дозвола за основање и работење издадена од гувернерот на Народна банка и има воспоставено адекватни мерки за спречување на перење пари и финансирање тероризам;
- Од земја-членка на Европската Унија, која е основана и работи во согласност со правните прописи на Европската Унија и
- Од трети земји во кои прописите предвидуваат најмалку исти барања за преземање мерки за спречување на перење пари и финансирање тероризам.

Покрај поедноставената, редовната, субјектите со закон се должни да вршат и засилена анализа на клиентит во случај кога постои повисок ризик од перење пари или финансирање на тероризам утврден врз основа на анализа на ризикот треба да применуваат засилена анализа на клиентот како дополнување на претходно наведените мерки, а особено во случаите кога клиентот не е физички присутен.

Законот пропишува посебни обврски за субјектите кога банките воспоставуваат кореспондентски банкарски односи со банки за кои не е дозволена поедноставена анализа. Исто така, тие се должни да применат и посебни процедури на постапување кога субјектите вршат трансакции или стапуваат во деловен однос со носители на јавни функции.

Субјектите можат и да одбијат или да задржат од извршување на трансакција кога со закон не се исполнети условите за реализација на трансакциите, а за тоа веднаш писмено ја известува Управата за финансиско разузнавање²³². Во известувањето се наведуваат податоци за видот на трансакцијата, деловниот или друг однос или правната работа и сите други податоци и сознанија со кои располага, заради идентификација на клиентот, односно трансакцијата. Задржувањето може да трае сè додека не биде идентификуван клиентот, односно трансакцијата, или не бидат одредени мерки предвидени за сомнителна трансакција. Во случаите кога постојат основи на сомневање дека трансакцијата, клиентот или крајниот сопственик се поврзани со перење пари, покрај анализа и засилена анализа на клиентите, субјектите треба, доколку е можно, да побараат информации за текот на трансакцијата, нејзината цел, крајната дестинација на парите и за сите учесници во трансакцијата. Ако основите на сомневање се осознани пред извршување на

²³² Чл. 15 од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

трансакцијата, веднаш треба да се извести Управата за финансиско разузнавање и да се задржи трансакцијата најдолго до 2 часа од известувањето на Управата. Кога основите на сомневање се осознани во текот на извршување на трансакцијата, веднаш се известува Управата и се задржува трансакцијата најдолго до 4 часа од известувањето. А кога основите на сомневање се осознани по извршување на трансакцијата, најдолго во рок од 24 часа се известува Управата. Ако Управата не го извести субјектот за натамошните активности во законски определените рокови, субјектот ја извршува трансакцијата. Во секој од наведените случаи субјектите доставуваат писмено известување до Управата за финансиско разузнавање во кое се наведени сите релевантни информации во врска со трансакцијата и идентитетот на клиентите и другите учесници во трансакцијата. Воедно се забранува вршење готовински плаќања, односно исплата или примање готови пари во износ од 15000 евра или повеќе во денарска противвредност во вид на една или повеќе поврзани трансакции, што не е извршено преку банка или штедилница. Се забранува банките да отвораат и да чуваат анонимни сметки. Финансиските институции²³³ кои имаат свои подружници или филијали во странство треба да обезбедат примена на мерките за спречување на перење пари и финансирање на тероризам во подружниците или филијалите. Во случај кога законите на државата во која подружниците или филијалите во странство имаат седиште не дозволуваат примена на мерките за спречување на перење пари и финансирање тероризам, финансиските институции треба веднаш да го информираат соодветниот орган на надзор.

Субјектите имаат законска обврска за чување податоци²³⁴, а податоците имаат доверлив карактер²³⁵ и може да се користат единствено за откривање и спречување на перење пари и финансирање тероризам. Не се смета за одавање деловна тајна доставувањето на податоците на Управата за финансиско разузнавање и до органите на надзор или надлежните органи за спроведување на законите.

²³³ Чл. 26 – а од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

²³⁴ Чл. 27 од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

²³⁵ Чл. 28 од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

Субјектите се должни собраните податоци, информации и документи, да ги достават до Управата за финансиско разузнавање во следниве случаи:²³⁶

- Кога се сомневаат или имаат основи за сомневање дека било или е извршено перење пари или финансирање на тероризам или е направен обид или се прави обид за перење пари или за финансирање на тероризам.
- Во случај на готовинска трансакција во износ од 15.000 евра во денарска противвредност или повеќе.
- Во случај на неколку поврзани готовински трансакции во износ од 15.000 евра во денарска противвредност или повеќе.

Субјектите за сомневањето се должни веднаш да ја известат Управата за финансиско разузнавање, а податоците, информациите и документите се должни да ги достават најдоцна во рок од 24 часа од известувањето во форма на извештај. Субјектите во кои се вработени повеќе од 50 лица²³⁷ во рамките на своето работење треба да формираат посебен оддел кој се грижи за спроведување на програмата и за почитување на одредбите од Законот за спречување на перење на пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам и писмено да ја известува Управата за финансиско разузнавање.

Вториот столб од Системот за спречување на перење пари и финансирање тероризам е Управата за финансиско разузнавање, која има законска обврска да соработува со првиот столб – субјектите, и со третиот столб – органите на прогон. Управата е основана како орган на државна управа во состав на Министерството за финансии, со својство на правно лице и има обврска за прибирање, обработка, анализа, чување и доставување на податоците добиени од субјектите кои се обврзани за преземање мерки и дејствија за откривање и спречување на перење пари и финансирање тероризам. Надлежностите на Управата за финансиско разузнавање се утврдени во согласност со Законот за спречување на перење на пари и финансирање на тероризам, со кој, пак, се утврдуваат мерките и дејствата за откривање и спречување на перењето пари, поврзани

²³⁶ Чл. 29 од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

²³⁷ Чл. 40 – а Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

казниви дела и финансирањето тероризам. Управата за финансиско разузнавање ги има следните надлежности:²³⁸

- Бара, прибира, обработува, анализира, чува и доставува податоци добиени од субјектите врз основа на овој закон,
- Прибавува финансиски, административни и други податоци и информации, неопходни за извршување на своите надлежности,
- Изготвува и поднесува извештаи со мислење до надлежните државни органи, секогаш кога постојат основи на сомневање за сторено кривично дело перење пари и финансирање на тероризам,
- Ги известува надлежните државни органи за постоење на основи на сомневање за сторено друго кривично дело,
- Издава писмен налог на субјектот со кој привремено ја задржува трансакцијата,
- Поднесува барање за поднесување на предлог за определување на привремени мерки до надлежниот јавен обвинител,
- Поднесува налог за следење на деловниот однос до субјектот,
- Поднесува барање за покренување на прекршочна постапка пред надлежниот суд,
- Соработува со субјектите дефинирани во член 5 од Законот за спречување на перење на пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам, Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција, Јавното обвинителство, Царинската управа, Управата за јавни приходи, Државниот девизен инспекторат, Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија, Народната банка на Република Македонија, Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување, Агенцијата за супервизија на осигурување, Државната комисија за спречување на корупцијата и други државни органи и институции, како и со други организации, институции и меѓународни тела за борба против перењето пари и против финансирањето на тероризмот,
- Склучува договори за соработка и разменува податоци и информации со овластени тела на други држави и меѓународни организации, вклучени во борба против перење пари и финансирање на тероризам;

²³⁸ Чл. 3 од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

- Врши надзор над субјектите за примената на мерките и дејствијата определени со овој закон;
- Поведува иницијативи или дава мислења на закони и подзаконски акти што се однесуваат на спречување и откривање на перење пари и финансирање на тероризам,
- Помага и учествува во професионалното усовршување на овластените лица и вработените во Одделот за спречување на перење пари и финансирање на тероризам во субјектите од членот 5 на овој закон,
- Утврдува листи на индикатори за анализа на ризик и за препознавање на сомнителни трансакции во соработка со субјектите и органите кои вршат надзор врз нивното работење;
- Планира и спроведува обуки за усовршување и оспособување на вработените во Управата,
- Дава појаснување во примената на прописите за спречување на перење пари и финансирање на тероризам,
- И врши други работи определени со закон.

Управата работите од своја надлежност ги врши согласно со закон, ратификуваните меѓународни договори со кои се уредува спречувањето перење пари или финансирање на тероризам. Управата работите во делот на надзорот ги врши во согласност со регулативата за инспекциски надзор. Личните податоци се заштитени во согласност со законската регулатива за заштита на личните податоци. Управата еднаш годишно изготвува извештај за работите од својата надлежност и програма за работа за следната година и ги доставува до министерот за финансии и до Владата на Република Македонија. Управата може да достави и друг извештај по барање на министерот за финансии или на Владата на Република Македонија. Средства за финансирање на Управата се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија.

Управата за финансико разузнавање заради извршување²³⁹ може да бара податоци и документација од државните органи, финансиските институции или други правни или физички лица. Заради извршување на своите надлежности, добива податоци за

²³⁹ Чл. 34 Закон за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

поседување на трансакциска сметка од клириншката куќа определена од Министерството за финансии што го води единствениот регистар на трансакциски сметки. Државните органи, финансиските институции или другите правни или физички лица се должни во рок од десет работни дена од денот на приемот на барањето да ѝ ги достават на Управата бараните податоци по електронски пат или преку телекомуникациските средства (телефон, телефакс), а во случај кога тоа не е можно, со други пишани средства. Бараните информации соопштени по телефон, субјектите во овој рок се должни да ги потврдат со телефакс, електронски или со друг пишан документ. Овластените лица од банките меѓу себе може да разменуваат податоци и информации за целите на спречување на перење пари и финансирање на тероризам врз основа на мултилатерален протокол за соработка потпишан од банките, а подготвен од Здружението за банкарство. Управата може да разменува информации со надлежните органи за спроведување на истрага и со органите на надзор, заради спречување на перење пари и финансирање тероризам.

Управата за финансиско разузнавање изготвува однапред напишани процедури и листа на индикатори што треба да бидат применувани од страна на субјектите кои имаат законска обврска да ги идентификуваат и да ги пријавуваат сомнителните трансакции.

Утврдени се методите и типологиите за перење пари и финансирање тероризам врз основа на кои се изготвени индикаторите за препознавање на следните сомнителни трансакции:²⁴⁰

- Готовински (кеш) трансакции кои во нормалното деловно работење не се вообичаени;
- Клиентот врши дробење (структурирање) на трансакциите под износот за задолжителна идентификација на клиентот;
- Вршење на повеќе трансакции во ист ден, кои во вкупен износ го надминуваат лимитот за пријавување на готовински трансакции до Управата, а секоја поединечна трансакција е под лимитот;
- Големи дознаки од странство на физичко лице за кои не се знае основата на трансферот и потеклото на парите;

²⁴⁰ Прирачник за спроведување на мерки и дејства за спречување на перење пари и финансирање на тероризам од страна на субјектите, Министерство за финансии, Управа за спречување на перење пари и финансирање на тероризам во Република Македонија, Скопје, 2010 година.

- Големи готовински уплати на сметки на правни лица од страна на физички лица по основа на позајмици;
- Користење на ист начин на работа преку повеќе фирми кои се со седиште на иста адреса, при што исто лице се јавува како потписник на нивните сметки;
- Договорот за маркетиншки услуги е честа техника која се користи во перењето пари, затоа што не може или многу тешко може да се утврди дали услугата е дадена, дали нејзиниот квалитет и квантитет одговараат на дадената цена;
- Сметката на клиентот е отворена само да се изврши трансферот;
- Клиентот користи лажни фактури за извршување на определени трансакции;
- Префрлување и приливи на големи суми на сметки во странски банки (во држави за кои се знае дека обезбедувањето на банкарски податоци е многу тешко – Швајцарија, Австрија, Германија и сл.);
- Назначување на адвокати и нотари за лица кои се овластени потписници на сметка;
- Високи суми на трансакции по основа на консултантски услуги;
- Уплата и исплата на високи денарски и девизни износи во ист ден;
- Зголемување на користењето на професионални советници, специјализирани канцеларии и сл.;
- Купување, вложување во секаков вид движен и недвижен имот;
- Отворање на сметки во различни банки и депонирање на готовина;
- Користење на кредитни картички за подигање на готовина на банкомат и на пост-терминал отворен во странство;
- Барања за непотребни заеми, гарантирани со парични депозити во истата или во друга банка, и
- Отворање сметки за кратки временски периоди и немање конкретни движења кои се однесуваат на легитимната активност и др.

Управата за финансиско разузнавање има широка лепеза на законски овластувања и надлежности во однос на соработка како со субјектите така и со други државни органи и институции во функција на успешно завршување на работите околу контрола на финансиските трансакции на физички и правни лица од земјата и од странство. Заради унапредување на соработката, може да склучува меморандуми за соработка и размена на

информации и податоци. Од особена значајност е прифаќањето на законското решение за неодобрување на отварање на анонимни банкарски сметки, симнувањето на банкарската тајна, посебно за органите на прогон, а во интерес на спречувањето на перењето пари и другите приноси од казниво дело.

Податоците примени од задолжените субјекти или органите на државата, Управата ги обработува, ги дополнува со податоци и информации од други извори, како од нашата така и од други држави, ги анализира и резултатите од своите анализи, во форма на извештај или известување ги доставува до Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција и/или Јавното обвинителство. Покрај овие функции, Управата за финансиско разузнавање врши надзор над примената на мерките и дејствата за спречување на перење пари и финансирање тероризам над сите субјекти, самостојно или во координација со органите на надзор. За целите на зголемување на степенот на координација меѓу сите институции вклучени во системот за спречување на перење пари и финансирање тероризам, Управата за финансиско разузнавање уште од 2005 година го иницираше формирањето, а потоа и организирањето на работата на Советот за борба против перење пари и финансирање на тероризам.

Во интерес на функционирање на системот на спречување на перење пари во Република Македонија е формиран Совет за борба против перење пари и финансирање на тероризам²⁴¹. Со Советот раководи директорот на Управата за финансиско разузнавање, а во него имаат свое учество или негови членови се раководни и одговорни лица од:

- Министерството за внатрешни работи,
- Министерството за правда,
- Министерството за финансии,
- Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција,
- Управата за финансиска полиција,
- Царинската управа,
- Управата за јавни приходи,
- Народната банка на Република Македонија,
- Комисијата за хартии од вредност,

²⁴¹ Чл. 34 - а Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

- Агенцијата за супервизија на осигурување,
- Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување, Агенцијата за пошти,
- Претставници на Адвокатската комора и Нотарската комора.

Според членовите на Советот, може да се согледа дека во него членуваат и имаат активна улога во неговото функционирање претставници од субјектите (првиот столб на системот) и претставници на третиот столб или органите во чија надлежност е гонењето на сторителите на кривични дела со елементи на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање тероризам. Со ова Република Македонија ги исполнува условите на меѓународната заедница и претставува доказ за прифаќање на меѓународните препораки значајни во борба против овие криминални однесувања со кои се загрозува не само националната безбедност, туку се проблем на глобалната безбедност, особено во делот на финансиските текови и опасноста од навлегување на криминални пари во легалните финансиски системи и нивно користење, повторно во нелегални или криминални активности со кои се загрозува светскиот мир и стабилност, посебно во делот на тероризмот, особено неговото финансирање, кое доаѓа и од легални, но и од криминални извори.

Од особено значење е соработката на Управата за финансиско разузнавање со третиот столб, кој го сочинуваат државните органи што имаат полициски овластувања и законски надлежности за откривање, расветлување и обезбедување докази и иницирање на покренување кривична постапка спрема сторителите на кривични дела од областа на економско-финансискиот криминал, но и за други кривични дела од кои произлегуваат финансиски средства што се предмет на перење пари или легализирање пари кои произлегуваат од какви било кривични дела. За таа цел, Управата за финансиско разузнавање има законска обврска, доколку постојат основи на сомневање за сторено кривично дело перење пари и други приноси од казниво дело или финансирање тероризам, да изготви извештај и истиот да го поднесе до органите на прогон. И претходно е наведено дека надлежни за кривичното дело „Перење пари и други приноси од казниво дело“ се Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција и Царинската управа на Република Македонија под координација на Јавното обвинителство и Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и

корупција. Управата изготвува писмен извештај и го доставува до надлежните државни органи и, во случаите на постоење основи на сомненија за сторено друго кривично дело, најчесто до Министерството за внатрешни работи, кое е надлежно за гонење на сторителите на сите кривични дела за кои се гони по службена должност, но и до другите надлежни органи доколку се надлежни за конкретното кривично дело за кое располагаат со основи сомненија. Но во случај да се достави извештај до ненадлежен државен орган, законска обврска на тој орган е да се препрати извештајот до надлежниот орган. Управата за финансиско разузнавање има законска обврска за издавање на налог за следење деловен однос спрема субјектите²⁴² во случаите кога постои сомневање за перење пари или финансирање тероризам, и тоа за трансакциите кои во рамките на деловниот однос се вршат или треба да се извршат. Субјектот е должен да постапува според упатствата дадени во налогот и да постапува согласно дадените рокови, доколку постојат објективно потешкотии, субјектите се должни за тоа да ја известат Управата и да побараат дополнителни напатствија, следењето на деловниот однос може да трае најдолго три месеци, а од оправдани причини може да се продолжи за еден месец, со тоа што следењето на деловниот однос може да трае најдолго шест месеци.

При постоење на сомневање за кривично дело перење пари или финансирање тероризам, Управата може да поднесе до надлежниот јавен обвинител барање за поднесување предлог за определување на привремени мерки. Управата без одлагање доставува до субјектот писмен налог за привремено задржување на трансакцијата. Задржувањето на трансакцијата трае до донесувањето на судска одлука по предлогот, а најдолго 72 часа од задржувањето на трансакцијата.

Барањето за поднесување предлог за определување привремени мерки содржи податоци за кривичното дело за кое се бара привремената мерка, фактите и околностите кои ја оправдуваат потребата од привремената мерка, податоци за физичкото или правното лице кое ја врши трансакцијата, за субјектот кај кого се врши трансакцијата и износот на парите или видот на имотот.

²⁴² Чл. 35 - а од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам, *Сл. весник на Република Македонија бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.*

Надлежниот јавен обвинител го разгледува барањето за поднесување предлог за определување на привремени мерки и доколку утврди дека е основано, без никакво одлагање, а најдоцна во рок од 24 часа од приемот на барањето доставува предлог за определување на привремени мерки до судијата на надлежниот основен суд. Ако надлежниот јавен обвинител утврди дека барањето за поднесување на предлог за определување на привремени мерки е неосновано, е должен без одлагање да ја извести Управата дека барањето е одбиено. По приемот на известувањето од јавниот обвинител Управата без одлагање го известува субјектот дека трансакцијата може да продолжи. Судијата на надлежниот основен суд е должен во рок од 24 часа од приемот на предлогот да донесе решение за примена на привремена мерка или за одбивање на предлогот на јавниот обвинител и решението да го достави до надлежниот јавен обвинител, субјектот и клиентот. Ако со одлуката се применети привремени мерки во истиот рок судијата должен е решението да го достави до субјектот и клиентот. Надлежниот јавен обвинител е должен за донесената одлука на судијата веднаш да ја извести Управата. Против решението на судијата, надлежниот јавен обвинител и клиентот имаат право на жалба до кривичниот совет на надлежниот основен суд во рок од три дена од приемот на решението, која не го одлага извршувањето на решението²⁴³.

Работата на Управата за финансиско разузнавање се движи во две насоки, и тоа:²⁴⁴

- Со анализа на информациите добиени од субјектите за законски лимитирани и сомнителни трансакции и доколку постојат основи на сомневања за криминални дејства се изготвуваат извештаи кои ги доставуваат до органите на прогонот (јавниот обвинител, Полицијата, Финансиската полиција или Царината).
- Постапуваат по барање на органите на прогонот за проверка на сомнителни клиенти и сомнителни трансакции со барање до субјектите за целосно доставување на податоци и информации за потребите на органите на прогонот кои веќе ја започнале криминалистичката истрага.

²⁴³ Чл. 36 – 39 од Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам, *Сл. весник на Република Македонија* бр. 04/2008, 57/2010, 35/2011 и 44/2012.

²⁴⁴ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 160. (5)

За целосно истражување на организираниот криминал и овозможување на конфискација на криминално стекнатите приноси и имот од сторителите (физички и правни лица) се налага потребата од паралелно преземање мерки и дејства за откривање на трагата на криминалните пари, со цел нивно обезбедување. За да се обезбедат, најпрво, треба да се пронајдат (лоцираат), а тоа е можно само ако се води темелна финансиска истрага од страна на специјализиран орган – орган за финансиско разузнавање.

Николоска го анализира системот на спречување на перење пари преку трите фази низ кои овој систем се одвива:²⁴⁵

„Првата фаза, која има превентивен карактер и во која учествуваат сите законски одредени субјекти за примена на мерки и дејства за известување за готовински лимитирани и сомнителни трансакции. Управата прави анализа на податоци, информации и документи добиени од субјектите и доколку утврдат основи на сомневање, со посебен извештај ги известуваат органите на прогонот – надлежното Јавно обвинителство, Полицијата, Финансиската полиција или Царинската управа.

Втората фаза се состои во оперативната дејност на Полицијата и другите надлежни органи и институции за идентификација на постојните појавни облици и преземање на криминалистички дејства преку криминалистички методи и средства за откривање, разјаснување и документирање на конкретните кривични дела на секој поединечен криминален случај, а исто така, и за откривање и на сторителите на сите поединечни криминални акти и секако, обезбедување на предметите и трагите од криминалниот настан како доказен материјал за понатамошната кривична постапка.

Третата фаза опфаќа кривичен прогон на сторителите и нивно осудување, што според надлежноста спаѓа во доменот на јавниот обвинител и судот“.

Со новиот Закон за кривичната постапка на некој начин се дефинираат улогите на сите инволвирани државни органи и институции во истражувањето на криминалитетот кој резултирал со големи криминални приноси, а органите на прогонот имаат законска обврска за целосно расветлување на криминалниот случај со ангажирање во откривање на доказите за сторителите, за кривичните дела и докази за криминалните приноси произлезени од извршувањето на кривичните дела или истите претставуваат криминална реализација на планираните и извршени криминални активности, а речиси секогаш целта

²⁴⁵ Николоска С., *оп. цит.*, стр.168. (5)

или мотивот на сторителите на криминални дела и стекнување огромни криминални приноси и не завршува само на тоа стекнување, криминалот продолжува со многубројни постапки на прикривање или „легализација“ на криминалните приноси. Токму тоа ја прави сложена постапката за истражување на перењето пари бидејќи тоа е само почеток за истражување на претходно сторени кривични дела. Поради тоа се укажува на потребата од ангажирање повеќе државни органи и институции што имаат директна надлежност да го откријат, расветлат и да го докажат криминалот, кои со стручност и компетентност ќе придонесат во обезбедувањето докази од нивната надлежност или евиденции или, пак, надлежности и овластувања за откривање на криминалните приноси, нивната преобразба во друг имот или вредности, преносот на сопственост и, секако, опасноста од засолнување на криминалните приноси во странство. За откривање и детектирање на имотот и сторителите во странство, неопходна е меѓународна соработка што треба да се планира и да се спроведува по два основа, и тоа како криминалистичка истрага – трагање по сторителите, делата и доказите дома и во странство, и финансиска истрага, која има за задача да ги пронајде, идентификува и да овозможи замрзнување на криминалните приноси во странство, а со меѓународна соработка да изврши и конфискација на криминалните приноси.

Според Тупанчески²⁴⁶, постојат повеќе причини поради кои е неопходно воспоставување на системот за спречување на перење пари и на навлегувањето на испраните пари во легитимниот финансиски систем: „Прво, гледано од аспект на интересите на националните влади, отсуството од превенција за перење пари придонесува за зголемување на степенот на криминалот, на тој начин што им овозможува на криминалците да имаат корист од нивните дејствија, што го прави криминалот уште поатрактивен и им овозможува на криминалните организации да финансираат натамошна криминална активност. Второ, неконтролираното користење на финансискиот систем за целите на перење пари може да ги загрози индивидуалните финансиски институции, а како резултат на тоа и севкупниот финансиски сектор. Како основни причини кои го поттикнуваат финансискиот сектор за поорганизиран настап по однос на превенцијата на перењето пари, се јавуваат како резултат на сознанијата за долгорочниот успех во работата и финансискиот сектор зависи од способноста за привлекување и задржување на

²⁴⁶ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 140.

легални и легитимни фондови. Таквите фондови може да се привлечат и да се задржат преку легалното потекло и природата на стоките и услугите, квалитетот и сигурноста на услугата, репутацијата на институцијата. Нечистите пари им штетат на угледот и ги плашат чесните инвеститори“.

Управата за финансиско разузнавање, во согласност со законските одредби, треба да воспоставува меѓународна соработка со овластени тела на други држави, како и со меѓународни организации вклучени во борба против перење пари и финансирање тероризам. Во рамките на меѓународната соработка може да бара податоци и податоците добиени врз основа на овој закон да ги достави по сопствена иницијатива или по нивно барање и под услов на реципроцитет до овластените тела и организации на други држави, како и до меѓународни организации што се занимаваат со спречување на перење пари и финансирање тероризам. Барањето за размена на податоци од телата и организациите треба да биде образложено со соодветните познати факти што укажуваат на перење пари или финансирање тероризам и целта за која ќе се користат бараните податоци и информации. Управата е должна и да постапува по добиени барања од соодветни органи и тела од други држави и да ги обезбеди сите соодветни податоци и информации во согласност со надлежностите, но може да го одбие барањето за размена на податоци, доколку тоа е спротивно на законите или ќе го попречи водењето на истрагата на друг надлежен државен орган или кривичната постапка против лицето за кое се бараат податоци, но за добивањето на барањето постои законска обврска да се образложат причините поради кои е одбиено барањето. Податоците и информациите обезбедени од страна на овластени тела на други држави треба да се користат за целите и условите утврдени со закон и врз основа на барањата од органот од кои се доставени. Управата може информациите и податоците од овластени тела на други држави да ги разменува со органите надлежни за спроведување истрага за перење пари и финансирање тероризам откако ќе обезбеди нивна претходна согласност. Податоците и информациите се доверливи во согласност со закон.

Управата за финансиско разузнавање со своето членство во ЕГМОНТ Групата од 2004 година е рамноправен партнер на единиците за финансиско разузнавање од светот. Информациите кои ги поседува, а се од интерес на другите држави, навремено и

заштитено ги доставува, а информациите кои се од интерес ги побарува²⁴⁷. Меѓународната и регионалната соработка, меѓусебната размена на податоци, размената на искуства на полето на превенција и детекција се битен фактор за изградба и воспоставување ефикасен и функционален национален систем за спречување на перење пари и финансирање тероризам. Во текот на изминатите години, посветено се работи на заштита на финансискиот систем на државата од заканите од перење пари и финансирање тероризам преку почитување на меѓународните стандарди, унапредување на човечките и техничките капацитети, во функција на ефикасно препознавање на случаите за перење пари и финансирање тероризам и, следствено на тоа, навремено информирање на надлежните органи на прогонот и репресијата.

2.2. Управа за јавни приходи

Правната рамка за работењето на УЈП, општото даночно право и даночната управна постапка се дефинирани во два акта - Законот за Управата за јавни приходи и Законот за даночна постапка. Со Законот за Управата за јавни приходи²⁴⁸ се уредува организацијата, делокругот на работа, начинот на вршење на работата и раководење со Управата за јавни приходи, даночните надлежности, класификацијата на работните места, како и овластувањата и одговорностите при собирањето, евидентирањето, обработката и заштитата на податоци во врска со работите на Управата за јавни приходи. Со него се уредуваат специфичностите во правата, обврските и одговорностите на даночните службеници, вработувањето, унапредувањето, стручното усовршување и оспособување. Управата за јавни приходи функционира единствено на територијата на Република Македонија и е орган на државната управа во состав на Министерството за финансии со својство на правно лице што ги извршува управните и други стручни работи што произлегуваат од посебните даночни и други закони. Организациски е поделена така што работите и задачите ги извршува преку: 1) Генерална дирекција Скопје; 2) Дирекција за големи даночни обврзници; 3) Регионални дирекции (5) - лоцирани во Скопје, Битола, Штип, Тетово и Кавадарци; 4) Даночни одделенија (8) - лоцирани во Охрид, Прилеп,

²⁴⁷ <http://www.egmontgroup.org/>

²⁴⁸ Закон за Управата за јавни приходи, *Сл. весник на Република Македонија* 43/14 и 61/2015.

Куманово, Струмица, Гостивар, Кичево, Велес и во Гевгелија; 5) Даночни шалтери (72) - од кои 39 лоцирани во ист број на општини и три Мобилни даночни шалтери што ги опслужуваат другите 33 општини каде што не постои финансиско оправдување за нивно постојано лоцирање. Со измените и дополнувањата на актите за организација на работата и за систематизација на работните места од февруари 2011 година, овозможено е: организирање „Инспекторат за специјални контроли“ во рамки на Генералниот даночен инспекторат; понатамошна децентрализација на функцијата услуги на даночни обврзници со отворање „Мобилни даночни шалтери“ за општините каде што не постои економска оправданост од постоење на друг организациски облик; целосна реорганизација на функцијата „Присилна наплата“ преку организирање „Центар за складирање и впаричување на запленети движни ствари“ и „Центар за наплата на глоби и други јавни приходи“; организирање посебна единица „Даночна академија“ за спроведување на процесите на редовна и системска едукација.

Со Законот за даночна постапка, кој е донесен во јануари 2006 година и со измените и дополнувањата во периодот до 2015 година, на единствен начин се регулира: општото даночно право, постапката на утврдување на данокот, постапката на контрола, постапката на наплата на јавните приходи, правата и обврските на даночните обврзници, постапката по жалба, водењето на прекршочната постапка и прекршочните одредби.

Управата за јавни приходи е клучната институција за оперативно спроведување на даночната политика и наплата на даноци и други јавни давачки. Нејзината посебност се манифестира преку нејзината значајна улога во обезбедувањето средства во основниот Буџет на Република Македонија, со што го обезбедува остварувањето на функциите на државата, а кои во зависност од надлежностите во последните дест години се движат просечно околу 79% од проектираниот буџет, наспроти учеството на приходите наплатени од Царинската управа во износ од приближно 18%²⁴⁹. Воедно, Управата им дава помош на даночните обврзници за исполнување на нивните даночни обврски, го следи и го анализира функционирањето на даночниот систем и дава предлози за негово унапредување, соработува со даночни органи од други држави и дава меѓународна правна помош во даночни предмети. Во согласност со членот 4 од Законот за Управата за јавни

²⁴⁹ Министерство за финансии www.finance.gov.mk

приходи, нејзиниот делокруг на работа е дефиниран во извршување на управните и други стручни работи што се однесуваат на:

- спроведување на законите и други прописи за даноците,
- регистрација на даночните обврзници со доделување единствен даночен број и водење единствен регистар на даночните обврзници,
- примање даночни пријави и внесување на даночните побарувања во даночната евиденција,
- утврдување на даноците во согласност со закон,
- инспекциски надзор во согласност со закон,
- наплата на даноците,
- водење даночна евиденција,
- враќање повеќе или погрешно наплатен данок,
- воведување, организирање, користење и развој на единствен даночен информационален систем,
- следење и анализирање на даночните приходи,
- надзор над примената на мерките и дејствата утврдени со Законот за спречување на перење на пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам врз приредувачите на игри на среќа во играчница (казино), правните и физичките лица што ги вршат следниве услуги: промет на недвижности, ревизорски и сметководствени услуги, давање совети од областа на даноците или давање консултантски услуги, правните лица што примаат во залог предмети и недвижности и здруженија на граѓани и фондации,
- постапување во согласност со обврските што произлегуваат од Законот за минералните сировини,
- следење и анализирање на примената на прописите за даноците и функционирањето на даночниот систем,
- соработка со даночни органи на други држави и проучување даночни системи,
- следење и примена на меѓународните договори од областа на даноците,
- давање меѓународна правна помош во даночни предмети,
- издавање уверенија, потврди и други документи за платени даноци,

- донесување финансиски план, програма и планови за работа,
- донесување оперативни инструкции,
- планирање и спроведување обуки за усовршување и оспособување на службениците,
- давање појаснување на даночни обврзници во примена на прописите за даноците и обезбедување јавност во работата.

Покрај тоа што главна и најважна надлежност на Управата за јавни приходи е наплатата на даноците, како и утврдување и наплата на други јавни давачки доверени со закон или по склучен договор со надоместок што е приход на Република Македонија и извршување заради наплата на парични казни и трошоци од прекршочни, парнични и управни постапки во корист на државата, земајќи ги предвид претходно цитираните надлежности дефинирани во претходно цитираниот член 4 од Законот за Управата за јавни приходи, неспорна е нејзината улога и во борбата против криминалот, и тоа не само за даночните затајувања, туку и за повеќето други кривични дела од економската сфера.

Постапувањето на Управата за јавни приходи во случаите поврзани со злоупотреби во економско-финансиската сфера најчесто е во рамки на мултидисциплинарните тимови на органите на прогонот каде што Управата за јавни приходи ја има клучната улога во обезбедување податоци и нивно документирање.

2.3. Инспекциски служби

Новиот концепт на водење преткривична и кривична постапка предвидува и соработка со инспекциските служби. Законот за кривичната постапка предвидува обврска за давање помош секогаш кога Правосудната полиција, јавниот обвинител и судот за потребите на кривичната постапка ќе побараат помош од судовите, Јавното обвинителство, органите на државната управа и други државни органи, институции што вршат јавни овластувања и од органите на единиците на локалната самоуправа²⁵⁰. Тие органи се должни да одговорат по барањето во најкраток рок, а можните пречки да ги отстранат без одлагање. По потреба нив може да им биде доставена копија од казнените списи. Органите на државната управа и другите државни органи можат да го одбијат

²⁵⁰ Чл. 81 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија*бр. 150/10.

барањето, со образложена одлука во согласност со нивните законски надлежности, ако на тој начин се повредува обврската за чување класифицирани информации, сè додека надлежниот орган не ја укине таквата.

Поаѓајќи од значењето на надлежностите што ги имаат инспекциските служби и нивната улога во спроведувањето на законите во клучните области поврзани со владеењето на правото, но и нивната функција во заштитата на човековите слободи и права, паралелно со постоењето на повеќе материјални закони што го регулираат работењето на инспекциските служби, се наметна потребата од подобрување на нивната координација и донесување системски закон со кој ќе се регулираат сите аспекти на постапувањето на инспекциските служби, вклучително и инспекциската постапка, која има свои специфики по кои се разликува од управната постапка. За да се надмине констатираната разноликост како во однос на начинот на организација на инспекциските служби, така и во однос на начинот на нивно постапување, во 2010 се пристапи кон донесување на посебен закон со кој ќе се регулира инспекцискиот надзор: Закон за инспекциски надзор²⁵¹. Со него се опфатени начелата на инспекцискиот надзор, организацијата на инспекциските служби, нивната координација и раководење, правата и должностите на инспекторите, правата и должностите на субјектите над кои се врши надзорот, посебните дејства во инспекциската постапка, односот на инспекциските служби и надлежните органи, трошоците од инспекциската постапка, како и заедничкото вршење надзор од страна на повеќе инспекциски служби. Со донесувањето на Законот за инспекциски надзор се направија конкретни чекори за унификација и поголема ефикасност во постапувањето на инспекциските служби и надминување на воочените недостатоци во нивното функционирање.

Поаѓајќи од начелата на законитост, заштита на јавниот интерес, еднаквост непристрасност и објективност, материјална вистина, сослушување на субјектите на надзорот, самостојност, јавност, пропорционалност, превенција и супсидијарност, инспекциската постапка беше целосно редефинирана, беа уредени правата и обврските на инспекторите и на субјектите на надзорот и беше дефинирана координацијата во работата на инспекциските служби. Со тоа се обезбеди постоење на законско решение за системско

²⁵¹ Закон за инспекциски надзор, *Сл. весник на Република Македонија* 50/2010, 162/10, 157/11, 147/13, 41/14, 33/15.

регулирање на областа инспекциски служби, а одредбите на Законот за инспекциски надзор добија супсидијарна примена во однос на одредбите содржани во материјалните закони на одделните инспекциски служби, односно примена за оние аспекти од постапувањето на инспекциските служби што не се уредени со материјалните закони. Сепак, и покрај краткиот период од неговото донесување, во повеќе наврати се правени подобрувања на неговите решенија, посебно во насока на јакнење на капацитетот на инспекциските служби и подобрување на квалитетот на инспекцискиот надзор. Во таа насока направени се и измени и дополнувања на Законот со цел и да се зајакне капацитетот на Инспекцискиот совет, кој од ад хок совет се трансформира во самостоен државен орган со својство на правно лице. Воедно, и надлежностите на Инспекцискиот совет се зголемени и истите имаат за цел подобра координација на инспекциските служби, подобрување на квалитетот на инспекцискиот надзор и заштита на правата и интересите на субјектите на надзорот. Дополнително сменети се и критериумите за вработување на инспекторите, кои имаат статус на лица со посебни овластувања, и воведено е нивно лиценцирање со цел зголемување на квалитетот во работата на инспекциските служби. Ваквите подобрувања на законската регулатива што го регулира функционирањето на инспекциските служби во целост кореспондираат со нивното значење и улога што ја имаат во функција во заштитата на човековите слободи и права, спроведувањето на законите во клучните области поврзани со владеењето на правото и посебно со нивното учество во меѓуресорските тимови што се занимаваат со откривање економско-финансиски криминал.

3. ОПЕРАТИВНИ ТИМОВИ НА ИСТРАГАТА

3.1. Формирање тимови на истрага - искуство на Министерството за внатрешни работи

Во процесот на расчистување на кривичните дела од областа на економско-финансискиот криминалитет, паралелно со кривичните истраги се спроведуваат и финансиските истраги како постапки чија цел е да се разоткријат приходите од криминал, да се идентификува имотот што може да биде конфискуван и привремено да се обезбеди (заплени) имотот на осомничениот со цел да се овозможи идната конфискација. Земајќи ја

предвид комплексноста на овие истраги и динамичноста и сложената методологија за откривање на економскиот криминалитет, во Министерството за внатрешни работи криминалистичките истраги се водат по принципот на формирање групи (тимови) со раководител на оперативен тим. Процесот на водење на истрагата вообичаено започнува со таргетирање на најзаканувачките криминални групи, формирање работен тим во кој се вклучува аналитичар за истраги што врши профилирање на криминалните групи, лица и објекти што се предмет на работа, како и раководител на тимот што е задолжен за планирање на мерките и активностите што се потребни да се преземат, а во координација и соработка со началникот на Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал и надлежен јавен обвинител од Основното јавно обвинителство за гонење организиран криминал и корупција. Во текот на работењето и водењето на финансиските истраги Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал при МВР на Република Македонија често соработува со Управата за финансиска полиција, Управата за финансиско разузнавање и со други институции во зависност од аспектите што треба да се истражуваат во конкретниот случај. Притоа, во зависност од конкретниот предмет на работа, се користат различни алатки што им ги ставаат прописите на располагање на институциите надлежни за спроведување на законот и методите на финансиска истрага, како на пример:

- Утврдување на приходите стекнати од криминал (вид и износ);
- Утврдување на сопственоста што може да биде конфискувана (идентификација на лицата, имотот што е подложен за конфискација или проширена конфискација);
- Утврдување на условите за привремени мерки (заплена/обезбедување);
- Следење на парите (можат да доведат до клучни личности и настани);
- Користење посебни истражни мерки;
- Прибирање податоци од различни извори - нивна процена и техничка обработка, анализа и подготвување извештај за утврдена состојба итн.

3.2. Тимови за истрага со меѓународен карактер - Заеднички истражни тимови

Меѓународната и регионалната борба против организираниот криминал се остварува во соработка и координација со странски агенции за борба против организираниот криминал (СЕЛЕК, ЕВРОПОЛ, СОКА и ИНТЕРПОЛ), како и директна соработка со полициски служби од странски земји преку размена на оперативни и разузнавачки информации, како и водење координирани операции. На пример, според податоците од институциите надлежни за спроведување на законот само во периодот 2008-2013, реализирани се вкупно 10 меѓународни случаи од областа на финансискиот криминал, од кои во шест беа сузбиени меѓународни криминални групи, а еден реализиран во соработка со Финансиската полиција при Министерството за финансии од чија страна беше и поднесена кривичната пријава.

Во согласност со Законот за меѓународна соработка во кривичната материја²⁵², домашните надлежни органи за откривање и гонење организиран криминал и корупција може да бидат дел од заедничкиот истражен тим со странски надлежни органи, формиран за определена цел и со ограничено траење и можност за негово продолжување кога постои согласност од државите што го формирале тимот. Притоа, државите што го формирале тимот со договор го определуваат составот на тимот и тој се формира на територија на една од државите и ги спроведува своите активности во согласност со законодавството на државата на чија територија се преземаат. Заедничкиот истражен тим може да се формира кога во рамките на истражната постапка треба да се спроведат сложени истражни дејства поради мобилизација на значителни средства, како и кога е потребно координирано и усогласено постапување на заинтересираните страни заради комплексноста на случајот. Одговорното лице на тимот е претставник на надлежниот орган учесник во кривичната истрага на државата на чија територија тимот презема дејства. Како конкретен показател за плодотворноста и потребата од соработка е примерот со успешното заедничко дејствување на Министерството за внатрешни работи на Република Македонија со министерствата за внатрешни работи на Австрија и Германија, коешто резултирало со пресекување повеќе канали на недозволена трговија со дрога, елиминирањето повеќе криминални наркогрупи како и на наркопазарите оформени од истите. На ваквиот позитивен епилог му претходи склучениот Договор за формирање на заеднички истражни

²⁵² Сл. весник на Република Македонија бр. 124/10.

тимови за недозволена трговија со дрога меѓу јавните обвинителства на Австрија, Германија, Холандија и Јавното обвинителство за организиран криминал и корупција на Република Македонија. Посебно е важно да се истакне дека во согласност со тој договор не се предвидува само борба против овој вид криминал, туку и следење на приносите од кривичните дела, со што по расветлувањето на случаите се овозможи заплена на средствата што сторителите ги стекнале.

3.3. Помош, поддршка и соработка

Соработката во регионот и на меѓународен план во борбата против организираниот се состои во соработка во рамките на меѓународните организации што се посветени на борба против криминалот и преку директна соработка на полициски служби, размена на оперативни и разузнавачки информации, како и водење координирани операции и учество во проекти што ја промовираат меѓународната соработка против транснационалниот криминал. Во делот на полициската соработка посебно значаен инструмент е Конвенцијата за полициска соработка во Југоисточна Европа²⁵³, која по нејзиното донесување се наметна како еден од водечките инструменти за полициска соработка во регионот на Југоисточна Европа. Пристапувањето кон Конвенцијата на членките на Европската Унија, Република Бугарија, Сојузна Република Австрија и Унгарија претставува дополнителна потврда за вистинскиот курс на Конвенцијата. Она што ја прави Конвенцијата за полициска соработка во Југоисточна Европа уникатен, но од друга страна и универзален инструмент за ефикасна полициска соработка е тоа што нуди можности за примена на широк спектар модерни методи и техники, коишто претставуваат своевидна рефлексija на современата полициска работа и најдобрата практика на полициите на државите од Европската Унија. Примената на наведените методи и техники во секојдневното полициско работење од страна на државите-потписнички на Конвенцијата придонесува за јакнење на стабилноста и безбедноста, односно ефикасно справување и спречување на заканите по јавниот мир и безбедност во регионот. Во досегашната историја на Конвенцијата се направени повеќе значајни чекори во функција на практична имплементација на нејзините одредби, пред сè во насока на изготвување на текстовите, преговарањето и потпишувањето на договорите за имплементација меѓу

²⁵³ *Сл. весник на Република Македонија бр. 74/2007.*

страните-учеснички, во согласност со членот 34 од Конвенцијата за полициска соработка во Југоисточна Европа. Имајќи го предвид изнесеното, Република Македонија во изминатиот период посвети големо внимание на процесот на склучување билатерални имплементациски договори со своите соседи, кои воедно се и договорни страни на Конвенцијата, како и на практичната имплементација на овие договори. Во таа смисла, одржувањето редовни состаноци меѓу претставниците на граничните служби на национално, регионално и локално ниво; изведувањето мешани патроли долж државната граница и соработката во заеднички контакт-центри за полициска соработка како форми на конкретна полициска соработка од доменот на Конвенцијата, како практика што во изминативе години во континуитет ја реализираат полициските службеници на министерствата за внатрешни работи на Република Македонија, Република Албанија, Република Србија и Република Бугарија во голема мера придонесува за јакнење на сигурноста и безбедноста на државните граници, односно за спречување на сите видови на транснационалниот организиран криминал.

Карактеристичен позитивен пример за подобрување на соработката на органите надлежни за спроведување на законот е Проектот на ЕУ „Воспоставување на Меѓународни координативни единици на органите надлежни за спроведување на законот“ (International Law Enforcement Co-ordination Units-ILECU's).

Воспоставувањето и консолидирањето на Меѓународни координативни единици на органите надлежни за спроведување на законот за подобрување на оперативна и стратешка полициска соработка има за цел постојните механизми за соработка да бидат усогласени со европските стандарди и легислатива, најдобрите практики на земјите-членки на ЕУ и релевантните меѓународни прописи и стандарди. На почетокот со проектот беа опфатени: Македонија, Босна и Херцеговина, Албанија, Хрватска, Црна Гора и Србија, а во подоцнежните фази проектот доби и географско проширување. Освен нивното воспоставување, една од целите на проектот е и групирање на меѓународните контакт-точки во организациска смисла, но и во смисла на географската близина. Овој проект беше инициран од EUROPOL и INTERPOL. Австриското Министерство за внатрешни работи/Службата за криминалистичко разузнавање беше одговорна за спроведувањето на договорот со Европската комисија, а како партнери во спроведувањето на проектот на австриското Министерство за внатрешни работи се јавија Романија

(Министерство за внатрешни работи и административна реформа), Словенија (Министерство за внатрешни работи - Полиција), EUROPOL и INTERPOL, додека поддршка за воспоставувањето на ILECU`s имаа и Eurojust, EUROPOL, FRONTEX, германското ВКА, INTERPOL, OLAF, SECI. Во Република Македонија, Секторот за меѓународна полициска соработка во МВР функционално ја презеде улогата на ILECU Единица во Р Македонија, со што се овозможи унапредување на меѓународната полициска соработка и поефикасно координирање и спроведување на активностите со меѓународните криминалистички полициски служби. Во меѓуресорската Работна група за имплементација на Проектот ILECU, со свои членови застапени се: Министерството за внатрешни работи, Дирекцијата за заштита на лични податоци, Царинската управа, Управата за финансиска полиција, Министерството за правда и Јавното обвинителство.

Глобално гледано, најзначајниот придонес на оваа иницијатива во смисла на развивање организациска структура е подобрување на прекуграничната соработка и борбата против организираниот криминал; продолжување на напорите во регионалната борба против организираниот криминал и унапредување на соработката помеѓу Јавното обвинителство и полицијата. Во организациска смисла, пак, придонесот е во воспоставување национални контакт-точки во сите шест целни држави во однос на: Контакт-точки за Europol; НЦБ Interpol; Контакт-точки за SECI; Контакт-точки за странските офицери за врски; Контакт-точки за Schengen; Канцеларија за SIRENE; Контакт-точки за Царинска управа; Контакт-точки за Европска судска мрежа; Контакт-точки за гранична полиција; Соработка со FRONTEX и OLAF.

На овој начин се придонесува за севкупно подобрување на концептот „Меѓународна полиција“ преку истовремено насочен напредок во процесите на прилагодување кон европските стандарди за шест држави-кориснички, што подразбира:

- Подобрување на меѓународната размена на информации при спроведување меѓународни истраги;
- Олеснување на соработката на контакт-точките на оперативно ниво;
- Подобрување на состојбата во однос на човековите права;
- Зајакнување на одредбите за заштита на лични податоци;
- ИТ центри што овозможуваат техничка достапност 24/7 и ги координираат на национално ниво сите технички аспекти поврзани со работата на

Меѓународни координативни единици на органите надлежни за спроведување на законот;

- Подобрување на капацитетите на органите надлежни за спроведување на законот на државите-кориснички преку забрзување на постапките и квалитетот на истрагите;
- Јакнење на поефикасно постапување во смисла на ефикасни судски постапки.

Главните активности на проектот збирно може да бидат прикажани во две фази, и тоа прва што опфаќа: подготовка и иницирање проект; подигање свесност за проектот; анализи на лице-место; студиски престои; обуки и изработка на шест посебни акциски планови (за секоја држава-корисник); и втора фаза што опфаќа: започнување со мерки за промени во целните држави – обука за спроведување; надзор за време на спроведувањето; стратешки план за понатамошни активности (дополнителни активности и предлози за последователни проекти). Како резултат на сите овие активности на 29.09.2009 година Владата на Република Македонија ја усвои информацијата за Акциониот план за ILECU's, го прифати Акцискиот план за имплементација на проектот и ги задолжи надлежните институции (МВР, Царинската управа, Управата за финансиска полиција, Министерството за правда) и работната група да го имплементираат проектот, а на Јавното обвинителство и Дирекцијата за заштита на лични податоци им препорача да ги преземат потребните мерки за реализација на активностите од Акцискиот план, со цел имплементација на проектот ILECU's.

Како резултат на успешната имплементација на проектот ILECU's, а потоа и на DET ILECU's II (проектот IPA 2008 Полициска соработка: Борба против организираните криминал, фокусиран на трговија со дрога и превенција од тероризмот), соработката на Република Македонија со меѓународните институции се интензивира. Токму во рамките на овие проекти, во 2013 во соработка со проектните имплементационски партнери од Австрија и Германија, беше формирана единица ILECU во Косово, со што се подобри и олесни меѓународната размена на информации со оваа земја, а воедно се зајакна и мрежата на шефови на единиците ILECU. По успехот на двата наведени проекти, финансирани од ЕУ, беше најавено дека Службата за криминалистичко разузнавање на Австрија (.ВК)

планира нов проект, „зајакнување на правните принципи и доброто владеење во Југоисточна Европа (ILECUs III)²⁵⁴“, кој започна во февруари 2013 година и се очекува да трае 30 месеци. Овој нов проект е финансиран од австриската Агенција за развој (ADA), а имплементиран од Службата за криминалистичко разузнавање на Австрија (.BK) и Институтот за човекови права Ludwig Boltzmann (BIM). Се очекува проектот дополнително да придонесе за проширување на мрежата на ILECUs со три нови земји (Грузија, Молдавија и Украина) заради подобрување и унапредување на националната, меѓународната и регионалната соработка против транснационалниот организиран криминал, односно зајакнување на правната сигурност во целните земји со стабилизација и проширување на мрежата на ILECUs и имплементација на заеднички ЕУ стандарди.

²⁵⁴ Земји-кориснички во овој проект се Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Грузија, Косово, Македонија, Молдавија, Црна Гора, Србија и Украина.

IV ДЕЛ

ТРАДИЦИОНАЛНИ (КЛАСИЧНИ) И СОВРЕМЕНИ МЕТОДИ ЗА СУЗБИВАЊЕ НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ

1. МЕТОДИ ВО КРИМИНАЛИСТИЧКОТО ИСТРАЖУВАЊЕ

Истражувањата на економско-финансискиот криминалитет се значајни поради изготвувањето стратегии и планови за негово откривање, расветлување, докажување, но и поради креирањето политики во функција на превенцијата од овој вид криминалитет. Николоска смета дека „Постои и друг значаен аспект на истражувањата, а тоа се показателите според кои органите на прогонот, најчесто одат кон класификување на криминалните поведенија кон исти кривични дела, за кои според доказите за начините на криминално дејствување, во искористените средства или криминалната улога на сторителите постоеле и елементи за други кривични дела, се одело кон делата кои се сигурни и со кои се опфатени голем број на криминални поведенија, а тоа е најчесто случајот со кривичното дело 'Злоупотреба на службена положба и овластување' (на пример иако можеби имало елементи на проневера, делото е квалификувано како злоупотреба). Токму поради тоа истражувањата треба да ги охрабрат оперативните работници во надлежните државни органи, а особено Полицијата и Финансиската полиција дека треба до крај да се расветлуваат сите елементи на криминалните поведенија, со цел соодветно класификување на делото и поведување на кривична постапка која соодветствува на сторените кривични дела и направената штета од страна на сторителите и остварената противправна имотна корист, преку утврдување на сите криминални дејства и сите начини на извршување, преку анализа на сите докази кои кај овие дела најчесто се документи“²⁵⁵.

Анализата на Тупанчески покажала дека: „Полицијата ретко ги гони овие криминалци поради тоа што се смета дека овде не се работи за криминалитет туку за корисни 'малверзации'. Против нив не се поведува кривична постапка, не само поради недостиг на докази (истите тешко се откриваат, меѓу другото и поради нивната поврзаност

²⁵⁵ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 94. (6)

со власта) и фактичкиот имунитет што овие лица го уживаат како угледни деловни луѓе, туку и поради ставот дека тие поведенија не можат да се подведат ниту под една од постојните инкриминации. Предностите на овие луѓе да вршат криминална активност, а при тоа да останат неказнети се согледуваат во фактот што тие се способни да се прилагодуваат на сите услови на секоја средина, со високи професионални способности поткрепени со можности во дадената социјална средина да се реализираат. Тие за својата работа примаат признанија од општеството, титули, почесни награди што придонесуваат за подигнување на нивниот углед, а при тоа сепак се движат на границата на дозволеното, моралното и латентната опасност да станат престапници и да бидат казнети. Оттука, јавното мнение не ги смета за криминалци, напротив за способни, деловни луѓе што знаат и умеат да се снајдат²⁵⁶.

1.1. Традиционални (класични) методи, мерки и дејства (полициски овластувања и истражни мерки и дејства)

Тупанчески смета дека фактот што кај економскиот криминалитет до евентуално сознание дека е сторено кривично дело се доаѓа индиректно, пред сè, преку индиции што упатуваат на постоењето на делото, во голема мера го отежнува неговото откривање, а оттука и самиот чин на докажување, и тоа е причина да се појави разлика помеѓу сторениот и откриениот економско-финансиски криминал и ја условува и високата „темна бројка“. Што се однесува, пак, до начинот на извршување на економските кривични дела, во случајов по правило, не се работи за чисти противправни кривични дела, туку трансакциите се наоѓаат некаде на патот помеѓу легалното и нелегалното. „Тој факт го отежнува препознавањето на казненото дело, а од органите на прогонот бара висока стручност и професионалност, односно нивна специјализација за делување во одделни стопански гранки: секоја стопанска гранка има свој криминалитет, посебни фактори што ја одредуваат и темната бројка“²⁵⁷.

²⁵⁶ Тупанчески Н., *оп. цит.* стр. 10.

²⁵⁷ Тупанчески Н., *оп. цит.*, стр. 15.

Преземањето на мерките и дејствата е регулирано со Законот за кривичната постапка, кој во Република Македонија предвидува нов концепт на водење на предистражната, истражната и кривичната постапка²⁵⁸.

1.1.1. Полициски овластувања (оперативно – тактички мерки)

Министерството за внатрешни работи, односно лицата со посебни должности и овластувања, како и овластените службени лица што се во состав на Правосудната полиција и царинските инспектори што имаат посебни должности и овластувања имаат законска обврска за преземање мерки и дејства за откривање и гонење на сторителите на економско-финансиски кривични дела и други кривични дела од нивна надлежност определена со закон. Законските овластувања произлегуваат од Законот за кривичната постапка каде што е предвидено дека може да се преземаат оперативно-тактички мерки и дејства што се наречени полициски извиди. Полициски извиди²⁵⁹ или полициски овластувања, односно оперативно-тактички мерки и дејства, Полицијата може да ги врши без посебна наредба од јавниот обвинител, но со обврска за негово известување во согласност со неговата надлежност за планирање и водење на предистражната постапка. По приемот на кривичната пријава или добиеното сознание за сторено кривично дело за кое се гони по службена должност, Полицијата е должна да ги преземе потребните мерки за пронаоѓање на сторителот на кривичното дело, сторителот или соучесникот да не се скрие или да побегне, да се откријат и обезбедат трагите на кривичното дело и предметите што можат да послужат како доказ, како и да ги собере сите известувања што би можеле да бидат од корист за успешно водење на кривичната постапка.

Поради извршување на наведените задачи, Полицијата може:

1. Да бара потребни известувања од граѓани;
2. Да сопре, да легитимира и да изврши потребен преглед на лица, превозни средства и багаж, ако постојат основи на сомневање дека кај нив ќе се пронајдат траги на кривичното дело или предмети што може да послужат како доказ.

²⁵⁸ Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.

²⁵⁹ Член 276 од Законот за кривичната постапка, „Службен весник на Република Македонија“ ,бр. 150/10.

- Времето на нивното задржување не може да биде подолго од шест часа. Полицијата може да употреби сила во разумна мера само како крајно средство, ако тоа е нужно за да се изврши преглед на лицето, превозното средство или багажот;
3. Да пренасочи или да ограничи движење на лица и превозни средства на определен простор за нужно потребно време, но не повеќе од шест часа;
 4. Да преземе потребни мерки поради утврдување на идентитетот на лицата и на предметите;
 5. Да спроведе потрага, да распише распис по лицето и објава по имотот и имотната корист или по предметите по кои се трага;
 6. Во присуство на службено или одговорно лице, да изврши преглед на определени објекти и простории на државни органи, институции што вршат јавни овластувања и други правни лица и да оствари увид во нивната документација;
 7. Да преземе и други потребни мерки и дејства предвидени со закон.

Се составува посебен записник за преземање на конкретните мерки и дејствија во кој се наведува сè што е преземено, кои предмети се пронајдени и одземени, а за преглед и претрес на лица и патнички возила, покрај тоа што се составува записник, и лицата се известуваат дека за преземените мерки и дејствија е составен соодветен записник. Јавниот обвинител има законско право за контрола на преземените дејствија од страна на полицијата за преземените мерки и дејствија.

Со Правилникот за начинот на вршење на полициските работи²⁶⁰ е уредено дека полициските службеници во вршењето на полициските работи остваруваат меѓусебна соработка и координација на активностите што ги преземаат овластените службени лица при нивното заедничко дејствување, укажуваат меѓусебна стручна и друга помош и постапуваат на начин со кој се обезбедува навремено, успешно и целосно извршување на полициските работи.

²⁶⁰ Сл. весник на Република Македонија бр. 149/07, 110/2011.

1.1.1.1. Прибирање потребни известувања од граѓани

Прибирање известувања од граѓани е мерка што секогаш се применува при расветлувањето на економско-финансискиот криминалитет. Оваа мерка на некој начин е слична на поранешната мерка на водење на информативен разговор. Значајно при примената на оваа мерка е дека треба осомничениот да биде повикан со покана на која покрај личните податоци задолжително се наведува и причината или постоењето на основите на сомненија за конкретното кривично дело како основ за повикување. Правосудната полиција може со писмена покана да повикува граѓани заради собирање потребни известувања, а причините и својството во постапката на граѓаните се наведуваат во писмената покана, исто така се наведува и нивното право на бранител. Доколку повиканото лице одбие да даде известувања, повторно не може да биде повикано за истата работа. Собирањето на потребните известувања од повиканото лице трае толку време колку што е потребно за да се дадат потребните известувања, но не подолго од 4 часа. Известувањата од граѓани не смеат да се собираат присилно, ниту со измама или малтретирање, а полицијата е должна да ја почитува личноста и достоинството на граѓанинот. Заради собирање потребни известувања, истото лице – граѓанин може да се повикува повторно, но поради друго кривично дело или сторител, за една работа може да биде повикано само еднаш. Доколку не даде известувања, повторно не може да биде повикувано. Правосудната полиција повиканиот граѓанин не може да го испитува во својство на обвинет, сведок или вештак. Во случај кога правосудната полиција ќе оцени дека повиканиот граѓанин може да се јави во својство на осомничен веднаш го известува јавниот обвинител²⁶¹. Наведената мерка се применува со повикано лице, приведено или лишено од слобода, лицето веднаш се известува за причините за повикувањето, приведувањето или лишувањето од слобода на јазикот што го разбира, како и за неговото право на бранител и правото на молчење, за што се составува посебен писмен акт на кој лицето се потпишува.

Прибирањето на потребни известувања е, всушност, водење оперативен разговор со осомниченото лице, но пред започнување на разговорот истото се известува за неговите

²⁶¹ Чл. 279 и 69 од Законот за кривичната постапка, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 150/10.

права на бранител, на молчење и на користење на неговиот мајчин јазик, за што од страна на оперативниот работник се составува записник на кој се потпишува осомничениот. Самиот разговор се води според тактичките правила на криминалистиката. Познати се неколку начини или тактики на водење разговор со осомничено лице при расветлување на економско-финансискиот криминал. Во некои ситуации водењето разговор и не е потребно од причина што материјаните докази говорат многу повеќе од вербалната изјава или вербалниот одговор на прашањата. Најчесто се користи тактиката на водење разговор со предочување на доказите што се, всушност, документи врз основа на кои е направен криминалот и документи – докази за сторено кривично дело. Најчесто оваа мерка се применува во комбинација со увид во деловна документација, но во случај на негирање валидност на потпис, печат, ракопис, неопходно е и спроведување на вештачење на економско-финансиската документација.

1.1.1.2. Сопирање, легитимирање, преглед или претрес на лица, превозни средства и багаж

Во согласност со членот 61 од Законот за полиција, полицискиот службеник е овластен да изврши сопирање, легитимирање, преглед, односно претрес на лице, превозното средство и багажот што лицето го носи со себе, кога тоа е неопходно заради пронаоѓање предмети за напад или самоповредување или кога постојат основи за сомневање дека кај нив ќе се пронајдат предмети што потекнуваат од кривично дело или прекршок, траги на кривично дело или прекршок или предмети што може да послужат во кривична или прекршочна постапка. Под преглед на лица, превозни средства и багаж се подразбира надворешни проверки на облеката и други предмети, превозното средство и багажот, може да се отвори багажот и да се направи преглед и сл. Полицискиот службеник може да побара и отворање на багаж, делови од превозното средство од лицето или делови од облеката со цел да се направи преглед, се известува лицето дека е потребна контрола за доброволност од негова страна, посебно за делови кои се невидливи, да се овозможи нивна видливост и контроливост. Прегледот на лице го врши само лице од ист пол, освен во ситуации кои се исклучителни и се итни заради одземање оружје или предмет подобен

за напад или самоповредување. Полициските службеници се овластени да користат технички средства или службено куче.

1.1.1.3. Пренасочување или ограничување на движењето на лица и превозни средства на определен простор за нужно потребно време

Законот за полиција на полицискиот службеник со членот 52 му дава овластување да пренасочи или да ограничи движење на лица и превозни средства на определен простор за нужно потребно време заради: спречување на извршување на кривично дело или прекршок; постоење основи за сомневање дека е сторено кривично дело за кое се гони по службена должност; пронаоѓање и фаќање на сторител на кривично дело или прекршок; пронаоѓање и фаќање на лице по кое се трага; откривање и обезбедување траги на кривично дело и предмети што можат да послужат како доказ во постапката; случаи на загрозување безбедност предизвикана од елементарни непогоди и други несреќи и собирање известувања што може да бидат од корист за успешно водење на постапката.

Во согласност со овој Закон, пренасочувањето или ограничувањето на движењето не смее да трае подолго од времето неопходно за остварување на целта заради која истото се применува. Заради остварување на целта поради која се презема оваа мерка, полицискиот службеник има овластување за отстранување лица – евакуирање на безбедно растојание, забранет пристап за лица и возила и вршење проверка на идентитетот на лицата затекнати на местото на настанот. Во зависност од конкретната ситуација, полицијата може да преземе и други мерки и дејствија како што се преглед на објекти, одреден простор, превозни средства, багаж и патници, да постави заседа, да изврши рација или блокада на одредени објекти или простор и сл.

1.1.1.4. Утврдување идентитет на лица и предмети

Кога е потребно заради утврдување на идентитетот на лицата и предметите²⁶², правосудната полиција може да направи фотографирање на осомниченото лице, да зема

²⁶² Чл. 277 и 249 ст. 3 од Законот за кривичната постапка, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 150/10.

отпечаток од папиларни линии од прстите и дланките, да земе биолошки материјал за ДНК-анализи, а по одобрување од јавниот обвинител и да направи јавно објавување на фотографијата во интерес на постапката. Правосудната полиција може од осомничениот да земе и примероци заради ДНК-анализа, во согласност со примероците за спроведување ДНК-анализа може да се земат, кога тоа е потребно заради идентификација на лица или заради споредување со други биолошки траги и други ДНК-профили, и за обезбедување на овие материјали не е потребна претходна согласност од лицето. Во случаите кога е потребно утврдување идентитет на лице од кого потекнуваат трагите на пронајдени предмети или на место на настан, полицијата може да земе отпечаток од папиларни линии на прстите и дланките и биолошки материјал за ДНК-анализа ако постојат сомненија дека лицето било во допир со предметите или постои веројатност или сомненија дека било на местото на настанот.

Во случај кога се работи за осомничен чиј идентитет ѝ е познат на Правосудната полиција²⁶³ и кој ѝ е достапен, може да се применат следниве методи на препознавање од страна на сведоци: со смотра; со групна идентификација; со видеофилм и со соочување.

Спроведувањето на овие видови препознавање се врши во присуство на јавен обвинител. Пред да се спроведе препознавањето, сведокот треба да даде опис на лицето кое е осомничено, за што се составува посебен записник. При препознавањето, има право да присуствува бранителот на обвинетиот. Препознавањето со смотра може да се изврши ако за тоа се исполнети условите. Доколку не се исполнети условите во случај на необичен изглед на осомничениот и не може да се обезбедат слични лица доволно за да се организира смотра, тогаш оваа мерка не се извршува. Од секоја направена смотра се прави видеоснимка и фотографии, начинот на препознавање е во надлежност на министерот за внатрешни работи.

1.1.1.5. Потрага и распис по лица и објава по имотот и имотната корист или по предметите

Членот 51 од Законот за полиција ги регулира мерките што се преземаат за потрага по лица и предмети, односно потерница, распис и објава. Во согласност со Законот за

²⁶³ Чл. 278 од од Законот за кривичната постапка, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 150/10.

полиција, потерница се распишува за пронаоѓање лице за кое е издадена наредба за приведување во согласност со закон. За пронаоѓање на лице за кое постојат основи на сомневање дека е сторител на кривично дело или прекршок, може да се распише мерката распис по лице. Во случаите кога е потребно утврдување на живеалиште или престојувалиште на лице; утврдување на идентитет на лице кое не е во состојба да даде лични податоци за себе или за леш чиј идентитет не може да се утврди и пронаоѓање исчезнати лица или пронаоѓање предмети во врска со кривично дело или прекршок, како и предмети кои се исчезнати се распишува објава. Со измените на Законот за полиција од 2013 година се овозможи во постапката на собирање информации, Полицијата да може да преземе и мерки на прикриено полициско дејствување кога ќе се утврди дека со други полициски методи не може да се постигне целта на вршењето на полициските работи. Мерките опфаќаат прикриено полициско дејствување со засилено прикриено набљудување и оперативен надзор на јавни места, а се преземаат по наредба на директорот на Бирото за јавна безбедност или од него овластен работник.

1.1.1.6.Преглед во деловни простории и увид во деловна документација

Прегледот во деловни простории и увидот во деловна документација е полициско овластување што секогаш се користи при откривање, расветлување и докажување на економско-финансискиот криминалитет. Во Република Македонија е предвидено „во присуство на службено или одговорно лице да изврши преглед на определени објекти и простории на државни органи, институции кои вршат јавни овластувања и други правни лица и да оствари увид во нивната документација“²⁶⁴. Предвидено е мерката да се спроведува како полициско овластување за кое имаат надлежност Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција и Царинската управа на РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА во координација со Јавното обвинителство, мерката се извршува со знаење на јавниот обвинител, без посебна наредба, но ако постојат и потреби од вршење увид во деловни и приватни простории оваа мерка се изведува во комбинација и со истражните дејства на вршење претрес, за што законодавецот предвидува наредба од јавен обвинител и вршење на истражното дејство во согласност со законските одредби и

²⁶⁴ Чл. 276 ст. 6 од Законот за кривичната постапка, „Сл. весник на Република Македонија”, бр. 150/10.

тактичките правила на криминалистиката. Увидот секогаш треба да биде вршен од страна на стручни лица од областа на економско-финансискиот криминалитет кои ја разбираат соодветната проблематика имајќи го предвид фактот дека економско-финансискиот криминалитет се врши во повеќе области на економско-финансиското и правното работење. При вршењето на мерката е потребно присуство на службено или одговорно лице од правното лице, што значи дека претходно треба да се утврди седиштето на правното лице и идентитетот на службеното или одговорното лице, да се направи анализа на пријавата за регистрација и историјатот од Централниот регистар. Ако се работи за државен орган, јавно претпријатие, градоначалник во локална самоуправа претходно се обезбедуваат информации за идентификација за избран или именуван функционер, кој се известува, или се обезбедуваат оперативни информации за неговото присуство на работното место и работните простории со цел успешно спроведување на мерката. Самата мерка опфаќа преглед на деловни простории што се врши по правилата за преглед на деловни простории на криминалистиката и увид во деловната документација, додека детален претрес се врши повторно по правила на криминалистиката и врз основа на наредбата од јавниот обвинител.

Мерката увид во деловна документација, како и прегледот на деловните простории во присуство на службено лице, има цел расветлување на криминалната ситуација и утврдување на битни елементи со конкретни податоци кои може да се обезбедат со увид во деловната документација, а да се пронајдат и други податоци и факти кои се прикажани во фиктивна документација за која се претпоставува или се сомневаат полициските службеници дека се во деловните простории во кои треба да се направи и преглед. Основната цел е пронаоѓање фиктивни и фалсификувани документи. А самиот увид во деловната документација е во правец на утврдување на следните околности: да се утврди субјективизмот на правното лице (дали се работи за државен орган, институција, трговско претпријатие, установа, АД, приватно правно лице, вршење на дејност со јавен карактер, здружение на граѓани и или друго правно лице – посебно се утврдува акт на регистрација, временски период, пререгистрација, промена на управувачка структура; се врши идентификување на службено или одговорно лице преку акт за вработување, именување, назначување, избор и сл.; се прави контрола на законското водење на деловната документација; се контролира законското водење на материјалното и финансиското

книговодство, се анализираат аналитичките картици, се анализираат договори, фактури, приемници, испратници и други документи кои се битни за постапката; законското водење на исплатите и уплатите, односно благајничкото работење, се утврдува деловната соработка со други субјекти, посебно деловна и криминална поврзаност; се анализира водењето на деловната документација, посебно контролирање на уништување на деловна документација или постоење на двојна документација; се контролира архивското работење во смисла на време на архивирање на документи, незаведени документи во деловните, односно архивските книги; се обрнува внимание на бланко потпишани обрасци кои се од други правни лица и сл.²⁶⁵.

1.1.2. Истражни мерки и дејства – мерки за пронаоѓање и обезбедување лица и предмети

Во текот на истражната постапка, јавниот обвинител може да нареди преземање и на истражни дејствија кои се предвидени согласно закон, а начинот на нивното спроведување е прецизиран со одредени правилници, упатства и сл. Најчесто се наредува преземање на следните истражни дејствија: претрес на дом или други простории; привремено одземање на предмети или имот; да се спроведе испитување на осомничен или на сведоци; да се нареди вештачење на деловна (економско-финансиска документација) и сл.²⁶⁶.

Заради разјаснување на одредени технички и други стручни прашања што се поставуваат во врска со прибавените докази или при преземање на определени истражни дејствија, јавниот обвинител може да побара од стручно лице или соодветна установа, да му даде потребни стручни објаснувања за тие прашања. За добиените стручни објаснувања јавниот обвинител ќе состави записник кој може да се користи во текот на постапката²⁶⁷.

Доколку тоа го бараат интересите на кривичната постапка, потребата да се зачува тајна или да се заштити личниот и семејниот живот на оштетениот или осомничениот, јавниот обвинител ќе му нареди на лицето кое го сослушува, кое присуствува на

²⁶⁵ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 344. (7)

²⁶⁶ Чл. 295 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

²⁶⁷ Чл. 298 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

истражното дејствие или кое ги разгледува списите, да ги чува како тајна определени податоци и ќе го предупреди за последиците од одавањето на тајната. Наредбата посебно се внесува во записникот, односно се забележува во списите што се разгледуваат, со своерачен потпис на лицето кое е предупредено за должноста на чување тајна²⁶⁸.

1.1.2.1. Претрес

Претрес е дејствие на истражување на простории, лица и предмети под услови и на начин пропишан со закон. Ова истражно дејствие се извршува по писмена наредба од јавен обвинител која треба да биде образложена, а во случај на опасност од одлагање и по барање на Правосудната полиција, со цел пронаоѓање сторител и пронаоѓање и обезбедување предмети и траги кои се значајни за расветлување на криминалниот настан. Во постапка против адвокат во однос на предмет или други документи значајни за криминалниот настан се врши и претрес во адвокатска канцеларија со наредба за претрес. Претрес на лице може да се преземе кога е веројатно дека кај него ќе се пронајдат траги или предмети важни за кривичната постапка. При спроведување на истражното дејствие претрес на дом е потребна наредба од јавен обвинител, а самото дејствие се спроведува над домот, при што се претресуваат сите простории кои се во состав на домот, но и дополнителни простории кои се користат и се поврзани со домот, а со претресот се опфатени и сите подвижни предмети на лицето во просториите во кои се врши претрес, сето тоа треба да биде наведено во наредбата, но и во случаите кога се исполнети законските услови за вршење на претрес без наредба²⁶⁹. Со претресот се опфаќаат и претрес на облека, обувки, површина на телото на лицата затекнати во домот или другите простории, подвижните предмети кај лицата, целосен претрес се врши и над просторот каде што е пронајдено осомниченото лице и на предметите кои се во него или околу него, како и во превозното средство кое е пронајдено во простории поврзани со домот, односно поврзаните простории. Претрес на лице се врши од страна на лице – полициски службеник од ист пол. Доколку тоа не е можно, се врши од страна на лице од спротивен пол, што задолжително се наведува во записникот за претрес.

²⁶⁸ Чл. 299 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10*.

²⁶⁹ Чл. 181 – 183 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10*.

Претресот кој вклучува соблекување на делови од облеката секогаш го врши лице од ист пол. Со изрично одобрение на јавниот обвинител се врши претрес и на интимните делови на телото или телесните отвори. Посебно овие делови треба да бидат направени од медицинско лице со стручен преглед на телото, на интимните делови и телесните отвори на стручен и професионален начин и во интерес на претресот и пронаоѓање на предмети и траги од интерес за криминалниот случај²⁷⁰. За да се изврши истражното дејствие претрес, најпрво треба да биде поднесено писмено или усно барање до судот, а истото треба да биде составено со соодветно образложение за потребите од тоа дејствие, местото каде треба да се спроведе, лицата кои треба да бидат опфатени, адресата, треба да биде потпишано од овластено лице и заверено на пропишан начин. Барањето за издавање наредба за претрес може да се поднесе во усна форма кога постои опасност од одлагање. Тоа може да му се соопшти на судијата на претходна постапка по телефон или друго средство на електронска комуникација, за што судијата прави соодветен писмен материјал, а истото се прави и од страна на полицијата и се наведува во записникот за извршен претрес. Во случај кога се користи звучен или стенографски запис, судијата на претходната постапка е должен да го даде записникот на препис, да ја завери идентичноста на преписот и да ги предаде оригиналниот записник и преписот на судот во рок од 24 часа од издавањето на наредбата. Во случај на буквално бележење на разговорот, судијата на претходната постапка ќе се потпише на копијата од записникот и ќе ја предаде на судот во рок од 24 часа од издавањето на наредбата. По поднесено барање за претрес, судијата во претходна постапка одлучува веднаш, а најдоцна 12 часа по приемот на барањето.

Наредбата за претрес содржи:

- Назив на судот што ја издал наредбата,
- Ако наредбата за претрес се издава врз основа на усно барање, тоа ќе се наведе заедно со означување на името на судијата на претходната постапка што ја издава наредбата и времето и местото на издавање,
- Органот на кој се однесува наредбата,
- Целта на претресувањето,

²⁷⁰ Чл. 185 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија* бр. 150/10.

- Име и презиме, а по потреба и опис на лицето кое треба да се пронајде или опис на предметите што треба да се пронајдат при претресувањето,
- Одредување или опис на местото што ќе се претресува или лицето кое треба да се пронајде, со наведување на адреса, податоци за сопственикот, односно владетелот на предметот или домот и другите простории и други податоци значајни за утврдување на идентитетот,
- Упатство дека наредбата треба да се изврши помеѓу 5.00 и 21.00 часот или овластување дека наредбата може да се изврши во кое било време ако тоа судот изрично го одреди,
- Овластување на извршителот на наредбата дека може без предавање на наредба да влезе во просториите што треба да се претресат ако тоа судот изрично го одреди,
- Упатство наредбата и одземените предмети да му се однесат на судот без одлагање,
- Поука дека обвинетиот има право да го извести бранителот и дека претресот може да се изврши и без присуство на бранителот ако тоа го бараат исклучителни околности и
- Потпис на судијата на претходната постапка кој ја издава наредбата и службен печат на судот.

Издадената наредба од судот во претходна постапка за претрес треба се изврши во рок од 15 дена, по истекот на тој рок наредбата се враќа на органот што ја издал, кој ја поништува. Наредбата може да се изврши кој било ден во седмицата, дење. Претресот што е започнат дење може да се заврши во ноќните часови, а ако постои опасност од одлагање на претресот, може да се изврши и ноќе. Пред започнување на вршење претрес, овластеното лице се легитимира и му ја предава наредбата за претрес на лицето во чиј дом ќе се врши претрес или лицето над кое ќе се врши претресот. Се дава поука за присуство на бранител при вршење на претресот, а самиот претрес се одложува до доаѓање на бранителот, но најдолго два часа. Ако е веројатно дека бранителот не може да пристигне во рок од два часа, се предлага земање бранител од листата на дежурни адвокати. Во случај лицето да не сака бранител, претресот се врши без присуство на бранител. Ако се врши претрес во напуштен дом, но тоа треба да биде утврдено, тогаш не се соопштуваат

причините за претресот, се влегува во домот и се врши претрес. Претрес може да се изврши и без претходно предавање на наредбата, без претходна покана за предавање лице или предмети и без поука за право на бранител, во следните случаи: се претпоставува вооружен или физички отпор; е нужно при сомневање дека е сторено тешко кривично дело што го сторила група или организација или злосторничко здружение; претресот да се изврши ненадејно; претресувањето треба да се изврши во јавни простории и се стравува од уништување или прикривање на трагите на кривичното дело или предметите важни за кривичната постапка.

Држателот на домот или на други простории ќе се повика да биде присутен при претресувањето, а ако тој е отсутен ќе се повика неговиот застапник или некој од возрастните домашни лица или соседи. Доколку лицето кај кое треба да се изврши претресувањето не е присутно, наредбата се остава во просторијата каде што се врши претресувањето, а претресувањето ќе се изврши и без негово присуство. Кога претрес се врши во простории на државни органи, институции што вршат јавни овластувања или правни лица, ќе се повика нивниот старешина да присуствува на претресувањето. Кога претресувањето се врши во воен објект, писмената наредба за претресувањето им се предава на воените власти кои ќе определат воено лице да биде присутно при претресувањето. При претрес на адвокатска канцеларија во отсуство на адвокатот, се повикува претставник на Адвокатската комора или друг адвокат. Ако во рок од три часа не дојде повиканиот адвокат, претресот се врши без негово присуство. При претресот ако се најде на заклучени простории, мебел или други предмети, се повикува на доброволност за нивно отклучување и овозможување претрес, во спротивно насилно се отклучуваат со внимание од поголеми оштетувања. Претресот се врши во согласност со тактиката на вршење претрес со должно внимание за ненанесување штета на предметите и на просториите со почитување на достоинството на личноста и почитување на правото на интимност и без непотребно оштетување. При претресувањето ќе се одземат привремено само оние предмети и исправи што се во врска со целта на претресувањето во дадениот случај. Во случај на пронаоѓање предмети и траги за кои се сомневаат полициските службеници кои го вршат претресот дека потекнуваат од друго кривично дело кое се гони по службена должност, истите се одземаат со потврда, и тоа посебно се наведува во записникот. За тоа се известува и јавниот обвинител. Ако јавниот обвинител најде дека

нема основа за поведување кривична постапка, а не постои некој друг законски основ според кој би требало предметите да се одземат, тие веднаш ќе се вратат. За секој претрес се составува записник кој се потпишува од страна на лицето што го врши претресот или раководи со претресот, лицето кај кое или врз кое се врши претресот и лицата чие присуство е задолжително. Текот и начинот на вршењето на претресот може да се сними со апарат за визуелно-тонско снимање, при што посебно се внимава на местата каде што се пронајдени определени лица и предмети. Местото на претресот и неговите одделни делови, како и лицата и предметите пронајдени во текот на претресот може да се фотографираат. Звучните и видеоснимките и фотографиите се приложуваат кон записникот и може да служат како доказ. Предметите и исправите кои се одземаат се наведуваат со посебен опис во записникот, а се изготвува и потврда за привремено одземени предмети која му се издава на лицето од кое се одземени, односно каде што е вршен претресот. Претресот може да се изврши и без наредба во неколку законски предвидени ситуации, и тоа ако лицето држател на домот се согласува на тоа, ако таму се наоѓа лицето кое се бара и треба да се притвори или присилно доведе, поради лишување од слобода или е затечено при извршување на кривично дело кое се гони по службена должност, заради вршење на увид и сл. Во одредени случаи не се изготвува записник, само се издава потврда во која се наведуваат причините за влегување во домот и други значајни елементи од самата конкретна ситуација кои се битни. За вакво влегување во домот веднаш се известува јавниот обвинител²⁷¹.

1.2.2.2. Пребарување на компјутерски систем и компјутерски податоци

По издадена наредба од суд, овластените службени лица може да извршат пребарување во компјутерски систем и да обезбедат компјутерски податоци. Македонскиот законодавец предвидува дека лицето кое го користи компјутерот или има пристап до него е должно да овозможи пристап до компјутерот и компјутерските податоци и да даде потребни известувања со цел да се изврши ова дејствие. Во таква ситуација држателот на компјутерот или лицето кое има пристап до компјутерските податоци е должно да овозможи пристап и овозможување да се обезбедат потребните

²⁷¹ Чл. 187 - 193 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија* бр. 150/10.

компјутерски податоци. По барање на извршителот на наредбата, лицето кое го користи компјутерот или има пристап до него или до друг уред или носител на податоци е должно веднаш да преземе мерки со кои се спречува уништување или менување на податоците. Лицето кое го користи компјутерот или има пристап до него или до друг уред или носител на податоци, а кое нема да постапи, а за тоа не постојат оправдани причини, судијата на претходната постапка ќе го казни според закон²⁷².

1.1.2.3. Привремено обезбедување и одземање предмети или имот

Предметите што потекнуваат од кривично дело или со кои е извршено кривично дело предвидено со закон, како и предметите што можат да послужат како доказ во кривичната постапка привремено се одземаат и му се предаваат на јавниот обвинител со сите пишани документи и списи заедно со кривичната пријава или посебниот извештај, а самото чување на предметите во зависност од нивната природа, квантитет и сл. може да се обезбеди и на друг соодветен начин. Предлог за привремено одземање предмети дава Правосудната полиција или јавниот обвинител, а наредбата ја издава судот. Во наредбата треба да биде наведено по кој основ се одземаат предметите, називот на судот, прецизен опис на предметите, лицето од кое треба да се одземат предметите, местото од каде што треба да се одземат предметите, рокот за одземање и поука за правен лек. Секој што држи предмети е должен да ги предаде. Судијата на претходната постапка по образложен предлог на јавниот обвинител ќе го казни лицето кое ќе одбие да ги предаде предметите со парична, а ако лицето и понатаму одбива да ги предаде предметите ќе се казни согласно закон. За жалбата против решението со кое е изречена парична казна одлучува советот. Жалбата не го задржува извршувањето на решението. На ист начин ќе се постапи и спрема службено или одговорно лице во државен орган, институција што врши јавни овластувања или правно лице. При одземањето на предметите ќе се назначи каде се пронајдени и ќе се опишат, а по потреба и на друг начин ќе се обезбеди утврдување на нивната идентичност. За одземените предмети се издава потврда. Казните не може да се применат кон осомничениот. Во случаите кога има одземено наркотични дроги, психотропни супстанции, прекурсори и други предмети, се уништуваат ако нивниот промет е забранет

²⁷² Чл. 184 од Закон за кривична постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

или ограничен и пред донесувањето на правосилна судска пресуда. Предметите може привремено да се одземат и без наредба од судот доколку постои опасност од одлагање и за кои постојат основи за сомневање дека се предмети на кривично дело. Во случаите кога има спротивставување на одземањето предмети, истите не се одземени при претресот, тоа се наведува во записникот и се известува јавниот обвинител, кој може во рок од 72 часа по извршениот претрес да поднесе барање до судијата во претходна постапка за дополнително одземање на предметите. Доколку лицето кое се претресува изрично се спротивстави на одземањето на предметите, јавниот обвинител во рок од 72 часа од извршениот претрес ќе поднесе барање до судијата на претходната постапка за дополнително одобрување за одземање предмети. Доколку судијата на претходната постапка го одбие барањето на јавниот обвинител, одземените предмети не може да се користат како доказ во кривичната постапка. Привремено одземените предмети веднаш ќе му се вратат на лицето од кое се одземени.

Со судска наредба не може да се одземат:

- Списи и други исправи на државните органи со чие објавување би се повредило чувањето на државна или воена тајна, сè додека надлежниот орган поинаку не одлучи;
- Писмени обраќања на обвинетиот спрема бранителот или други лица, освен ако обвинетиот доброволно не ги предаде;
- Технички снимки што се наоѓаат кај одредени лица, а кои тие ги направиле за факти за кои се ослободени од должноста за сведочење;
- Записи, изводи од регистар и слични исправи кои се наоѓаат кај одредени лица, а кои ги направиле за факти за кои тие во вршењето на своето занимање ги дознале од обвинетиот и
- Записи за факти што ги направиле новинари и нивни уредници во средствата за јавно информирање од изворот за известување и податоците за кои дознале во вршењето на своето занимање и кои се употребени во текот на уредувањето на средствата за јавно информирање, кои се наоѓаат во нивно владение или во редакцијата во која се вработени.

Забраната за одземање предмети не се применува:

- Во однос на бранителот или лицето ослободено од обврската на сведочење,

ако постои основано сомневање дека на обвинетиот му помагале во вршењето на кривичното дело, или му давале помош по извршувањето на кривичното дело, или постапувале како прикривачи, или ако се работи за предмети што мора да се одземат според Кривичниот законик.

Забраната за привремено одземање предмети, исправи и технички снимки не се применува и во однос на кривичните дела сторени на штета на деца и малолетници.

1.1.2.4 Привремено одземање компјутерски податоци

Според законските одредби за привремено одземање на предмети, се врши одземање и на компјутерски податоци. Привременото одземање на компјутерските податоци²⁷³ се однесува и на податоците сочувани во компјутер и слични уреди за автоматска, односно електронска обработка на податоци, уреди кои служат за собирање и пренос на податоци, носители на податоци и претплатничките информации со кои располага давателот на услуги. По писмено барање на јавниот обвинител, овие податоци мора да му се предадат на јавниот обвинител во рокот што тој го определил. Во случај на одбивање на предавањето, ќе се постапи согласно одредбите за одземање на обични предмети. Со решение на судот во претходна постапка, а по барање на јавниот обвинител, може да се одреди заштита и чување на компјутерските податоци додека тоа е потребно, но најдолго 6 месеци. По истекот на овој период податоците ќе се вратат, освен ако не се вклучени во извршување на кривично дело Оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем од членот 251, Компјутерска измама од членот 251-б и Компјутерски фалсификат од членот 379-а, сите од Кривичниот законик, ако не се вклучени во извршување на друго кривично дело со помош на компјутер и ако не служат како доказ за кривично дело. Против решението на судијата на претходната постапка лицето кое го користи компјутерот и лицето кое е давател на услугата имаат право на жалба во рок од 24 часа. За жалбата одлучува советот. Жалбата не го задржува извршувањето на решението.

²⁷³ Чл. 198 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија* бр. 150/10.

1.1.2.5. Привремено одземање писма, телеграми и други пратки

Привремено може да се одземат писма, телеграми и други пратки²⁷⁴ упатени до обвинетиот или оние што тој ги испратил, а кои се наоѓаат кај правните лица во областа на поштенскиот, телеграфскиот и друг сообраќај, ако постојат околности поради кои основано може да се очекува дека тие ќе послужат како доказ во постапката. Наредбата за привремено одземање на пратките ја издава судијата на претходната постапка по предлог на јавниот обвинител. Наредба за привремено одземање на пратки може да издаде и јавниот обвинител ако постои опасност од одлагање, со тоа што оваа наредба мора да биде потврдена од страна на судијата на претходната постапка во рок од 72 часа од привременото одземање на пратките. Доколку наредбата не биде потврдена, тие пратки не можат да се користат како доказ во кривичната постапка.

Наредбата содржи:

- Податоци за лицето на кое се однесува наредбата,
- Начин на извршување на наредбата и време на траење на мерката и
- Правното лице кое треба да ја изврши наредбата.

Преземените мерки може да траат најдолго три месеци, а судијата на претходната постапка по образложен предлог на јавниот обвинител може да го продолжи траењето уште за три месеци, со тоа што преземените мерки ќе се укинат веднаш штом ќе престанат причините за нивно натамошно преземање. Предадените пратки ги отвора јавниот обвинител во присуство на двајца сведоци. При отворањето се внимава да не се оштетат печатите, а обвивките и адресата ќе се зачуваат. За отворањето се составува записник. Ако интересите на постапката дозволуваат, за преземените мерки може да се информира лицето против кое се преземени овие мерки. Ако интересите на постапката дозволуваат, содржината на пратката во целост или делумно може да му се соопшти на лицето на кое му е упатена, а може да му се предаде и пратката или нејзин дел. Ако лицето е отсутно, пратката ќе им се соопшти или ќе им се предаде на некој од неговите роднини, а ако нема роднини, ќе му се врати на испраќачот, доколку тоа не е спротивно на интересите на

²⁷⁴ Чл. 199 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

постапката. Наведените мерки не може да се применуваат на писма, телеграми и други пратки разменети помеѓу обвинетиот и неговиот бранител.

1.1.2.6. Постапување со податоци што се банкарска тајна, имот во банкарски сеф, следење на платен промет и трансакции на сметки и привремено запирање на извршување определени финансиски трансакции

Во согласност со препораките на меѓународните правни акти за борбата против организираниот финансиски криминал и перењето пари, предвидена е нова мерка за обезбедување податоци која се однесува на банкарските податоци и податоци за финансиски средства и богатства на правните и физичките лица за кои постојат основи на сомневања дека се инволвирани во криминал.

Ако постои основано сомневање дека одредено лице на своите банкарски сметки прима, чува, пренесува или на друг начин располага со приноси од казниво дело, а тој принос е важен за истражната постапка на тоа кривично дело или според законот подлежи на присилно одземање, по образложено барање од јавниот обвинител, судот може да издаде решение со кое на банката или на другите финансиски институции ќе им нареди да му достават документација и податоци за банкарските сметки и други финансиски трансакции и работи на тоа лице, како и за лицата за кои основано се верува дека се вклучени во тие финансиски трансакции или работи на осомничениот, ако таквите податоци би можеле да бидат доказ во кривичната постапка. Барањето на јавниот обвинител се однесува за податоци на правно или физичко лице, за сите приноси што ги прима, чува, пренесува или на друг начин располага со нив. Ако лицето чува во банкарски сеф, или на друг начин располага со приноси од казниво дело, а тој принос е важен за истражната постапка на тоа кривично дело или според законот подлежи на присилно одземање, по образложено барање од јавниот обвинител, судот може да издаде решение со кое ќе ѝ наложи на банката да му овозможи на јавниот обвинител пристап до сефот. Во решенијата ќе се определи и рокот во кој банката или другата финансиска институција мора да постапат по нив. Пред почетокот и во текот на истражната постапка одлука по барањето на јавниот обвинител донесува судијата на претходната постапка, а по подигањето на обвинението судот пред кој ќе се одржи претресот. Судијата на претходната постапка одлучува по барањето на јавниот обвинител веднаш, а најдоцна во

рок од 12 часа од приемот на барањето. Ако судијата на претходната постапка не го прифати барањето на јавниот обвинител, без одлагање ќе побара одлука да донесе советот. Советот донесува одлука во рок од 24 часа од приемот на барањето. Ако постојат законски околности по образложен предлог на јавниот обвинител, судијата на претходната постапка може со решение да ѝ наложи на банката или на другата финансиска институција да го следи платниот промет, трансакциите на сметките или други работи на определено лице и редовно да го известува јавниот обвинител за времето определено во решението. По образложен предлог на јавниот обвинител, судот со решение може да им наложи на финансиската институција или на правното лице привремено да го запрат извршувањето на одредена финансиска трансакција или работа, а имотот привремено се одзема. Во итни случаи јавниот обвинител може да ги определи мерките согласно закон и без судска наредба. За преземените мерки јавниот обвинител веднаш го известува судијата на претходната постапка, кој во рок од 72 часа треба да ја издаде наредбата. Во случај судијата на претходната постапка да не издаде наредба, јавниот обвинител ќе ги врати податоците без претходно да ги отвори. Ако се врши привремено одземање на списи или исправи што можат да послужат како доказ, ќе се изврши нивен попис. Ако тоа не е можно, списите ќе се стават во обвивка и ќе се запечатат. Сопственикот на списите или исправите може да стави и свој печат на обвивката. Обвивката ја отвора јавниот обвинител. При прегледувањето на списите или исправите мора да се води сметка нивната содржина да не ја дознаат неовластени лица. За отворањето на обвивката се составува записник. Лицето од кое се одземени списите или исправите ќе се повика да присуствува при отворањето на обвивката. Ако тоа не се јави на поканата или е отсутно, обвивката ќе се отвори, списите или исправите ќе се прегледаат и ќе се попишат во негово отсуство. Ако со овој закон не е поинаку определено, исто ќе се постапи и кај привременото одземање на техничка снимка која може да послужи како доказ²⁷⁵.

1.1.2.7. Привремено одземање имот или предмети заради обезбедување

По барање на јавниот обвинител, судот може во кое било време од постапката да донесе мерка за привремено одземање имот или предмети заради обезбедување, со цел да

²⁷⁵ Чл. 200 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија* бр. 150/10.

се спречи нивното користење, отуѓување или располагање. Барањето на јавниот обвинител содржи:²⁷⁶

- Краток опис на кривичното дело и неговиот законски назив,
- Опис на имотот или предметите што потекнуваат од извршување на кривично дело,
- Податоци за лицето што го поседува тој имот или предмети,
- Докази на кои се засновува сомневањето дека имотот, односно предметите, потекнуваат од кривичното дело и
- причини за веројатноста дека до крајот на кривичната постапка ќе биде особено отежнато или оневозможено одземањето на имотот или предметите.

Пред почетокот и во текот на претходната постапка по барањето на јавниот обвинител одлука донесува судијата на претходната постапка, а по подигањето на обвинението судот пред кој ќе се одржи претресот. Судијата на претходната постапка одлучува по барањето на јавниот обвинител веднаш, а најдоцна во рок од 12 часа од приемот на барањето. Ако судијата на претходната постапка не го прифати барањето на јавниот обвинител, без одлагање ќе побара одлука да донесе советот. Советот донесува одлука во рок од 24 часа од приемот на барањето. Во решението за изрекување на мерките, судот ќе ја означи вредноста и видот на имотот, односно предметот и времето за кое се одзема. Против решението на судијата на претходната постапка со кое се одредени мерките може да се поднесе жалба во рок од 24 часа. За жалбата одлучува советот. Жалбата не го задржува извршувањето на решението. Ако постои опасност од одлагање, правосудната полиција привремено може да одземе имот или предмети, да ги заплени или да преземе други неопходни привремени мерки за да се спречи какво било нивно користење, отуѓување или располагање. За преземените мерки мора веднаш да се информира јавниот обвинител, а преземените мерки мора да бидат одобрени од страна на судијата на претходната постапка во рок од 72 часа од нивното преземање. Доколку судијата на претходната постапка не даде одобрение, преземените мерки ќе се запрат, а привремено одземените имот или предмети веднаш ќе му се вратат на лицето од кое се одземени. Мерките може да траат најдолго до завршување на кривичната постапка пред

²⁷⁶ Чл. 202 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија* бр. 150/10.

првостепениот суд. Ако мерките се определени во претходната постапка, ќе се укинат по службена должност доколку истражната постапка не започне во рок од три месеци од денот на донесување на решението со кое се определени. Пред истекот на роковите, мерките можат да се укинат по службена должност од судот или по барање на јавниот обвинител, односно заинтересираното лице, ако се покаже дека не се потребни или оправдани со оглед на тежината на кривичното дело, имотните прилики на лицето на кое се однесуваат или приликите на лицата кои според закон ова лице е должно да ги издржува и околностите кои укажуваат дека одземањето на имотот или предметите нема да биде оневозможено или особено отежнато до завршување на кривичната постапка. Сите дејствија врз имотот и предметите што се предмет на обезбедување, а кои се преземени по поднесувањето на барањето, се ништовни. Барањето и одлуката за изрекување на мерките без одлагање се доставуваат по електронски пат до сите надлежни органи за евиденција на имотот и предметите чие обезбедување се бара и определува. Предметите што во текот на кривичната постапка се привремено одземени ќе му се вратат на сопственикот, односно држателот ако се запре постапката, а не постојат причини за нивно одземање.

1.1.2.8. Постапување со сомнителни предмети

Ако се најде кај обвинетиот туѓ предмет а не се знае чиј е, органот што ја води постапката ќе го опише тој предмет и описот ќе го објави на таблата на органот на општината на чие подрачје тој живее и на подрачјето на кое е сторено кривичното дело. Во огласот ќе се повика сопственикот да се јави кај органот што ја води постапката во рок од една година од денот на објавувањето на огласот, зашто во спротивно предметот ќе се продаде. Парите добиени од продажбата се внесуваат во Буџетот на Република Македонија. Ако се во прашање предмети од поголема вредност објавувањето може да се изврши и преку дневните весници. Ако предметот е подложен на расипување или неговото чување е врзано со значителни трошоци, тој ќе се продаде според одредбите што важат за извршната постапка, а парите ќе се чуваат како судски депозит. На ист начин се постапува и кога предметот му припаѓа на побегнат или на непознат сторител на кривично дело. Ако во рок од една година не се јави никој за предмет или за пари добиени од продажба на предмет ќе се донесе решение со кое предметот станува државна

сопственост, односно парите ќе се внесат во Буџетот на Република Македонија. Сопственикот на предметот има право преку спор да бара враќање на предметот или на парите добиени од продажба на предметот. Застарувањето на ова право почнува да тече од денот на објавувањето на огласот²⁷⁷.

1.1.2.9. Вештачење

Вештачењето е истражна мерка која се презема по наредба од судот, а по предлог на јавниот обвинител. Ова дејствие се презема во случаите кога е потребно утврдување или оценка на некој важен факт кој е од значење за постапката. Вештачењето го прави стручно лице вештак, а судот го доверува вештачењето на вештак од листата на судски вештаци кои имаат соодветна лиценца за вештачење. Во наредбата се наведуваат околностите или фактите кои треба да се извештачат, односно за одредени факти или состојби треба да се даде стручно мислење и соодветен стручен наод, точно се прецизираат фактите и околностите кои треба да се извештачат, се наведува кој треба да го извештачи. Определени видови вештачења се даваат на вештачење во високообразовни установи, научни установи или стручни установи или на органи на управа кои се опремени со технички средства и помагала и со стручен кадар кој може да ги направи тие вештачења. Ако вешт наод и мислење на орган на државна управа е приложен како доказ од страна на јавниот обвинител, а одбраната го оспорува истиот, може да му предложи на судот да нареди вештачење кое ќе го изврши друга установа или орган. За вештачење по правило се определува еден вештак, а ако се работи за сложен предмет, сложено вештачење, се определуваат двајца или повеќе вештаци или се назначува тим од вештаци. По правило, вештачењата се вршат од вештаци од сопствената држава, но по исклучок може да се определи за вештак лице кое има живеалиште во странство или странска стручна институција, кои според законите на матичната земја ги исполнуваат условите за вршење на вештачење, доколку во Република Македонија не постојат високообразовна установа, научна установа или стручна установа, трговец поединец-вештак или трговско друштво регистрирано за вршење вештачење за определен вид вештачење. Органот што го наредил вештачењето по претходно прибавено мислење од вештакот го определува рокот

²⁷⁷ Чл. 204 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

за вештачењето и за доставата на наодот и мислењето и тој рок може да биде продолжен само по образложено барање на вештакот. Законодавецот предвидува и одредени законски должности за вештакот. Законска обврска на вештакот е да се јави на поканата од судот и да го образложи својот наод и мислење. Тоа се наведува и во наредбата за вештачење. Наредбата за вештачење е со дадени рокови. Рокот определен во наредбата од оправдани причини може да се продолжи. Вештакот е должен до органот што го наредил вештачењето да достави извештај, кој содржи: докази што ги прегледал, извршени тестови, наодот и мислењето до кои дошол и сите други релевантни податоци што вештакот смета дека се потребни за праведна и објективна анализа. Вештакот ќе образложи како дошол до определено мислење. Ако вештакот што е уредно повикан не дојде, а изостанокот не го оправда, или ако одбие да вештачи или ако не постапи во рокот определен во наредбата, може парично да се казни од 500 до 1500 евра во денарска противвредност, а стручната установа од 1000 до 3000 евра во денарска противвредност. Во случај на неоправдан изостанок, вештакот може и присилно да се доведе. Вештакот може да биде и изземен во согласност со закон. Причината за изземање на вештакот постои и во однос на лице кое заедно со обвинетиот или со оштетениот е во работен однос во ист орган или друго правно лице, како и во однос на лице кое е во работен однос кај оштетениот или обвинетиот. За вештак не може да се земе лице кое е испитано како сведок. Кога е дозволена посебна жалба против решението со кое се одбива барањето за изземање на вештакот, жалбата го одлага извршувањето на вештачењето, доколку не постои опасност од одлагање. Законски е дефинирана постапката за вештачење. Со вештачењето раководи органот што го наредил вештачењето. Пред да почне вештачењето ќе се повика вештакот внимателно да го разгледа предметот на вештачењето, точно да наведе сè што ќе забележи и најде, и своето мислење да го изнесе непристрасно и во согласност со правилата на науката или вештината. Тој посебно ќе се предупреди дека давањето лажен исказ претставува кривично дело. Органот пред кој се води постапката му ги покажува на вештакот предметите што ќе ги разгледа, му поставува прашања и по потреба бара објаснување во однос на дадениот наод и мислење. На вештакот може да му се даваат појаснувања, а може да му се дозволи и да ги разгледува списите. Вештакот може да предложи да се прибават докази, предмети и податоци што се од важност за давање наод и мислење. Ако присуствува на увид, реконструкција или на друго истражно

дејствие, вештакот може да предложи да се разјаснат одделни околности или да му се постават одделни прашања на лицето кое се сослушува. Вештакот го разгледува предметот на вештачење во присуство на органот што ја води постапката и во присуство на записничарот, освен ако за вештачењето се потребни долготрајни испитувања или ако испитувањата се вршат во установи или во орган на државна управа или поради причини на моралот. Ако за целите на вештачењето е потребно да се изврши анализа на некоја материја, на вештакот ќе му се стави на располагање само дел од таа материја, доколку тоа е можно, а остатокот ќе се обезбеди во потребното количество за случај на дополнителни анализи.

Од вештачењето се составува записник. Во записникот за вештачењето или во писмениот наод и мислењето ќе се назначи кој го извршил вештачењето, број на лиценцата на вештакот и областа за која му е издадена лиценцата. По завршеното вештачење, органот кој го наредил вештачењето ќе ги извести странките и бранителот доколку тие не присуствувале, дека вештачењето е извршено и дека записникот за вештачењето, односно писмениот наод и мислење можат да ги разгледаат. Ако вештачењето се доверува на високообразовна установа, научна установа или стручна установа или на трговско друштво регистрирано за вршење вештачење или на орган на државна управа, органот што ја води постапката ќе предупреди дека при давањето наод и мислење не може да учествува лице за кое постојат причини за изземање од вештачење предвидени во овој закон, како и на последиците од давање лажен исказ. На субјектите ќе им се стави на располагање материјалот потребен за вештачењето, а, ако е потребно, ќе се постапи во согласност со закон. Субјектите го доставуваат писмениот наод и мислење потпишан од лицата кои го извршиле вештачењето. Органот пред кој се води постапката може да бара од субјектите објаснување во однос на дадениот наод и мислење. Ако наодот или мислењето се нејасни, нецелосни или се во противречност сами со себе по наредба на органот што ја води постапката, вештачењето може да се врати на истите вештаци заради отстранување на утврдените недостатоци.

Современото општество се карактеризира со интензивен научно-технолошки развој поради што е неопходно да се прошири полето на потребата од вештачење како специфично процесно дејство и со дејноста на посебните стручни лица и вештаци во преткривичната и кривичната постапка. Самата практика покажува дека кај откривањето и

утврдувањето на спорните факти, вештачењето се користи во 80% од случаите на економски криминалитет, додека, според бројноста, е мерка која е веднаш по изјавата на сведоците²⁷⁸.

Вештачењето на документација, најчесто, се одредува поради следните причини²⁷⁹:

- Кога постои сомневање во автентичноста на потписот или ракописот;
- Кога постои сомневање дека во документите е вршена одредена измена или документот е направен од делови на два или повеќе документи (фотокопирање - фотомонтажа);
- Кога постои сомневање во поглед на староста на документот;
- Кога е потребно да се реконструира делумно уништен документ (искинат, запален или документ со пречкртан дел од текстот);
- Кога е потребно да се идентификува апарат за фотокопирање со кој е копиран одреден документ;
- Кога е потребно да се идентификува машина за пишување или компјутерски печатач на кој е отпечатен одреден документ и
- Кога е потребно да се утврди автентичност на микрофилмувани документи.

1.1.2.10.Именување технички советници

Со новиот Закон за кривичната постапка, покрај ангажирањето на вештаци и примената на истражното дејствие, вештачење е и именувањето на технички советници²⁸⁰. Јавниот обвинител, како и обвинетиот и неговиот бранител имаат право да именуваат технички советници по правило од регистарот на вештаци, чиј број не може да биде поголем од двајца со цел да им помогнат во собирањето на податоци за стручни прашања или оспорување на вештачењето. По барање на странките, техничките советници можат да присуствуваат при вештачењето и на вештите лица да им даваат предлози или ставаат забелешки во однос на вештачењето, кои се внесуваат во извештајот. Ако техничките

²⁷⁸ Миле Крцкоски, „Вештачење во кривичната постапка“, *Југословенска ревија за криминологија и кривично право*, бр. 3-4 (1980).стр 400.

²⁷⁹ Бановиќ, Б., *оп. цит.*, стр. 277. (1)

²⁸⁰ Чл. 244 - 245 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија* бр. 150/10.

советници се именувани по завршеното вештачење, можат да ги разгледаат наодот и мислењето или да побараат од органот што ја води постапката да бидат овластени да го прегледаат лицето или разгледаат предметот или местото што се предмет на вештачење.

1.1.2.10. Снимање на истражните дејства

Изведувањето на истражните или други дејствија се снима со уреди за визуелно-тонско снимање кога е пропишано со овој закон. Органот што го спроведува дејствието претходно ќе го извести за тоа лицето кое се испитува. Снимката мора да ги содржи податоците - називот на државниот орган пред кој се врши дејствието, местото каде што се врши дејствието, денот и часот кога дејствието е започнато и завршено, имињата и презимињата на присутните лица и во кое својство присуствуваат, како и назначување на кривичниот предмет според кој се презема дејствието, податоците потребни за идентификација на лицето чија изјава се снима и податокот во кое својство тоа лице ја дава изјавата. Кога се снимаат изјави на повеќе лица, мора да се обезбеди од снимката јасно да може да се распознае кој ја дал изјавата. Во записникот за истражното дејствие ќе се внесе дека е извршено снимање, кој го извршил снимањето, дека лицето кое се сослушува претходно е известно за снимањето, дали снимката е репродуцирана и каде се чува, ако не е приложена кон списите на предметот. Кога со Законот за кривичната постапка поинаку не е определено, органот што го спроведува истражното дејствие може да определи снимката во целост или делумно да се препише и да ѝ се предаде на странката, по нејзино барање. Преписот ќе се прегледа и ќе се завери со потпис од лицето кое го спровело дејствието и ќе се приклучи кон записникот за преземање на истражното дејствие. Снимката е направена сè додека се чуваат и списите во предметот. Снимките направени не може јавно да се прикажуваат без писмено одобрение на странките и учесниците во истражното дејствие.

1.2. Современи методи, мерки и дејства (посебните истражни мерки)

Заради успешно водење на борбата против новите облици на криминал и обезбедување адекватен одговор на организираниот криминал што не ретко ги преминува националните граници на државите и претставува опасност како за националната така и меѓународната безбедност, но и заради хармонизација на македонското со европското законодавство, со измените на Законот за кривичната постапка од 2004 година во Република Македонија се воведени посебните истражни мерки. Економско-финансискиот криминалитет несомнено претставува закана за финансиската безбедност и за стабилноста на економиите, а современите облици во кои се појавува заедно со традиционалните криминални активности, кои ги вршат организирани криминални групи, многу често се манифестираат во две или повеќе држави. Појавата и експанзијата на компјутерскиот криминал, перењето пари, финансирањето тероризам се криминални појави за чие сузбивање меѓународната заедница и стручните меѓународни тела се согласни дека единствено може и треба да се сузбиваат со примена на современи мерки и дејства. Посебните истражни мерки се содржани во повеќе меѓународни документи од дефинирањето на мерките до одредени упатства за нивна примена и остречување за нивна примена во однос на обезбедување релевантен докажен материјал против сторителите кои не можат да се обезбедат на друг начин, односно со примена на традиционалните оперативно-тактички мерки и истражните дејства кои се во надлежност на органите на прогон. Заради обезбедување докази и податоци неопходни за водење на кривичната постапка кои на друг начин не можат да се обезбедат или нивното обезбедување би било многу тешко, за кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку четири години и за кривични дела за кои е пропишана казна затвор до пет години за кои постои основано сомнение дека се извршени од страна на организирана група, банда или друго злосторничко здружение, како и за таксативно наброени кривични дела, може да се нареди преземање посебни истражни мерки.

Најпрво се воведени 8 посебни истражни мерки, и тоа:²⁸¹

1. Следење на комуникации и влез во дом и други простории или во превозни средства заради создавање на услови за следење на комуникации, под услови и постапка утврдени со закон;
2. Увид и пребарување во компјутерски систем, одземање на компјутерски систем или дел од него или базата за складирање на компјутерски податоци;
3. Тајно набљудување, следење и визуелно-тонско снимање на лица и предмети со технички средства;
4. Привиден (симулиран) откуп на предмети, како и привидно (симулирано) давање поткуп и привидно (симулирано) примање поткуп;
5. Контролирана испорака и превоз на лица и предмети;
6. Користење на лица со прикриен идентитет за следење и собирање на информации или податоци;
7. Отворање привидна (симулирана) банкарска сметка, на која може да се вложуваат средства што потекнуваат од сторено кривично дело и
8. Регистрирање на привидни (симулирани) правни лица или користење на постојни правни лица заради собирање на податоци.

Подоцна новиот Закон за кривичната постапка во однос на посебните истражни мерки воведува уште 4 посебни истражни мерки, така што вкупно се 12²⁸².

Посебните истражни мерки се препорачуваат за обезбедување докази кои не е можно да се обезбедат со традиционалните, класичните мерки и дејства во надлежност на органите на прогон. Преземањето на посебните истражни мерки набројани подолу е законски дозволено кога е веројатно дека ќе се обезбедат податоци и докази неопходни за водење на кривичната постапка, кои на друг начин не можат да се обезбедат.

Може да се преземат следниве посебни истражни мерки:

1. Следење и снимање на телефонските и другите електронски комуникации во постапка утврдена со посебен закон;

²⁸¹ Чл. 146 од Законот за кривична постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 15/05*.

²⁸² Чл. 252 – 264 од Законот за кривична постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10*.

2. Следење и снимање во дом, затворен или заграден простор што му припаѓа на тој дом или деловен простор означен како приватен или во возило и влез во тие простории заради создавање на услови за следење на комуникации;
3. Тајно следење и снимање на лица и предмети со технички средства надвор од домот или деловен простор означен како приватен;
4. Таен увид и пребарување во компјутерски систем;
5. Автоматско, или на друг начин, пребарување и споредување на личните податоци;
6. Увид во остварени телефонски и други електронски комуникации;
7. Симулиран откуп на предмети;
8. Симулирано давање и примање поткуп;
9. Контролирана испорака и превоз на лица и предмети;
10. Користење на лица со прикриен идентитет за следење и собирање на информации или податоци;
11. Отворање симулирана банкарска сметка и
12. Симулирано регистрирање на правни лица или користење на постојни правни лица за собирање на податоци.

Во случај кога не се располага со сознание за идентитетот на сторителот на кривичното дело, посебните истражни мерки може да се определат и спрема предметот на кривичното дело. Посебните истражни мерки може да се определат кога постојат основи на сомневање за кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку четири години, кои се подготвуваат, се во тек на извршување или се извршени од страна на организирана криминална група, банда или друго злосторничко здружение, за таксативно наброени кривични дела во Законот за кривичната постапка, при што е наведена листа на кривични дела, во кои спаѓаат следните економско-финансиски кривични дела: оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем, перење пари и други приноси од казниво дело, криумчарење, царинска измама, злоупотреба на службена положба и овластување, проневера во службата, измама во службата, послужување во службата, примање на поткуп, давање на поткуп, противзаконито посредување, незаконито влијание врз сведоци, злосторничко здружување, сите се дела предвидени со Кривичниот законик на Република Македонија.

Членот 254 од Законот за кривичната постапка забранува поттикнување на извршување на кривично дело со преземањето на посебните истражни мерки, а против лицето кое ги презема посебните истражни мерки нема да се преземе кривично гонење за дејствијата што претставуваат помагање за кривично дело, а се сторени заради обезбедување на податоци и докази за успешно водење на кривичната постапка. За лицата против кои може да се определат посебни истражни мерки согласно закон треба да се издаде наредба, а наредбата може да се однесува на лице кое²⁸³:

- Сторило кривично дело,
- Презема дејствие на извршување на кривично дело,
- Подготвува извршување на кривично дело, кога подготвувањето е казниво според одредбите на Кривичниот законик.

Наредбата може да се однесува и спрема лице кое прима или проследува пратки од осомничениот или осомничениот користи негово комуникациско средство. Доколку при примената на мерката бидат следени и снимени комуникации на лица кое не се опфатени со наредбата, јавниот обвинител е должен да ги издвои и да го извести судијата на претходната постапка. По предлог на јавниот обвинител, судијата на претходната постапка може да нареди од целосната документација од примената на мерката да се издвојат само делови што се однесуваат на кривичното дело за кое е издадена наредбата. Посебните истражни мерки се наредуваат по образложено барање на јавниот обвинител, а ги определува судијата на претходната постапка со писмена наредба, а за одредени ситуации определени со закон ги определува јавниот обвинител со писмена наредба.

Во согласност со член 257 од ЗКП, наредбата со која се определува една или повеќе посебни истражни мерки содржи:

- Законски назив на кривичното дело,
- Лицето или предметите врз кои ќе се применат мерките,
- Техничките средства кои ќе се применат,
- Обемот и местото на спроведување на мерките,
- Сознанијата и доказите врз основа на кои се засноваат основите на сомневање и образложение за причините поради кои податоците или доказите не можат да се соберат на друг начин,

²⁸³ Член 255 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

- Органот што треба да ја спроведе наредбата и
- Времетраењето на мерката.

Наредбата за следење и снимање на комуникациите треба да ги содржи и видот на телекомуникацискиот систем, телефонскиот број или друг податок за идентификација на телекомуникацискиот приклучок.

Посебните истражни мерки ги наредува судија во претходна постапка или јавен обвинител, а ги спроведува јавниот обвинител или правосудната полиција под контрола на јавниот обвинител. Во текот и по спроведување на мерките, Правосудната полиција изготвува посебен извештај кој го доставува до јавниот обвинител²⁸⁴. Во извештајот се наведени:

- Времето на почеток и завршување на мерката;
- Бројот и идентитетот на лицата опфатени со мерката и
- Краток опис за текот и резултатите од примената на мерката.

Целокупната документација на техничкиот запис се доставува до јавниот обвинител, во прилог на посебниот извештај. Јавниот обвинител посебниот извештај и целокупната документација ги доставува до судијата на претходната постапка.

Податоците, известувањата, документите и предметите прибавени со примена на посебните истражни мерки може да се користат како доказ во кривичната постапка. Изјавите добиени со примена на посебните истражни мерки од лица што во согласност со овој закон се ослободени од обврската за сведочење не може да се користат како доказ. Лицата што учествувале во спроведувањето на мерките може да се испитаат како заштитени сведоци под законски определени услови. Идентитетот на лицата кои учествувале во спроведувањето на мерките претставува службена тајна. Ако при примената на мерката не е постапено во согласност со законските одредби, врз добиените податоци не може да се заснова судската одлука.

Времетраењето на примената на посебните истражни мерки е регулирано во член 260 од ЗКП и тие може да траат најдолго четири месеци. Продолжување на мерките може да биде најдолго за уште четири месеци, тоа може да го одобри судијата на претходната постапка, а по образложено писмено барање на јавниот обвинител. За кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку четири години за кои постои основано

²⁸⁴ Член 259 од Закон за кривична постапка, *Сл. весник на Република Македонија* бр. 150/10.

сомневање дека се извршени од страна на организирана група, банда или друго злосторничко здружение, судијата на претходната постапка може да го продолжи рокот за уште најдолго шест месеци, по писмено барање на јавниот обвинител, а врз основа на процена на корисноста од собраните податоци со примена на мерката и врз разумно очекување дека со мерката и натаму може да се добијат податоци од интерес за постапката. Мерките можат да се продолжат до остварување на целта за која е определена мерката, а најдоцна до завршување на истрагата. Против решението на судијата со кое не се одобрува продолжување на времетраењето на мерката, по жалба на јавниот обвинител во рок од 24 часа одлучува советот на судот.

Кога се исполнети целите за кои е наредено преземање посебна истражна мерка, се известува органот кој ја издал наредбата за донесување наредба за престанување на примената на посебната истражна мерка. Ако јавниот обвинител се откаже од кривично гонење или ако собраните податоци со посебните истражни мерки немаат значење за водење на постапката, ќе се уништат под надзор на судијата, а за тоа јавниот обвинител ќе изготви записник. По прекинување на посебните истражни мерки, ако тоа не штети на постапката, по барање на засегнатото лице, јавниот обвинител ќе му ја достави писмената наредба. Засегнатото лице барањето може да го достави и до судот²⁸⁵.

Наредбата за примена на посебните истражни мерки може и да се прошири. Ако при спроведувањето на мерката се добијат податоци за кривично дело кое не е опфатено со наредбата, мерката ќе продолжи само доколку станува збор за кривично дело предвидено со листата за кои се применуваат овие мерки, така собраните податоци може да се користат како доказ во кривичната постапка. Лице кое на кој и да било начин дознае податоци што се однесуваат или произлегуваат од примената на посебните истражни мерки е должно да ги чува како службена тајна.

Првата мерка **следење и снимање на телефонските и другите електронски комуникации** е регулирана со Законот за следење на комуникациите и Законот за кривичната постапка. Нејзиното извршување мора да биде на начин и во постапка со која не се загрозуваат човековите слободи и права. Користењето на оваа мерка го проучува Николоска и потенцира дека оваа мерка се користи со цел утврдување на контактите, најпрво, на некои или едно осомничено лице, а потоа, секако, со наредба, може да се

²⁸⁵ Член 261 и 262 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10*.

проширува и над други лица за кои постојат информации за инволвираност во криминалната ситуација, со цел следење на нивните разговори и прибирање на податоци и информации за планирање на оперативна активност за обезбедување на докази за конкретна криминална активност. Оваа мерка се спроведува подолг временски период и постојано се анализираат разговорите на прислушуваните лица, а ако постои разговор преку шифри, анализа и дешифрирање на нивните разговори²⁸⁶.

Втората мерка е следење и снимање во дом, затворен или заграден простор што му припаѓа на тој дом или деловен простор означен како приватен или во возило и влез во тие простории поради создавање на услови за следење на комуникации. Ова е сложена мерка која се состои во примена на тактика за поставување на технички средства за снимање во дом или деловни простории кои се третираат како приватни поради снимање одредени дејства од страна на лица кои се среќаваат или договараат во тие простории. Во врска со тактиките што се користат за спроведување на мерката, Николоска потенцира дека „тоа е доста чувствителна работа, најчесто се инсталираат минимизирани технички средства за снимање кои се поставуваат на места од каде ќе биде опфатено целосно снимање, но и добро испланирано место за да не бидат откриени поставените технички средства. Најчесто се користат позиции на рамки од уметнички слики, големи цвеќиња, мебел кој е висок за секојдневен дофат со раце и др.“²⁸⁷. Оваа мерка не смее да се насочи само спрема осомничениот и да се спроведе само во домот на осомничениот. Мерката е дозволено да се примени и во дом на други лица доколку постои основано сомневање дека таму престојува осомничениот. Снимањето ќе се прекине ако за време на снимањето постојат показатели дека ќе се пресретнат искази што спаѓаат во основната сфера на приватниот и семејниот живот. Документацијата за таквите искази треба веднаш да се уништи²⁸⁸.

Третата мерка е тајно следење и снимање на лица и предмети со технички средства надвор од домот или деловен простор означен како приватен. Тајното следење се врши од страна на технички опремени возила кои ја применуваат тактиката на тајно следење и набљудување, со таа разлика што во тие возила има техника на следење и

²⁸⁶ Николоска С., *оп. цит.*, стр. 359. (7)

²⁸⁷ Ибид, 359.

²⁸⁸ Чл. 268 од Законот за кривична постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

снимање на објектот предмет на следење и се разликува од класичното физичко следење на лице „објект“²⁸⁹.

Четвртата мерка е **таен увид и пребарување во компјутерски систем.**

Петата мерка **автоматско, или на друг начин, пребарување и споредување на личните податоци** се однесува на пребарување и анализа на личните податоци и нивното споредување заради идентификување на физичките лица, утврдување на нивните карактеристики од аспект на тоа каде се вработени, која е нивната улога во одредена криминална мрежа, дали поврзаноста произлегува од работното место, функцијата и сл. Потоа, се прибираат и анализираат податоци од базите на податоци на државните органи кои тие ги водат како евиденции по службена должност, а се однесуваат на основачи на правни лица, поседување на хартии од вредност или акции во одредени правни лица, податоци за даночните обврзници како на пример уплатен данок, поднесени барања за поврат на данок итн., како и други податоци кои се релевантни за процесот на истражување на организирана криминална мрежа каде има и елементи на економско-финансиски криминал. Николоска прави термиолошка разлика помеѓу поимот компјутерско или автоматско пребарување и споредување на податоци, аргументирајќи дека пребарувањето се состои во согледување и анализа на податоци кои се содржани во одредени бази на податоци, со цел во нив да се пронајдат информации кои на прв поглед не се видливи, а се однесуваат на одредено лице, работа или процес. На овој начин, дефинираното автоматско пребарување, во најголем дел, е содржано во техниката на пронаоѓање на податоци - data mining²⁹⁰.

Автоматско или на друг начин пребарување и споредување на личните податоци на граѓаните се состои во автоматско или на друг начин пребарување и споредување на збирките на лични податоци на лица и на други податоци кои непосредно се поврзани со нив и нивното споредување со определени карактеристики на лицето за кое основано се претпоставува дека е во врска со кривичното дело, со цел да се исклучат лицата кои не се осомничени или да се утврдат лицата кои ги поседуваат карактеристиките што се потребни за истрагата²⁹¹. Правните и физичките лица што вршат обработка на лични податоци се должни да овозможат непречено извршување на наредбата за примена на

²⁸⁹ Ибид, 359 – 360.

²⁹⁰ Ибид, 360.

²⁹¹ Чл. 265 - 266 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

наведената мерка. За целите на оваа мерка, правните и физичките лица се должни да ги направат достапни личните податоци што се бараат и да им ги предадат на надлежните органи. Ако во рок од 15 месеци по завршување на спроведување на оваа мерка не се поведе кривична постапка, сите собрани лични податоци се бришат или се уништуваат под надзор на судијата на претходна постапка, јавниот обвинител и претставникот на Дирекција за заштита на личните податоци, за што јавниот обвинител ќе состави записник.

Шестата мерка е **увид во остварени телефонски и други електронски комуникации**, и таа овозможува да се анализираат контактите на осомничените лица со други лица и преку оваа анализа да се дојде до други инволвирани во кривичното дело. Посебно внимание при анализата треба да се посвети на времето, местото на остварените контакти, најчесто преку мобилна телефонија. Но Николоска потенцира дека „со развојот на компјутерските системи комуникацијата сè повеќе се врши и преку електронска пошта, се контролираат контактите и содржината на испратените пораки или писма“²⁹².

Седмата мерка **симулиран откуп на предмети** е мерка која се однесува само на симулиран откуп на предмети. Тоа се најчесто предмети кои потекнуваат од кривично дело или нивната трговија е забранета. Симулираниот откуп најчесто е режиран откуп со „претходно обележани пари“ или трансакција која треба да се следи (веднаш блокира), најчесто тајниот полициски извидувач се јавува на лице „симулатор“, кое купува стоки чија продажба е незаконска, а потоа се расветлува криминалот, односно се разоткрива криминалната работа на сторителите кои продаваат забранети стоки или стоки кои потекнуваат од кривично дело²⁹³.

Осмата мерка **симулирано давање и примање поткуп** е мерка која се користи во случаите на расветлување на кривично дело каде сторителот или сторителите претходно договараат одредена сума на пари за поткуп, а го договараат и начинот и местото на давање и примање на поткуп. Парите за поткуп претходно се обработуваат (се сликаат или се фотокопираат), а во комбинација се користи и тајно следење на комуникации и тајно следење на лица и деловни или други простории, возила и сл.²⁹⁴.

²⁹² Николоска С., *оп. цит.*, стр. 361. (7)

²⁹³ Ибид, 361.

²⁹⁴ Ибид, 361.

Деветтата мерка **контролирана испорака (controlled delivery) и превоз на лица и предмети** претставува мерка која се применува кај повеќе економско-финансиски кривични дела, но најчеста е примената кај криумчарењето, царинските измами и злоупотребата на службената положба и овластување на службени лица инволвирани во претходно наведените, но и злоупотреби поврзани со недозволена трговија на забранети стоки, како што е трговијата со дрога, со оружје и сл. Со оваа мерка се добиваат информации за инволвираните лица во криминалната ситуација или криминалниот синџир. Содржински, контролираната испорака и превозот на лица и предмети се состои во тајно надгледување и следење од страна на органите со полициски овластувања (Полицијата или Царината), на превозот на одредени стоки и предмети чиј промет е забранет или ограничен или кои потекнуваат од друго кривично дело, превоз на лица - предмет на криумчарење мигранти или кои било други сомнителни или незаконски пратки кои илегално се превезуваат, се следат низ целата маршрута со цел да се откријат сите инволвирани, а посебно службените лица кои ја „пропуштаат законската контрола на превозни средства, патници и багаж“ или површно ја вршат, со цел непречен транспорт до целната дестинација (Маринковиќ 2010)²⁹⁵.

Десеттата мерка **користење на лица со прикриен идентитет за следење и собирање на информации или податоци** претставува метод на инфилтрација на лица со прикриен идентитет кои ѝ се познати и работат по налог на полицијата во криминалната средина или во самата организирана криминална група. Лицата со прикриен идентитет се користат како значајна алатка за откривање и расветлување на економскиот криминалитет. Тие имаат променет идентитет, односно лични документи издадени од надлежна институција со т.н. легендирани податоци (различни од нивните вистински лични податоци). Овие лица добиваат јасни насоки за постапување и информации кои им се потребни да се вклопат во средината во која треба да дејствуваат. Според нашите закони, лицето со прикриен идентитет не смее да се вклучи во вршење кривични дела или се вклучува до одреден степен, но со претходно добро испланирани активности. Лицата со прикриен идентитет се припадници на правосудната полиција или исклучиво други лица кои со одобрение од јавниот обвинител вршат истрага под прикриен или променет

²⁹⁵ Николоска С., оп. цит. , стр. 361- 362 и Дарко Маринковиќ, *Сузбијање организовано криминало - специјалне истражне методе* (Нови Сад: Прометеј, 2010). стр. 556.

идентитет. За потребите на лицата за истрага со прикриен идентитет може да се изготвуваат, менуваат и користат лични и други документи и исправи. Лицата имаат право со променетиот идентитет да учествуваат во правниот промет. Надлежните државни органи и други правни лица се должни да овозможат да се изготват документите. Вработените во државните органи и правни лица се должни да ги чуваат како класифицирана информација сите податоци и информации во врска со изготвување на документите. Идентитетот на лицата кои ја спроведуваат оваа мерка се чува во тајност поради заштита на нивниот живот, физичкиот интегритет на нив и нивните блиски лица²⁹⁶.

Единаесетата мерка **отворање симулирана банкарска сметка** е посебен метод кој се користи при откривање на криминалот со елементи на перење пари, каде одредени лица се инволвираат во криминалот само за пласирање на пари во банки, односно внесување на готовина преку нивни банкарски сметки²⁹⁷.

Дванаесеттата мерка е **симулирано регистрирање на правни лица или користење на постојни правни лица за собирање на податоци**. Со оваа мерка се влегува во синцирот на правни лица кои се инволвирани во нелегална трговија или правни лица кои се подготвувачи на фалсификувана документација и се јавуваат во улога на сторители на криминал со елементи на даночно затајување, ова е класичен начин на организирање и криминално функционирање на „даночните пирамиди“²⁹⁸.

Јавниот обвинител на Република Македонија еднаш годишно доставува извештај за посебните истражни мерки до Собранието на Република Македонија што се побарани во претходната календарска година. Во извештајот треба да се наведе:²⁹⁹

- Бројот на постапките во кои се наредени посебни истражни мерки согласно закон;
- Кривичните дела што служеле како повод за поведување на посебните истражни мерки;
- Дали постапката е поврзана со гонење на организиран криминал;

²⁹⁶ Чл. 269 - 270 од Законот за кривична постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

²⁹⁷ Ибид, 363.

²⁹⁸ Ибид, 363.

²⁹⁹ Чл. 271 од Законот за кривичната постапка, *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

- Бројот на набљудувани објекти и бројот на набљудувани лица за секоја постапка според обвинети и необвинети лица;
- Времетраење на посебната истражна мерка;
- Дали од следењето произлегле резултати што се релевантни за постапката или постои веројатност дека можат да бидат релевантни за постапката;
- Ако од следењето не произлегле релевантни резултати, кои се причините за тоа, диференцирано, според техничките причини и други причини и
- Трошоците кои произлегуваат од примената на посебната истражна мерка.

1.3. Оперативни комбинации

Оперативните комбинации за истражување на економскиот криминалитет може да бидат прости и сложени³⁰⁰. Прости се оние комбинации кога се презема само една серија на мерки и дејствија. Николоска го разработува поставувањето на формулата за примена на прости и сложени оперативни комбинации на следниот начин (Николоска, Економска криминалистика 2015): ПОК – проста оперативна комбинација, СОК – сложена оперативна комбинација, ОТМ – оперативно-тактички мерки, ИД – истражни дејства, ПИМ – посебни истражни мерки.

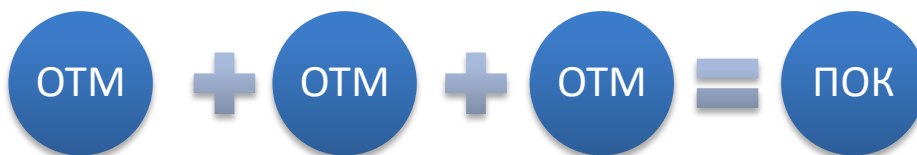
Криминалистичкото истражување на економските кривични дела во зависност од нивната сложеност во самиот процес од откривање до обезбедување доказен материјал може да биде само со примена на прости оперативни комбинации како што се примена на оперативен разговор во комбинација со утврдување идентитет на лице и увид во деловна документација. Увидот во деловна документација во согласност со закон се врши во присуство на службено лице, така што е неопходно при самиот увид во документацијата, службеното лице да биде распрашано и на одредени околности или податоци што се содржани во документацијата која се анализира. За овој криминалитет во зависност од потребите и од одлуката на јавниот обвинител сè почесто се применува и вештачењето како истражно дејство, и тоа економско-финансиско вештачење, сметководствено вештачење, вештачење на ракопис или потпис (графолошко вештачење), така што се применуваат и сложените комбинации. Во денешно време на компјутеризација сè почеста

³⁰⁰ Светлана Николоска, *Економска криминалистика*, стр. 365. (Скопје: Ван Гог, 2015).

е примената и на обезбедување компјутерски податоци, обезбедување банкарски податоци и други мерки во зависност од самата криминална ситуација и од анализите што ги прави правосудната полиција во соработка со јавниот обвинител.

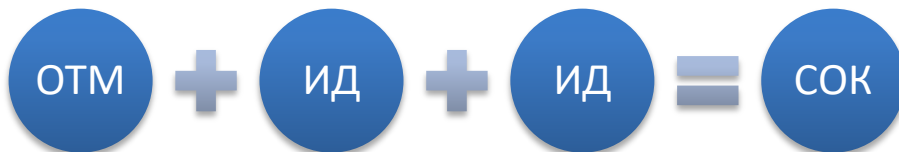
Во време на примената на новиот концепт на водење на предистражната постапка под раководство на јавниот обвинител, тимот од јавен обвинител кој го води случајот и оперативните инспектори од правосудната полиција врз основа на степенот на сомненија и тешкотиите во однос на обезбедување релевантен доказен материјал се одлучуваат и на преземање посебни истражни мерки кои претставуваат новитет во криминалистичката практика, но веќе со нивната примена се гледаат и првичните резултати што се согледуваат од анализираните криминални случаи на македонските органи на прогон (анализа на случаи дадени во делот на емпириско истражување).

Графикон 6: Графички приказ на проста оперативна комбинација

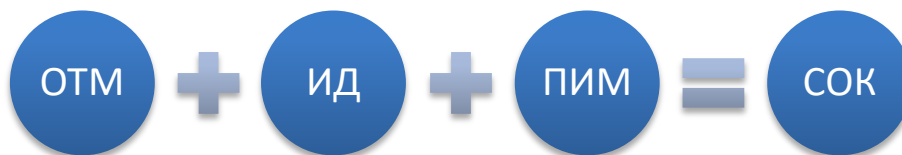
ПОК = ОТМ + ОТМ + ОТМ (или расчленето ПОК = Прибирање на известувања од граѓани + Увид во деловна документација + Преглед на превозни средства и багаж)

Графикон 7: Графички приказ на сложена оперативна комбинација 1

СОК = ОТМ + ИД + ИД (или расчленето СОК = Прибирање на известување од граѓани + Увид во деловна документација + Вештачење на документација)

Графикон 8: Графички приказ на сложена оперативна комбинација 2

СОК = ОТМ + ИД + ПИМ (или расчленето СОК = Увид во деловна документација + Вештачење + Користење на лица со прикриен идентитет за следење и собирање на информации или податоци).

Институциите надлежни за спроведување на законот, во зависност од комплексноста на кривичното дело и достапноста на доказите што треба да се обезбедат за негово докажување, ги користат сите методи и овластувања кои позитивните прописи им ги ставаат на располагање. Анализирајќи ги податоците од Министерството за внатрешни работи за период од 2008 до 2013 година, се доаѓа до податоците за примената на посебните истражни мерки во докажувањето на кривичните дела. Податоците покажуваат дека посебни истражни мерки се применувани во согласност со законот, а најчесто користена посебна истражна мерка била мерката Тајно набљудување, следење и снимање на лица и предмети со технички средства надвор од домот и други простории.

Табела 4: Меѓународната соработка при примена на посебни истражни мерки³⁰¹

Меѓународна соработка	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Случаи	2	3	/	1	1	3
Криминални групи	/	1	/		1	3
Соработка преку	СЕЛЕК	СЕЛЕК	/	СОКА	ЕВРОПОЛ	СЕЛЕК БЕСА
Држава	Унгарија, Германија, САД	Косово, Кипар, Словенија	/	Велика Британија	Србија,	Бугарија, Албанија
Примена на ПИМ	/	/	/	/	ПИМ (Р.Македонија и Р.Србија)	ПИМ (Р.Македонија и Р.Бугарија)

Во периодот што е предмет на анализа реализирани се повеќе карактеристични случаи со меѓународен карактер од страна на Секторот за финансиски криминал при Министерството за внатрешни работи на Република Македонија во кои најчесто се користат различни сложени оперативни комбинации и методи, вклучително и посебни истражни мерки.

Во 2009 година со користење на сложена оперативна комбинација, која вклучува оперативно-тактички мерки, истражни дејства и посебни истражни мерки заради сузбивање на криминалната група на Бајруш Сејдији, остварена е соработка со косовската полиција за проверки на косовско правно лице „Шала Компани“ од Пеќ. Имено, преку примена на комбинација од повеќе оперативно-тактички мерки, истражни дејства и анализа на документација за периодот март - јули 2006 година кога се преземани активности од страна на Бајруш Сејдији за откуп на 55,95% од акциониот капитал на ТКК,

³⁰¹ Годишни извештаи за работа на Министерството за внатрешни работи, достапни на www.mvr.gov.mk

утврдено е дека биле донесени неколку одлуки за продажба на акции издадени од Тутунска банка, а сопственост на ТКК и по нивната продажба на берзата, паричните средства (во износ од околу 3 мил. евра) се одлеале кон Шала-Пеќ, Косово за плаќање фиктивен откуп на тутун.

Во 2012, во соработка со полициските служби на Србија и во координација на ЕВРОПОЛ, реализиран е случај на фалсификување пари, при што сузбиена е петчлена криминална група која во текот на 2010 година набавувала и пуштала во промет фалсификувани банкноти–евра кои ги набавувале од НН лица од Р. Бугарија и за 30% од номиналната вредноста и ги продавале на криминални групи и поединци во земјава и во странство, а дел ги пуштале во оптек во Република Македонија. Во текот на 2010 година во Република Македонија пуштиле во оптек фалсификувани евра во различни апоени, при што се стекнале со противправна имотна корист во износ од 71.205,00 денари. Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал при Министерството за внатрешни работи на Република Македонија (ОСОСК) за сузбивање на оваа криминална група водеше криминалистичка обработка под псевдоним „Динар“ и во рамките на истражните дејства во координација на двете служби беа применувани сложени оперативни комбинации кои вклучуваат и примена на посебни истражни мерки во двете држави истовремено, со користење прикриен агент од Република Србија.

Во 2013 година, во соработка со полицијата на Република Бугарија и посредство на центарот СЕЛЕК во Букурешт, сузбиена е меѓународна шестчлена криминална група, составена од пет македонски и еден бугарски државјанин, која делувала во период од 2012 до 2013 година, при што вршела набавка и пуштање во оптек на фалсификувани евра како и изготвување и продажба на фалсификувани исправи (бугарски лични карти и возачки дозволи, македонски уверенија за неосудуваност, лекарски уверенија и др.) и на тој начин се стекнале со противправна имотна корист во вкупен износ од 2.010.000,00 денари. ОСОСК за сузбивање на оваа криминална група водеше криминалистичка обработка под псевдоним „Студент“ и во рамките на истражните дејства во координација на двете полициски служби во рамките на сложените оперативни комбинации беше користен сет од истражни дејства и оперативно-тактички мерки, а примената на посебни истражни мерки се одвиваше во двете држави истовремено.

2.МЕТОДИ НА ФИНАНСИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ

Финансиските истраги се постапки што се спроведуваат паралелно со кривичната истрага и имаат за цел да се откријат приходите од криминал, да се идентификува имотот што може да биде конфискуван и привремено да се обезбеди (заплени) имотот на осомничениот со цел да се овозможи идната конфискација.

Целта на мерките за препознавање на перење пари што обично се спроведуваат од страна на Управата за финанасиско разузнавање е да се набљудуваат и да се анализираат финансиските трансакции и да се открие постоењето на перење пари. Финансиската истрага води кон сомнеж за постоење кривично дело со елементи на перење пари и во таквите случаи банкарските сметки веќе не се деловна тајна за органите на прогон, се овозможува увид во деловна документација на правно лице како оперативно-тактичка мерка, и тоа: хартии од вредност (Централен депозитар за хартии од вредност); подвижен имот - возила, уметнички слики, накит; недвижен имот - катастар; имот во странство (преку меѓународна полициска соработка на полицијата и правосудните органи); заплenuвање предмети и средства што произлегуваат од кривично дело или имот стекнат со криминал.

Принципот на спротивставување на организираниот криминал што резултирал со високи криминални приноси се темели на неколку основни претпоставки, и тоа (Bošković and Marinković 2010).³⁰²

1. Бидејќи стекнувањето имот и приноси на нелегален начин е основен мотив на дејствување на организираниот криминал, нивното одземање ќе влијае на намалување на мотивираноста кај сторителите, доколку реално се покаже закана дека без оглед на сите напори насочени кон прикривање, ќе останат без незаконските приноси.
2. Одземањето на нелегално стекнатите имоти дејствува превентивно на можноста од инфилтрација на „валканите“ пари во легалната економија, пред сè, на парите на моќните криминални организации.
3. На овој начин се одземаат нелегално стекнатите средства што може да се користат во вршење други кривични дела.

³⁰² Goran Bošković and Darko Marinković, „Metodi finansijske istrage u suzbijanju organizovanog kriminala“, *Nauka, bezbednost, policija* 15, no. 2 (2010): 87-100., *op.cit.*, str. 88. (7)

4. Четвртата претпоставка е од морална природа – никому не може да му се дозволи да остварува заработка со криминална дејност и да ужива во нејзиното користење.

2.1. Финансиски истражувања на Управата за финансиско разузнавање³⁰³

Анализата на работењето на Управата за финансиско разузнавање покажува дека при спроведувањето на финансиските истраги Управата за финансиско разузнавање во своето работење користи технички системи на селектирање и анализа на финансиски трансакции. За прием, селектирање сомнителни трансакции, автоматска обработка на податоци и вршење анализи се користи системот на АСК Македонија, кој е направен по принципот на норвешкиот систем за финансиско разузнавање - ASK Norway. До Управата за финансиско разузнавање се доставуваат извештаи за сомнителни трансакции или активности од страна на субјектите наведени во член 3 од Законот за спречување на перење на пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам, како и барања од странски финансиско-разузнавачки единици и барања од страна на надлежните истражни органи. За секој доставен извештај со сомнение за перење пари или финансирање тероризам или барање се постапува во рамките на надлежните одделенија во Управата во согласност со утврдените процедури за работа на предмети, односно се прибираат дополнителни податоци, се врши обработка и анализа на истите и се доставува извештај или известување до соодветен надлежен истражен орган.

Постапката која се применува за секој добиен извештај за сомнителни трансакции се состои од следните 7 чекори:

- администрирање,
- првични проверки,
- определување приоритетност и начин на постапување,
- задолжителни проверки,
- анализа на добиените податоци,
- реферирање на предметот пред Комисија и

³⁰³ Извор на информации: Интервјуа со раководниата структура на Управата за финансиско разузнавање и анализа на прописите кои го регулираат постапувањето на Управата за финансиско разузнавање.

- изготвување на извештај/известување.

Секој добиен извештај за сомнителни трансакции се заведува во електронската архива на Управата и се отвора досие за тој предмет, истиот се внесува во посебна апликација во која се содржани сите податоци и документи поврзани со тој предмет. Првичните проверки ги спроведува лице задолжено за првични проверки во Управата во текот на еден работен ден и истите се состојат во проверки во следните бази на податоци:

- Базите на Управата (готовински и сомнителни трансакции)
- Внес и изнес на готовина преку царинската линија на Република Македонија
- Листи на терористи и терористички организации
- Извештаи за реализирани трансакции добиени од нотари
- Царински декларации (реализиран увоз и извоз на стоки)
- Централен регистар (сопственичка структура на правно лице)
- Интернет-пребарување.

По извршените првични проверки се одлучува за приоритетноста на предметот, кој може да биде висок, среден и низок, се определува кој аналитичар ќе го работи истиот, се даваат насоки за проверките кои треба да се извршат со тоа што се остава простор на процена на аналитичарот да спроведе и дополнителни проверки или да вклучи дополнителни лица во проверките.

Во согласност со член 79 од Законот, Управата може да побара податоци и документација од државните органи, финансиските институции или други правни или физички лица заради извршување на своите надлежности. Во зависност од природата на предметот, се спроведуваат проверки, при што во најголем дел од предметите станува збор за задолжителни проверки кои мора да се направат, а тоа се доставување на барање до сите банки во Република Македонија и до давателите на услугата брз трансфер на пари. Покрај наведените барања, може да се достават и до финансиско-разузнавачките единици на други држави, до Управата за јавни приходи и до Централен депозитар за хартии од вредност и сл. Управата има пристап до базите на Агенцијата за катастар на недвижности до Централниот регистар на Република Македонија и до Агенцијата за вработување на Република Македонија, каде што, исто така, може да се извршат проверки за физичките или правните лица кои се предмет на работа. Покрај тоа што при првичните проверки лицето задолжено за првични проверки извршило пребарување, аналитичарот исто така

може да изврши дополнителни проверки во сите претходни бази, како и интернет-проверки (кои сепак остануваат како неофицијално добиени податоци). Институциите од кои се бараат податоците се должни во согласност со Законот бараните податоци до Управата да ги достават во рок од 10 работни дена, а во итни случаи и во рок од четири часа. По добивањето на бараните податоци се врши анализа на истите, која е и најклучна фаза, по што се добива финансиска слика за лицата кои се предмет на работа. По извршената анализа, добиените резултати се презентираат пред Комисијата, при што се одлучува за понатамошниот тек и постапување по предметот, дали ќе се вршат дополнителни проверки, проширување на листата на инволвирани лица за кои се доставуваат дополнителни барања, дали предметот ќе се стави ад акта, доколку за истиот не се утврдени никакви елементи на сторено кривично дело, дали ќе се изготви Извештај за сомнителни активности (за случаи кога е утврдено сомневање за сторено кривично дело перење пари или финансирање тероризам) или, пак, ќе се изготви известување за сомнителни активности (за случаи кога е утврдено сомнение за сторено кривично дело). Воедно се одлучува до која надлежна институција истиот ќе се достави.

Извештајот/известувањето што е излезен документ ги содржи следните податоци:

- Податоци за лица за кои се однесува сомневањето (се наведуваат сите физички и правни лица со релевантни податоци за нивна идентификација кои се инволвирани во случајот)
- се наведува краток опис на сомневањето (описно се наведува краток опис на целиот случај)
- Се наведува кои сè податоци и документи се побарани (се наведуваат сите институции до каде Управата се обратила и периодот за кој се барани податоците)
- За секое лице се наведува финансиско-разузнавачка анализа (се наведуваат податоците добиени од претходно извршената анализа, сите реализирани трансакции, лицата кои ги извршиле, датумот кога се реализирани, основот по кој се реализирани истите и сл.). Всушност, тука описно, но може и табеларно да се наведе текот на движењето на парите за кои Управата се сомнева дека потекнуваат од некое криминално дело и нивно инволвирање во легалните текови.

- Се наведуваат причините за сомневањето за перењето пари или финансирањето тероризам (се наведуваат сите причини со фактите до кои дошла Управата, поради кои се сомнева дека е сторено делото перење пари или финансирање тероризам) или за некое друго кривично дело.

По претходно утврдени критериуми, извештајот или известувањето во согласност со член 80 од Законот го доставуваме до Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција, Јавното обвинителство, Управата за јавни приходи или до Царинската управа, на нивна понатамошна надлежност.

Методологијата на работа и по однос на доставените барања до Управата во најголем дел е иста како погоренаведената методологија по која се постапува по однос на доставените извештаи за сомнителни трансакции од страна на субјектите. По спроведената анализа, извештај, известување или одговор на барање во согласност со член 80 или член 79 став 5 од Законот се доставува до соодветната институција од која е добиено барањето. Работата на предметот може да продолжи и по доставувањето на извештајот или известувањето до надлежниот државен орган, при што се собираат и се анализираат дополнителни податоци и се испраќаат како дополнувања, се организираат состаноци или работни групи и презентации за предметот, со цел потполно расветлување на перењето пари или финансирањето тероризам. Одреден предмет што е ставен во времено мирување, односно *ad acta*, може повторно да се активира доколку Управата добие информации за нови сомнителни активности или трансакции.

2.1.1. Изноаѓање податоци или Data mining

Во делот на прибирање, селектирање и анализа на финансиски податоци Управата за финансиско разузнавање, како и повеќе управи за финансиско разузнавање и други разузнавачки служби користат технички методи и алатки за селектирање компјутерски податоци. Попознат е принципот на изнаоѓање податоци или „Data mining“ кај финансиските трансакции.

Концептите на изнаоѓање податоци последниве години напредуваат на различни начини во одделните правни системи, но секогаш со иста цел на следење на текот на парите без разлика дали се работи за кривичното дело со елементи на перење пари или

следење на парите од други криминални активности. Станува збор за идентични феномени, криминални појави, така што употребата на овие концепти или алатки се оправдани во двата случаја³⁰⁴. Постојат различни обрасци на примена на споменатите системи, еден од нив се применува во Соединетите Американски Држави, а се темели на анализа на извештаи за големи финансиски трансакции на готовина за да може да се идентификува потенцијалното криминално дејствување што се поврзува со перење пари и трансфер на приносите стекнати од криминал. Имено, компјутерскиот систем ги пребарува банкарските извештаи за финансиските трансакции врз основа на 336 параметри за идентификација на сомнителните показатели на потенцијалната „криминалност“ на трансакцијата, нивните субјекти или сметки. Слични системи користат и други земји, а како посебно интересен е системот што почнала да го користи Северна Рајна Вестфалија во Германија, кој потоа се проширил и во другите покраини во Германија, а се темели на централна размена на податоци од екстерните бази на податоци, односно се утврдуваат економските услови на поврзаност на осомничениот врз основа на достапни јавни бази на компјутерски податоци во државните органи и институции. Системот им овозможува на службите да обезбедат комплетна слика за финансиската ситуација на осомничениот за релативно кратко време. Системот во работата се заснова на достапните бази на податоци во светот и го користи интернетот како медиум. Во суштина, поголемиот број вакви алатки се темелат на статистички техники и техниката на вештачка интелигенција. Според Воткинс и неговите соработници, најпопуларни техники се линеарната и логистичката регресија, анализа на група, индуктивните алгоритми, невронските мрежи и генетските алгоритми³⁰⁵.

Data mining или изнаоѓањето податоци претставува аналитички процес дефиниран за да претстави еден сет од податоци, како резултат од конзистентни шеми и систематички релации меѓу варијаблите. Изнаоѓањето податоци е практика на автоматско пребарување низ огромни волумени на податоци од кои произлегуваат трендови и појави што не може да се добијат со основната анализа. „Data mining“ користи напредни математички

³⁰⁴ Милан Жарковиќ, Оливер Лајиќ и Звонимир Ивановиќ, *Кривично-правни и криминалистички аспекти примене овлашћења на увид у стање банкарских рачуна и рачунарску обраду добијених података у финансијским истрагама, Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму* (Београд, 2011: Криминалистичко полицијска академија).стр. 140.

³⁰⁵ Watkins, C. R. , Reynolds, K. M., Demara, R. , Georgiopoulos, M. , Gonzales, A., Eaglin, R., *Tracking dirty proceeds: exploring data mining technologies as tools*, USA, 2007, pg. 172, и Светлана Николоска, *Економска криминалистика* (Скопје: Ван Гог, 2015).

алгоритми за да се сегментираат податоците и да се евалуира веројатноста на следните настани-транзакции. Клучни својства на Data mining се:

- Automatic discovery of patterns – Автоматско откривање шеми. Изноаѓањето податоци се остварува преку креирање модели што користат алгоритми кои се извршуваат врз сет од податоци. Автоматското откривање шеми се однесува на извршување (execution) на data mining моделите. Овие модели се користат за изнаоѓање на податоците врз кои се направени, но повеќето модели се генерализираат и врз новите податоци-транзакции. Процесот на применување на моделот врз новите податоци-транзакции е познат како scoring - бодување.
- Prediction Data mining или Предикативно изнаоѓање податоци. Повеќето форми на изнаоѓање податоци се предикативни. На пример моделот може да предвиди вид на работење на вршителот на транзакцијата врз основа на валута на транзакцијата и износ на транзакцијата. Овие форми на изнаоѓање податоци генерираат правила што претставуваат услови што имплицираат даден резултат. Предикативната веројатност уште е позната и како confidence – доверба (Колку може да се верува во предикативноста?)

Data mining претставува моќна алатка за откривање појави и релации. Но изнаоѓањето податоци (Data mining) не работи сам од себе. Тоа не ја елиминира потребата од познавање на структурата, податоците и разбирање на основните аналитички методи. Data mining ги открива скриените информации во анализираните податоци, но не може да ја каже вредноста на информацијата во организацијата. Појавите и трендовите што ќе се откријат може да бидат многу различни и многу зависат од тоа како се формулираат прашањата и упитите.

Data mining – Изноаѓањето податоци во Управата за финансиско разузнавање се врши врз податоци што се добиваат од банките. Овие податоци се финансиски транзакции што се добиваат на дневна основа и нивниот волумен е огромен. Дефинирањето на моделите и формите е направено врз претходното искуство при секојдневното работење на вработените со податоците. Финансиските транзакции се структурирани во следниве главни сетови:

- Клиент / Вршител – Сет А;
- Во име на / Овластувач – Сет Б;

- Примач / Примател – Сет В;
- Атрибути на трансакцијата (датум, код, тип на активност, валута, износ)- Сет Г.

Овие сетови на податоци дефинираат правила.

- Правило 1 – Клиент во трансакција, се однесува на релација помеѓу Сет А и Сет Г, со доверба 0.9, и притоа поставени се услови од Сет Г да се користат само трансакции со износ поголем од 1500 евра (ова е врз основа на искуството знаејќи го износот на трансакциите во базата).
- Правило 2 – Компанија примач. Се однесува на релација помеѓу Сет В и Сет Г, со доверба од 0.7, и притоа поставени се услови од Сет В да се користат само каде што се јавува примател компанија и од Сет Г да се користат трансакции со износ поголем од 1500 евра.

Овие правила се „пуштаат“ да се извршат врз првичен волумен од податоци и од резултатите може да се утврдат повеќе појави/трендови.

Една од овие шеми (pattern) е:

- Pattern 1: „Работење со готовина“– Ова се физички лица што имаат погодок во Правило 1, имаат извршено повеќе од 50 трансакции и типот на трансакции е готовинска уплата или исплата. Ова се и компании што имаат погодок во Правило 2, имаат примено повеќе од 50 трансакции и типот на трансакции е готовинска уплата или исплата. Сите нови финансиски трансакции што ќе дојдат во базата на УФР се „пуштаат“ низ т.н. „rule engine“ и оние што ќе ги исполнат условите ги предвидуваме дека „работат со готовина“ и доделуваме „Score“ – 50.
- Pattern 2: „Работење со странски валути“– Ова се физички лица што имаат погодок во Правило 1, имаат извршено повеќе од 10 трансакции, и притоа валутата на трансакцијата е различна од денар.

Сите нови финансиски трансакции што ќе дојдат во базата на Управата за финансиско разузнавање се „пуштаат“ низ т.н. „rule engine“ и оние што ќе ги исполнат условите се предвидува дека „работат со странски валути“ и им се доделува „Score“ – 30.

Ова се дефиниции на форми и модели што произлегуваат од претходното искуство при едноставна анализа и преглед на податоците. Овие форми и модели е потребно во

иднина да се мониторираат и напредните корисници и познавачи на податоците треба да вршат т.н. „фино подесување-fine tuning“. Во моментот во УФР се поставени 21 Правила и со досегашното искуство се воочени 5 појави. На колку време е потребно да се ажурираат дефинициите на формите и моделите за Data mining зависи од волуменот на податоците и најмногу од потребите на самата организација.

2.2. Финансиски истражувања на Управата за финансиска полиција

Финансиската полиција, спроведувајќи ги законските овластувања во рамките на нејзината надлежност, користи методи за докажување приход како: метод на нето-вредност, метод на трошоци, метод на банкарски депозити, метод на процентуална маржа и метод на посебни ставки. Овие методи за докажување претставуваат систематизирана целина на постапки утврдени со закон и друг пропис со цел за утврдување приход и законитост во финансиското работење на субјектите. Во согласност со Законот за финансиска полиција, методите се користат за добивање докази преку анализа на повеќе собрани материјални докази по конкретен предмет што произлегуваат или укажуваат на конкретен кривичноправен настан. Овие методи се применуваат во повеќе криминални или сомнителни ситуации и тоа за криминални делувања на физичките и правните лица. Најчесто овие методи се применуваат во случаите кога физичките и правните лица не ги пријавуваат сите приходи за оданочување, се користат даночните олеснувања, се изготвуваат фалсификувани документи со кои се прикажуваат одредени ситуации како вистински, се користат сите олеснувања и ослободувања, се прикрива добивка од продажба на стоки, посебно на услуги, се вршат фиктивни набавки, злоупотреба на буџетските пари, злоупотреба на средства од јавните фондови или средства од одредени донации и спонзорства и сл.

2.2.1. Метод на нето-вредност

Методот на нето-вредност се применува кога даночниот обврзник не води деловни книги и друга евиденција на која е обврзан со закон; води деловни книги и евиденција, но тие не се целосни и не се водени во согласност со законот; евиденцијата на даночниот обврзник е уништена или не е достапна; даночниот обврзник одбива да ги прикаже

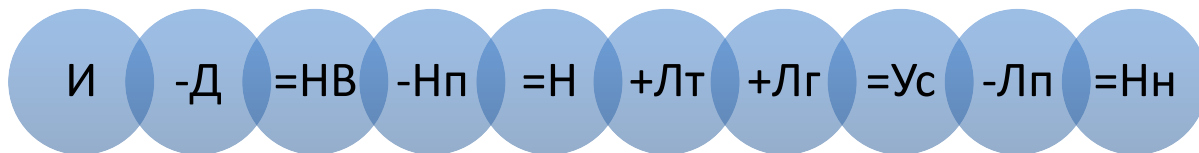
деловните книги и евиденцијата или кога даночниот обврзник (физичко лице) нема обврска да води деловни книги или евиденција. Методот на докажување се заснова на податоци што се однесуваат на финансиските трансакции на осомничениот. Се применува во даночните истраги, кога се утврдуваат непријавените приходи и во другите финансиски истраги кога се утврдуваат самите незаконски приходи, односно приноси. Докажувањето врз основа на нето-вредност се пресметува со зголемување, односно намалување на нето-вредноста со средствата со кои располага осомничениот, при што сите зголемувања на имотот врз основа на непостојна соодветна документација се систематизираат во категоријата непријавени, односно незаконски приходи, односно приноси, во зависност од природата на истрагата, дали е даночна или финансиска (Bošković и Marinković 2010)³⁰⁶.

Нето-вредноста на даночниот обврзник претставува разлика помеѓу неговите средства и неговите обврски на крајот на даночната година. Нето-вредноста се пресметува за неколку последователни години, при што се утврдува зголемување или намалување на нето-вредноста во секоја наредна година, на што се додаваат трошоците направени во текот на секоја година, како што се: трошоци за живот, платени даноци, дадени подароци, платени премии за животно осигурување, загуби од продажба на сопствени средства, дел од капиталната загуба што не се одбива од даночната основа и други трошоци во согласност со закон. Добиениот износ претставува вкупно зголемување на нето-вредноста за таа година. Од вкупното зголемување на нето-вредноста се одземаат познатите извори на приходи, и тоа: примени подароци, наследство, пензии и плати, камата која е ослободена од данок, други законски даночни олеснувања, дивиденда, приходи од животно осигурување, пренесени нето-оперативни загуби, дозволени преноси на капитални загуби, вратен данок и други приходи во согласност со закон. Од вкупното зголемување на нето-вредноста се одземаат познатите извори на приход и добиената разлика претставува непријавен приход од непознати извори. Методот на докажување на нето-вредноста претставува примена на математичка операција со одредена формула за пресметување нето-вредност. Бошковиќ и Маринковиќ ја даваат самата формула за пресметување на нето-вредноста (Bošković и Marinković 2010):³⁰⁷

³⁰⁶ Goran Bošković and Darko Marinković, „Metodi finansijske istrage u suzbijanju organizovanog kriminala“, *Nauka, bezbednost, policija* 15, no. 2 (2010): 87-100., *op. cit. str.* 89. (7)

³⁰⁷ Bošković, G. i Marinković, D. , *op. cit. str.* 91. (7)

Графикон 9: Формула за пресметување нето-вредност

Имот и средства (И) минус долговите (Д) е еднакво на нето-вредност (Нв) минус нето-вредноста на почетната година (Нп) е еднакво на зголемувањето (или намалувањето) на нето-вредноста (Н), плус личните трошоци (Лт), плус личните загуби (Лг) е еднакво на вкупните средства (Ус) минус легалните приходи (Лп), еднакво на непријавен или незаконски приход (Нн). Под имот и средства се опфаќаат: пари во готовина, пари на сметки, хартии од вредност, возила, недвижности, лични предмети, антиквитети, опрема и средства што се користат во работењето и сл.

2.2.2. Други методи: Метод на трошоци, Метод на банкарски депозити, Метод на процентуална маржа и Метод на посебни ставки

Методот на трошоци е посреден и се користи за докажување непријавени и незаконски приходи, се користи при финансиска истрага над осомничени лица со цел да се утврди дали постои покритие на трошоците, дали истите го надминуваат пријавениот приход и кога постојат индикации за несразмерност на трошоците и добивката на субјектите. Овој метод се применува и врз осомничени правни лица во случаите кога не се води целосна финансиска документација, даночните биланси на заработувачка не соодветствуваат со промената на вредноста на капиталот од година во година. Самата постапка на анализа на трошоците се одвива хронолошки (приходи - расходи на ниво на година), а потоа се компарираат на неколку последователни години. Најпрво се определува појдовна точка, или основа на докажување со утврдување на вистинскиот извор на приходи, а потоа се прави анализа на вистинските и „фиктивните“ расходи за да се дојде до релевантни информации и податоци. Методот на трошоци се применува кога сторителот поголемиот дел од приходите ги троши, т.е. има изразени потрошувачки навики, а во исто време акумулира значителен имот во одреден период што е предмет на анализа. Со овој метод на наједноставен начин се докажува дали сторителот потрошил

повеќе од неговите законски приходи. Со овој метод се расветлува постоење на противправно стекнување имот, односно се доаѓа до фактичката состојба кога сторителот изјавува дека неговата заштеда има законско потекло а притоа нема оправдување за средствата за лична потрошувачка во периодот што е предмет на истрага. Формулата за непријавени или незаконски приходи (Н) е еднаква на разликата од вкупните трошоци (Вт) и познатите извори на средства (Пи)³⁰⁸.

Графикон 10: Формула за непријавени приходи

$$H = Vt - Pi$$

Методот на банкарски депозити служи за утврдување непријавен приход што подлежи на оданочување преку анализи на вкупните депозити на сите банкарски сметки, парични и други трансакции и може да се применува доколку книгите и евиденцијата на осомничениот не се достапни, односно евиденцијата на осомничениот не го одразува целосно неговиот приход што подлежи на оданочување.

Методот на процентуална маржа како метод се користи за пресметка на определени мерења на деловните односи со определени стандарди за тие деловни односи преку користење стандардни проценти и соодноси на исти или слични деловни работења со цел откривање кривични дела на перење пари. Согласно член 17 од Законот за Управата за финансиска полиција, овој метод најчесто се применува кај физички и правни лица што се занимаваат со малопродажба, каде што постојат информации за почетната состојба на стоките складирани во магацините, стоките што се наоѓаат во промет и крајните резерви, споредено со нестандартната процентуална маржа.

Методот на посебни ставки (како алатка за утврдување на определени трансакции извршени од страна на даночниот обврзник во текот на годината) се применува за да се утврди дека одредени трансакции извршени од страна на даночниот обврзник во текот на

³⁰⁸ Bošković, G. i Marinković, D. ,*op. cit.*, . str. 95. (7)

годината не се прикажани целосно или делумно се прикажани во неговата даночна пријава³⁰⁹.

2.2.3. Постапка за утврдување непријавени приходи

Членот 19 од Законот за Управата за финансиска полиција предвидува дека доколку од сознанијата и материјалните докази прибрани со примена на методите за докажување на приход се утврди непријавен приход или имот од непознати извори за кои не се платени јавни давачки, за тоа писмено се известува Управата за јавни приходи за да покрене постапка за утврдување и наплата на јавните приходи за тој имот или приход. Самата постапка на непријавени приходи или приноси се однесува на утврдување на елементи за стекнување на приноси на друг начин, освен тоа што е законски пријавено (по основа на плати, закуп, хонорари и сл.), се однесува на откривање на стекнување приноси од незаконски дејности кои се однесуваат на незаконско производство и услуги, незаконска или недозволена трговија или сл. Основа за утврдување на данокот за неоданочените приходи претставува вредноста на имотот, односно висината на паричните средства на лицето или членови на неговото семејство што потекнуваат од непријавените приходи во времето кога истите требало да бидат оданочени. Данокот на непријавените приходи се пресметува со стапка од 70%. Николоска смета дека: „приходите, односно приносите може да бидат стекнати од вршење дејност која не е пријавена, т.е. преку 'сива економија', каде се врши дејност или трговија на производи кои не се забранети на пазарот, но се продаваат без да бидат оданочени. Приносите може да потекнуваат и од т.н. црна економија или недозволена трговија со дрога, оружје или други недозволени производи или незаконски услуги и сл. Појавата на 'сивата' и 'црната' економија се карактеристични за земјите во транзиција, но не е исклучено и нивното постоење во развиените земји. Карактеристично за т.н. црна економија е што неретко таа генерира и безбедносни проблеми (на пример сè повеќе имотни деликти се извршуваат со употреба на огнено оружје, но нелегалното оружје се користи и за извршување на други насилни кривични дела)³¹⁰.

³⁰⁹ Член 18 од Законот за Управата за финансиска полиција, *Сл. весник на Република Македонија* 55/07.

³¹⁰ Николоска С., *Економска криминалистика*, Ван Гог, Скопје, 2015. (7)

При спроведување на финансиските истраги од страна на македонската полиција се користат различни методи, и тоа:

- Утврдување на приходите стекнати од криминал (вид и износ);
- Утврдување на сопственоста која може да биде конфискувана (идентификација на лицата, имотот кој е подложен за конфискација или проширена конфискација);
- Утврдување на условите за привремени мерки (заплена/обезбедување);
- Следење на парите (можат да доведат до клучни личности и настани);
- Користење посебни истражни мерки.

Прибирање податоци од различни извори - нивна процена и техничка обработка, анализа и подготвување извештај за утврдена состојба. Во текот на работењето и водењето финансиски истраги, ОСОСК при МВР на Република Македонија често соработува со Финансиската полиција и Управата за финансиско разузнавање при Министерството за финансии. Меѓународната и регионалната борба против организираниот криминал на ОСОСК-СФК се остварува во соработка и координација со странски агенции за борба против организираниот криминал (СЕЛЕК, ЕВРОПОЛ, СОКА и БЕСА-Интерпол), како и директна соработка со полициски служби од странски земји преку размена на оперативни и разузнавачки информации, како и водење координирани операции.

V ДЕЛ

МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА ВО ИСТРАЖУВАЊЕ НА ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИОТ КРИМИНАЛ

1. МЕЃУНАРОДНА ПОЛИЦИСКА СОРАБОТКА

1.1. ИНТЕРПОЛ

Во 1923 година основан е Интерпол како „Меѓународна комисија за криминалистичка полиција“ за кооперативност во полицискиот сервис со цел и ставен акцент на асистенција и поддршка на сите организации и опфаќа пристап кон меѓународните бази на криминални информации за следните дела:

1. Тероризам
2. Трговија со дрога
3. Криминални организации
4. Финансиски и високотехнолошки криминал
5. Трговија со бело робје
6. Потраги (станува збор за бегалци од правдата).

Како меѓународна организација, Интерпол пред сè остварува соработка со голем број држави-членки, за што говори фактот дека има 181 членки од 5 континенти, други меѓународни организации, како и регионални организации каде што, пред сè, ќе ги споменеме EUROPOL и SAARS (Јужноазиската асоцијација за регионална кооперативност) и многу владини и невладини организации. Во 1956 година е усвоен Статут, во согласност со кој оваа организација во иднина ќе се вика МЕЃУНАРОДНА ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА КРИМИНАЛИСТИЧКА ПОЛИЦИЈА – ИНТЕРПОЛ со седиште во Франција. Со овој Статут се рedefинира називот или името на меѓународната комисија која станува меѓународна организација. Со Статутот е дефинирана и целта што ја има Интерпол:

а) Да осигури и да унапреди најшироко заемно помагање на сите органи на криминалистичката полиција во границите на важечките закони во разните земји и во духот на Општата декларација за правата на човекот,

б) Да воспостави и да ги развие сите институции што можат ефикасно да придонесат за превенција и репресија на злосторствата и кривичните дела од општото право.

Структурата на Интерпол како Меѓународна Организација е следнава:

1. Генерално Собрание
2. Извршен комитет
3. Генерален секретаријат
4. Национални централни бироа
5. Советници.

Генералното собрание е врховна институција на организацијата што ја сочинуваат делегатите-членови на организацијата, каде што секој член може да го претставува еден или повеќе делегати. Секоја земја може да има само еден шеф на делегацијата што го одредува надлежниот владин орган на земјата-членка. Делегатите треба да бидат високи функционери од органот што ја извршува функцијата на полицијата во земјата-членка, експерти за прашања што се ставени на дневен ред или функционери чии задачи на национален план се поврзани со активноста на организацијата. Генералното собрание одржува заседание еднаш годишно секоја година, а вонредно заседание може да се свика на барање на Извршниот комитет или на барање на мнозинството членови. Генералното Собрание може да образува комисии што се специјализирани заради изучување одредени прашања. Во врска со правото на глас, во Генералното собрание само по еден делегат од секоја земја има право на глас, а одлуката се усвојува со просто мнозинство, освен во случаите кога со Статутот е пропишано двотретинско мнозинство.

Извршниот комитет на ИНТЕРПОЛ го сочинуваат претседателот на организацијата, тројца потпретседатели и 9 делегати. Тие треба да потекнуваат од разни земји со различна географска застапеност, а се бираат од делегатите. Претседателот и потпретседателот треба да потекнуваат од различни континенти. Претседателот се бира со двотретинско мнозинство на четири години со утврдени функции во членот 18 од Статутот, додека потпретседателите се бираат на три години без право двапати да бидат бирани на истите функции. Извршниот комитет се составува најмалку еднаш годишно по свикнување од претседателот на организацијата.

Генералниот секретар се избира на пет години на предлог на Извршниот комитет од лицата што имаат големо полициско искуство, а ги именува Генералното собрание.

За остварување на целите на организацијата, неопходно е постојана и активна соработка на членовите. За таа цел, секоја земја треба да одреди еден орган што ќе функционира како Национално централно биро кое ќе остварува врски со разни служби во сопствената држава, со органите на другите држави што функционираат како Национално централно биро и со Генералниот секретаријат на организацијата.

Заради проучување на научните прашања, организацијата може да ангажира советници што имаат само советодавна улога, а ги именува Извршниот комитет на три години со прифаќањето од страна на Генералното собрание.

Во поглед на приходите и буџетот на организацијата, Интерпол располага со приходи што потекнуваат од финансиските придонеси на членовите и од подароците и од други извори што Извршниот комитет ги прифаќа или ги одобрува. Генералното собрание го утврдува основното финансиско учество на секоја земја-членка на основ на предлог на Генералниот секретар. Буџетот стапува на сила откако ќе го избере Генералното собрание.

1.1.1. Соработка на Република Македонија со ИНТЕРПОЛ

Република Македонија на Генералното собрание одржано во Аруба во 1993 година стана членка на ИНТЕРПОЛ, а воедно беше воспоставено и Националното централно биро (НЦБ) ИНТЕРПОЛ – Скопје. Во согласност со пропишаните стандарди за работа, Република Македонија преку Секторот за меѓународна полициска соработка при Централните полициски служби при Бирото за јавна безбедност остварува значајна соработка со земјите-членки на ИНТЕРПОЛ и со Генералниот секретаријат во Лион.

Оперативната соработка се реализира преку активно и континуирано учество на МВР во неколку различни сфери на делување, како што се: јавна безбедност и тероризам, сузбивање на криминални организации, нелегална трговија со дрога и оружје, финансиски и компјутерски криминал, трговија со луѓе, како и други форми на оперативна соработка. Оваа соработка се реализира преку размена на оперативни информации, сознанија и податоци и учество на експерти од МВР во работните групи на ИНТЕРПОЛ.

Во соработка со Генералниот секретаријат на ИНТЕРПОЛ, во Лион, Франција, Одделението НЦБ ИНТЕРПОЛ Скопје се вклучува во проекти, дава поддршка на заеднички истраги, разменува информации при спроведување меѓународни операции иницирани од Генералниот секретаријат на ИНТЕРПОЛ. Воедно, на покана на Генералниот секретаријат, зема учество на конференции и состаноци на кои се донесуваат одлуки за генералната политика на ИНТЕРПОЛ, учество на разни семинари, како и учество на заеднички конференции на кои се разменуваат искуства, добри практики и се договараат идни активности за унапредување на меѓусебната соработка, организирање и учество на заеднички обуки и тренинзи, застапување на заедничките интереси пред Европскиот комитет на ИНТЕРПОЛ, како највисоко тело на ИНТЕРПОЛ во рамки на кој се креираат стратегиските приоритети за европскиот регион.

Во рамки на спроведените реформи во МВР, усвоена е систематизацијата каде што во рамки на ЦПС, СМПС е издвоен во посебен сектор, кој ги обединува ИНТЕРПОЛ, СЕКИ, ЕВРОПОЛ, СИРЕНЕ и Меѓународни потраги, странските офицери за врски во Република Македонија или во други држави, а кои се акредитирани за Република Македонија, како и нашите офицери за врска назначени во странство.

Со цел подигнување на позицијата на овој Сектор во организациската структура на МВР, Владата на Република Македонија ја усвои одлуката за воспоставување на Единица за меѓународна координација на органите надлежни за спроведување на законот (ILECU), којшто ги проширува функциите и надлежностите на СМПС, во смисла на тоа дека ILECU функционално е надлежен за координација и меѓународна размена на оперативни информации за сите агенции надлежни за спроведување на законот во Република Македонија (Царинска управа, Финансиска полиција, Јавно обвинителство, Министерство за правда итн.). Тоа придонесе за подобрување на функционалноста и негово градење како единствен субјект во Република Македонија преку кој ќе се реализира меѓународната соработка на органите надлежни за спроведување на законот и ќе биде единствен ефикасен канал за размена на криминални информации на регионално ниво, како и во глобални меѓународни рамки.

Во систематизацијата на МВР, во СМПС, каде што е позициониран НЦБ Скопје, формирана е дежурна служба 24/7, којашто овозможи НЦБ Скопје да функционира во склад со еден од најважните стандарди на ИНТЕРПОЛ за 24-часовно работно време.

Почнувајќи од 16.4.2003, НЦБ ИНТЕРПОЛ Скопје преку заштитена телекомуникациска врска е директно поврзан со информацискиот систем на ИНТЕРПОЛ I-24/7, преку која се реализира секојдневната електронска размена на информации со другите НЦБ - а, како и користењето на неколку интернет-услуги што се нудат со овој систем, меѓу кои директниот пристап до централната криминална база на податоци на ИНТЕРПОЛ и електронското издавање на меѓународните налози за апсење. НЦБ Скопје редовно учествува во полнењето на овие бази на податоци со сопствени информации во однос на лица, возила, документи и редовно ги ажурира овие податоци. Одделението НЦБ ИНТЕРПОЛ Скопје активно работи и на унапредување и зајакнување на соработката со земјите-членки на ИНТЕРПОЛ на планот на согледување и преземање соодветни мерки за отстранување одредени пропусти во тековното работење.

Резултатите од соработката на Министерството за внатрешни работи на Република Македонија со ИНТЕРПОЛ за истражуваниот период 2004 – 2014 се предмет на посебно истражување што ќе биде презентирано понатаму во овој труд, а ги опфаќа емпириските показатели за размена на информации и постапување по предмети, каде што македонската полиција постапувала во соработка со странски полиции или преку ИНТЕРПОЛ побарала податоци за криминалистичко истражување на кривични дела сторени во Република Македонија со инволвираност на странски државјани или наши државјани што побегнале или престојуваат во странство.

1.2. ЕВРОПОЛ

ЕВРОПОЛ (Европската полициска агенција) е основан со Договорот од Мастрихт во 1992 година како тело што има за цел во рамките на заемната соработка во сферата на правдата и внатрешните работи да развива систем на размена на информации. Подоцна оваа служба е трансформирана во вистинска меѓувладина полициска организација, независна од европските институции и земјите-членки. Основна цел на Европол е борбата против трговијата со наркотични дроги. Подоцна, со одлуки на Советот, надлежноста е проширена на борбата против тероризмот, фалсификувањето платежни средства и перењето пари. Договорот од Амстердам ја проширува улогата на Европол во прибирањето и обработката на информации, водење истраги, а притоа создавајќи услови за непосредни интервенции на териториите на земјите-членки. Основна задача на

ЕВРОПОЛ е остварување координирана соработка и размена на информации помеѓу надлежните органи на државата и Европол, улога на своевиден филтер во однос на доставувањето такви информации со можност за нивно запирање ако се оцени дека се засегнати битни национални безбедносни интереси што може да ги компромитираат резултатите на истрагата што се води во таа држава. Секоја држава-потписник на Конвенцијата е должна да определи и надлежен орган за надзор над работата на националната единица заради обезбедување заштита на личните податоци и на правата на граѓаните. ЕВРОПОЛ има во својата програма олеснување во извршување на конкретни задачи кои се однесуваат пред се на собирање и размена на информации помеѓу две или повеќе членки на оваа организација. ЕВРОПОЛ има право да формира заеднички тимови кога со одредена криминална појава се зафатени две или повеќе држави, дава соодветна помош и поддршка на надлежните државни органи на засегнатите држави, посредува во размената на информациите, дава конкретни совети и насоки за постапување, а организира и соодветни обуки со цел координирано и професионално делување. Од страна на националните единици се испраќаат државни офицери за врска во ЕВРОПОЛ кои ја сочинуваат мрежата на ЕВРОПОЛ. Офицерите за врска се именуваат од нивната држава со претходна согласност на директорот на ЕВРОПОЛ и Управниот совет, од редот на специјалисти од подрачјето на превенцијата и репресијата на облиците на криминал што се во компетенција на ЕВРОПОЛ.

Политички е одговорна на Советот за правда и внатрешни работи преку Управниот одбор на ЕВРОПОЛ. Советот го контролира изборот на директор на Европол и на заменик-директорите. Исто така, го контролира Буџетот на ЕВРОПОЛ, финансиран од придонесите на земјите-членки, а не од Буџетот на ЕУ, и сите законски инструменти што се неопходни за ЕВРОПОЛ. Управниот одбор на ЕВРОПОЛ е составен од министри за внатрешни работи со еден претставник од секоја земја-членка. Се состанува најмалку двапати годишно и, меѓу другото, подготвува политичка контрола врз повеќе рутинско екипирање и буџетски прашања. Заедничкиот надзорен орган ја надгледува заштитата на податоците во ЕВРОПОЛ и има двајца претставници од надзорните органи за заштита на податоци од секоја земја-учесничка. Од страна на Одделението за ЕВРОПОЛ во периодот од 2009 до 2013 година по барања на странски и домашни служби се вршени проверки и

се разменети информации во 155 случаи на компјутерски криминал; измами во 282 случаи; корупција во 67 случаи; фалсификување банкноти во 163 случаи и фалсификување пари во 177 случаи.

1.3. СЕЛЕК Центар за спроведување на законот во Југоисточна Европа - SELEC (Southeast European Law Enforcement Center)

SELEC (Southeast European Law Enforcement Center) Центарот за спроведување на законот во Југоисточна Европа е организација што се стреми да ја забрза размената на информации меѓу институциите надлежни за спроведување на законот од различни земји. Тој настана со трансформација на SECI (Southeast European Center for Sombating Trans-border Crime) – регионалниот центар за борба против прекуграничен криминал, кој датираше од 1999 година. Правниот основ за неговото настанување е Конвенцијата за центарот за спроведување на законот во Југоисточна Европа³¹¹, потпишана во Букурешт, на 9 декември 2009 година, а ратификувана во февруари 2011³¹². Таа стапи на сила на 7 октомври 2011 година и нејзин депозитар е Романија. Со седиште во Букурешт, СЕЛЕК има својство на правно лице што го сочинуваат Совет и Секретаријат со определени надлежности и обврски. Со стапувањето на сила на Конвенцијата, правата, обврските и сопственоста на центарот СЕКИ ќе се пренесат на СЕЛЕК. Евентуалните спорови меѓу договорните страни се решаваат по мирен пат или за нив одлучува Советот на СЕЛЕК. Земји-потписници на конвенцијата SELEC се Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарија, Грција, Македонија, Молдавија, Романија, Србија, Турција, Унгарија, Хрватска и Црна Гора.

Центарот ги координира регионалните операции, притоа искористувајќи ги ресурсите на дванаесетте земји-членки. Мрежата на СЕЛЕК ја сочинуваат офицери за врска од полициите и царинските управи од земјите-членки, поддржани од 12 национални контакт-точки воспоставени во државите-членки што обезбедуваат брза и ефикасна размена на информации.

Офицерот за врска од МВР во SELEC во Букурешт и офицерот за врска со SELEC од Националната канцеларија, која е во состав на Секторот за меѓународна полициска

³¹¹<http://www.selec.org/docs/PDF/SELEC%20Convention%20%5Bsigned%20on%2009.12.2009%5D.pdf>

³¹² *Сл. весник на Република Македонија, бр.18/11.*

соработка, своето дејствување во целост го прилагодуваат кон реализирање на зацртаните глобални стратегиски и оперативни цели, како и преземање конкретни оперативни задачи во континуираната размена на информации, сознанија и податоци меѓу земјите-членки на СЕЛЕК, земјите-набљудувачи и надлежните министерства и институции за борба против криминалот во Македонија. Во рамките на нивното постапување и во рамките на осумте работни групи посветени на сузбивање на НТ со дрога, сузбивање на трговија со луѓе и илегална миграција, сузбивање на криминал со крадени возила, финансиски и компјутерски криминал, борба против тероризам, царински и комерцијални измами и за „Containersecurity“ во која партиципираат царинските управи од земјите-членки на СЕЛЕК и најновата работна група посветена на борбата против криминал насочен кон природата и животната средина, активностите се реализираат тековно. Тоа подразбира континуирано спроведување заеднички истраги меѓу земјите-членки во насока на сузбивање на меѓународниот организиран криминал. Воедно се прават дополнителни напори за проширување на мрежата на инволвирани страни, па така континуирано се подига нивото на соработка со земјите-набљудувачи и нивните агенции (FBI, DEA, USSS и др.) и меѓународните организации и иницијативи (EUROPOL, INTERPOL, WCO, SEEPAG, RCC, OSCE) и сл. Практиката покажува дека дел од најсложените случаи во регионални рамки, кои се однесуваат на економско-финансиски криминал, се координирани токму преку центарот СЕЛЕК. Освен оние што се претходно образложени во овој труд, во прилог е разработена и оперативната акција „Милка“, координирана преку центарот СЕЛЕК. Во оваа оперативна акција, во соработка со албанската полиција и координација на центарот СЕЛЕК во Букурешт, сузбиена е организирана меѓународна криминална група, составена од 18 македонски и 14 албански државјани кои во континуитет во периодот од 2011 до 2013 година биле инволвирани во криминални активности поврзани со организирање на криумчарење и транспорт на жив добиток од Р Македонија во Р Албанија, со цел стекнување нелегален профит, притоа вршејќи ги следниве кривични дела „злосторничко здружување“, „криумчарење“, „фалсификување на знаци од вредност“, „злоупотреба на службена положба и овластување“, „давање поткуп“, „примање поткуп“ и „помагање“ в.в. „криумчарење“, „изработување и набавување оружје и средства наменети за извршување на кривично дело“ и „фалсификување пари“. Во оваа криминална активност биле инволвирани и полициски службеници-старешини и вработени во полициските станици за

гранична контрола на македонско-албанската граница. Членовите на оваа криминална група во наведениот период прокриумчариле околу 2037 грла жив добиток и се стекнале со противправна имотна корист од најмалку 2.138.850 евра. ОСОСК за сузбивање на оваа криминална група водеше криминалистичка обработка под псевдоним „Милка“ и во рамките на истражните дејства во Р Македонија беа применувани посебни истражни мерки.

2. МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА ЗА ФИНАНСИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ

ЕГМОНТ е меѓународна група формирана на 9 јуни 1995 година кога претставници на 24 земји и 8 меѓународни организации се сретнале првпат во палатата Егмонт – Аренберг во Брисел, од каде што е и земено името на оваа група. Средбата е иницирана од држави каде што веќе неколку години функционираше агенциите за финансиско разузнавање и сè повеќе се укажувало на потребата од размена на информации и податоци за сомнителни финансиски трансакции меѓу државите во процесот на истражување на криминалот со елементи на перење пари или идентификација и обезбедување на криминалните приноси што потекнуваат од друг облик на организиран криминал кои завршиле на сметки во други држави. Основната задача на групата ЕГМОНТ е размена на податоци и информации и соработка во истражувањето на перењето пари како проблематика што ги преминува националните граници и сè повеќе станува глобален безбедносен и финансиски проблем. Размената на податоци и информации е поефикасна кога тоа го работат специјализирани агенции за финансиско разузнавање (ФИУ – Financial Investigative Units). Концептот или формирањето агенции за финансиско разузнавање е битен елемент, а пристапувањето кон членство во ЕГМОНТ се поедноставува процесот на соработка и размена на информации. Од своето основање во 1995 година, групата ЕГМОНТ драматично се зголемува од 14 единици на признаено членство од 120 ФИУ. Групата ЕГМОНТ е меѓународна мрежа со цел да се подобри интеракцијата меѓу ФИУ во областа на комуникациите, размена на информации и координација на обуките. Целта на групата Егмонт е да обезбеди форум за ФИУ од целиот свет за да се подобри поддршката на нивните влади во борбата против перењето пари,

финансирањето тероризам и други финансиски злосторства. Оваа поддршка ги вклучува и проширувањето и систематизацијата на размена на финансиски разузнавачки информации, подобрување на експертиза и способности на персоналот вработен во тие агенции и поттикнување подобра и повеќе безбедна комуникација меѓу ФИУ преку примена на технологијата. Комуникацијата и размената на информации е електронска преку претходно прифатени електронски формулари на систем на прашања за добивање податоци и информации за сомнителни клиенти и сомнителни трансакции инволвирани во перењето пари. Во 1997 година на состанокот на ЕГМОНТ во Рим, 34 земји ја разгледале и ја прифатиле дефиницијата на Единицата за финансиски податоци, која е дефинирана како „Централна национална агенција одговорна за примање и, доколку е дозволено или се бара, за анализирање и доставување до компетентните власти, на сознанијата од финансиските информации, и тоа: во врска со сомнителните приноси од криминал или по барање на националната легислатива и регулатива со цел да се спротивстави на перењето пари.

Методите на финансиската истрага се законски методи предвидени со Законот за финансиска полиција³¹³, кои се преземаат од страна на истражителите, односно оперативните работници со цел утврдување на непријавените приходи и избегнување на плаќање данок или уплатите на данок врз основа на фиктивни документи со цел легализација на парите стекнати со криминална дејност.

3. МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА ВО КРИВИЧНАТА МАТЕРИЈА

Меѓународната правосудна соработка е регулирана со Законот за меѓународна соработка во кривичната материја³¹⁴, кој претставува правна рамка за условите и постапката што се применуваат. Законот ги инкорпорира најдобрите практики и правила од многубројните меѓународни конвенции и протоколи што се однесуваат на оваа област и има за цел да ја поттикне и да ја подобри соработката меѓу надлежните органи од различни држави засегнати со стореното дело, особено во смисла на извршување на барањата од заемната соработка и барањата за екстрадиција. Воедно, Законот за

³¹³ Чл. од Законот за финансиска полиција, *Сл. весник на Република Македонија* бр. 55/07.

³¹⁴ *Сл. весник на Република Македонија* бр. 124/2010.

меѓународна соработка во кривичната материја настојува да создаде поедноставена правна рамка за транснационална соработка меѓу државите во сузбивањето на криминалитетот, што во практика значи поедноставни, поефикасни и поекономични постапки за соработка во кривичната материја. Во согласност со овој Закон, меѓународната соработка се дава во сите постапки во однос на кривични дела чие гонење во времето на поднесување на замолницата за меѓународна правна помош во кривична материја или барањето за меѓународна соработка во кривичната материја е во надлежност на правосуден орган на државата-барател. Исто така, меѓународната соработка се дава и во прекршочни постапки што се водат пред прекршочните органи за дела за кои во согласност со прописите на Република Македонија се предвидени прекршочни санкции и во случаите кога по нивните одлуки може да се поведе постапка пред судот кој е стварнонадлежен за кривична материја, како и во постапките пред Европскиот суд за човекови права, Европскиот суд на правда, Меѓународниот кривичен суд, а кога тоа е определено со меѓународен договор и во однос на други меѓународни организации чија членка е Република Македонија. Член 4 од Законот пропишува што опфаќа меѓународната соработка во кривична материја:

- 1) меѓународна правна помош;
- 2) преземање и отстапување на кривично гонење;
- 3) екстрадиција и
- 4) извршување на кривични пресуди и трансфер на осудени лица.

Во Република Македонија домашен надлежен орган за комуникација во постапката за меѓународна соработка е Министерството за правда, домашен правосуден орган или прекршочен орган што постапува по барањата за меѓународна соработка. Начинот на комуникацијата меѓу домашните странските органи е преку замолница, која се поднесува во писмена форма преку Министерството за правда. Кога тоа е предвидено во меѓународен договор или во услови на заемност, замолницата се доставува директно до странскиот надлежен орган. Меѓународната соработка може да се одбие само во случаите пропишани во член 10 од Законот, и тоа ако:

- постапувањето е во спротивност со Уставот на Република Македонија или го нарушува суверенитетот, сигурноста или безбедноста на Република Македонија;
- се однесува на дело кое се смета за политичко кривично дело или дело поврзано со политичко кривично дело;
- се однесува на кривично дело кое се состои во повреда на воените должности и оправдано може да се претпостави дека лицето чие предавање се бара во времето на предавање било кривично гонето или е казнето поради својата расна, национална и социјална припадност или поради своето политичко или верско уверување, односно дека неговата положба би била отежната поради една од тие причини;
- за истото кривично дело против обвинетиот во Република Македонија од материјално-правни причини постапката е запрена или е донесена ослободителна пресуда или е ослободен од казна или санкцијата е извршена или не може да се изврши во согласност со законодавството на државата во која е донесена пресудата;
- против обвинетиот во Република Македонија се води кривична постапка за исто кривично дело и
- кривичното гонење, извршувањето на санкцијата, мерките на безбедност или заштитните мерки, во согласност со законодавството на Република Македонија, биле исклучени поради апсолутна застареност.

Замолница не може да се одбие за кривични дела против човечноста и меѓународното право и обиди за сторување и соучесништво во извршување на овие кривични дела (член 18 од Законот). По барањето за меѓународна правна помош може да се постапи и доколку не постои договор за меѓународна соработка во случај на заемност, односно доколку се даде писмена гаранција дека странскиот надлежен орган ќе постапи по исто такво барање на домашниот орган. Министерството за правда ќе го извести странскиот надлежен орган за сите правосилни кривични пресуди што им се изречени на неговите државјани што се заведени во казнената евиденција.

Во функција на водење поедноставни, поефикасни и поекономични постапки за соработка во кривичната материја, членовите 33 и 34 од Законот ја пропишуваат можноста за испитување по пат на видеоконференција, односно телефонска конференција во услови кога лицето кое треба да биде испитано во својство на сведок или вештак се наоѓа на територија на друга држава. Доколку лицето кое треба да биде испитано се наоѓа во Република Македонија, за барањето одлучува надлежниот јавен обвинител. Понатаму Законот во член 35 го уредува прашањето за прекуграничните набљудувања. Ако во текот на истражна постапка во странска држава предмет на набљудување е лице за кое постои сомневање дека учествувало во вршење на кривично дело или лице за кое постојат сериозни причини да се верува дека може да помогне во идентификација на лице за кое постои сомневање дека учествувало во вршење на кривично дело за кое според одредбите на Законот за кривичната постапка може да се применат посебни истражни мерки, странската држава има право да побара од надлежното јавно обвинителство на Република Македонија да дозволи службени лица на странската држава да продолжат со започнатото набљудување на територијата на Република Македонија. Дозволување за продолжување на започнато набљудување на територија на странска држава може да бараат и домашни надлежни органи од странски органи кога истражната постапка се води во Република Македонија.

Битен механизам за откривање и гонење на задграничен организиран криминал и корупција се заедничките истражни тимови помеѓу домашните и странските надлежни тимови, уредени со член 38 од Законот. Заедничкиот истражен тим може да се формира кога во рамките на истражната постапка треба да се спроведат сложени истражни дејства поради мобилизација на значителни средства, како и кога е потребно координирано и усогласено постапување на заинтересираните страни поради комплексноста на случајот.

3.1. Екстрадиција

Во согласност со член 50 од Законот за меѓународна соработка во кривичната материја, екстрадиција се дозволува за кривични дела казниви според Кривичниот законик на Република Македонија за кои е пропишана казна затвор од најмалку една година, како и заради извршување на правосилно изречена ефективна казна затвор, доколку лицето кое се бара има да доиздржи казна од најмалку четири месеци.

Начелото на специјалност, уредено со член 51 од Законот, пропишува дека екстрадираното лице не може да биде гонето, судено или подложено на казна или на која било друга мерка на ограничување на слободата или екстрадирано во друга држава за кое било кривично дело сторено пред екстрадицијата, а кое не е предмет на екстрадиција, освен кога надлежен орган ќе даде одобрение за екстрадиција заедно со изјава на записник од екстрадираното лице или екстрадираното лице, иако имало можност во рок од 45 дена од денот на неговото конечно пуштање на слобода, не ја напуштило територијата на државата во која е екстрадирано или ако по напуштањето на нејзината територија повторно се вратило. Кога екстрадицијата се бара од Република Македонија, потребно е да постојат одредени претпоставки пропишани во член 52 од Законот за да се одобри екстрадицијата. Тие претпоставки се:

- 1) лицето чијашто екстрадиција се бара да не е државјанин на Република Македонија;
- 2) да е утврден идентитетот на лицето чија екстрадиција се бара;
- 3) делото поради кое се бара екстрадиција да не е извршено на територијата на Република Македонија против неа или против нејзин државјанин;
- 4) делото поради кое се бара екстрадиција да е кривично дело и според домашното законодавство и според законодавството на државата во која е извршено и која бара екстрадиција;

- 5) да не настапила застареност на кривичното гонење или застареност на извршувањето на казната;
- 6) лице чијашто екстрадиција се бара да не е осудено поради истото кривично дело од домашен суд или за истото кривично дело да не е правосилно ослободено од домашен суд или против него да не е правосилно запрена кривичната постапка или обвинението правосилно да е одбиено или за истото дело да не е поведена постапка во Република Македонија или против неа или против државјанин на Република Македонија, освен ако не е дадена гаранција за остварување на имотноправното барање на оштетениот;
- 7) да има доволно докази за основано сомневање дека лицето чијашто екстрадиција се бара сторило определено кривично дело или дека постои правосилна пресуда;
- 8) лицето чијашто екстрадиција се бара да го сторило кривичното дело по наполнили 14 години и
- 9) лицето чијашто екстрадиција се бара да е судено во отсуство, а странската држава-барател да даде гаранција дека на лицето ќе му биде судено во негово присуство.

Екстрадицијата не може да се одобри за политички кривични дела или дела поврзани со тие кривични дела. Ако во странската држава за кривично дело за кое се бара екстрадиција е пропишана смртна казна, екстрадицијата може да се дозволи само доколку странската држава даде доволна гаранција дека смртната казна нема да биде изречена.

Предмет на извршување на кривичните пресуди е уреден во член 82 од Законот во кој се пропишува дека домашниот надлежен суд по барање на странски надлежен орган ќе изврши правосилна кривична пресуда во однос на санкцијата која ја изрекол странски или меѓународен суд, со пресуда со која ќе изрече санкција според Кривичниот законик на Република Македонија и соодветна санкција што ја изрекол странскиот суд, но не може да изрече построга санкција од санкцијата што ја изрекол странскиот суд. Во изреката на пресудата, домашниот суд целосно ја внесува изреката и називот на судот од странската пресуда.

Во согласност со член 86 од Законот, странската кривична пресуда ќе се изврши доколку бидат исполнети следните услови:

- 1) пресудата е правосилна и извршна;
- 2) кривичното дело е предвидено како кривично дело и согласно со домашното законодавство;
- 3) пресудата е донесена во присуство на осудениот и
- 4) не настапила застареност за извршување на санкцијата согласно со домашното законодавство.

4. ПРЕВЕНЦИЈА НА ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИОТ КРИМИНАЛ НА МЕЃУНАРОДЕН ПЛАН

Поаѓајќи од аргументацијата на Арнаудовски, кој во делот на откривањето на криминогените фактори укажува на две битни компоненти: „Прво, дека криминалитетот претставува општествена појава условена од многубројни фактори што дејствуваат на општо, посебно или поединечно ниво во дијалектички однос на поврзаност и влијание и дека криминалната политика мора да има теоретска основа која ќе почива врз изучувањата на етиологијата на криминалитетот во насока на нивно отстранување; Второ, целата историја покажа дека и најстрогите казни и најсвирепите мерки, применети непосредно или посредно, не доведуваат до намалување на криминалитетот од причина што тие се насочени против личноста на сторителот на кривичното дело кој не е единствен фактор за настанување на криминалитетот и не влијаат непосредно на отстранување на факторите што доведуваат до криминалитетот (Арнаудовски, Криминализација на политиката и политизација на криминалот 1997)³¹⁵, се наметнува потребата, наместо исклучивото фокусирање на сторителот и неговото казнување, при ревидирањето на меѓународните документи и усогласувањето на домашната регулатива со највисоките меѓународни

³¹⁵ Арнаудовски Љ., *Криминализација на политиката и политизација на криминалот*, Безбедност бр. 3, Скопје, 1997, стр. 227. (2)

стандарди сè поголем акцент да се стави на ограничување на околностите што се поволни за криминално однесување. Оттука не случајно сè поголем број автори во академската јавност посветуваат значајно внимание на околностите во кои криминалот од сите видови, вклучително и економско-финансискиот криминал, се појавува, а не само на прилагодување на санкциите за него и откривањето на самите сторители. Ваквиот пристап практично значи дека клучниот чекор во превенцијата од криминалот е тој да биде помалку атрактивен за сторителите. Според ваквиот пристап, за да се стори криминал не е доволен само мотивиран сторител, туку неопходна е и погодна ситуација во која сторителот може да ја реализира својата замисла.

Ако економско-финансискиот криминалитет го анализираме низ терминологијата на Теоријата на рутински активности на Cohen and Felson 1979³¹⁶, јасно ќе ги препознаеме: погодната цел, отсуството на заштита и мотивираниот сторител како услови што му одат во прилог. Тоа наведува на заклучокот дека превенцијата на овој вид криминал треба да се насочи кон елиминирање на овие околности. Тоа уште еднаш потврдува дека ставот на Ekblom, 1994³¹⁷ е соодветен и за економско-финансискиот криминалитет, како и за кој било друг криминалитет, бидејќи не може да го анализираме ексклузивно низ призмата на неговата содржина, туку неопходно е да се анализира како таквата содржина има интеракција со околностите што му одговараат на криминалот. Елиминирањето на околностите што му одат во прилог на економско-финансискиот криминал, *de facto*, придонесува за негово редуцирање.

Имајќи предвид дека претходната анализа низ аргументацијата на Gary Green³¹⁸ потврди дека концептот на криминал што произлегува од професијата 'occupational crime' каков што е и економско-финансискиот криминалитет бара генерално да се идентификува згодната прилика и поаѓајќи од сè пошироката глобална прифатеност на ваквиот пристап, сè повпечатлива е неговата практична имплементација при носењето на меѓународните документи што се однесуваат на борбата против транснационалниот економско-финансиски криминалитет, нивното ревидирање и дополнување. Понатаму, видлива е

³¹⁶ Lawrence Cohen and Marcus Felson, "Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach," *American Sociological Review*, no. 44(4) (1979): 588-608.

³¹⁷ Paul Ekblom, *Getting the Best Out of Crime Analysis* (London, UK: Home Office, 1988).

³¹⁸ Green, Gary (1997 [1990]) *Occupational Crime*. Chicago, IL: Nelson-Hall Publishers.

Green, Gary (2001) 'Occupational Crime', in David Luckenbill and Dennis Peck (eds) *Encyclopedia of Criminology and Deviant Behavior*. Volume II: Crime and Juvenile Delinquency, pp. 404-9. Philadelphia, PA: Brunner-Routledge.

рефлексијата што овие документи ја имаат при усогласувањето на националните законодавства во земјите што ги прифаќаат и надлежностите и организациската поставеност на институциите надлежни за спроведување на законот. Во прилог на тоа оди и аргументацијата на Garland (1996)³¹⁹, според која овие земји ја прифаќаат промената на дискурсот на контрола на криминалот што повеќе не ѝ припаѓа ексклузивно на извршната власт, туку има поширока општествено-академска димензија која бара вклученост на повеќе општествени чинители.

Врз основа на сето ова би можело да се додаде дека во функција на поефикасна превенција на транснационалниот економско-финансиски криминал посебно значајно е обезбедувањето функционален систем, но и генерално - функционален општествен амбиент, како базичен предуслов за спроведување на законите. Исто така, за Република Македонија од огромна важност е, иако формално не сме членка на Европската Унија, суштински да ги имплементира и да ги практикува стандардите и вредностите на Унијата, вклучително и кога станува збор за безбедносната проблематика и борбата против транснационалниот криминал, со посебен акцент на нашето активно институционално учество и придонес во разните меѓународни или европски асоцијации.

Во контекст на претходно кажаното, се наметнува потребата од постојани реформски измени не само за унапредување на легислативата, туку и за организациско, кадровско и техничко подигнување на стандардите во институционалната подготвеност за успешно и ефикасно справување со разните облици на организиран криминал, преку воведување новини во методологијата и начинот на пристапување кон овој проблем. Понатаму, имајќи предвид дека една од примарните тенденции на сериозниот и организиран криминал, посебно на економско-финансискиот, не е само остварувањето финансиска добивка, туку и „инвестирањето“ на нелегално стекнатиот профит како во натамошни илегални потфати така и во легализирање на истиот и негова инфилтрација со цел стекнување економско влијание во општеството, клучно е создавање општествен амбиент во кој тоа ќе биде исклучително тешко. Конфискацијата на приходите стекнати од криминал, како еден од поефикасните начини за борба против организираниот криминал и како јасна превентивна порака дека криминалот и не е толку исплатлив колку што се

³¹⁹ David Garland, "The limits of Sovereign State: Strategies of Crime Control in Contemporary Society," British Journal of Criminology 36 (4) (1996): 445-471.

верува, мора без двоумење да се употребува секаде каде што се исполнети законските услови. За да може сето ова да се спроведе во практика, неопходно е постојано инвестирање во обуки и знаење затоа што преку знаење и примена на највисоките стандарди и најдобрите практики јакнат институциите и нивната моќ и независност, што предизвикува реално зголемување на кредибилитетот на правната држава во очите на граѓаните.

Во меѓународни рамки, следејќи ги стандардите во светски рамки и одредбите од стратегиските акти на Европската Унија, се наметнува неопходноста од постојано подобрување на меѓународните правни акти, усовршување на меѓународните правила и норми и зајакнување на меѓународната соработка. Бројот на потпишните билатерални и мултилатерални договори што овозможуваат размена на информации и соработка на институциите надлежни за спроведување на законот мора постојано да се зголемува, а методите што се користат за нивна имплементација постојано да се усовршуваат. Исто така, од огромно значење е и примената на договорите за оперативна соработка со Европол, преку чија конкретна имплементација значително се зголемува бројот на разменети информации, посебно оние што содржат лични податоци. Секако, мора да се спомене и соработката со центарот СЕЛЕК и Интерпол, како начин на брза и ефикасна размена на информации на билатерална и мултилатерална основа.

VI ДЕЛ

СОПСТВЕНИ ИСТРАЖУВАЊА ЗА ПРАШАЊАТА ПОВРЗАНИ СО ПРИМЕНАТА НА СОВРЕМЕНИТЕ МЕТОДИ ЗА СУЗБИВАЊЕ НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛИТЕТ

1. РЕЗУЛТАТИ ОД МЕЃУНАРОДНАТА СОРАБОТКА ЗА СУЗБИВАЊЕ НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ ЗА ПЕРИОДОТ 2004-2014 ГОДИНА

Меѓународната соработка за сузбивање на организираниот економско-финансиски криминал се воспоставува врз основа на меѓународните правни акти, потпишаните билатерални регионални договори, меморандуми и протоколи, а во соработка со националните полиции и меѓународните организации и тела и нивните претставништва во државите со кои соработувала Република Македонија. Врз основа на изготвени аналитички концепти, обезбедени се податоци од државните органи и институции што се надлежни за сузбивање на овој вид криминалитет и направена е анализа на истите.

1.1. Податоци од Јавното обвинителство на Република Македонија

Врз основа на претходно подготвен Аналитички концепт за прибирање податоци, се доаѓа до податокот дека Јавното обвинителство на Република Македонија во согласност со својата методологија на работа не води квантитативна статистика за кривичноправни предмети со меѓународен елемент, па поради тоа не е можно извлекување податоци за бројот на предмети по кои постапувало Јавното обвинителство, а имаат меѓународен карактер, туку случаите се заведуваат како поединечни предмети без забелешка дали предметот има меѓународен карактер. Воедно, невозможно е да се утврди колкав е бројот на предмети за економско-финансиски кривични дела во кои постапувало Јавното обвинителство на Република Македонија со меѓународен карактер за период 2004 – 2014, вклучително и дел од компјутерските кривични дела што се однесуваат на фалсификувани кредитни картички, пиратерија, повреда на авторски права итн. затоа што Јавното обвинителство на Република Македонија не води посебна евиденција за предмети на кривични дела за кои се поднесени обвиненија и имаат меѓународен карактер.

Јавното обвинителство располага со податоци од своите евиденции за поднесени барања до странски јавни обвинителства за обезбедување податоци и докази поради постоење на основани сомневања за сторени кривични дела. Од областа на економско-финансискиот криминалитет се поднесени барања за кривичните дела: перење пари и други приноси од казниво дело по чл. 273; неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори по чл. 215 (ова не е економско-финансиско кривично дело, но е поврзано како предикативно кривично дело со перење пари и други приноси од казниво дело) и злоупотреба на службената положба и овластување од чл. 353 од КЗ.

Според евиденциите на Јавното обвинителство на Република Македонија, остварена е соработка за кривични предмети со меѓународен карактер со обвинителствата од Австрија, Унгарија, Германија, Бугарија и Косово. Според хронолојката на поднесени барања до странски обвинителства (анализа на време на поднесување и време на добиен одговор), во Обвинителството сметаат дека меѓународната соработка е брза, професионална, ефикасна и економична.

Македонското Јавно обвинителство постапува по сите кривични пријави поднесени од страна на Министерството за внатрешни работи на РМ, Царинската управа и Управата за финансиска полиција поради постоење на основи на сомнение за сторени економско-финансиски кривични дела. Според направената анализа, во Обвинителството се водени случаи на инволвираност на македонски или странски државјани, односно дела со меѓународен карактер за сторени кривични дела што се однесуваат на неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори чл. 215 ст. 3 од КЗ и перење пари и други приноси од казни во дело чл. 273 ст. 2 од КЗ во странство и стекнатата имотна корист од извршените кривични дела е од значителна вредност, и тоа стекнати се станови во вкупна површина од 993 м², земјиште во вкупна површина од 1637 м, ПМВ вкупно 7, 1 моторцикл, 11250 евра, 1.348.000,00 денари и 67 долари.

Јавното обвинителство барало обезбедување пари што македонски државјанин ги поседувал во банки во Германија и по истото барање е постапено. (Во конкретниот случај има заплена на парични средства во износ од 511.544,00 американски долари со камата до

денот на извршување на конфискацијата со Решение на Основниот суд Тиргарден во Германија).

Во конкретниот горенаведен случај ЈО соработувало со Министерството за внатрешни работи на Република Македонија, Управата за финансиско разузнавање и ИНТЕРПОЛ, како и соработки оставарени со овластени органи во Унгарија и во Бугарија. Во погоренаведениот случај, кој имал сложен карактер, по наредба на Јавното обвинителство применети се посебни истражни мерки од чл. 142 ст. 1 т.1 и 3 од ЗКП, за кривичното дело неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори по чл. 215 ст. 3 од КЗ и кривичното дело перење пари и други приноси од казниво дело по чл. 273 ст. 2 од КЗ. И, врз основа на доказите обезбедени со примената на посебните истражни мерки и другите докази обезбедени во текот на постапката, обвинетите се осудени на ефективни затворски казни. Кривичните дела се извршени од државјани на Република Македонија, а дел од доказите и криминалните приноси се обезбедени во странство.

Во македонското Јавно обвинителство сметаат дека нашето законодавство е соодветно за постапување при истражување на економски кривични дела со меѓународен карактер бидејќи истото е во сообразност со меѓународните конвенции и декларации на Обединетите нации и Советот на Европа.

1.2. Податоци од Министерството за внатрешни работи на Република Македонија

Во истражуваниот период 2004 – 2014 година водени се вкупно 109 предмети со меѓународен карактер, од нив 20 предмети од областа на економско-финансискиот криминалитет или тоа претставува 18,34%. Податоците главно се однесуваат на полициската соработка преку ИНТЕРПОЛ со која соработуваат македонската полиција или Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција и Царинската управа на РМ, но со примената на новиот концепт на водење на кривичните постапки и новата улога на менаџирање и координација на Јавното обвинителство од првиот момент на започнување на преземање мерки и дејства, така што сите случаи се водени преку Националното биро на ИНТЕРПОЛ во Република Македонија.

Според податоците за тоа со кои држави соработувала македонската полиција при откривање, расветлување и докажување економско-финансиски кривични дела, добиени се податоци дека во истражуваниот период се соработувало со повеќе држави и со соодветни тимови и тела формирани со посебна намена, т.е. за водење меѓународни истраги од областа на транснационалниот економско-финансиски криминалитет со анализа на случаите од аспект на делата за кои се водени предмети, каде се извршени делата и каде се водени постапките и кои државни органи и институции земале учество во истражувачкиот процес. Направена е хронолошка анализа по години:

- Во 2004 година не е регистриран ниту еден случај на меѓународна соработка.
- Во 2005 година се регистрирани или водени 6 предмети, и тоа со Велика Британија, Бугарија, Црна Гора во повеќе наврати со воспоставување меѓусебни контакти со експертски средби со соодветните полициски служби, во соработка со Управата за борба против организираниот криминал на Република Србија, со Директоратот за организиран криминал на Република Албанија, остварена е министерска средба на ниво на министри за внатрешни работи со Република Бугарија, при што е реализирана и експертска средба со Управата за организиран криминал, со Република Германија е формирана мешовитата владина комисија за организиран криминал, со Кралството Холандија е реализиран семинар на инспектори по моторни возила и сл. Според анализата на криминалните случаи, во случаите со компјутерско-

финансиски криминал во кои се сторени кривичните дела со елементи на злоупотреба на платежна картичка и фалсификување пари, соработувале криминалци од Република Македонија и од Република Бугарија. Понатаму неовластено навлегување во компјутерски систем е криминален случај каде што македонски државјани неовластено навлегле во компјутерскиот систем на Националниот универзитет во Хирошима во периодот од 18.9. до 21.10.2004 година, делото го вршеле подолг временски период од интернет-кафе во Прилеп, сторители се две лица. Карактеристичен е и случајот за кој се вршени проверки во врска со набавка на оружје и опрема за потребите на Министерството за одбрана на Република Македонија преку македонска фирма поради постоење на сомненија за злоупотреба на службена положба и овластување и перење пари. По направената анализа и увид во деловната документација на МВР, поднесени се барања за следење и контрола на банкарските сметки на инволвираните фирми во набавката и анализирани се трансакциите на плаќања што воделе спрема фирми во Бугарија и сметки на Кипар. Од Република Бугарија се добиени податоците за фирмите и нивните сметки, како и извештаи за направените трансакции што помогнале при целосно расветлување и документирање на криминалниот случај. Соработувале македонската полиција и Царинската служба преку Интерпол Националото централно биро во Република Македонија, а кривичните постапки се иницирани од македонското Јавно обвинителство и се водени во Република Македонија.

- Во 2006 година е соработувано само со бугарската полиција за еден криминален случај со елементи на фалсификување пари, каде што сторителите од двете држави делувале на териториите на двете држави, а активностите се координирани преку центарот СЕЛЕК.
- Во 2007 година се водени предмети од областа на економско-финансискиот криминал со Словенија, Република Србија, Босна и Херцеговина, Австрија, Германија и Турција, само во делот на поврзаност на перење пари со претходни кривични дела за кои е иницирана меѓународна соработка за кривични дела од областа на недозволена трговија со дрога и криумчарење

мигранти, дела што најчесто се и предикативни на делото перење пари и други приноси од казниво дело. Постапките за недозволена трговија со дрога се водени и во Турција, како и дел од постапките за криумчарење мигранти. Македонските органи на прогон се дел од регионалните оперативни акции за криумчарење мигранти од Турција, Кина, Пакистан и др. земји од Блискиот Исток, преку Грција, постапувано е преку центарот СЕКИ со полициите од Словенија, Босна и Херцеговина, Србија, Хрватска, Австрија и Република Македонија.

- Во 2008 година се водени предмети од меѓународен карактер и од областа на економско-финансискиот криминал со Црна Гора, Република Бугарија, Италија и Германија и еден случај е реализиран во соработка со СЕЛЕК. Се работело за криминални ситуации со постоење на основи на сомненија за сторени кривични дела „Злоупотреба на службена положба и овластување“ по чл. 353 и „Перење пари и други приноси од казниво дело“ по чл. 273, „Оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем“ по чл. 251, „Компјутерска измама“ по чл. 251 – а и „Компјутерски фалсификат“ по чл. 379 – а, сите дела предвидени со Кривичниот законик на Република Македонија. Сторителите криминално делувале и во Република Македонија, но и македонски државјани криминално делувале во странски држави, со што се стекнале со противправна имотна корист во висина од 21.698.228,00 денари или 3.975.000 евра. Процесот на криминалистичко истражување е координиран преку центарот СЕЛЕК.
- Во 2009 година воспоставена е меѓународна соработка на македонските органи на прогон со полициите од Р. Германија и Р. Бугарија во рамките на отворена заедничка истрага за бугарски државјани што изработувале фалсификувани платежни картички во Р. Бугарија со „скимирани“ податоци во Германија, а трансакциите се извршувани на територија на Р. Македонија. Поднесени се кривични пријави против бугарските државјани во Република Македонија за кривичното дело „Неовластено навлегување во компјутерски систем“ по чл. 251. Посебното кривично дело „Изработка и употреба на лажна платежна картичка“ е инкриминирано во 2009 година, а се применува

или се водат случаи за ова дело од март 2010 година. Во оваа година е реализирана и соработка со банките преку чии банкомати или пост терминали се извлекувани пари со лажни платежни картички со цел обезбедување релевантни докази преку обезбедување на компјутерски податоци за реализирани финансиски трансакции – плаќања на пост терминали или извлекување пари од банкомати.

- Во 2010 година нема остварена соработка за кривични дела од областа на економско-финансискиот криминалитет, но ако се земе предвид дека се остварила соработка за недозволена соработка со дрога и криумчарење мигранти, неизбежна е соработката за перење пари која може да биде иницирана на самиот почеток на истрагата или подоцна во зависност од обезбедените податоци во текот на криминалистичкото истражување за криминалните приноси стекнати со наведените кривични дела.
- Во текот на 2011 година се воспоставила соработка само за еден случај од областа на економско-финансискиот криминалитет, и тоа со Република Србија за дела од областа на компјутерскиот финансиски криминал, и тоа „Правење или набавување средства за фалсификување“ по чл. 271 и „Изработка и употреба на лажни платежни картички“ по чл. 274 – б, а вршени се проверки и обезбедувани се докази во повеќе држави од регионот, и тоа: Македонија, Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина, а криминалците оствариле противправна имотна корист во висина од 61.800,00 денари.
- Во 2012 година остварена е меѓународна соработка во 2 случаи од вкупните 16 предмети, и тоа во првиот случај македонските органи на прогон соработувале со Србија и Бугарија, со инволвираност на сторители од Македонија и Србија за сторени кривични дела „Правење или набавување на средства за фалсификување по чл. 271 и „Изработка и употреба на лажна платежна картичка“ по чл. 274 – б, со што криминалците се стекнале со криминални приноси во износ од 4.536.177,00 денари. Во вториот случај воспоставена е соработка со Србија, Црна Гора и Бугарија, од каде што биле и сторителите што се осомничени за: „Злосторничко здружување“ по чл. 394, „Правење или набавување на средства за фалсификување“ по чл. 271 и

„Изработка и употреба на лажна платежна картичка“ по чл. 274 – б, со што криминалците се стекнале со криминални приноси во износ од 494.382,00 денари.

- Во 2013 година воспоставена е меѓународна соработка за 3 од вкупните 19 предмети, и тоа со полициите од Бугарија, Албанија, Косово, Германија, Австрија и Холандија поради постоење на основи на сомневање за сторени кривични дела: „Криумчарење“ по чл. 278, „Фалсификување на знаци за вредност“ по чл. 270, „Фалсификување на знаци за обележување на стоки, мери и тегови“ по чл. 272, „Злоупотреба на службена положба и овластување“ по чл. 353, „Давање поткуп“ по чл. 358, „Примање поткуп“ по чл. 357, „Фалсификување пари“ по чл. 268“, „Правење, набавување или отуѓување средства за фалсификување“ по чл. 271, „Издавање чек без покритие и злоупотреба на платежна картичка“ по чл. 274. Сторителите делувале во организирани криминални групи од државјани на Македонија, Бугарија, Албанија и Косово. Се работи за неколку криминални операции во кои учествувала и македонската полиција и другите органи на прогон за расветлување на недозволена трговија со дрога или расветлување на криминалот на таканаречената Франкфурт мафија, каде што македонски дилери растурале дрога во Виена и Франкфурт, дрогата транзитирала низ Македонија, сторителите се од Македонија, а криминално делувале во Германија и Австрија, но парите од криминалот им се уплаќани на сметки и трансферирани во Македонија. Потоа се работело и на криминалистичко истражување со криумчарење стоки, криумчарење мигранти, криумчарење жив добиток, попознатата како акција „Милка“, каде што сторителите од Македонија и Албанија заработувале со незаконска трговија со жива стока, а парите ги легализирале, користеле фалсификувани документи за добитокот и сл. Исто така, во оваа година сторителите криминално делувале и со фалсификување пари, но и со злоупотреба на платежни картички, нивно фалсификување и употреба на банкомати и ПОС терминали. Според добиените податоци, во 2013 година сторителите се стекнале со противправна имотна корист во износ од 2.264.350,00 евра во Република Македонија, 28.245

евра во Република Германија и 78.483 евра и 900 УСА долари во Австрија. Карактеристично е тоа што во оваа година делувале и меѓународни тимови со учесници од Одделот за организиран и сериозен криминал при МВР на Република Македонија заедно со колегите од службите за борба против дрога на Австрија, Германија и Холандија во рамките на меѓународната заедничка истрага ЈИТ „VINEYARD“ под покровителство на EUROJUST, заради кривично гонење на членовите на криминалните групи од Република Македонија кои биле организатори на транспортот на хероин и уличната продажба на дрога, а секако и перачи на криминално стекнатите пари. Сторителите, покрај сомневањата за недозволена трговија со дрога, се осомничени и за серија финансиски кривични дела со елементи на повеќе облици на фалсификувања, но и на перење пари. Кривичните постапки се водени во Р Македонија, но и во другите држави каде што се обезбедени докази за нивно криминално делување како што се постапките во Германија, Австрија и Холандија. При криминалистичкото истражување иницирана е и финансиска истрага со помош и поддршка на Управата за јавни приходи, Управата за финансиско истражување и Царинската управа на Република Македонија.

- Во 2014 година воспоставена е меѓународна соработка за 3 предмети од вкупните 7, и тоа на полициите од Македонија, Бугарија, Албанија и Украина за сторени кривични дела: „Злосторничко здружување“ по чл. 394, „Злоупотреба на службена положба и овластување“ по чл. 353, „Фалсификување или уништување деловни книги“ по чл. 280, „Криумчарење“ по чл. 278, „Фалсификување исправа“ по чл. 378 и „Перење пари и други приноси од казниво дело“ по чл. 273 од Кривичниот законик на Република Македонија. Сторителите се од Македонија, Бугарија, Велика Британија и Албанија, се стекнале со противправна имотна корист во вкупен износ од 154.399.010,00 денари. Во процесот на криминалистичко истражување учествувал мешовит тим од бугарски, швајцарски и српски полициски службеници, секако и од Република Македонија, а кривични постапки се водени во Швајцарија, Србија, Македонија и во Австрија, соработувале

полициските и царинските службеници во координација со јавните обвинители.

Според податоците што се анализирани, произлегува дека криминалците посебно соработуваат на регионално ниво но и пошироко, што укажува на потребата од постојано едуцирање, усовршување на меѓународната соработка и координацијата на работите на мешовитите тимови од аспект на планирање и спроведување на мерките и дејствата, што е пред сè придобивка на препораките од меѓународните конвенции кои во најголем дел се имплементирани во македонското казнено материјално и процесно законодавство.

Од анализата на криминалните случаи произлегува заклучокот дека сторителите криминално се здружуваат со цел вршење серија криминални активности подолг временски период или водење криминален бизнис – недозволената трговија со дрога и криумчарењето мигранти, но и злоупотребата на службената положба и овластување, дело што има меѓународен карактер од аспект на делување на странски сторители со статус на службени или одговорни лица на територија на Република Македонија, но треба да се потенцира посебно постоењето на компјутерскиот финансиски криминал со злоупотреба на лажни платежни картички како реална опасност со која се соочуваат органите на прогон како во национални рамки така и во регионални и меѓународни граници, што посебно ја потврдува потребата од регулирање одредени прашања како во однос на инкриминациите со хармонизација на националните закони така и со процесните правила и процедури за водење на истрагата и обезбедување докази, а посебно компјутерските докази како релевантни докази за докажување на одговорноста на сторителите.

Треба посебно да се акцентира водењето на истрагите за случаите на криминал со кој сторителите стекнуваат високи криминални приноси и поврзување со перење пари преку следење на финансиските трансакции, а пак што овозможува идентификација, заплена и конфискација на криминалните приноси како проблем посебно обработен со меѓународните документи.

1.2.1. Карактеристични случаи со меѓународен карактер во кои постапувал Секторот за финансиски криминал при Министерството за внатрешни работи на Република Македонија

1. Во 2008 година, во соработка со Унгарија и Германија и со посредство на центарот СЕЛЕК во Букурешт, реализиран е случај на „Злоупотреба на службената положба и овластување“ по член 353 и „Перење пари и други приноси од казниво дело“ по член 273 од КЗ на РМ. Со примена на сложени оперативни комбинации, кои вклучуваат и проверка на книговодствени евиденции и документи за уплата од правни лица во Република Македонија и во странство, утврдено е дека пријавеното лице кое во својство на службено лице (генерален директор на ЈП „Електростопанство“ на Македонија) во периодот од 1996 до 1998 година, а врз основа на склучени договори за деловна соработка со „MAN Takraf Fordertchnik“ од Лајбциг – Германија и „Hainan S.I.T Enterprise Corporation“ – со седиште во Кина за набавка на опрема за РЕК „Осломеј“ и изградба на ХЕЦ „Козјак“, со парични средства претходно обезбедени со склучување договор за девизен заем со Стопанска банка АД Скопје на износ од 16.013.575 dem и со прикривање на потеклото, движењето и локацијата на паричните средства добиени по договорена провизија за себе од склучените договори, и тоа со „MAN Takraf Fordertchnik“ од Лајбциг во износ од 190.000 dem, а со „Hainan S.I.T Enterprise Corporation“ – Кина во износ од 299.975 usd, при што за себе прибавил противправна имотна корист од 21.698.228,00 денари.

2. Министерството за внатрешни работи и Управата за финансиска полиција при Министерството за финансии соработуваа со Република Словенија, при што Финансиската полиција поднесе кривична пријава против 13 лица, државјани на Словенија, Хрватска, Македонија и САД, поради постоење на основано сомнение дека сториле кривични дела „Лихварство“ - чл. 260, „Даночно затајување“ - чл. 279 и „Фалсификување или уништување на деловни книги“ - чл. 280 од Кривичниот законик на РМ. Во овој случај со анализа на трансферите на пари, увид во регистрите што ги водат институциите по службена должност, увид во деловната документација и финансиски вештачења, утврдено е дека државјанин на Словенија во текот на 2006 година за време на својот престој во Македонија формирал друштво за друго кредитирање во Скопје и воедно посредувал при основање на уште осум друштва за кредитирање на физички и правни лица со странски капитал, а на истите бил и овластен финансиски консултант. Истиот,

како овластен финансиски консултант на ваквите друштва, заедно со лице од Македонија, кое во својство на ополномоштено лице на друштвата, во договор и соработка со уште девет пријавени лица (сопственици и управители на Друштвата), кои се државјани на Словенија, Хрватска и САД, како и двајца соработници, државјани на Македонија, незаконски давале заеми, односно без одобрение од Министерството за економија на Македонија склучиле вкупно 369 договори за заеми претежно со физички лица. Со склучените договори за заем, пријавените лица исплатиле во готово парични сретства во вкупен износ од 34.513.197,00 денари, а со тоа се стекнале со несразмерна имотна корист (лихва) во вкупен износ од 58.249.584,00 денари и бесправно наплатиле наводна „провизија за посредување“ во вкупен износ од 23.736.387,00 денари. Исто така, преку друштвата, три лица со цел да се стекнат со противправна имотна корист подигнале парични средства во готово и го оштетиле Буџетот на Република Македонија по основ на ДДВ и персонален данок во вкупен износ од 3.009.016,00 денари, а со цел да го прикријат стореното дело ја фалсификувале деловната документација и прикажале неистинити факти во поднесените завршни пресметки. При расветлувањето и обезбедувањето доказен материјал за криминалните активности по иницијатива на Управата за финансиска полиција со поддршка на центарот СЕКИ во Букурешт, направена е работна средба во Охрид на која земале активно учество и претставници од министерствата за внатрешни работи на Словенија и Хрватска со цел договарање на преземање законски мерки и дејства околу обезбедувањето доказен материјал за докажување на криминалните активности на осомничените лица, нивни државјани. Наведениот случај е завршен со правосилна судска пресуда каде што државјанинот од Словенија е осуден со затворска казна.

3. Во операцијата „АРИЕЛ“, во координирана акција на македонските институции предводена од МВР, десетмина сопственици на фирми се осомничени за перење пари, злосторничко здружување, даночно затајување, фалсификување и уништување деловни книги и за злоупотреба на службената положба и овластувања. Оваа криминална група функционирала четири години и во неа биле вмешани и странски државјани, деветмина Бугари и еден Србин, против кои исто така се поднесени кривични пријави. Според истрагата на инспекторите од Одделението за финансиски криминал во МВР и на УЈП, тројца од пријавените во 2007 година организириале криминална група, која во континуитет во државата носела бугарски државјани на кои им исплаќале пари за во

нивно име да се основаат правни лица - друштва, во кои бугарските државјани биле запишувани како основачи и управители. Веднаш потоа бугарските државјани целата документација од основањето на друштвата со бланко потпишани налози за подигање готовина и вирмани за пренос на средства ја предавале на организаторите и се враќале назад во Бугарија. Осомничените овие фирми ги користеле единствено за издавање лажни фактури на фирми од кои обезбедувале прилив на пари на сметките што веднаш ги подигале во готовина и потоа исплаќале 5 до 10 отсто од сумата како надомест за услугата. Покрај фирмите основани од бугарските државјани, утврдено било дека на ист начин функционирале и неколку домашни. Токму четворица од пријавените имале улога на посредници во пронаоѓањето фирми заинтересирани за користење лажни фактури, а потоа веднаш се изготвувале лажните фактури за тие фирми. Во страв да не бидат откриени, тие ангажирале и луѓе чија единствена задача било да одат во банка и да ги подигаат парите што тукушто легнале на сметките и за тоа им давале одредена сума пари. Според официјалните информации на МВР, тие за четири години успеале да соберат 21,8 милиони евра преку лажните фактури, а, покрај тоа, избегнале да платат и данок во висина од 1,9 милиони евра на штета на Буџетот на државата.

4. Во заедничка акција на Министерството за внатрешни работи и Управата за јавни приходи откриен е случај каде што седум лица, припадници на 14-члена криминална група за незаконска трговија со железо и метални производи, се товарат за злосторничко здружување, финансиски криминал и даночно затајување во висина од околу 1,25 милион евра. Се работи за лица, основачи и управители од повеќе градови низ Македонија - Велес, Охрид, Скопје, Крушево. Според податоците до кои дошле надлежните институции, криминалната група е формирана во 2010 година од страна на четворица од осомничените со формирање правно лице преку кое започнале со вршење на даночното затајување. Членовите на групата основале повеќе правни лица каде што како основачи и управители во Централниот регистар на Република Македонија запишале лица со низок материјален статус, а со истите фактички управувале организаторите на криминалната група, информираат оттаму. Овие правни лица биле користени за изготвување лажни фактури за плаќање извршен „наведен“ откуп на отпадно железо со пресметан ДДВ, кои ги насочувале кон правните лица. Со лажните фактури се покривал откупот на отпадно

железо што го вршела криминалната група „на црно“, за кое плаќањето се вршело во готовина надвор од платниот промет. Со оглед на законските решенија од Законот за управување со отпадот со кои се ограничува откупот на отпадни сировини од физички лица во смисла на задолжително плаќање на трансакциска сметка и ограничување на максималниот износ на 30000 денари на годишно ниво за физичко лице кое ќе предаде отпадни сировини во правни лица кои вршат откуп, членовите на групата ангажирале посредници кои за одреден паричен надомест прибавиле трансакциски сметки и фотокопии од лични карти од околу 500 физички лица од повеќе градови во Р Македонија (Скопје, Охрид, Битола, Прилеп и Струга) на кои се префрлани најчесто по 30000 денари за „наводно“ извршен откуп на отпадни сировини. Веднаш по префрлањето на парите физичките лица ги подигале истите од трансакциските сметки и ги предавале на рака на посредниците кои ги ангажирале или, пак, на некој член на криминалната група. Со тоа криминалната група за „наводниот“ откуп на отпадно железо од овие физички лица изготвувала лажни кантарни белешки од правните лица со кои располагала. Од преземените мерки и активности и извршените разговори со дел од лицата на кои се префрлени парични средства утврдено е дека истите немаат предадено отпад во правните лица од кои им се уплатени парични средства на трансакциските сметки, а за извршената услуга физичките лица добивале од 500 до 1000 денари. Поради неможноста да обезбедат доволно трансакциски сметки од физички лица, членовите на криминалната група во 2012 година формирале друго правно лице што го користеле за изготвување лажни фактури со пресметан ДДВ за потребите на веќе постојно правно лице, со што му овозможувале на ова правно лице да се обезбеди со влезен ДДВ кој потоа неосновано бил пребиван со излезниот ДДВ. Според процената на надлежните институции, со ваквиот начин на користење на правните лица, злосторничкото здружение успеало да затаи ДДВ во вкупен износ од 54.466.589 денари и персонален данок во вкупен износ од 20.660.137 денари, односно по двата основи да затаи данок во вкупен износ од 75.126.796 денари.

1.2.2. Карактеристични случаи со меѓународен карактер од областа на компјутерски економско-финансиски криминал

Криминалистичката практика за компјутерски криминал на македонската полиција претставува реалност. Податоците од практиката покажуваат дека сторителите на кривичните дела делувале во соработка со криминалци од странство, а македонската полиција учествува во расчистување на повеќе случаи со размена или добиени податоци од странски полиции. Во повеќе случаи македонската полиција се соочуваше со предизвикот за спротивставувања на одредени криминални делувања на организирани криминални групи, каде што, покрај сторители од странство, имаше и македонски сторители кои или делувале на територијата на Република Македонија и тука остварувале криминални приноси, или делувале од Република Македонија, а криминалните приноси ги остварувале во странство од каде што нивните „соработници“ или членови на криминалните групи преку брз трансфер на пари им ги испраќале криминалните приноси. Во почетниот период како проблем се наметнува непостоењето на соодветни инкриминации за конкретни криминални поведенија, па криминалните делувања се подведувани под други кривични дела што го отежнува прибирањето докази, посебно вештачењата доколку делата се сторени во странство каде што веќе постоеле инкриминирани соодветни кривични дела. Со континуираните измени и дополнувања на Кривичниот законик воведувани се нови инкриминации, а со измените од 2009 година во целост се прифатени препораките од Конвенцијата за компјутерски криминал, па врз основа на добиените резултати и анализа на карактеристичните случаи може да се заклучи дека македонското казнено право е хармонизирано со европското, посебно во делот на компјутерскиот криминал.

Во прилог следува хронолошката анализа на криминалните случаи во кои постапувала македонската полиција во сузбивање на финансискиот компјутерски криминал со кратка анализа на позначајните случаи што ја обележуваат македонската криминалистичка практика.

1. Во текот на 2005 година македонската полиција во соработка со повеќе странски полиции учествуваше во расветлување и обезбедување докази за сторено кривично дело „Неовластено навлегување во компјутерски систем“ од страна на две лица државјани на Република Македонија кои неовластено навлегле во компјутерскиот систем на

Националниот универзитет во Хирошима во периодот од 18.09.2004 до 21.10.2004. Делото е извршено од интернет-кафе во Прилеп. Истата година, во соработка со британската служба за компјутерски криминал, е расветлен меѓународен случај на организирана криминална група во кој активно учествувал и македонскиот малолетен државјанин од Кичево. Малолетникот вршел упади во компјутерски системи и симнувал, користел и продавал преку интернет броеви од туѓи кредитни картички, при што го користел псевдонимот `voodoo_kid`. Од страна на МВР утврден е идентитетот на лицето и преземени се законски мерки и дејства на обезбедување доказен материјал. Извршен е претрес во домот на лицето во Кичево, при што одземен е еден персонален компјутер и еден лаптоп, како и повеќе ЦД-а. Истите се дадени на вештачење во криминалистичка техника. Извршени се проверки во „Western Union Internacional“ – Скопје, при што е обезбедена целокупната документација за трансфер на пари што ги подигало лицето.

2. Во 2006 година не е реализиран случај со меѓународен карактер од областа на компјутерски финансиски криминал.

3. Во 2007 година, по добиено сознание од Националната единица за високо софистициран криминал од Лондон, Велика Британија, во текот на 2005 година се извршени криминални поведенија, за што во 2007 година се иницирани и извршени проверки и се обезбедени потребните докази, при што е поднесена кривична пријава против едно лице за кривично дело „Оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем“ за нанесена штета на аукциската куќа од Лондон во висина од 1.000.000,00 евра.

4. Во текот на 2008 година се реализирани неколку случаи од областа на организиран финансиски компјутерски криминал. Разбиена е меѓународна криминална група составена од лица македонски, бугарски и црногорски државјани, која се занимава со нелегално прибирање броеви од кредитни картички, фалсификување кредитни картички и злоупотреба на истите со подигање парични средства од банкомати во Република Македонија и во повеќе земји од Западна Европа. Во врска со оваа криминална група, остварена е меѓународна соработка меѓу полициските служби во Република Македонија, Р. Црна Гора, Р. Бугарија, Р. Италија и Р. Германија во координација со центарот СЕКИ, при што, врз основа на преземените мерки и активности и примена на посебни истражни мерки, идентификувани се 16 лица државјани на

Република Македонија, од кои дел престојувале во Италија, двајца од Р. Бугарија и четворица од Р. Црна Гора. Од страна на Оделот за организиран криминал при МВР на Република Македонија против три лица – македонски државјани поднесена е кривична пријава поради постоење на основи на сомнение дека сториле кривични дела „Оштетување и неовластено навлегување во компјутерски систем“, „Компјутерска измама“ и „Компјутерски фалсификат“.

5. Во 2009 година воспоставена е меѓународна соработка со Германија и Бугарија во рамките на отворена заедничка истрага за бугарски државјани кои изработувале фалсификувани картички во Р. Бугарија од „скимирани“ податоци во Р. Германија, а трансакциите ги извршувале на територијата на Република Македонија. Во рамките на оваа истрага поднесени се две кривични пријави против четворица бугарски државјани за сторени кривични дела „Неовластено навлегување во компјутерски систем“ по чл. 251 од КЗ на Република Македонија. Тоа е првиот реализиран случај во 2009 година, вториот е расветлен со меѓународна соработка со Шведска во рамките на отворена заедничка истрага заради постоење сознанија дека лица од Република Македонија преку брза пошта „Федекс експрес“ во Шведска испраќаат изработени фалсификувани платежни картички.

6. Во текот на 2010 година редовно е остварувана комуникација со претставници на агенцијата за организиран криминал БКА од Германија во врска со меѓународната истрага воспоставена во 2009 година со Германија и Бугарија над бугарски државјани кои во Бугарија изработуваат фалсификувани платежни картички и ги злоупотребуваат во Македонија од претходно „скимирани“ податоци од банкомати во Германија.

7. Во врска со водење меѓународни истраги за кривични дела од областа на компјутерскиот криминал, остварувана е соработка со претставници на полициските служби на Србија и Црна Гора, како и со Национални централни бироа на Интерпол. Во 2011, спроведена е заедничка истрага ГОЛД заедно со полициските служби на Србија во соработка со центарот СЕЛЕК, при што е сузбиена меѓународна криминална група составена од македонски и српски државјани што вршела нелегални трансакции со фалсификувани платежни картички на територијата на повеќе балкански држави. Во врска со истиот случај, остварена е соработка и со полициските служби од Црна Гора на кои им се презентирани податоци за трансакции извршени од членовите на оваа криминална група на територијата на Црна Гора. Во текот на 2011 година добиени се пет пријави од

Национални централни бироа на Интерпол за заплени сервери на кои се наоѓале содржини со детска порнографија и информации за ИП-адреси од македонски провајдери од кои е пристапувано на заплени сервери. Постапувајќи по пријавите, утврдени се корисниците на ИП-адресите, по што се извршени претреси во домовите на корисниците (сите од Скопје), од каде што се одземени компјутерите што се пронајдени и истите се предадени за вештачење во Одделот за криминалистичка техника на МВР, а потоа се поднесени два посебни извештаи до надлежните јавни обвинителства во Република Македонија.

8. Во текот на 2012 година од страна на Единицата за компјутерски криминал остварена е интензивна соработка во врска со активни случаи, при што заеднички се преземани мерки и активности во врска со 8 меѓународни истраги. Остварена е меѓународна соработка со Федералното биро за истражување на САД во врска со четири случаи, од кои два случаи на оштетено и неовластено навлегување во компјутерски систем од страна на македонски државјани кои со помош на посебно дизајнирани софтверски алатки извршиле „хакирање“ на интернет-страници хостирани во Соединетите Американски Држави и два случаи на злоупотреба на податоци од платежни картички сопственост на државјани на САД, а кои од страна на македонски државјани неовластено се набавени преку интернет. Остварена е соработка со SOCA (Служба за борба против организиран криминал на Велика Британија) во рамки на меѓународна операција против лица кои на повеќе интернет-страници вршеле криминални активности поврзани со злоупотреба на податоци од платежни картички и банкарски сметки. Во рамки на овој случај од страна на Единицата за компјутерски криминал извршен е претрес во домот на еден македонски државјанин кој бил администратор на форумот на којшто се разменуваат податоци од платежни картички, при што се одземени компјутери и компјутерска опрема. Во координација со центарот СЕЛЕК, во текот на 2012 година реализирани се две меѓународни операции (едната во соработка со Р. Србија и Р. Бугарија, а другата во соработка со Р. Србија, Р. Црна Гора и Р. Бугарија), во кои се кривично пријавени членови на две меѓународни криминални групи што се занимаваат со изработка и употреба на фалсификувани платежни картички. За успешно спроведена операција „РУСО“, Единицата за компјутерски криминал е наградена од страна на центарот СЕЛЕК со трето место во конкуренција на операции спроведени во рамки на истиот. Во рамки на

Аналитичко работно досие (AWF) ТЕРМИНАЛ при ЕВРОПОЛ, остварена е соработка со Хрватска, при што се разменети информации со македонски државјани кои на територијата на Хрватска се занимаваат со злоупотреба на платежни картички (претежно со скимирање на податоци од платежни картички), што резултираше со приведување на двајца македонски државјани и заплена на опрема кај истите при вршење на кривичните дела на територијата на Хрватска.

9. Во текот на 2013 година од страна на Единицата за компјутерски криминал остварена е интензивна соработка во врска со активни случаи, при што за реализација на КО „Винкор,, остварена е соработка со Р. Србија и со заеднички преземани мерки и активности извршена е успешна реализација на истата. Исто така, остварена е соработка со Р. Србија при водење на КО „Трансфер“. И во двата случаи соработката е остварена и координирана од страна на центарот СЕЛЕК.

1.2.2.1. Анализа на случај: „DARKODE“³²⁰

Во заедничка координирана акција на глобално ниво, полициските служби и судските власти во јули 2015 го симнаа најпопуларниот сајбер-криминален форум на англиски јазик по име „ДАРКОД“. Симнувањето на форумот го обележа крајот на најпопуларниот форум од петте најдобри криминални форуми во светот и крајот на криминалната заедница на корисниците, како и сериозно нарушување на нивните малициозни активности, рангирани од хакирање и крадење банкарски податоци од платежни картички до изнајмување ботнет-мрежи и сајбер-нападите. На сајбер-криминалниот форум кога страницата беше симната се појави завеса и беше поставен банер укажувајќи на тоа дека ФБИ, ЕСЗ и меѓународните партнери имаат контрола врз страницата.

„DARKODE“ претставуваше затворена заедница формирана од 250 до 300 активни корисници. Членството се стекнувало исклучително со покана и потоа по извршена проверка од страна на доверлива личност на форумот. Популарниот сајбер-криминален центар опфаќал размена и тргување со предмети и услуги вклучувајќи малициозни

³²⁰ Извадок од покарактеристични настани од Дневен билтен на МВР од 16.7.2015:
<http://www.mvr.gov.mk/vest/233>

софтвери (Malware), сајбер-напади кои ги искористуваат маните на софтверот (Zero day Exploits) и пристап до компромитирани сервери.

Во меѓународна координирана акција против хакерскиот форум „ДАРКОД“ и неговите корисници, полициски службеници од цел свет ги открија сајберкриминалците кои го користеа форумот „Даркод“ за размена и подобрување на нивното хакерско искуство, малвер вируси и ботнет мрежи како и да најдат партнери за нивните следни спам активности или напади со вируси.

Операцијата беше водена од страна на ФБИ и поддржана од Европскиот центар за компјутерски криминал на ЕВРОПОЛ со учество на полициските служби од 20 држави во и надвор од Европската Унија. Активностите и приведувањата беа координирани од команден штаб поставен во ФБИ, Питсбург САД и во Европол ЕЦЗ во Хаг, Холандија. Во командниот штаб на акцијата учество зедоа претставници од Република Српска (БИХ), Кипар, Македонија, Данска, Финска, Германија, Латвија, Романија, Србија, Шведска, Обединето Кралство и ФБИ, кои го координираа техничкото симнување на форумот покрај останатите други полициски активности, кои резултираа со 28 приведувања и 37 претреси на дом и огромен број одземени компјутери и компјутерска опрема. Учесници во меѓународната операција заедно со Република Македонија се и Австралија, Бразил, Канада, Хрватска, Колумбија, Кипар, Данска, Финска, Германија, Индија, Израел, Латвија, Нигерија, Република Српска (БИХ) Романија, Србија, Шведска, Обединето кралство и САД. Поконкретно, Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика при МВР во рамки на глобалната операција изврши претрес на дом и други простории кај две лица во Скопје и во Пробиштип. При претресите пронајдени се и одземени повеќе компјутери, мобилни телефони и друга компјутерска опрема која е доставена на вештачење со цел обезбедување дополнителни докази во постапката.

При операцијата, Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика против лице од Штип поднесе кривична пријава за постоење на основано сомнение дека сторил кривично дело „Изработка и употреба на лажна платежна картичка“ по чл. 274-б ст.3 вв ст.1 и 2 и казниво според Кривичниот законик на Република Македонија. Со примена на посебни истражни мерки и следење на парични трансакции утврдено е дека осомничениот во период од 2011 година со употреба на малициозни софтвери прибавувал банкарски податоци од странски државјани преку интернет, а потоа истите ги употребувал

за купување разни луксузни предмети, но повеќето банкарски податоци од странски државјани ги продавал на други лица, односно ги продавал на повеќе интернет-страници што се креирани за продавање нелегално стекнати банкарски податоци од платежни картички. Овие интернет-страници (форуми) се креирани и одржувани од негова страна. Од продажбата на банкарските податоци од платежни картички на интернет истиот се стекнувал со голем износ на парични средства, кои најчесто ги подигал преку Сервисот за брз трансфер на пари „Вестерн Унион“, каде што му уплаќале пари лица странски државјани од повеќе држави, и тоа од Мексико, Лисабон, Русија, Кина, САД и други. Досега е утврдено дека на овој начин пријавениот се стекнал со имотна корист од 82,601,00 американски долари и 71.358,00 денари.

Анализата на овој случај, кој е еден од најкомплексните и најголемите според обемот на преземени дејства и мерки во различни држави, е потврда за усогласеноста на законската рамка за постапување во Република Македонија со светските стандарди. Исто така, овој случај потврдува дека организациската поставеност на надлежните институции во Република Македонија, како и нивниот капацитет од аспект на стручен потенцијал соодветствува на светските стандарди, што ја прави Република Македонија рамноправен партнер и учесник во најсложените меѓународни операции за сузбивање на транснационален криминал.

1.2.3. Резултати од соработката на Министерството за внатрешни работи на Република Македонија со ИНТЕРПОЛ

Вкупниот број предмети за кои македонската полиција побарала податоци од странски полиции за криминалистичко истражување на кривични дела сторени во Република Македонија со инволвираност на странски државјани или наши државјани кои побегнале или престојуваат во странство за период 2004 – 2014 година е 8575 лица со следнава дистрибуција по години.

Табела 5: Број на предмети за кои македонската полиција побарала податоци од странски полиции за период 2004 – 2014 година³²¹

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Број на предмети	720	653	667	693	775	830	803	785	786	918	945

Вкупниот број предмети за кои странски полиции побарале податоци од македонската полиција за криминалистичко истражување на кривични дела сторени во странство од страна на македонски државјани или странски државјани кои криминално делувале во Република Македонија за период 2004 – 2014 година е 12659 со следнава дистрибуција по години.

Табела 6: Број на предмети за кои странски полиции побарале податоци од македонската полиција за период 2004 – 2014 година³²²

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Број на предмети	1021	1018	1053	1357	1253	1208	1103	1226	1183	1144	1093

³²¹ Извор на податоци: Извештаи за работа на Секторот за меѓународна полициска соработка, достапни на www.mvr.gov.mk

³²² Извор на податоци: Извештаи за работа на Секторот за меѓународна полициска соработка, достапни на www.mvr.gov.mk

Вкупниот број предмети од областа на економско-финансискиот криминал, вклучително и од областа на компјутерскиот криминал, за кои македонската полиција побарала податоци од странски полиции и од кои за инволвираност на странски државјани или за проверки на инволвираност на странски фирми во криминална активност на територија на две или повеќе држави е 453 со следнава дистрибуција по години.

Табела 7: Број на предмети од областа на економско-финансискиот криминал, вклучително и од областа на компјутерскиот криминал, за кои македонската полиција побарала податоци од странски полиции за периодот 2004 - 2014 година³²³

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Број на предмети	17	10	12	20	32	31	47	58	65	87	104

Вкупниот број предмети од областа на економско-финансискиот криминал (тука спаѓа и компјутерскиот криминал) за кои од странски полиции се побарани податоци за криминалистичко истражување од страна на македонската полиција за криминални активности на странски државјани или инволвираност на странски фирми во криминални операции со меѓународен карактер е 970 со следнава дистрибуција по години.

Табела 8: Број на предмети од областа на економско-финансискиот криминал за кои од странски полиции се побарани податоци за периодот 2004 - 2014 година³²⁴

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Број на предмети	32	16	36	55	74	78	95	118	140	155	171

Во сите случаи за кои е добиена информација за странски државјани или правни лица инволвирани во криминални активности македонската полиција иницира проверки преку НЦБ. Според досегашното искуство по однос на размена на информации и

³²³ Извор на податоци: Извештаи за работа на Секторот за меѓународна полициска соработка, достапни на www.mvr.gov.mk

³²⁴ Извор на податоци: Извештаи за работа на Секторот за меѓународна полициска соработка, достапни на www.mvr.gov.mk

добивање релевантни доказни материјали, се издвојува соработката со Србија, Германија, Швајцарија, Словенија, Австрија, Бугарија, Хрватска и Италија.

Во практиката најчесто се барани само проверки за полициска употреба бидејќи, во согласност со националните законодавства (вклучувајќи го и нашето), за обезбедување доказен материјал неопходно е доставување на барање за меѓународна правна помош во кривична материја.

Од анализата на предметите по кои е постапувано во периодот 2004 – 2014 година од аспект на место на извршување и инволвираност на сторители во областа на економско-финансискиот криминалитет произлегува дека најчести кривични дела што имаат меѓународен карактер се перење пари, финансиска измама, компјутерски криминал, даночно затајување итн. По однос на барањата за проверки од други институции од Република Македонија кои не се во составот на МВР, најчести се барањата од Царинската управа - најчесто за заплени на дрога, Управата за финансиска полиција – финансиски измами, перење пари и даночно затајување, од Јавното обвинителство и надлежните судови – барања за меѓународна правна помош, како и други барања за сите видови криминал што содржат странски елемент. Во Генералниот секретаријат на ИНТЕРПОЛ не постојат специјализирани бази на податоци од областа на економско-финансискиот криминал, но податоци за сторителите на овие кривични дела може да се содржат во базите на лица што се предмет на меѓународни потраги, потоа базите на украдени/изгубени патни документи, базите на украдени моторни возила итн.

1.2.3.1. Анализа на структурата на барањата по кои постапувало Националното централно биро во периодот 2009 - 2013

Во текот на 2009 година од областа на финансискиот криминал постапено е по 121 барање, од кои 78 барања се иницирани од странски НЦБ за проверки на сознанија и размена на информации за 36 македонски фирми, каде што се осомничени и инволвирани 45 македонски државјани, додека врз основа на сознанија од наши полициски служби преку СМПС проверени се 31 странска фирма, а се инволвирани 71 странски државјанин. Проверките се однесуваат на размена на информации од областа на перење пари во 25 случаи, во 26 случаи на компјутерски криминал, измами - 21 случај, потоа даночно

затајување - 12, злоупотреба на фалсификувани кредитни картички - 15, злоупотреба на службена положба и овластување во 11 случаи, фалсификување на документи во 8 случаи, фалсификувани банкноти во 7 случаи и друго.

Во 2010 година постапено е по 169 барања, од кои 95 барања се иницирани од странски НЦБ за проверки на сознанија и размена на информации за 39 македонски фирми, каде што се осомничени и инволвирани 49 македонски државјани, додека врз основа на сознанија од наши полициски служби преку СМПС проверени се 47 странски фирми, а се инволвирани 87 странски државјанин. Проверките се однесуваат на размена на информации од областа на перење пари во 27 случаи, во 48 случаи на компјутерски криминал, измами - 22 случаи, потоа даночно затајување - 14, злоупотреба на фалсификувани кредитни картички - 22, злоупотреба на службена положба и овластување во 12 случаи, фалсификување на документи во 14 случаи, фалсификувани банкноти во 14 случаи и друго.

Во 2011 година постапено е по 172 барања, од кои 118 барања се иницирани од странски НЦБ за проверки на сознанија и размена на информации за 43 македонски фирми, каде што се осомничени и инволвирани 51 македонски државјани, додека врз основа на сознанија од наши полициски служби преку СМПС проверени се 58 странски фирми, а се инволвирани 91 странски државјанин. Проверките се однесуваат на размена на информации од областа на перење пари во 24 случаи, во 44 случаи на компјутерски криминал, измами - 36 случаи, потоа даночно затајување - 13, злоупотреба на фалсификувани кредитни картички - 19, злоупотреба на службена положба и овластување во 14 случаи, фалсификување на документи во 12 случаи, фалсификувани банкноти во 11 случаи и друго.

Во 2012 година постапено е по 205 барања, од кои 140 барања се иницирани од странски НЦБ, а 65 од наши служби. Барањата се однесуваат на проверки на сознанија и размена на информации за 72 македонски фирми, каде што се осомничени и инволвирани 58 македонски државјани, додека врз основа на сознанија од наши полициски служби преку СМПС проверени се 58 странски фирми, а се инволвирани 91 странски државјанин. Проверките се однесуваат на размена на информации од областа на перење пари во 26 случаи, во 46 случаи на компјутерски криминал, измами - 38 (36) случаи, потоа даночно затајување - 21, злоупотреба на фалсификувани кредитни картички - 25, злоупотреба на

службена положба и овластување во 27 случаи, фалсификување на документи во 15 случаи, фалсификувани банкноти во 23 случаи и друго.

Во 2013 година постапено е по 242 барања, од кои 155 барања се иницирани од странски НЦБ, а 87 од наши служби. Барањата се однесуваат на проверки на сознанија и размена на информации за 65 македонски фирми, каде што се осомничени и инволвирани 52 македонски државјани, додека врз основа на сознанија од наши полициски служби преку СМПС проверени се 73 странски фирми, а се инволвирани 109 странски државјани. Проверките се однесуваат на размена на информации од областа на перење пари во 19 случаи, во 58 случаи на компјутерски криминал, измами - 45 случаи, потоа даночно затајување - 37, злоупотреба на фалсификувани кредитни картички - 23, злоупотреба на службена положба и овластување во 29 случаи, фалсификување на документи во 13 случаи, фалсификувани банкноти во 19 случаи.

1.3. Податоци од Управата за финансиска полиција

Според истражувањето за постигнатите резултати на оваа Управа, во истражуваниот период на податоци според претходно изготвен аналитички концепт може да се констатира дека во периодот 2004 – 2014 проблемот со директна соработка на меѓународен план на Управата за финансиска полиција е во тоа што во регионот оваа институција е единствена. Меѓународната соработка во областа на економско-финансискиот криминал од надлежност на Управата за финансиска полиција најчесто во другите држави од регионот е во надлежност и на Министерството за внатрешни работи, така што при меѓународна соработка се делува тимски во соработка на двата државни органи во соработка со јавниот обвинител. Вообичаено соработката се воспоставува преку Министерството за внатрешни работи, а на национално ниво Министерството за внатрешни работи соработува во процесот на криминалистичко и финансиско истражување со Управата за финансиска полиција, така што не е можно да се издвојат поединечни податоци за постапување по повеќе предмети со меѓународен карактер. Но во Управата за финансиска полиција се евидентираат случаите по кои се преземени соодветни законски мерки и дејства и постојат евиденции со податоци за сторители на економско-финансиски кривични дела извршени од странски државјани и сторители од

Република Македонија за кои се побарани податоци или преземање законски мерки и дејства за кривични дела извршени во странство. Според направените анализи во наведениот период, во најголем број случаи македонски државјани се јавуваат како сторители на кривични дела кои делуваат во содејство со државјани на Бугарија и Турција во вршење кривични дела од областа на финансискиот криминал. Сторителите се јавуваат како управители и сопственици на правните субјекти и како потписници на сметки, а пријавени се и правните лица најчесто во случаите на кривичните дела поврзани со даночно затајување (само во еден случај при сторено кривично дело „Измама“ пријавено е и правното лице). Од страна на македонски и странски сторители се извршуваат следните кривични дела: „Даночно затајување“ по чл. 279; „Фалсификување или уништување на деловни книги“ по чл. 280; „Лихварство“ по чл. 260, „Измама при добивање кредит или друга поволност“ по чл. 249; „Оштетување или повластување на доверители“ по чл. 257; „Предизвикување стечај со несовесно работење“ по член 255; „Злосторничко здружување“ по чл. 394; „Злоупотреба на службена положба и овластување“ по чл. 353 и „Измама“ по чл. 247, сите дела предвидени со Кривичниот законик на Република Македонија, кој е хармонизиран со препораките на меѓународните правни акти и има предвидено исти или слични инкриминации со другите кривични законодавства на европските држави со кои најчесто соработуваат сторителите на економско-финансиски кривични дела на меѓународен план. Управата за финансиска полиција соработката во предметите со меѓународен карактер ја остварува преку Секторот за меѓународна полициска соработка при Министерството за внатрешни работи на Република Македонија, за конкретните случаи што биле во работа во истражуваниот период е соработувано со ИНТЕРПОЛ и со центарот СЕКИ.

Управата за финансиска полиција најчесто постапувала со преземање законски мерки и дејства – проверки со вршење увид во деловна документација и прибирање известувања од граѓани со водење разговор со физички и одговорни лица во правни лица по барање на странски државни органи. Во истражуваниот период барање за проверки имаат добиено од Управата за јавни приходи на Бугарија, и тоа преку Управата за јавни приходи на Република Македонија со цел да се извршат проверки и да се изврши разговор со лица македонски државјани кои имаат отворено правни лица во Бугарија. Исто така, преку меѓународна правна помош Министерството за правда на Бугарија има доставено

барање до Основното јавно обвинителство за гонење организиран криминал и корупција на Република Македонија, кое доставило допис до Управата за финансиска полиција за да се извршат проверки на извршени трансакции од страна на двајца бугарски државјани во една од банките во Република Македонија. Финансиските полицајци од Управата за финансиска полиција при Министерството за финансии на Република Македонија немаат учествувало во истраги водени во друга држава во истражуваниот период.

Управата за финансиска полиција има законски овластувања за преземање мерки и дејства како што се оперативно-тактични мерки или полициски овластувања, истражни мерки и дејства, но и во својата работа законски применува и посебни истражни мерки. Така што во истражуваниот период Управата за финансиска полиција во еден случај има применето посебни истражни мерки (ПИМ) во кои, покрај македонски државјани, како членови на криминалната група се јавуваа и странски државјани, и тоа државјани на Бугарија, каде што и главниот организатор на криминалната група поседува и бугарска патна исправа. Во овој случај вршени се проверки преку ИНТЕРПОЛ Софија и ИНТЕРПОЛ Белград, а проверки се вршени и во Црна Гора преку Управата за финансиско разузнавање.

Според податоците за стекнатите криминални приноси во двата предмети што ги водела Управата за финансиска полиција, сторителите се стекнале со криминални приноси во вкупен износ од 319.576.813,00 денари. Криминалните износи во парични единици се стекнати со извршување на следните кривични дела:

- Со извршување кривично дело „Даночно затајување“ по чл. 279 од КЗ на Република Македонија - вкупен износ од 280.320.908,00 денари.
- Со извршување кривично дело „Лихварство“ по чл. 260 од КЗ на Република Македонија - вкупен износ од 24.244.254,00 денари.
- Со извршување кривично дело „Измама при добивање на кредит или друга поволност“ по чл. 249 и „Оштетување или повластување на доверители“ по чл. 257 од КЗ на Република Македонија - вкупен износ од 2.745.000,00 денари.
- Со извршување кривично дело „Предизвикување стечај со несовесно работење“ по чл. 255 - вкупен износ од 4.960.039,00 денари и

- Со извршување кривично дело „Измама“ по чл. 247 од КЗ на Република Македонија - вкупен износ од 7. 306.612,00 денари.

Финансиските полицајци за извршување на својата работа постојано се едуцираат со посета на обуки, семинари во земјата и во странство, а свои претставници имаат во советодавното тело за спречување на перење пари и финансирање на тероризмот Moneywal.

Управата за финансиска полиција секогаш соработува со Управата за финансиско разузнавање во процесот на финансиско истражување на текот на криминално стекнатите приноси во земјата и во странство. Со таква соработка со писмено барање на Јавното обвинителство е блокирана сметка на правно лице во сопственост на бугарски државјанин пријавен за сторено кривично дело „Измама“.

Според евиденциите на Управата за финансиска полиција, во истражуваниот период според пријавени лица – странски државјани – поднесени кривични пријави поради постоење основи на сомнение за сторено кривично дело изготвен е табеларен приказ.

Табела 9: Поднесени кривични пријави против странски државјани во Република Македонија од страна на Управата за финансиска полиција за период 2004 – 2014³²⁵

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Вкупно
Поднесени кривични пријави	0	1	1	0	0	5	0	0	4	4	4	19

Во истражуваниот период 2004 – 2014 година од страна на Управата за финансиска полиција до надлежните јавни обвинителства на територијата на Република Македонија поднесени се вкупно 19 кривични пријави поради постоење основи на сомненија за

³²⁵ Аналитички концепт за прибирање податоци од Управата за финансиска полиција.

сторени економско-финансиски кривични дела од нејзина надлежност против странски државјани за сторени кривични дела во Република Македонија. Во последните три години се поднесени по 4 кривични пријави, а најмногу, 5 кривични пријави, се поднесени во 2009 година. Во 2004, 2007, 2008, 2010 и во 2011 не се поднесени кривични пријави, но тоа не значи дека не се преземани мерки и дејства во соработка со Одделот за финансиски криминал при Министерството за внатрешни работи, од чија страна се и поднесени кривични пријави и истите се во евиденциите на МВР.

Според анализата на поднесените кривични пријави против странски државјани, пријавени се сторители од следните држави: од Р. Бугарија 9 (девет) сторители; од Р. Турција 6 (шест) сторители; од Р. Словенија 6 (шест) сторители; од Р. Грција 4 (четири) сторители; од Р. Хрватска 2 (двајца) сторители и по еден сторител од Р. Германија; Израел, Шведска, Ирак и САД. Пријавените лица се јавуваат во својство на одговорни лица во правни лица-управители, вкупно 34 (двајца двапати се пријавени), од нив 32 се и сопственици на правните лица, а како потписници на сметки биле 4, истите се пријавени за вкупно 29 кривични дела сторени во истражуваниот период 2004 – 2014 година.

Табела 10: Табеларен приказ за сторени кривични дела за кои се поднесени кривични пријави од Управата за финансиска полиција против странски државјани³²⁶

Кривични дела	Член од КЗ на РМ	Број на КД
Даночно затајување	Чл. 279	14
Фалсификување или уништување на деловни книги	Чл. 280	7
Лихварство	Чл. 260	1
Измама при добивање на кредит или друга поволност	Чл. 249	1
Оштетување или повластување на	Чл. 257	1

³²⁶ Аналитички концепт за прибирање податоци од Управата за финансиска полиција.

доверители		
Предизвикување стечај со несовесно работење	Чл. 255	1
Злосторничко здружување	Чл. 394	1
Злоупотреба на службена положба и овластување	Чл. 353	1
Измама	Чл. 247	2
Вкупно	Вкупно	29

Според прикажаните податоци, најголем број сторители се пријавени за кривичното дело „Даночно затајување“ по чл. 279 од КЗ на Република Македонија, и тоа за 14 кривични дела, а 7 се кривични дела „Фалсификување или уништување на деловна документација“, потоа за 2 кривични дела „Измама“, а со по едно се другите кривични дела. Според начините на извршување на кривичните дела анализирани според поднесените кривични пријави, се издвојуваат следните:

- Даночно затајување со повраток на ДДВ, кој е вршен на следниот начин, пријавените лица - странски државјани делото го извршувале на начин што како одговорни лица во правни лица-управители и сопственици на правните лица, со цел да се стекнат со противправна имотна корист во соработка со државјани на Република Македонија, изготвувале фиктивни фактури без да има реално должничко-доверителски однос помеѓу нив, префрлувале парични средства, за потоа да ги подигнуваат во готовина по основ на материјални трошоци, дневици за службени патувања и слично. Правните лица ги регистрирале на странски државјани од Р. Бугарија, кои добивале еднократен надомест, а потоа само ги извлекувале парите во готовина.
- Даночно затајување кое е извршувано со недоставување даночни пријави за оставрени приходи до Управата за јавни приходи или поднесување на ДДВ пријави до Управата за јавни приходи со неистинити податоци за наводно извршени набавка на стоки и услуги за кои не постоела деловна документација.

1.3.1. Анализа на случај: „СВЕДМИЛК МАКЕДОНИЈА“

Управата за финансиска полиција во текот на 2009 година преземала мерки и активности и во врска со случајот „СВЕДМИЛК МАКЕДОНИЈА“ ДОО Скопје, при што се поднесени две кривични пријави против четири лица. Едната кривична пријава е поднесена против едно лице за сторени кривични дела: „Измама при добивање кредит или друга поволност“ по член 249 и „Оштетување или повластување на доверители“ по член 257 од Кривичниот законик на Република Македонија. Со анализа на деловната документација, криминалистички вештачења и анализа на трансферите на пари утврдено е дека пријавениот државјанин на САД, во улога на сопственик и управител на трговско друштво „СВЕДМИЛК МАКЕДОНИЈА“ ДОО Скопје, со намера за себе да прибави противправна имотна корист при купување удели од претходните сопственици на „СВЕДМИЛК МАКЕДОНИЈА“ ДОО Скопје, прикажал неистинити и нецелосни податоци, презентирајќи лажен документ дека располага со 20 милиони американски долари како имотна состојба на компанијата „Fenix Energy USA LLC“ од САД. Со ова ги довел во заблуда сопствениците на уделите, со цел истите да му ги продадат по цена од едно евро, прифаќајќи ги сите обврски кон доверителите на „СВЕДМИЛК МАКЕДОНИЈА“ ДОО Скопје, а посебно обврските за исплатата на производителите на млеко. Втората кривична пријава е поднесена против три лица, државјани на Шведска, Ирак и Македонија, за сторени кривични дела „Предизвикување стечај со несовесно работење“ по член 255, „Даночно затајување“ по член 279 и „Фалсификување или уништување деловни книги“ по член 280 од Кривичниот законик. Пријавените, во својство на управител и содружници на друштво за производство, промет и услуги „СВЕДМИЛК МАКЕДОНИЈА“ ДОО Скопје, во периодот од 2006 до февруари 2008 година со прекумерно задолжување и неразумно трошење парични средства предизвикале стечај на „СВЕДМИЛК МАКЕДОНИЈА“ ДОО Скопје. Исто така, управителот на друштвото за производство, промет и услуги „СВЕДМИЛК МАКЕДОНИЈА“ во својата книговодствена евиденција заверувал документи со неистинита содржина за прометот, со цел да го одбегне плаќањето даноци, при што затаил парични средства по основ на персонален данок на доход и данок на додадена вредност во вкупен износ од 12.232.442,00 денари.

1.4. Податоци од Царинската управа на Република Македонија

За истражуваниот период е направено истражување на реализираните предмети со меѓународен финансиски криминал со активно учество на царинските инспектори од Одделението за истраги при Секторот за контрола и истраги во Царинската управа на Република Македонија. Според претходно изработен концепт за барање податоци од Царинската управа на Република Македонија, добиени се податоци за периодот 2004 – 2014 година. Царинската управа на Република Македонија во периодот 2004 – 2014 година има доставено вкупно 4771 барање до странски царински служби. Врз основа на добиените податоци, откриени се вкупно 533 предмети за кои постоеле основи на сомненија за сторени кривични дела. За истиот период во Царинската управа на Република Македонија се добиени 2210 барања од странски царински служби, за кои е добиена информација дека се откриени вкупно 10 предмети за кои постоеле основи за сомненија за сторени кривични дела. Постапувано е по 18 предмети за кои се води истрага во странски царински служби. За истражуваниот период се поднесени кривични пријави поради постоење основи на сомненија за сторени кривични дела против 388 странски државјани. Најчесто извршувани економско-финансиски кривични дела од странски државјани за што се поднесени кривични пријави се кривичните дела: „Царинска измама“ по чл. 278 – а и „Даночно затајување“ по чл. 279 од Кривичниот законик на РМ. Царинската управа има испратено 511 барања до странски царински служби за обезбедување податоци за македонски државјани кои сториле економско-финансиски и царински кривични дела, а обезбедувањето на податоци и докази е поврзано со преземање мерки и дејства од страна на странски царински служби, увид во деловна документација и сл. Одделението за разузнавање во Секторот за контрола и истраги при Царинската управа во постапувањето со предмети каде што постојат информации за сторени царински или други кривични дела за кои е надлежна царинската служба доставува барања до странски царински служби од земјите-членки на Светската царинска организација, но соработува и со ЕВРОПОЛ, ОЛАФ и СЕЛЕК.

Во работењето на Царинската управа, при истражување на царински кривични дела извршени од страна на организирани меѓународни криминални групи во истражуваниот

период, откриени се неколку криминални групи во кои активно учествувале и македонски сторители за сторени кривични дела со елементи на недозволена трговија со дрога, даночно затајување и злосторничко здружување. Во истражуваниот период царинските инспектори работеле на преземање мерки и дејства од своја надлежност по барање на странски царински служби и обезбедување докази за сторени кривични дела, но сè уште не зеле учество во меѓународни мешовити тимови на истрага. Поради хармонизацијата на македонското казнено законодавство со законодавството на соседните држави и државите од регионот и пошироко, не се јавени проблеми околу несогласување за обезбедување податоци и докази за сторени економско-финансиски кривични дела од надлежност на царинските служби. Врз основа на анализа на предметите по кои постапувале царинските службеници, а се побарани податоци и информации од странски царински служби, посебно е побарано да се изврши увид и компарирање на деловна и царинска документација изготвени од правни лица и утврдено е постоење на фалсификувани документи врз основа на кои сторителите успеале да извршат кривични дела со елементи на даночна измама – даночно затајување, фалсификување на исправи и царинска измама. Вкупно се откриени 325 кривични дела „Царинска измама“ и 119 кривични дела „Фалсификување исправа“.

Царинската управа соработува во континуитет со Управата за финансиско разузнавање, посебно во делот на финансиско разузнавање, помошта во тој дел е од огромно значење, посебно при утврдување на видот и висината на криминално стекнатите приноси. За истражуваниот период, според евиденциите на Царинската управа, вкупната противправна имотна корист од сторени царински кривични дела по основ на избегнати законски предвидени давачки спрема државата е 1.301.696.555 денари.

1.4.1. Покарактеристични случаи од криминалистичката практика на Царинската управа на Република Македонија – Одделението за истраги

1. Покарактеристичен случај на откриен шверц на 11 камиони со цигари и избегнати давачки во износ од 329.533.407,00 денари:

Во 2010 година откриени се повеќе сторители на кривично дело криумчарење кои во текот на 2006 година со 11 ТМВ-ла натоварени со цигари од Копар и Бар пренеле вкупно 14792 мастер бокса цигари од марките „Karellija slims“, „Respekt“, „Marble“, „Standard“, „Ronhil“, „Ronson“, „Lucky strike“, и „Davidoff“. Цигарите што биле натоварени во Копар во ТМВ-ла со македонски регистарски таблички биле наменети за увозник од Македонија, додека цигарите што биле натоварени во Бар требало да транзитираат низ Република Македонија за краен корисник во Грција. По извршените проверки било констатирано дека камионите натоварени со цигари и од Копар и од Бар пристигнале на граничниот премин Прешево во Србија, за што српските царински службеници изготвиле ЦИЛ-ови (царински информативни листи), кои ги завериле со потпис, печат и факсимил, со што потврдиле дека цигарите ја напуштиле Србија и истите биле упатени кон граничниот премин Табановце за влез во Македонија. Кога камионите пристигнале на ГП Табановце, истите без да бидат евидентирани во електронскиот систем биле пропуштени да влезат на територија на Македонија. По извршените проверки било констатирано дека македонските камиони кои не биле регистрирани на влез на критичниот датум по извесно време биле евидентирани на излез од државата како полни со друг вид стока или празни. На овој начин цигарите биле внесени на територија на Република Македонија преку ГП Табановце, така што ја избегнале царинската контрола и не биле евидентирани во царинскиот систем. Вредноста на криумчарените цигари изнесува 11.419.188,00 денари, а избегнатите давачки се во износ од 329.533.407,00 денари.

2. Покарактеристични случаи на водени предмети за сторено кривично дело „Царинска измама“ на царинските инспектори при Царинската управа во 2010 година се следните:

- Правно лице од Република Македонија кое се јавува како увозник на репроматеријал за производство на сокови од Холандија при царинење на стоката презентирал фактури во износ од 44.7651,31 УСД, а вистинската вредност на стоката изнесувала 202.765,44 УСД, и притоа го оштетил Буџетот на Република Македонија за 6.789.762,00 денари.

- Правно лице - увозник од Тетово при увозно царинење прехранбени производи од Република Турција прикажал вредност на стоката од 227.175,94 ЕУР, а вистинската вредност изнесувала 523.845,28 ЕУР, при што избегнал царински и други давачки во износ од 4.956.750,00 денари.
- Правно лице - увозник од Скопје пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Бугарија прикажал вредност на стоката во износ од 1.128.690,04 ЕУР, а вистинската вредност на стоката изнесувала 1.841.763,84 ЕУР, при што избегнал увозни давачки во износ од 8.812.225,00 денари.

3. Покарактеристични случаи на водени предмети за сторено кривично дело „Царинска измама“ на царинските инспектори при Царинската управа во 2011 година се следните:

- Правно лице - увозник од Скопје пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Турција прикажал вредност на стоката во износ од 1.784.214,50 УСД, а вистинската вредност на стоката изнесувала 4.705.214.413,00 УСД, при што избегнал увозни давачки во износ од 57.083.711,00 денари.
- Правно лице - увозник од Скопје пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Турција прикажал вредност на стоката во износ од 103.521,00 УСД, а вистинската вредност на стоката изнесувала 258.715,00 УСД, при што избегнал увозни давачки во износ од 2.268.481,00 денари.
- Правно лице - увозник од Скопје пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Турција прикажал вредност на стоката во износ од 31.051,36 УСД, а вистинската вредност на стоката изнесувала 30.659,00 евра и 67.247,00 американски долари, при што избегнал увозни давачки во износ од 1.065.981,00 денари.
- Правно лице - увозник од Скопје пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Турција прикажал вредност на стоката во износ од 67.794,00 УСД, а вистинската вредност на стоката изнесувала 30.659,00 евра и 239.027,00 УСД, при што избегнал увозни давачки во износ од 2.970.788,00 денари.
- Правно лице - увозник од Скопје пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Турција прикажал вредност на стоката во износ од 34.720,00

евра, а вистинската вредност на стоката изнесувала 158.268,00 турски лири, при што избегнал увозни давачки во износ од 1.143.304,00 денари.

- Правно лице - увозник од Скопје пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Турција прикажал вредност на стоката во износ од 80.426,00 евра, а вистинската вредност на стоката изнесувала 200.104,00 евра, при што избегнал увозни давачки во износ од 3.673.183,00 денари.
- Правно лице - увозник од Скопје пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Турција прикажал вредност на стоката во износ од 70.880,00 УСД, а вистинската вредност на стоката изнесувала 149.347,00 евра, при што избегнал увозни давачки во износ од 2.482.322,00 денари.
- Правно лице - увозник од Гостивар пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Турција прикажал вредност на стоката во износ од 171.478,94 УСД, а вистинската вредност на стоката изнесувала 287.726,39 евра, при што избегнал увозни давачки во износ од 1.686.452,00 денари.
- Поднесена е и кривична пријава за кривично дело „Фалсификување исправа“ по чл. 378 од Кривичниот законик на Република Македонија против правно лице од Скопје затоа што пред царинските органи на Република Македонија при увозно царинење стока од Република Црна Гора и Република Србија прикажал лажни уверенија за движења на стока (образец ЕУР-1) и 6 (шест) комерцијални фактури.

4. Во текот на 2012 година Царинската управа поднела 24 кривични пријави за сторено кривично дело „Царинска измама“ за избегнати царински давачки во износ од 283.875.168,00 денари. Како покарактеристични случаи на откриена царинска измама во 2012 година од страна на инспекторите од Одделението за истраги се следните:

- Правно лице - увозник од Скопје во текот на 2010, 2011 до 31.7.2012 година не ја исполнил законската обврска за увозно царинење и плаќање на увозните давачки, со намера да избегне целосно плаќање на истите во вкупен износ од 229.096.317,00 денари. Пријавеното правно лице е регистриран трговец на електрична енергија и поседува лиценца за вршење на енергетска дејност трговија со електрична енергија, врз основа на што вршел увоз на електрична енергија. Утврдено е дека за дел од увезените количини електрична енергија во Република Македонија, во вкупна

вредност од 20.686.762,00 евра, нема поднесено увозни царински декларации и не ги платил увозните давачки.

- Правно лице - увозник од Скопје при увозно царинење електрична енергија на македонските царински органи не им пријавил трошоци за користење на капацитетите за прекугранична трансмисија и трансфер на електрична енергија, а во еден случај не пријавил и фактура за увезена електрична енергија. По овие основи во сметководството на правното лице евидентирани се и платени на странскиот добавувач фактури во вкупен износ од 408.863,69 евра, кои не се додадени на царинската вредност на увезената електрична енергија при увозното царинење, иако истото требало да се направи во согласност со Царинскиот закон. Врз основа на дополнителните пресметки за наплата на царински и други давачки по сите шеснаесет увозни царински декларации се утврдија вкупно избегнати давачки во износ од 4.352.724,00 денари.
- Правно лице - увозник од Скопје дал лажни податоци за вредноста на увезената електрична енергија при увозно царинење, со намера да избегне делумно плаќање царински давачки во вкупен износ од 7.266.965,00 денари. Со контрола на сметководството на правното лице биле откриени анекси кон генералниот договор за купопродажба на електрична енергија каде што единечната цена за MWh за која била купена електричната енергија била значително повисока споредено со единечната цена на електричната енергија по која била увозно оцаринета во Република Македонија, односно, наместо пријавените 1.878.030,88 евра, вистинската вредност на увезената енергија била 2.534.455,26 евра.
- Правно лице - увозник од Скопје не исполнил обврска според закон, со намера да избегне плаќање увозни давачки во вкупен износ од 3.421.945,00 денари. Увозникот увезол електричната енергија од добавувач од странство во вкупна вредност од 308.889,13 евра и истата ја продал на купувачи од Република Македонија, без да бидат платени давачките пропишани со закон, односно не се поднесени увозни царински декларации.
- Правно лице - увозник од Скопје пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Австрија прикажал вредност на стоката во износ од 624.151,08

евра, а вистинската вредност на стоката изнесувала 985.122,85 евра, при што избегнал увозни давачки во износ од 10.224.010,00 денари.

- Правно лице - увозник од Скопје пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Турција прикажал вредност на стоката во износ од 97.417,62 евра, а вистинската вредност на стоката изнесувала 329.053,44 евра, при што избегнал увозни давачки во износ од 2.634.911,00 денари.
- Правно лице - увозник од Скопје пред царинските органи при увозно царинење стока не пријавил вредност на стоката во износ од 2.192.567,68 евра, на начин што дел од вистинската вредност на стоката ја евидентирал како лиценци, при што избегнал увозни давачки во износ од 40.640.935,00 денари.
- Правно лице - увозник од Гостивар пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Турција прикажал вредност на стоката во износ од 201.442,75 евра, а вистинската вредност на стоката изнесувала 1.282.379,85 евра, при што избегнал увозни давачки во износ од 11.466.645,00 денари.

5. Во текот на 2013 година Царинската управа поднела 14 кривични пријави за сторено кривично дело „Царинска измама“ за избегнати царински давачки во износ од 87.847.075,00 денари. Како покарактеристични случаи на откриена царинска измама во 2013 година од страна на инспекторите од Одделението за истраги се издвојуваат следните:

- Правно лице - увозник од Скопје во текот на 2010, 2011 до 31.7.2012 година не ја исполнил законската обврска за увозно царинење и плаќање на увозните давачки, со намера да избегне целосно плаќање на истите во вкупен износ од 65.745.920,00 денари. Пријавеното правно лице е регистриран трговец на електрична енергија и поседува лиценца за вршење на енергетска дејност трговија со електрична енергија, врз основа на што вршел увоз на електрична енергија. Утврдено е дека за дел од увезените количини електрична енергија во Република Македонија, во вкупна вредност од 5.937.387,08 евра, нема поднесено увозни царински декларации и не ги платил увозните давачки.
- Правно лице - увозник од Тетово пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Турција прикажал вредност на стоката во износ од околу

440.000,00 евра, а вистинската вредност на стоката изнесувала 1.044.236,62 евра, при што избегнал увозни давачки во износ од 7.995.176,00 денари.

- Правно лице - увозник од Гостивар пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Турција прикажал вредност на стоката во износ од 29.343,12 евра, а вистинската вредност на стоката изнесувала 136.378,58 евра, при што избегнал увозни давачки во износ од 3.277.258,00 денари.
- Правно лице - увозник од Скопје пред царинските органи при увозно царинење стока од Република Турција прикажал вредност на стоката во износ од околу 110.308,00 евра, а вистинската вредност на стоката изнесувала 247.298,43 евра, при што избегнал увозни давачки во износ од 1.346.411,00 денари.
- Правно лице - увозник од Скопје не исполнил законска обврска за увозно царинење и плаќање на увозните давачки за увезен природен гас, во вкупна вредност на стоката од 529.589,66 УСД, со намера да избегне целосно плаќање на увозните давачки во вкупен износ од 5.298.112,00 денари.

Според податоците во евиденциите на Царинската управа на РМ, во текот на 2012 и 2013 година се откриени и преку 50 фалсификувани фактури и други документи со кои се докажува преференцијално потекло на увезени стоки со цел избегнување на плаќање царински давачки при увоз.

1.5. Податоци од Управата за финансиско разузнавање

За целите на истражувањето, обезбедени се податоци од Управата за финансиско разузнавање во состав на Министерството за финансии за истражуваниот период 2004 – 2014 година. Управата за финансиско разузнавање при Министерството за финансии има основна надлежност да прибира, обработува и да доставува податоци за целите на спречување перење пари. Податоците примени од задолжените објекти или органите на државата, Управата ги обработува, дополнува со податоци и информации од други извори, ги анализира и резултатите од своите анализи во форма на извештај или известување ги доставува до МВР, Управата за финансиска полиција или Јавното обвинителство. Врз основа на претходен аналитички концепт, прибрани се податоци од годишните извештаи на Управата за финансиско разузнавање објавени на нивната интернет-страница.

Табела 11: Табеларен приказ на поднесени барања од Управата за финансиско разузнавање на Република Македонија спрема странски УФР и од странски УФР спрема УФР на Република Македонија³²⁷

Година	Поднесени барања спрема странски УФР	Добиени барања од странски УФР
2004	29	19
2005	20	24
2006	13	38
2007	28	27
2008	94	34
2009	128	40
2010	79	33
2011	51	52
2012	44	27
2013	62	65
2014	29	32
Вкупно	577	391

³²⁷ Аналитички концепт за прибирање податоци од Управата за финансиско разузнавање.

Според табеларниот приказ, може да се забележи дека македонската Управа за финансиско разузнавање до странски управи за финансиско разузнавање за истражуваниот период доставила вкупно 577 барања, а добила 391 барање од странски управи за финансиско разузнавање. Она што е посебно впечатливо е зголемување на интензитетот на поднесени и добиени барања од 2008 година во однос на претходниот период, но тоа е прашање што секако бара поширока елаборација и во однос на хармонизацијата на законските прописи, екипирањето на управата како понов државен орган, прецизирањето на нивните законски обврски и техничката опременост, ако се има предвид дека сите барања до странски УФР се електронски врз основа на претходен стандардизиран образец прифатен од ЕГМОНТ и по кој постапуваат сите УРФ во светот. Во надлежност на УФР е да поднесуваат барања до странски УФР кога располагаат со сомненија за сомнителни трансакции за конкретни физички и правни лица и да постапуваат по барања на органите на прогон во однос на проверки за финансиски трансакции на домашни и странски физички и правни лица за кои постојат основи на сомневања дека се сторители на кривични дела, а посебно на перење пари. Исто така, Управата може и законски треба да доставува до странски УФР и податоци до кои дошле при секојдневното постапување со анализа на финансиски трансакции за редовни или сомнителни трансакции, посебно на физички и правни лица од странство.

1.5.1. Анализа на случај Борко Марковиќ

Министерството за внатрешни работи - Оддел за организиран криминал, заедно со Управата за спречување на перење пари и финансирање тероризам (сега Управа за финансиско разузнавање) и Управата за финансиска полиција, во акцијата „Детергент“ откри случај на „перење пари и други приноси од казниво дело“. Во акцијата кривична пријава е поднесена за лицето Борко Марковиќ (29), државјанин на Црна Гора, управител и сопственик на фирмата „Капитал Консерватор“ ДООЕЛ Скопје и овластено лице на банкарски нерезидентни сметки на правното лице „Capitol Conservator Saving & Loan LTD.“ од Нов Зеланд и други правни лица. Со примена на класични и современи методи за водење криминалистичка и финансиска истрага утврдено е дека парите што биле предмет

на кривичното дело потекнувале од измама на инвеститори во САД. Во различни временски интервали биле пренесувани на различни сметки на повеќе странски фирми во Панама, Уругвај, Швајцарија, а сите трансакции биле вршени преку една македонска банка. Сторителот како сопственик на фирмата „Капитал Консерватор“ ДООЕЛ Скопје и истовремено овластено лице на повеќе нерезидентни сметки отворени во една македонска банка од правните лица: „Capital Conservator Treasury Services“, „Swift Private Transfer Limited“, „Rusape LLC“ и „Русапе ЈЛЦ“ и „Fiduciary Holding Company LLC“, „Capitol Conservator Savings & Loan LTD.“ од Нов Зеланд, во периодот од 2007 до 2009 година, на сметките на овие лица примил пари во износ од околу 30.милиони американски долари што доаѓале од разни странски земји, главно: Панама, Уругвај, Швајцарија и други земји. (Точниот износ на парите не може да го констатира со оглед на тоа дека трансферите се одвивале во различни валути и временски периоди). Црногорскиот државјанин по одреден временски период, по налог на сопствениците, парите ги трансферирал на други сметки во различни држави за што не водел соодветна финансиска документација. Истрагата е започната поради сомневање дека парите што пристигале на нерезидентни сметки потекнувале од кривично дело, па сомневањата биле потврдени и со допис од Комисијата за хартии од вредност на САД, во кој било констатирано дека на сметките на „Capitol Conservator Saving & Loan LTD“ биле пристигнати пари кои потекнувале од измама на инвеститори во САД. Сомневањата се потврдени кога сторителот преку „Капитал Консерватор“ се обидел да изврши трансакции, односно да ги извлече парите и да ги префрли на сметки во Швајцарија, наводно, за набавка на челик. За тоа во банката приложил профактура од швајцарската компанија „SWISS PRIVATE TRUST AG“, потпишана од странски државјанин за кој постоеле сомненија дека бил поврзан во нелегалниот бизнис со Црногорецот. Од увидот во профактурата било утврдено дека потписникот се занимавал со финансиски менаџмент и инвестиции, а не со производство и трговија со метал. Со правосилна и извршна пресуда на Основен суд Скопје 1 КОК бр. 73/09 од 10.12.2009 година Борко Марковиќ е осуден за кривично дело перење пари и други приноси од кривично дело. Изречена му е мерка протерување на странец. А со пресудата од осудениот е одземен имот во износ од 10.901.514,00 денари. Во определениот законски рок не ја извршил пресудата. Поради тоа, средствата во износ од 10.901.514,00 денари се одземени и се уплатени во корист на Буџетот на Република

Македонија.

2. АНКЕТА НА ГРАЃАНИ (Перцепција на граѓаните за прашањата поврзани со економско-финансискиот криминалитет)

За потребите на ова истражување на крајот на август 2015 година, со времетраење од десет дена, преку електронски прашалник беше спроведена Анкета за истражување на перцепцијата на граѓаните за прашања поврзани со економско-финансискиот криминалитет. Прашањата ги одговорија 780 испитаници, од кои 640 на возраст од 18 до 35 години, 128 на возраст од 35 до 55, 9 на возраст од 55 до 65 години и 3 над 65 години. 310 испитаници или 39,74 % се од женски пол, а 470 или 60,26 % се од машки пол.

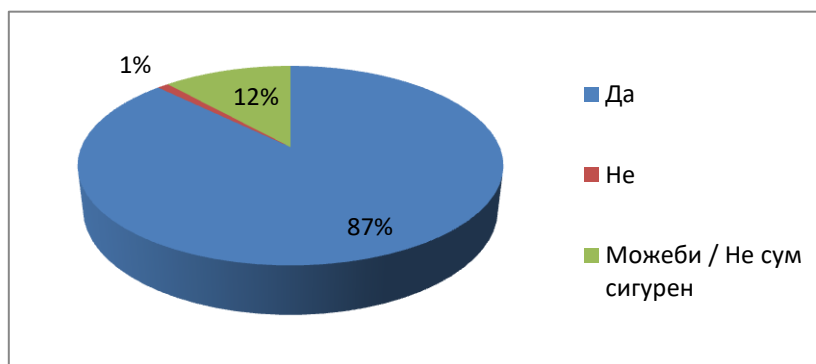
Најголем дел од испитаниците, 731 или 92,72%, се Македонци, 15 или 1,92% се Албанци, 20 или 2,56% се Турци и 8 или 1,03% се Власи. Според степенот на образование, најбројни се испитаниците со средно образование или 366 или 46,92%, потоа се испитаниците со високо образование 282 или 36,15%, магистри или доктори на науки се 87 или 11,15%, вишо образование имаат 39 или 5% и 6 испитаници или 0,77% имаат основно образование.

Одговорите на прашањата го одразуваат мислењето на испитаниците по однос на клучните прашања поврзани со свеста за постоењето и препознавањето на економско-финансискиот криминалитет, законодавството во Република Македонија кое се однесува на надлежностите на органите на прогон за да може да се справат со економско-финансискиот криминалитет од меѓународен карактер, ангажираноста, посветеноста и ефикасноста на институциите надлежни за откривање на економско-финансискиот криминалитет, како и ефикасноста на судовите (времетраењето на постапките) во одлучувањето по однос на поднесените кривични пријави за економско-финансиски криминал и задоволството на испитаниците од видот и висината на изречените казни во постапките против сторители на економско-финансиски криминал.

Табела 12: Прашање број 1: Дали знаете што е економско-финансиски криминалитет ?

1. Дали знаете што е економско-финансиски криминалитет ?	Одговориле од анкетираниите	%
Да	681	87.31
Не	8	1.03
Можеби / Не сум сигурен	91	11.67

Графикон 11: Прашање број 1: Дали знаете што е економско-финансиски криминалитет?

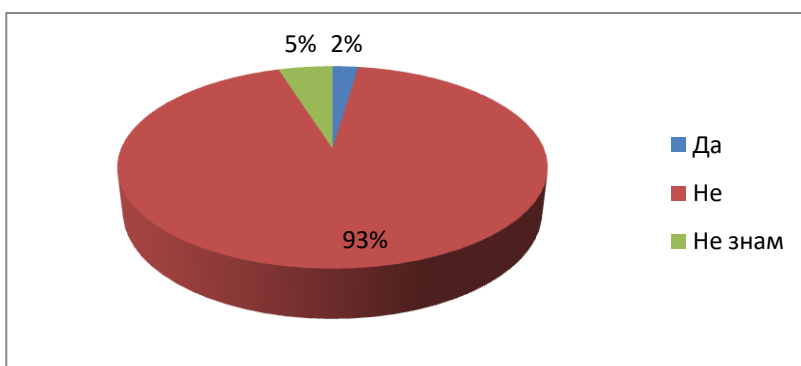

Одговорот на првото прашање покажува дека свеста на граѓаните за постоењето на економско-финансискиот криминалитет е на високо ниво и дека огромно мнозинство, односно 87,31% од испитаниците, знаат што е економско-финансиски криминалитет.

Табела 13: Прашање број 2: Дали овој криминалитет се врши само во една држава?

2. Дали овој криминалитет се врши само во една држава ?	Одговориле од анкетираниите	%
Да	18	2.31
Не	724	92.82
Не знам	38	4.87

Графикон 12: Прашање број 2: Дали овој криминалитет се врши само во една држава?

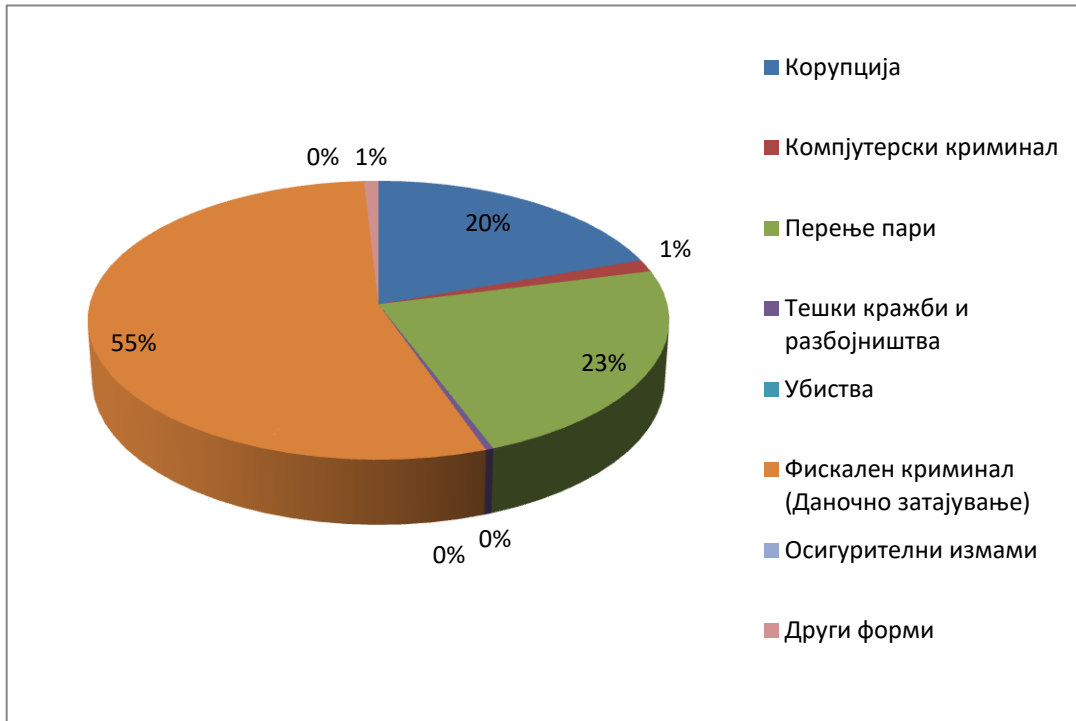

Одговорите на второто прашање покажуваат дека огромно мнозинство од испитаниците, т.е. 93% сметаат дека овој вид криминалитет се врши во повеќе од една држава, односно дека е транснационален криминал.

Табела 14: Прашање број 3: Според Вас, кои се најчести форми во кои се јавува економски-финансиски криминалитет?

3. Според Вас, кои се најчести форми во кои се јавува економски-финансиски криминалитет?	Одговориле од анкетираниите	%
Корупција	153	19.62
Компјутерски криминал	11	1.41
Перење пари	181	23.21
Тешки кражби и разбојништва	3	0.38
Убиства	0	0.00
Фискален криминал (Даночно затајување)	425	54.49
Осигурителни измами	0	0.00
Други форми	7	0.90

Графикон 13: Прашање број 3: Според Вас, кои се најчести форми во кои се јавува економски-финансиски криминалитет?

Одговорите на третото прашање покажуваат дека 54,49% од испитаниците сметаат дека најчестата форма во кои се јавува економско-финансискиот криминалитет е фискалниот криминал (даночно затајување), за 23,21 % тоа е перењето пари, според 19,62% е корупцијата, а потоа доаѓаат компјутерскиот криминал со 1,41% и другите форми на криминал.

Табела 15: Прашање број 4: Според Вас, кој е мотивот за извршување на економско-финансиски криминал со меѓународен карактер?

4. Според Вас, кој е мотивот за извршување на економско-финансиски криминал со меѓународен карактер?	Одговориле од анкетираниите	%
Стекнување со противправна имотна корист	231	29.62
Засолнување на крим. приноси стекнати во својата земја	447	57.31
Ширење на „криминалниот бизнис“	99	12.69
Друго	3	0.38

Графикон 14: Прашање број 4: Според Вас, кој е мотивот за извршување економско-финансиски криминал со меѓународен карактер?

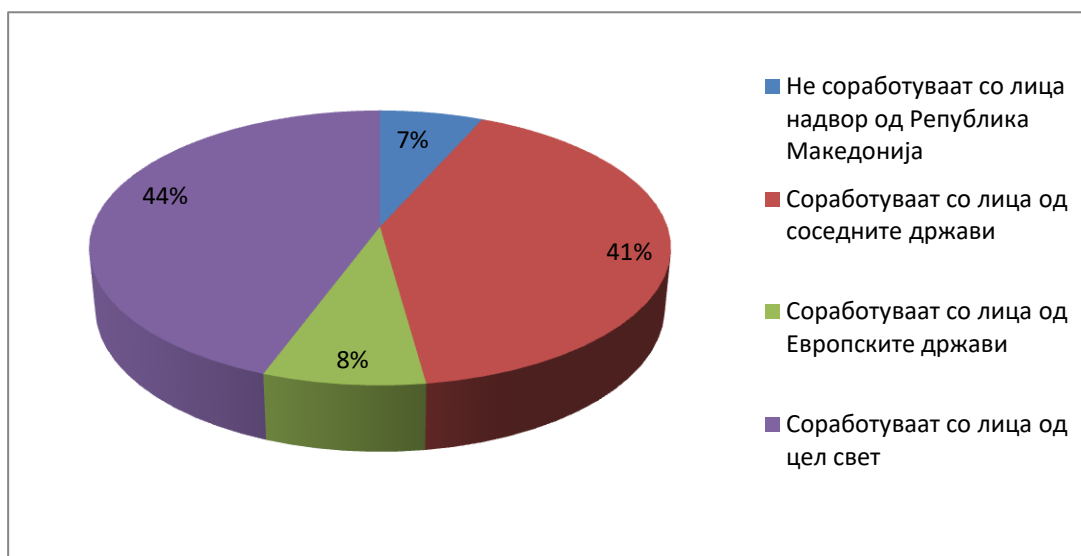

Четвртото прашање го одразува мислењето во однос на мотивите. Кај 57% од испитаниците доминира мислењето дека најчестиот мотив за овој вид криминал е засолнување на криминалните приноси стекнати во својата земја, 30% сметаат дека тоа е стекнување противправна имотна корист, додека 13% сметаат дека најчестиот мотив за економско-финансискиот криминалитет е ширење на „криминалниот бизнис“.

Табела 16: Прашање број 5: Според Ваше мислење, македонските сторители на економско-финансиски криминал:

5. Според Ваше мислење, македонските сторители на економско-финансиски криминал:	Одговориле од анкетираниите	%
Не соработуваат со лица надвор од Република Македонија	52	6.67
Соработуваат со лица од соседните држави	321	41.15
Соработуваат со лица од европските држави	61	7.82
Соработуваат со лица од цел свет	346	44.36

Графикон 15: Прашање број 5: Според Ваше мислење, македонските сторители на економско-финансиски криминал:

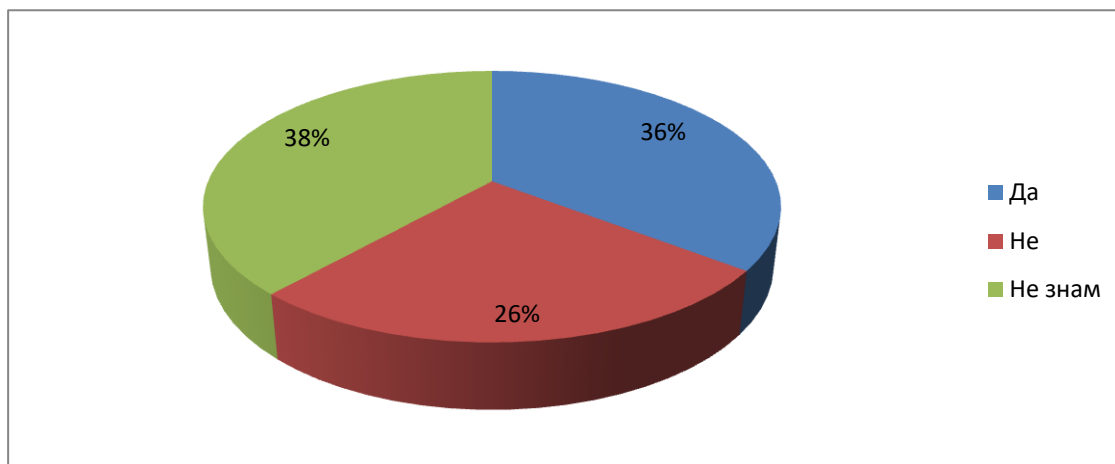

Во однос на криминалната соработка, сторителите на овој вид кривични дела според 44,36% од испитаниците соработуваат со сторители од цел свет, додека 41,15% сметаат дека соработуваат со лица од соседните држави. Само 6,67% сметаат дека не соработуваат со лица надвор од Република Македонија, а 7,82% ја ограничуваат криминалната соработка само во рамките на европските држави.

Табела 17: Прашање број 6: Според Ваше мислење, дали Република Македонија има добро законодавство за да може органите на прогон да се справат со економско-финансискиот криминалитет со меѓународен карактер?

6. Според Ваше мислење, дали Република Македонија има добро законодавство за да може органите на прогон да се справат со економско-финансискиот криминалитет со меѓународен карактер?	Одговориле од анкетираниите	%
Да	276	35.38
Не	205	26.28
Не знам	299	38.33

Графикон 16: Прашање број 6: Според Ваше мислење, дали Република Македонија има добро законодавство за да може органите на прогон да се справат со економско-финансискиот криминалитет со меѓународен карактер?

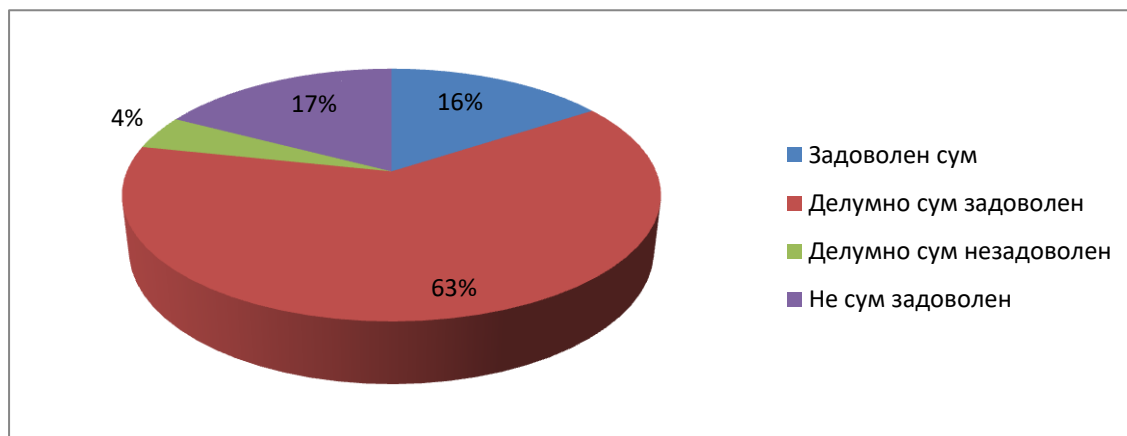

На прашањата поврзани со законодавството во Република Македонија со кое се регулирани надлежностите на органите на прогон за да може да се справат со економско-финансискиот криминалитет од меѓународен карактер, мислењето меѓу испитаниците е поделено, односно 36% сметаат дека Република Македонија има добро законодавство, додека 26% сметаат дека законодавството не е добро, а најголемиот број од испитаниците, 38%, одговориле дека не знаат дали законодавството е добро или не.

Табела 18: Прашање број 7: Дали сте задоволни од ангажираноста и посветеноста на институциите во Република Македонија во откривање на економско-финансискиот криминал ?

7. Дали сте задоволни од ангажираноста и посветеноста на институциите во Република Македонија во откривање на економско-финансискиот криминал ?	Одговориле од анкетираниите	%
Задоволен сум	123	15.77
Делумно сум задоволен	488	62.56
Делумно сум незадоволен	34	4.36
Не сум задоволен	135	17.31

Графикон 17: Прашање број 7: Дали сте задоволни од ангажираноста и посветеноста на институциите во Република Македонија во откривање на економско-финансискиот криминал ?

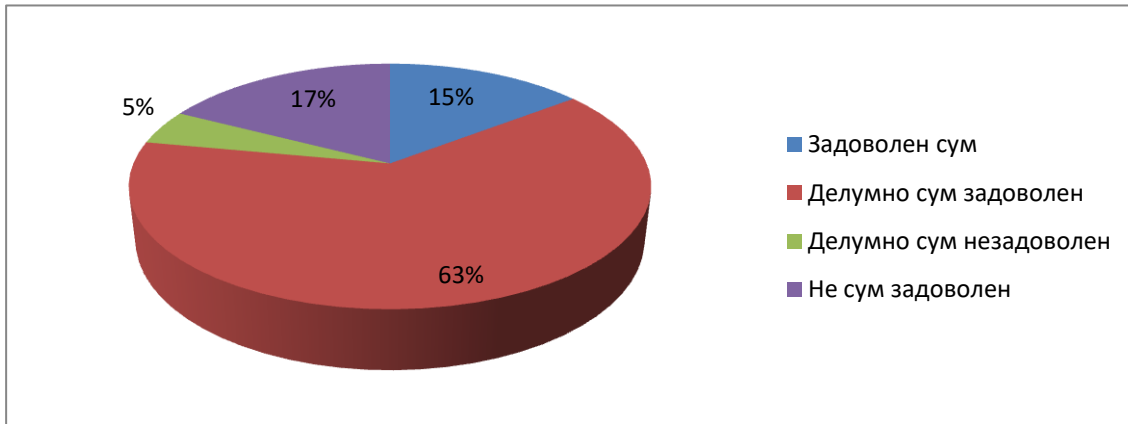

Кога станува збор за задоволството од ангажираноста и посветеноста на институциите во Република Македонија во откривање на економско-финансискиот криминалитет, најголемиот број испитаници, 63%, се делумно задоволни, а 16% се задоволни. Делумно незадоволни се 4%, а 17% не се задоволни од ангажираноста и посветеноста на институциите во Република Македонија во откривање на економско-финансискиот криминалитет.

Табела 19: Прашање број 8: Дали сте задоволни од ефикасноста на надлежните институции во откривање на економско-финансискиот криминалитет?

8. Дали сте задоволни од ефикасноста на надлежните институции во откривање на економско-финансискиот криминалитет?	Одговориле од анкетираниите	%
Задоволен сум	114	14.62
Делумно сум задоволен	494	63.33
Делумно сум незадоволен	36	4.62
Не сум задоволен	136	17.44

Графикон 18: Прашање број 8: Дали сте задоволни од ефикасноста на надлежните институции во откривање на економско-финансискиот криминалитет?

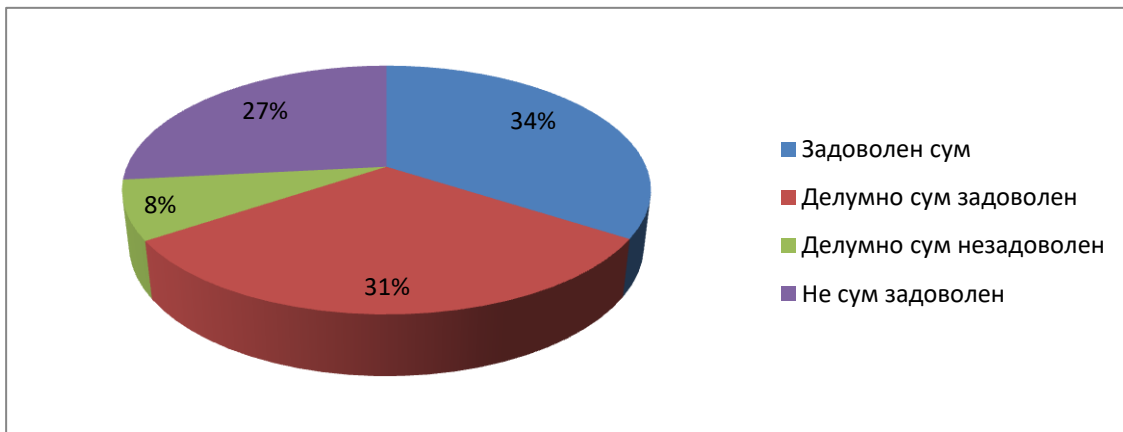

Резултатите се речиси идентични кога станува збор за задоволството од ефикасноста на надлежните институции во откривање на економско-финансискиот криминалитет, односно најголемиот број испитаници, 63%, се делумно задоволни, а 15% се задоволни. Делумно незадоволни се 5%, а 17% не се задоволни од ефикасноста на надлежните институции во откривање на економско-финансискиот криминалитет.

Табела 20: Прашање број 9: Дали сте задоволни од ефикасноста на судовите (времетраењето на постапките) во одлучувањето по однос на поднесените кривични пријави за економско-финансиски криминал?

9. Дали сте задоволни од ефикасноста на судовите (времетраењето на постапките) во одлучувањето по однос на поднесените кривични пријави за економско-финансиски криминал?	Одговориле од анкетираниите	%
Задоволен сум	266	34.10
Делумно сум задоволен	246	31.54
Делумно сум незадоволен	60	7.69
Не сум задоволен	208	26.67

Графикон 19: Прашање број 9: Дали сте задоволни од ефикасноста на судовите (времетраењето на постапките) во одлучувањето по однос на поднесените кривични пријави за економско-финансиски криминал?

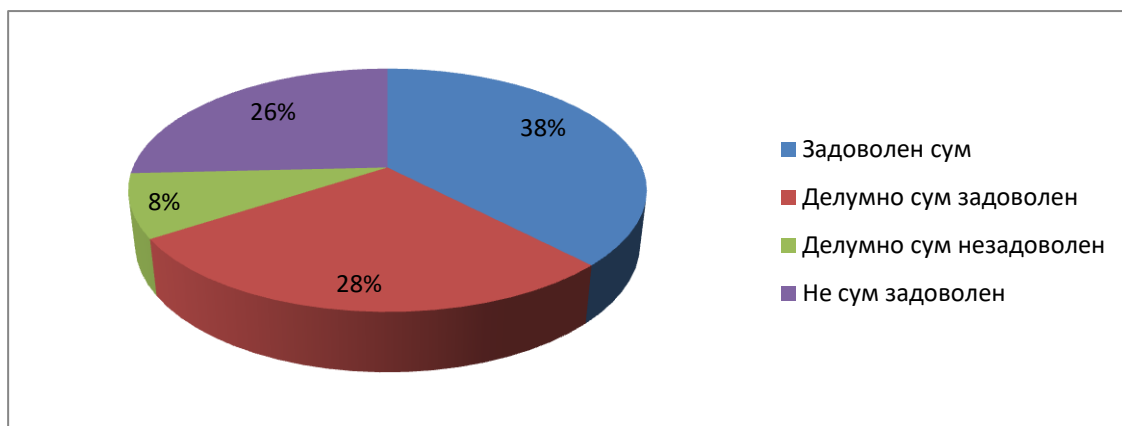

Одговарајќи на прашањето дали се задоволни од ефикасноста на судовите (времетраењето на постапките) во одлучувањето по однос на поднесените кривични пријави за економско-финансиски криминал, 34% од испитаниците одговориле дека се задоволни, 31% делумно задоволни, 8% се делумно незадоволни а дури 27% не се задоволни од ефикасноста на судовите (времетраењето на постапките) во одлучувањето по однос на поднесените кривични пријави за економско-финансиски криминал.

Табела 21: Прашање број 10: Дали сте задоволни од видот и висината на изречените казни во постапките против сторители на економско-финансиски криминал?

10. Дали сте задоволни од видот и висината на изречените казни во постапките против сторители на економско-финансиски криминал?	Одговориле од анкетираниите	%
Задоволен сум	295	37.82
Делумно сум задоволен	218	27.95
Делумно сум незадоволен	66	8.46
Не сум задоволен	201	25.77

Графикон 20: Прашање број 10: Дали сте задоволни од видот и висината на изречените казни во постапките против сторители на економско-финансиски криминал?

Резултатите се слични и кога испитаниците одговараат дали се задоволни од видот и висината на изречените казни во постапките против сторители на економско-финансиски криминал, односно 38% од испитаниците одговориле дека се задоволни, 28% делумно задоволни, 8% се делумно незадоволни, а 26% не се задоволни од видот и висината на изречените казни во постапките против сторители на економско-финансиски криминал.

Заклучно согледување:

Во целина, врз основа на одговорите на испитаниците што учествувале во анкетата, може да се извлече заклучок дека граѓаните во огромно мнозинство го препознаваат економско-финансискиот криминалитет и свесни се за неговата меѓународна димензија. Сметаат дека криминалците од целиот свет се впуштаат во меѓусебна соработка заради остварување на нивните цели. Според перцепцијата на испитаниците, како најчести форми во кои се јавува економско-финансискиот криминалитет доминираат даночните затајувања, перењето пари, корупцијата и компјутерскиот криминал, а мотивите на сторителите се засолнување на криминалните приноси стекнати во својата земја и самото стекнување противправна имотна корист. Најголемиот број испитаници не се запознаени дали Македонија има законодавство што им овозможува на органите на прогон да се справат со овој вид криминалитет, а кај другите мислењето е поделено. Сепак, кај испитаниците доминира задоволство од посветеноста на институциите во Република

Македонија на откривање на економско-финансискиот криминалитет, односно најголем дел од нив се делумно задоволни или задоволни, а речиси идентичен став испитаниците имаат по однос на ефикасноста на надлежните институции во откривање на економско-финансискиот криминалитет. Во однос на ефикасноста на судовите од аспект на времетраење на постапките и видот и висината на изречените казни, испитаниците имаат доминантно позитивно мислење, иако значителен е и бројот на испитаници што не се задоволни или се делумно незадоволни. Ваквите резултати од спроведената анкета ја потврдуваат високата свест за постоењето на економско-финансискиот криминалитет и нивната информираност за мерките што се преземаат на полето на усогласување на македонското законодавство со највисоките стандарди за постапување во сузбивањето на овој вид криминалитет, но и нивната запознаеност со активностите што надлежните институции ги спроведуваат на национално и на меѓународно ниво.

3. ЕМПИРИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ (мислењата, ставовите и практичните искуства на вработени во институциите што се надлежни за водење истраги за економско-финансискиот криминалитет и за кривични дела од меѓународен карактер)

Со претходно изготвен анкетен прашалник, направено е истражување за мислењата, ставовите и практичните искуства на вработени во органите на државната управа и институциите што, во согласност со позитивните прописи, се надлежни за криминалистичко истражување на економско-финансискиот криминалитет и за истражување кривични дела од меѓународен карактер. Испитаниците што беа опфатени со ова истражување може да постапуваат по барања добиени од странска држава, но и тие во доменот на нивните надлежности во зависност од предметите на работа можат да иницираат барања во Република Македонија или во странство за добивање податоци за лица, за документи или за други околности што се значајни за целосно расветлување и докажување на предметите што ги работат.

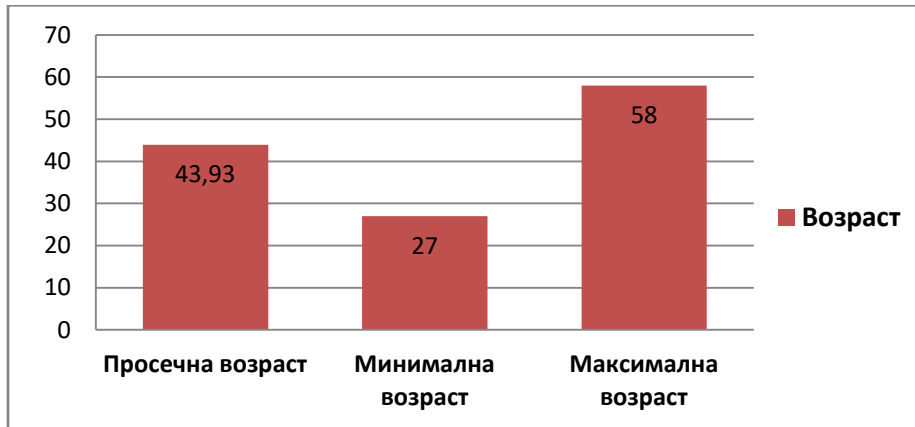
Во истражувањето се опфатени вработени од Министерството за внатрешни работи од Секторот за финансиски криминал во Одделот за сузбивање на организиран и сериозен криминал и надворешните канцеларии на криминалистичката полиција од повеќе сектори за внатрешни работи. Сите испитаници се лица со полициски овластувања, инспектори од областа на економско-финансискиот криминалитет. Исто така, анкетирани се и финансиски полицајци од Управата за финансиска полиција и царински инспектори вработени во Царинската управа. Значајно е да се напомне дека полициските службеници од Министерството за внатрешни работи, вработени во криминалистичката полиција, се надлежни за сите кривични дела од областа на економско-финансискиот криминалитет, додека за таксативно наведените кривични дела во Законот за кривичната постапка надлежни се и финансиските полицајци од Управата за финансиска полиција и царинските инспектори од Царинската управа.

Анкетирањето е спроведено по претходно изготвен Прашалник со три групи прашања, и тоа: податоци за испитаниците, прашања за кривичните дела што спаѓаат во областа на економско-финансискиот криминалитет и според искуството на испитаниците имале меѓународен карактер и прашања за меѓународната соработка при истражување на транснационалниот економско-финансиски криминалитет.

а. Податоци за испитаниците

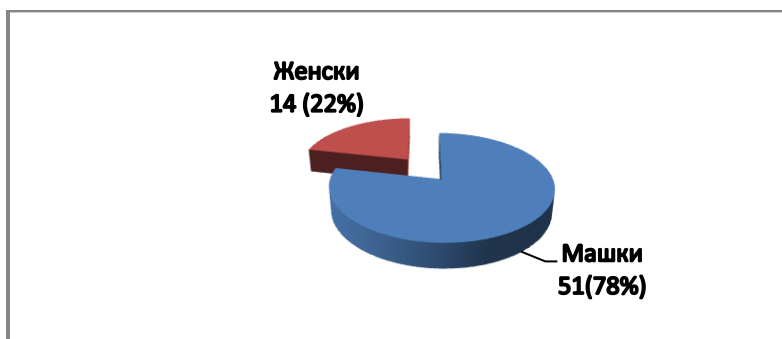
Првата група прашања се подготвени со цел да се добијат податоци за испитаниците поврзани со нивната работна позиција и искуство од областа на економско-финансискиот криминалитет. Во истражувањето се опфатени вкупно 65 испитаници.

Графикон 21: Возраст на испитаниците

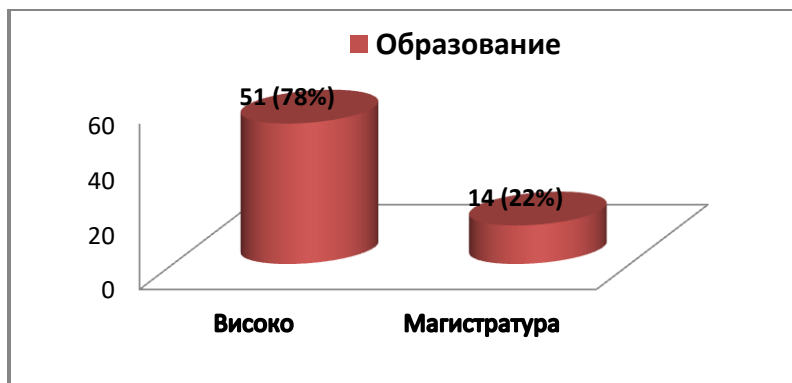
Според возраста, испитаниците може да се поделат во три категории: испитаници со просечна возраст, испитаници со минимална возраст и испитаници со максимална возраст.

Графикон 22: Полова застапеност на испитаниците

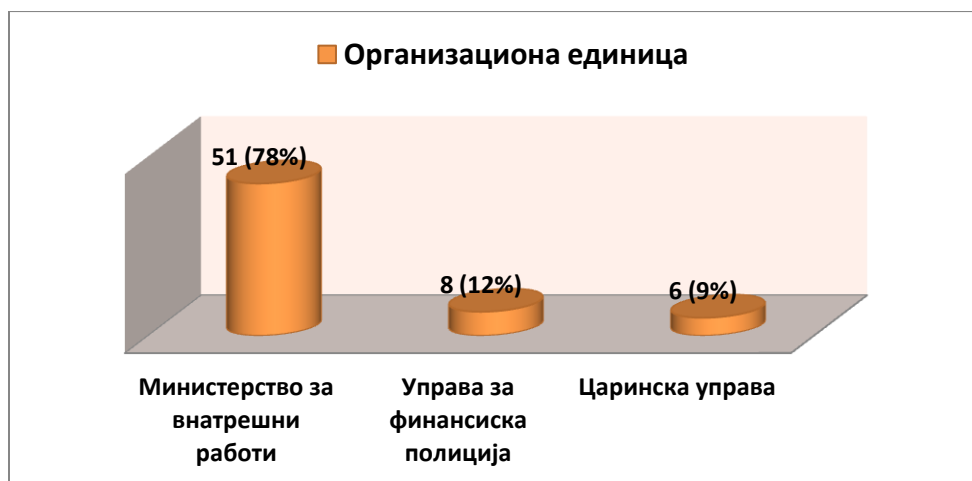
Во органите на државната управа и институциите што имаат надлежност за криминалистичко, но и финансиско истражување на економско-финансискиот криминал, застапени се припадници од двата пола. Од 65 испитаници опфатени со истражувањето, 51 или 78% се од машки пол, а 14 или 22% се од женски пол.

Графикон 23: Степен на образование на испитаниците

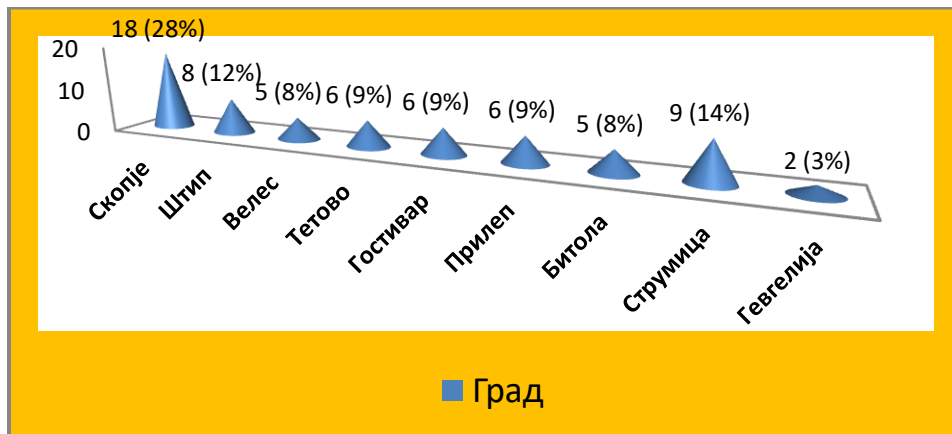

Проблематиката со економско-финансиски криминалитет ја работат лица што имаат високо образование и лица што се стекнале со научен степен – магистер и научен степен доктор на науки. Во анкетирањето се опфатени 51 или 78% со високо образование и 14 или 22% со научен степен магистер што укажува на високо ниво на стручност и соодветна едукација на лицата што професионално се занимаваат со сузбивање на економско-финансискиот криминалитет.

Графикон 24: Работен однос на испитаниците

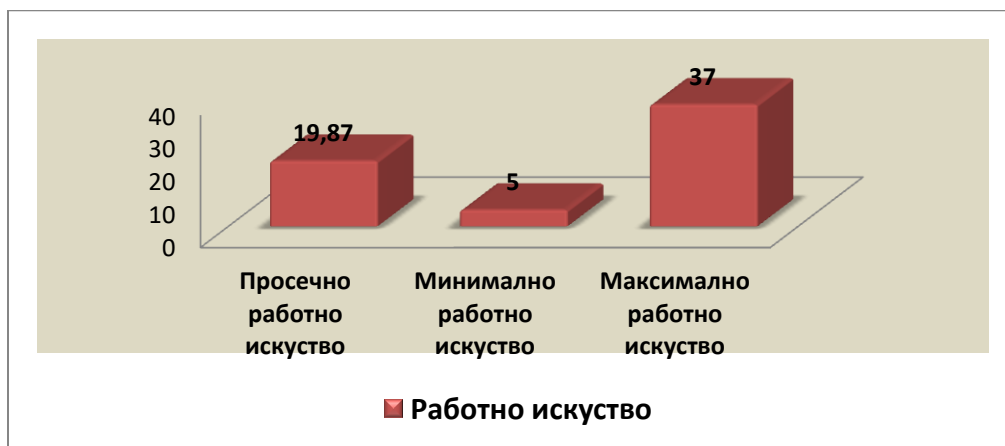

Графикон 25: Место на живеење на испитаниците

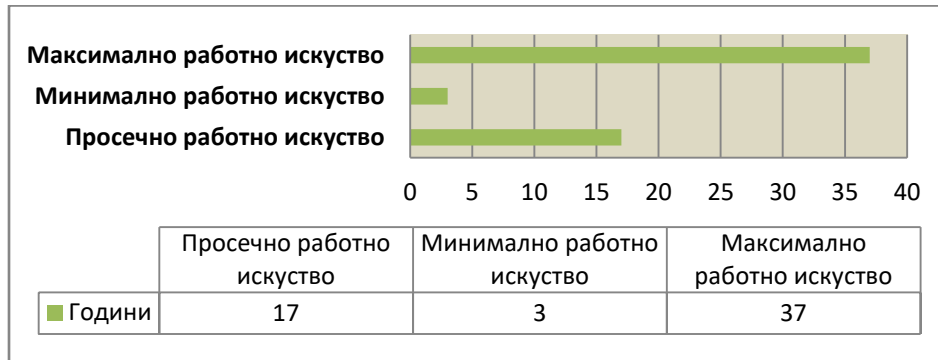

Според територијалната покриеност, во истражувањето се опфатени испитаници вработени во повеќе сектори за внатрешни работи во Министерството за внатрешни работи и финансиски полицајци од Управата за финансиска полиција и од Царинската управа на Република Македонија. Од Министерството за внатрешни работи има 51 испитаник или 78% од вкупниот број, од Управата за финансиска полиција се 8 или 12% од испитаниците и 6 или 9% се испитаници вработени во Царинската управа на Република Македонија. Испитаниците од Министерството за внатрешни работи се од повеќе градови на Република Македонија, и тоа: Скопје, Тетово, Гостивар, Прилеп, Битола, Струмица, Гевгелија и Штип.

Графикон 26: Општо работно искуство

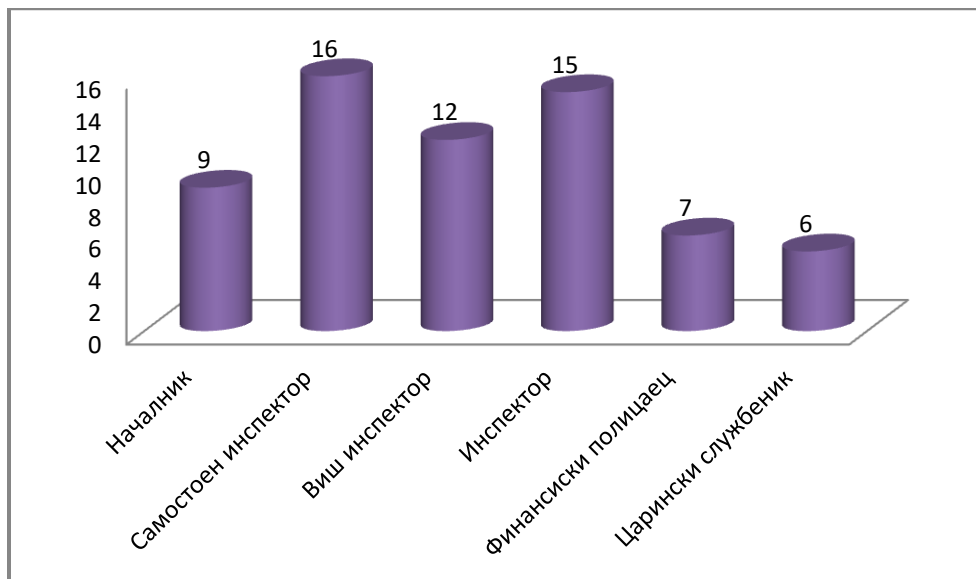

Графикон 27: Работно искуство како полициски службеник

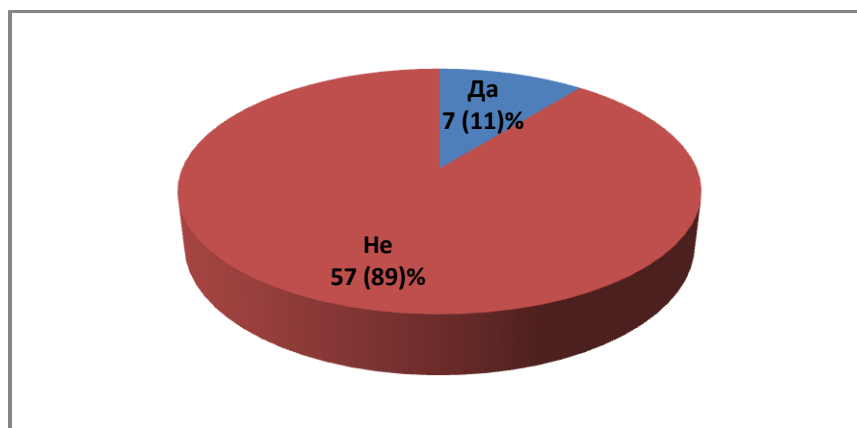
Според работното искуство, испитаниците се поделени во три категории, и тоа: работно искуство до 10, 20, 30 и 40 години работен стаж, во кој влегува целокупниот работен стаж на испитаниците што може делумно да биде и од друго работно место од други правни лица, Групите се поделени на минимално 0 до 10 години работен стаж, 10 до 20 години работен стаж, 20 до 30, т.е. до 40 години работен стаж, имајќи го предвид стажот што е редовен на работни места или во правни лица каде што нема бенефициран стаж и бенефицираниот стаж како полициски службеници. Според одговорите на испитаниците за работното искуство, во делот на минимално работно искуство испитаници што немаат ниту 5 години работен стаж се 3 испитаници, 17 се со просечно работно искуство, а со максимално искуство се 37 од испитаниците (на ова прашање има испитаници што не се изјасниле). Според одговорите за нивното искуство, може да се извлече заклучок дека се работи за исптаници од кои големо мнозинство имаат долгогодишно искуство во проблематиката на економско-финансискиот криминалитет.

Графикон 28: Работно место на испитаниците во организационите единици

Според работното место на кое работат, испитаниците се распоредени на различни работни места и нивоа во хиерархијата на работни места: началници, самостојни инспектори, виши инспектори, инспектори, финансиски полицајци и царински службеници. Најголем број од испитаниците се самостојни инспектори, а веднаш по нив се инспекторите и вишите инспектори, додека остатокот се началници, финансиски полицајци и царински службеници.

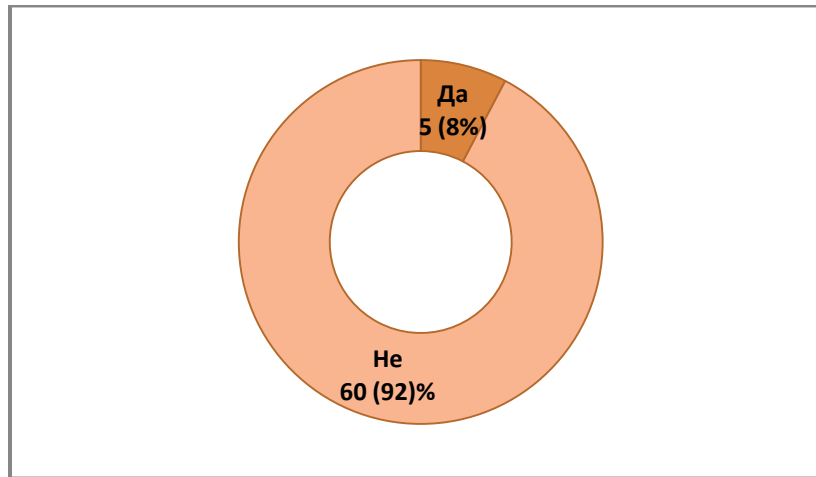
Графикон 29: Учество во меѓународни организации и тела

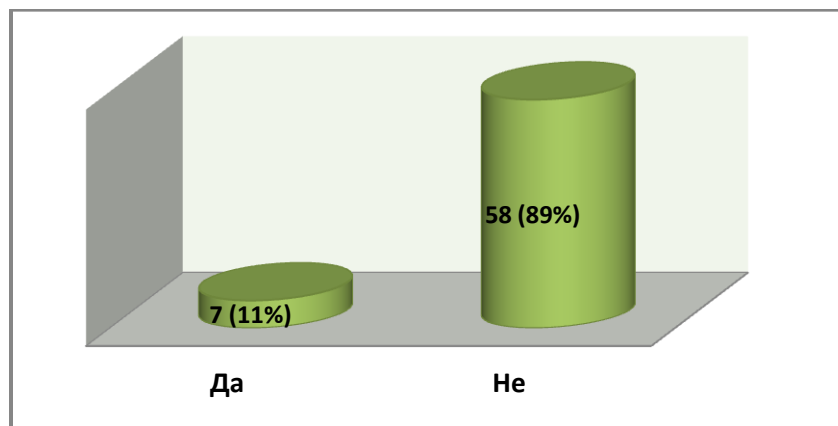
Ако се земе предвид дека најголем број испитаници се припадници на Министерството за внатрешни работи, она што може да се констатира од одговорите на

испитаниците е дека тие многу малку имаат учество во работата на меѓународни организации и тела, и тоа само 11% или 7 испитаници во чија надлежност се разгледување прашања од областа на транснационалниот економско-финансиски криминалитет. Според детална анализа на прашалниците, во тие тела најчесто учествуваат вработени во Скопје, и тоа во Секторот за финансиски криминал во ОСОСК, во Бирото за јавна безбедност, кои и ја имаат улогата на координатори на сите активности што се преземаат во посериозните случаи од страна на инспекторите во секторите за внатрешни работи. Ова, пред сè, се должи на нецелосната децентрализација на надлежностите кога станува збор за сузбивање на организиранiot криминал, криминалистичката техника и работите на давање поддршка во извршувањето одредени специфични и сложени работи на подрачјето на секторите за внатрешни работи и регионалните центри за гранични работи. Поточно, и по донесувањето на Законот за полиција во 2006 година, на централно ниво во Бирото за јавна безбедност се формирани Централните полициски служби, чија цел е токму вршење полициски работи за кои е потребен висок степен на специјализација. Централните полициски служби, заради ефективно и економично извршување одредени специфични и сложени задачи, како и за потребите на секторите за внатрешни работи и регионалните центри за гранични работи, по принцип на централизирано работење, работите ги вршат на целата територија на Република Македонија. Со оглед на тоа дека кога станува збор за кривични дела од областа на транснационалниот економско-финансиски криминалитет речиси без исклучок станува збор за активности од делокругот на надлежностите на Централните полициски служби, резултатите од истражувањето се сосема логични. Ваквата организациска и законска поставеност во никој случај не значи ексклузивност, напротив, во зависност од спецификите на поединечни случаи во тимот што работи на откривање конкретно кривично дело може да бидат ангажирани припадници на МВР од сите организациски единици.

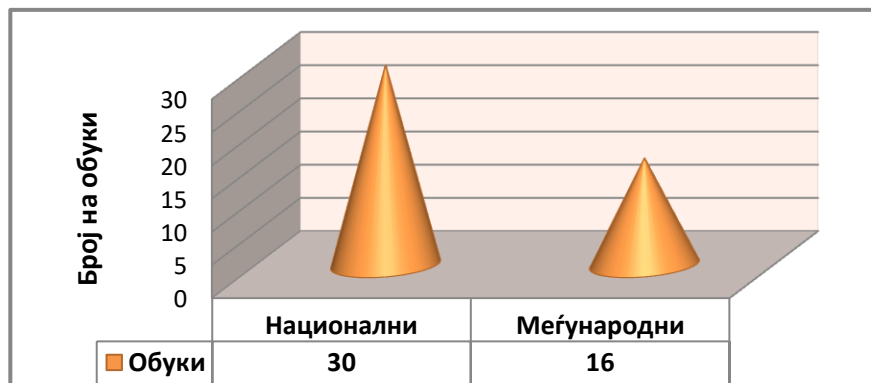
Графикон 30: Ангажираност во меѓународни тимови

Графикон 31: Учество на меѓународни конференции

Графикон 32: Учество на обуки на испитаниците

На следното прашање што се однесува на ангажираност во меѓународни тимови, позитивен одговор дале само 5 испитаници, што укажува на тоа дека само мал број

учествуваат во меѓународни тимови, но треба да се има предвид дали тие лица учествувале повеќе пати и дали според работното место и проблематиката на работење имаат искуство неопходно за учество во такви тимови. Исто така, испитаниците во мал број учествувале и на меѓународни конференции, само 11, додека 58 од вкупниот број испитаници не учествувале на меѓународни конференции. Понатаму, 16 испитаници одговориле потврдно дека учествувале во меѓународни обуки, а 30 испитаници учествувале во меѓународни обуки.

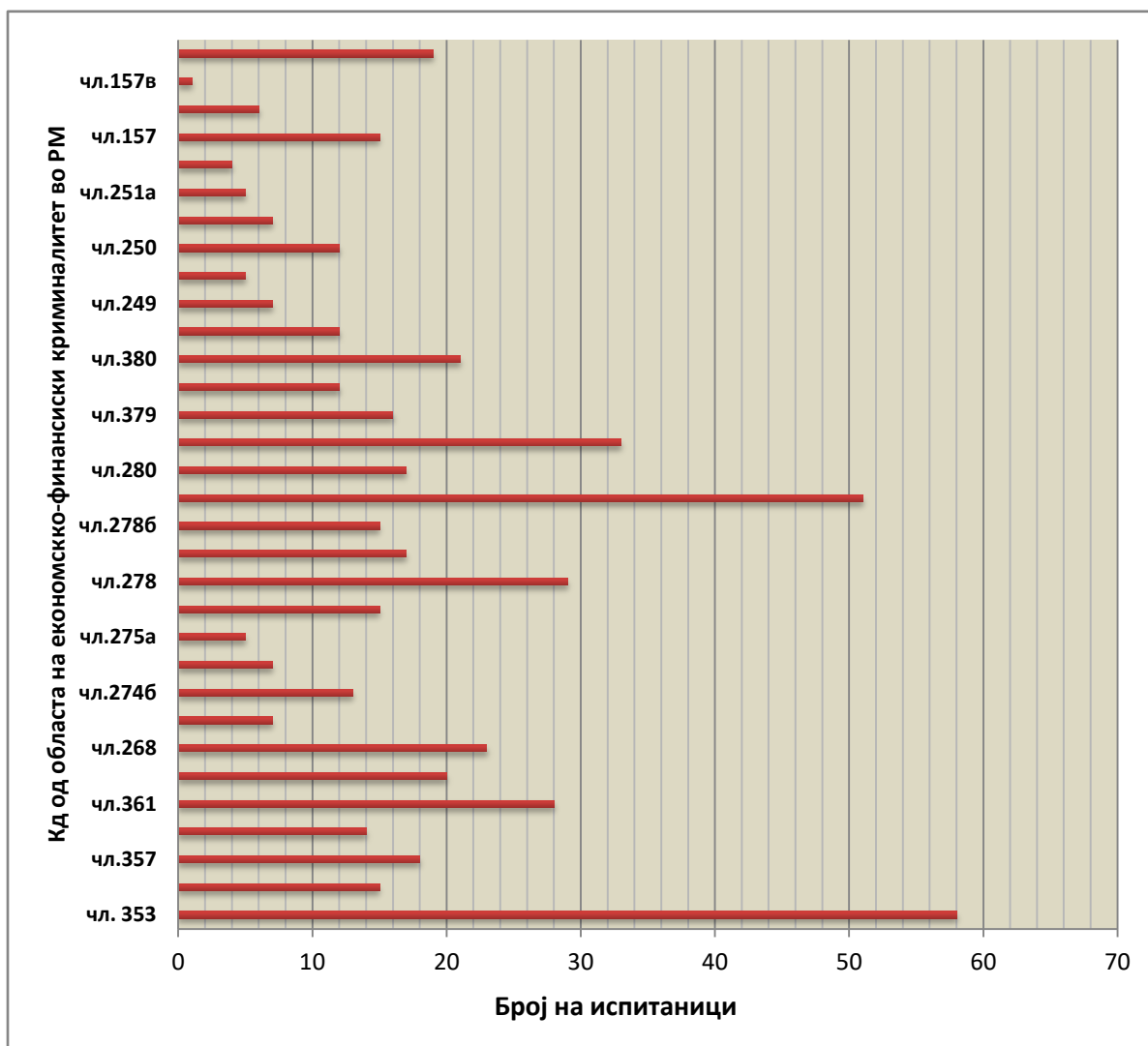
Земајќи го предвид образложението за законската и организациската поставеност на организациските единици што имаат централизирана надлежност, може да заклучиме дека и одговорите на овие прашања потврдуваат дека се оди на повисок степен на специјализација на помал број извршители, чија задача е во понатамошното работење координација и раководење со тимовите што работат на откривање сложени кривични дела. Во иднина останува предизвикот за пренесување на специјализираните знаења на колку што е можно поголем број извршители преку системот на континуирана обука и проширување на кругот на лица што би зеле учество во меѓународни операции.

2.2. Прашања за кривични дела од областа на економско-финансискиот криминал со елементи на транснационалност³²⁸

Во вториот дел од прашалникот се систематизирани прашања за областа на истражувањето, а тоа се појавните облици или поединечните кривични дела од областа на економско-финансискиот криминалитет што се најзастапени во практиката на испитаниците и кои се нивните искуства и ставови. Економско-финансискиот криминалитет го сочинуваат голем број кривични дела што се систематизирани во повеќе глави од Кривичниот законик на Република Македонија, но инспекторите, односно испитаниците ги препознаваат како поединечни кривични дела. Поради тоа издвоивме листа на кривични дела што се најизвршувани од страна на сторителите, а по кои постапувале испитаниците во согласност со нивните работни задачи. Тоа е листа на кривични дела наведени подолу, а прикажани во соодветен графикон. Според одговорите на испитаниците, како најизвршувано кривично дело е „Злоупотреба на службена положба и овластување“ по чл. 353, а на второ место е „Даночно затајување“ по чл. 279.

³²⁸ Листа на најизвршувани кривични дела од областа на економско-финансискиот криминалитет во Република Македонија: Злоупотреба на службена положба и овластување - член 353; Проневера во службата - член 354; Примање поткуп - член 357; Давање поткуп - член 358; Фалсификување на службена исправа - член 361; Противправно стекнување и прикривање имот - член 359; Фалсификување на пари - член 268; Фалсификување на хартии од вредност - член 269; Изработка и употреба на лажна платежна картичка - член 274 - б; Измама при работењето со хартии од вредност и удели - член 275; Повреда на правата од харии од вредност - член 275 - а; Злоупотреба на постапката за јавен повик, доделување на договор за јавна набавка или јавно-приватно партнерство - член 275 - в; Криумчарење - член 278; Царинска измама - член 278 - а; Прикривање на стоки кои се предмет на криумчарење и царинска измама - член 278 - б; Даночно затајување - член 279; Фалсификување или уништување на деловни книги - член 280; Фалсификување на исправа - член 378 став 4 (сторител правно лице); Посебни случаи на фалсификување исправи - член 379; Компјутерски фалсификат - член 379 - а; Употреба на исправа со неистинита содржина - член 380; Измамување на купувачи - член 248; Измама при добивање кредит или друга погодност - член 249; Измама на штета на средствата на Европската заедница - член 249 - 1; Осигурителна измама - член 250; Оштетување и неовластено навлегување во компјутерскиот систем - член 251; Правење и внесување на компјутерски вируси - член 251 - а; Компјутерска измама - член 251 - б; Повреда на авторското право и сродни права - член 157; Пиратерија на аудиовизуелно дело - член 157 - б; Пиратерија на фонограм член - 157 - в; Други кривични дела.

Графикон 33: Кои, според Вас, се најизвршувани кривични дела од областа на економско-финансискиот криминалитет во Република Македонија?

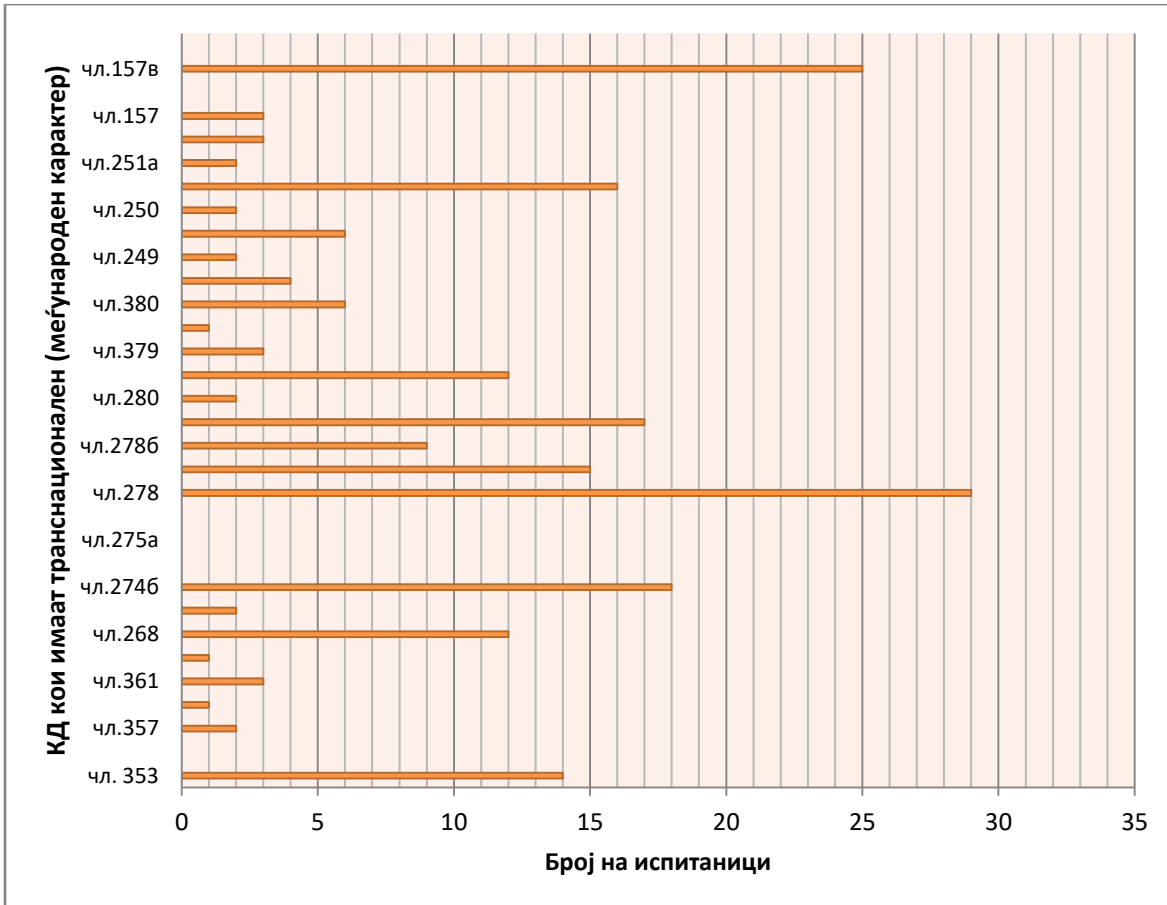
Графиконот во кој се прикажани одговорите на испитаниците за тоа кои од наведените дела колку се застапени, всушност, укажува на тоа дека ова истражување е потврда и на повеќето претходни истражувања на Николоска С.³²⁹; Цуклески Г. и Николоска С.³³⁰ и на Арнаудовски Љ.; Нанев Л. и Николоска С.³³¹.

³²⁹ Николоска С., *Кривични дела против службената должност, Методика на истражување на економско-финансиски криминалитет и Економска криминалистика*.

³³⁰ Цуклески Г. и Николоска С., *Економска криминалистика* 1, 2 и трето издание.

³³¹ Објавен труд во ревијата за казнено право и криминологија во 2009 година.

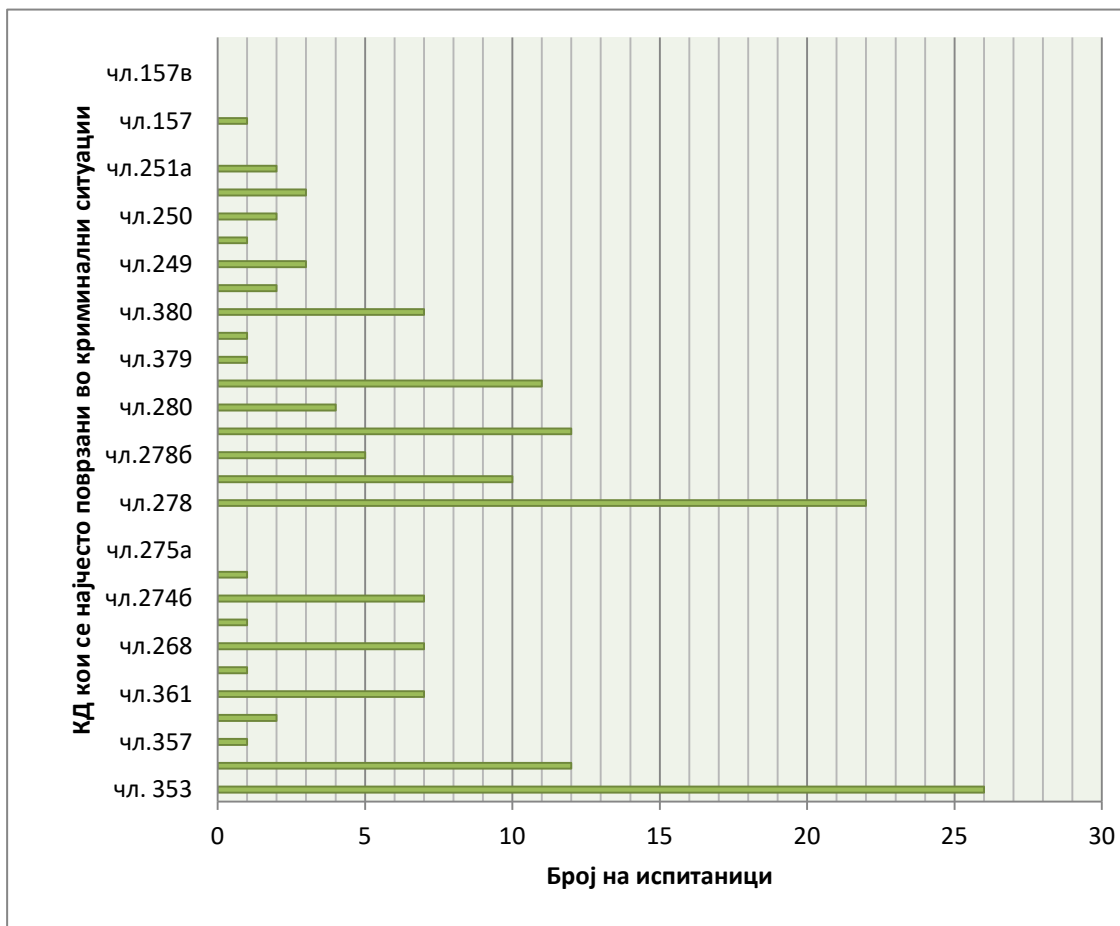
Графикон 34: Кои од наведените кривични дела имаат транснационален (меѓународен карактер), според Вашето практично искуство, во смисла на сторител странец, делото е извршено од сторители во земјата и странство – организирани криминални групи (наведете ги):

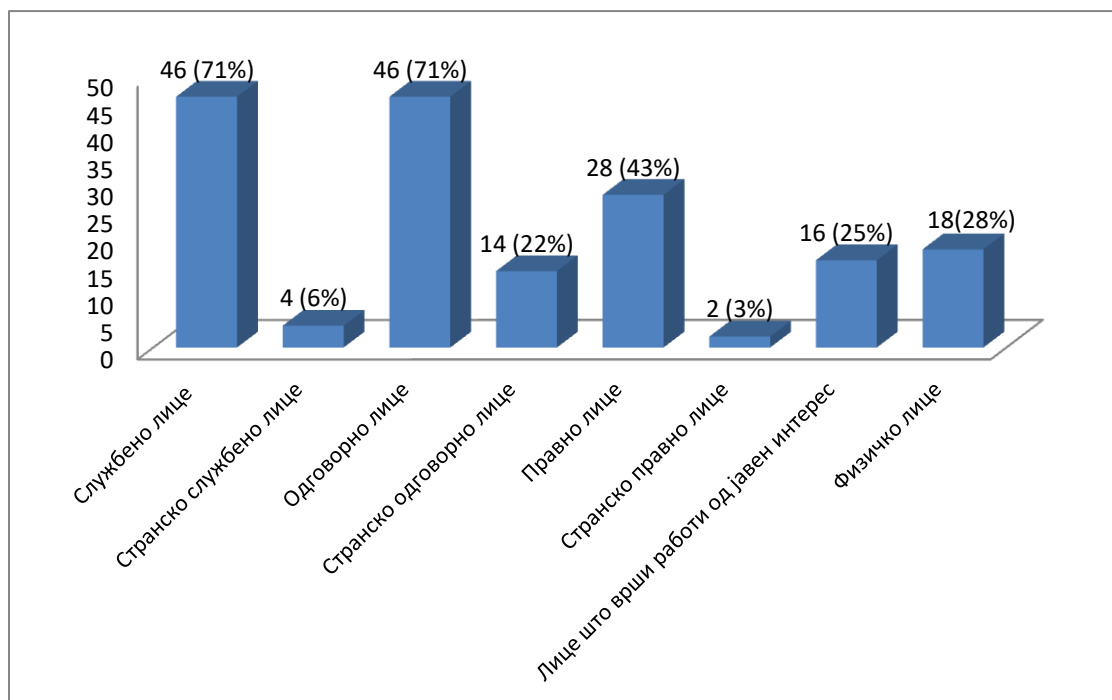
Според одговорите на испитаниците на прашањето за тоа кои економско-финансиски кривични дела имаат транснационален карактер, структурата на застапеност веднаш се менува, а тоа се кривичните дела од оваа област, но имаат карактер и на компјутерски кривични дела и царинските кривични дела. Сепак застапеноста на злоупотребите е евидентна и има и транснационален карактер. Во зависност од тоа како биле ангажирани во однос на постапување во криминалистичко истражување на економско-финансиските кривични дела со транснационален карактер, испитаниците повторно потенцираат дека во најголем број случаи постапувале во расветлување и докажување на злоупотребите на службената положба и овластување, на криумчарење,

измами и фалсификати како дела каде што сторителите преземале најмногу криминални активности.

Графикон 35: Во криминалните ситуации со транснационален карактер има поврзаност на криминалните дејствувања со повеќе кривични дела. Наведете, според Вашето искуство, кои кривични дела се најчесто поврзани во криминалните ситуации што Вие сте ги работеле:

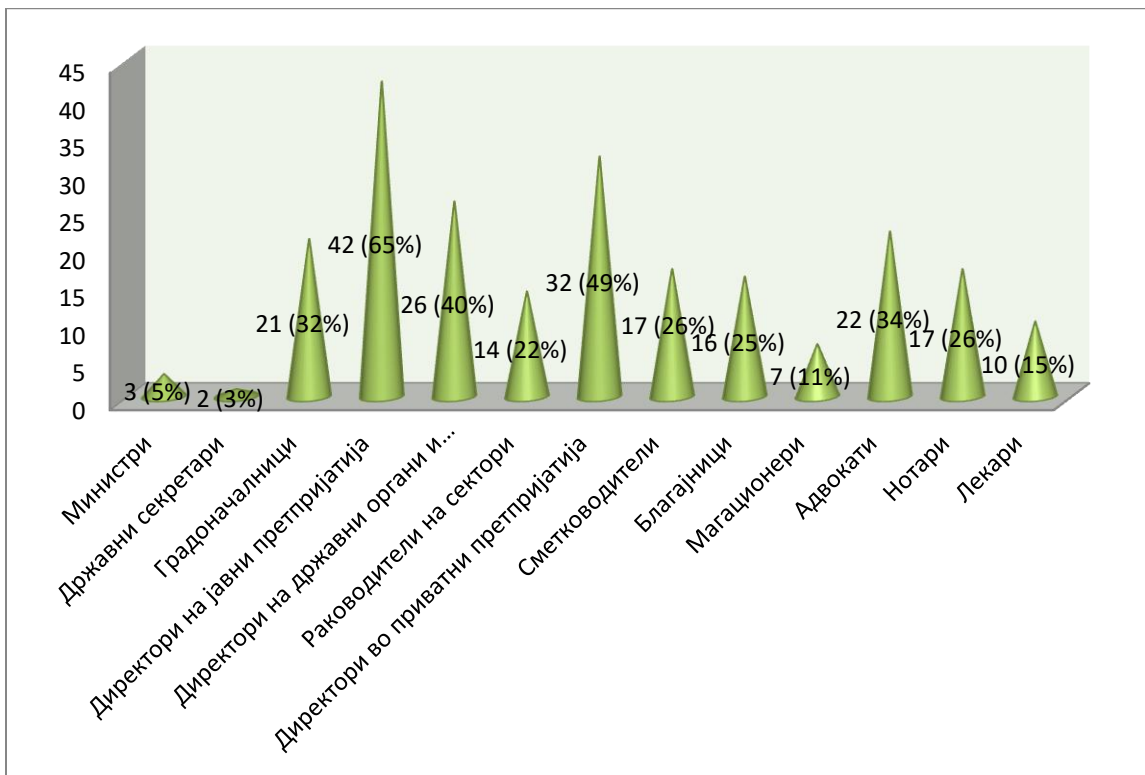

Графикон 36: Кои се најчести сторители на економско-финансиските кривични дела:

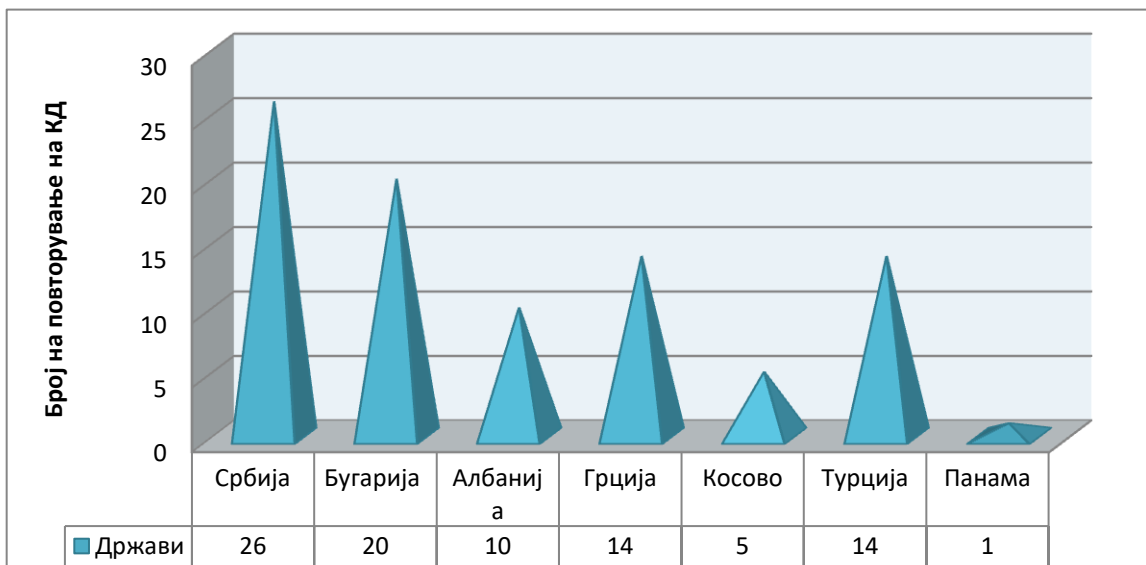
На прашањето Кои се најчести сторители на економско-финансиски криминалитет, понудени се повеќе одговори што се прикажани во следниот графикон. Како најзастапени сторители се службените лица, одговорните лица, правните лица, а испитаниците потенцираат дека сторители се јавуваат и со статус на странски службени лица, странски одговорни лица, странски правни лица, лица што вршат работи од јавен интерес и физички лица. Во согласност со најизвршуваните кривични дела со елементи на злоупотреба на службената положба и овластување, очекуван е и одговорот на ова прашање дека се службени лица. А со оглед на фактот дека е воведена одговорност за правните лица за даночно затајување од 2004 година, очекувани се и одговорите дека како сторители, покрај одговорните лица, се јавуваат и правните лица кога криминалот е извршен од страна на одговорните лица во име на правните лица.

Графикон 37: Од кои професии, функции или работни места се најчесто сторителите на економско-финансискиот криминалитет според Вашето практично искуство:

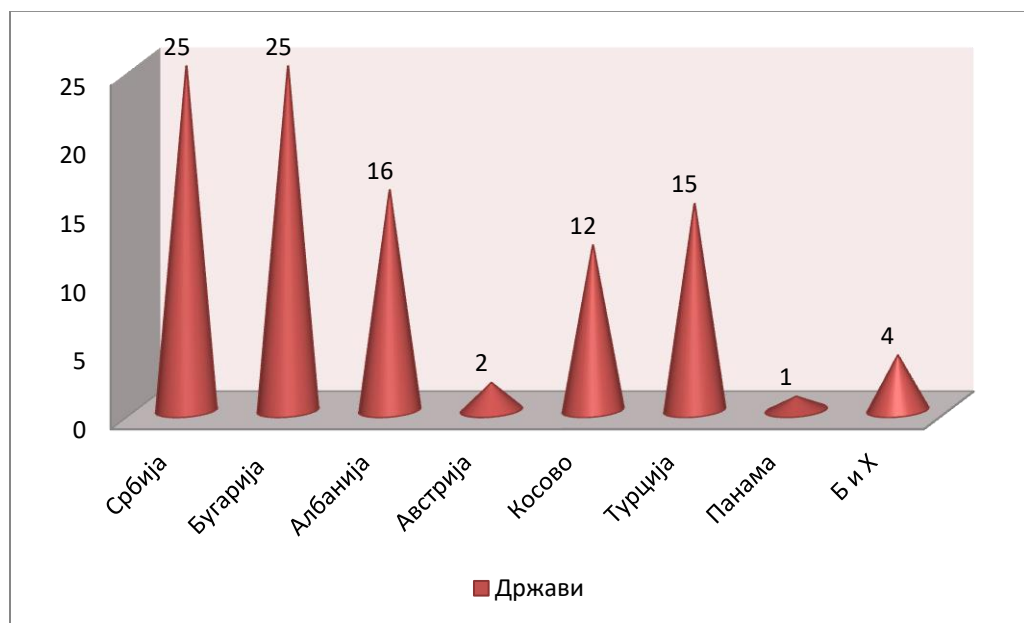

На прашањето за тоа од кои професии или функции се сторителите според искуството на испитаниците, се издвојуваат директорите во јавните и приватните претпријатија, директорите на државните органи и институции, сметководители, нотари, адвокати и сл. Ова укажува на фактот дека сторители на економско-финансиски криминалитет може да бидат лица од државниот сектор или лица што располагаат со буџетски средства, но и лица што делуваат во приватниот сектор и лица што професионално извршуваат работи со јавни овластувања.

Графикон 38: Од кои држави имало сторители на економско-финансиски кривични дела сторени во Република Македонија

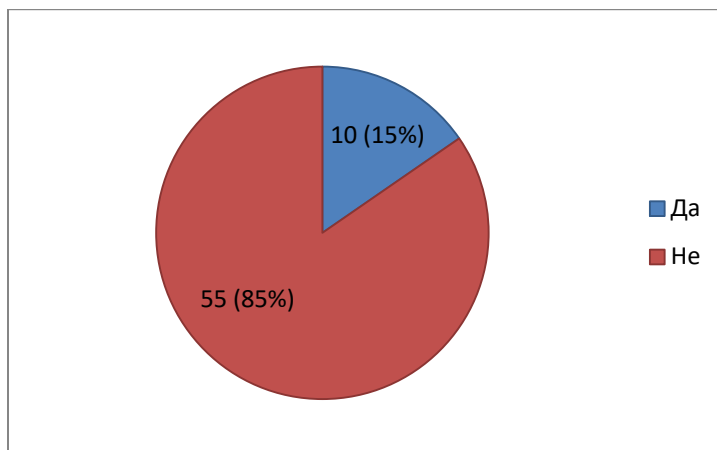
Графикон 39: Македонските сторители на економско-финансиски кривични дела се поврзуваат со сторители од странство, од кои држави се сторителите најчесто според Вашето практично искуство:

Со оглед на темата на истражувањето, на испитаниците им се поставени и сет прашања за тоа дали и од кои држави според нивното практично искуство се сторителите што сториле кривични дела во Република Македонија и со кои сторители се мисли на сторители од кои држави најчесто соработуваат македонските криминалци при

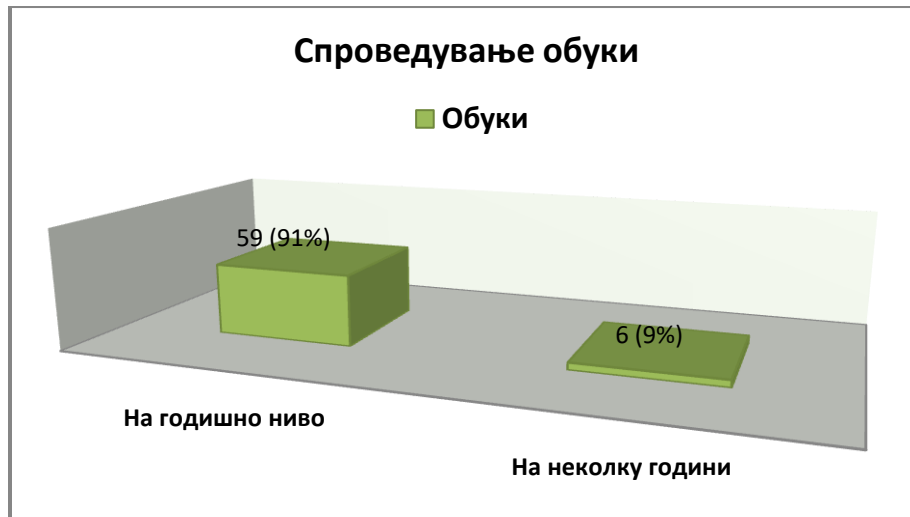
извршувањето на истражуваните кривични дела. Испитаниците издвоиле држави од нашето соседство: Србија, Бугарија, Грција, Албанија, Косово. Се споменува во одговорите често и Турција, но се споменува и Панама, во мал број случаи, а според деталната анализа на прашалниците каде што бил наведен одговорот се работи за кривично дело со елементи на перење пари. Со сторителите од наведените држави се поврзуваат и македонските сторители на кривични дела, а се споменува и Австрија.

Графикон 40: Македонското кривично материјално право со измените и дополнувањата на Кривичниот законик ги опфаќа многубројните појавни облици и форми на економско-финансиски кривични дела. Што мислите Вие, дали недостасува некоја инкриминација што треба да се воведо во Кривичниот законик:

Во Република Македонија се направени поголеми реформи во однос на материјалното казнено право во 2009 година, кои се применуваат од март 2010 година, со што се воведени повеќе инкриминации, а некои и претрпеа повеќе измени во согласност со препораките на меѓународните правни акти. Можеби постојаните реформи и следењето на препораките за инкриминирање и измена и дополнување на кривичните дела од областа на економско-финансискиот криминалитет придонесоа испитаниците да се изјаснат дека нема потреба за воведување нови инкриминации, и тоа 85%, додека 15% сметаат дека има потреба од воведување нови инкриминации, а тоа е прашање што треба да се анализира од аспект на потребите и појавата на криминални дејства што не се опфатени со битијата на постојните економско-финансиски кривични дела.

Графикон 41: Дали во текот на Вашето работење сте посетувале обуки и сте запознаени со измените и дополнувањата на Кривичниот законик на Република Македонија за економско-финансиските кривични дела и дали сметате дека е неопходно да се вршат обуки и во кој временски период:

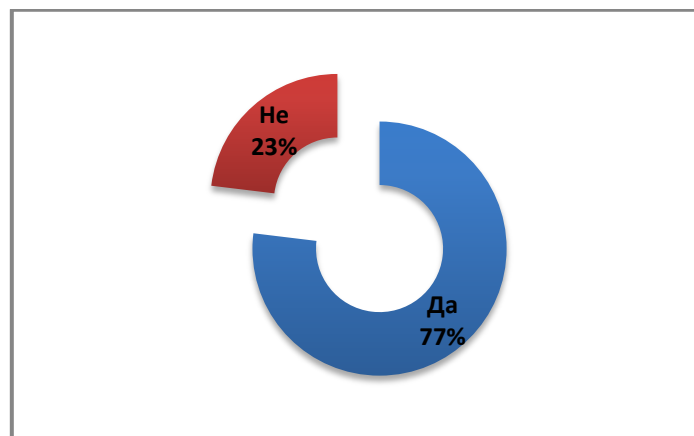

Испитаниците на прашањето за обуки по измените и дополнувањата на Кривичниот законик се изјасниле дека им се потребни обуки на годишно ниво, и тоа 91% од испитаниците, а 9% сметаат дека обуките треба да бидат на неколку години. Ако се земе предвид динамиката со која се менува законодавството заради негово усогласување со правото на Европската Унија, но и заради прилагодување на актуелните потреби во општеството, ваквите одговори само потврдуваат дека во сите институции и органи на државната управа, а посебно во институциите надлежни за спроведување на законот, клучна улога има континуираната обука, односно следењето на сите новитети и трендови во соодветната област. Затоа континуираната обука треба да има елемент на задолжителност, а познавањето на прописите по кои се постапува мора да подлежи на периодична проверка. Недоволното познавање на материјата би резултирало со ограничувања во поглед на унапредувањата, импликации на висината на платата и, во крајна линија, губење на статусот или работното место. Со реорганизацијата на инспекциските служби, овој пристап веќе е воведен како систем за проверка на знаењето и лиценцирање на инспекторите и се очекува да придонесе за подигнување на квалитетот во извршување на работите од надлежност на инспекторатите.

2.3. Меѓународна соработка во сузбивање на транснационалниот економско-финансиски криминалитет

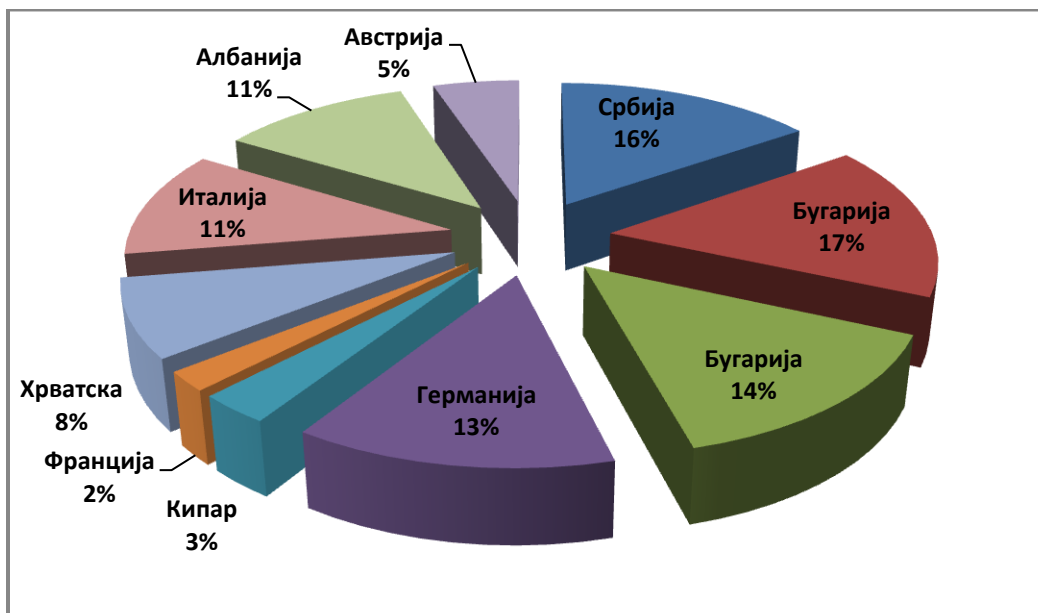
Третиот сет прашања се однесува на меѓународната соработка во сузбивањето на транснационалниот економско-финансиски криминалитет, според искуствата на испитаниците.

Графикон 42: Според Вашето практично искуство, дали сте имале потреба од меѓународна соработка при откривање, расветлување и докажување на економско-финансиските кривични дела и за кои?

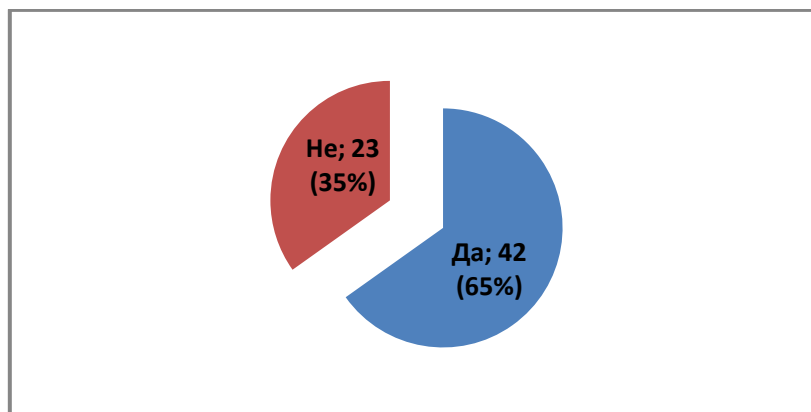
На прашањето дали имале потреба од меѓународна соработка во процесот на откривање, расветлување и докажување на овој криминалитет, 77% се изјасниле дека имале таква потреба, а 23% дека немале потреба од меѓународна соработка.

Графикон 43: Со кои држави сте имале потреба од меѓународна соработка?

Следното прашање се однесува на тоа со која држава имало потреба да се соработува, а испитаниците според практичните искуства имаат наведено повеќе држави, и тоа: Бугарија, Србија, Германија, Австрија, Италија, Албанија, Хрватска, Франција, Кипар и сл. Поставени се две прашања:

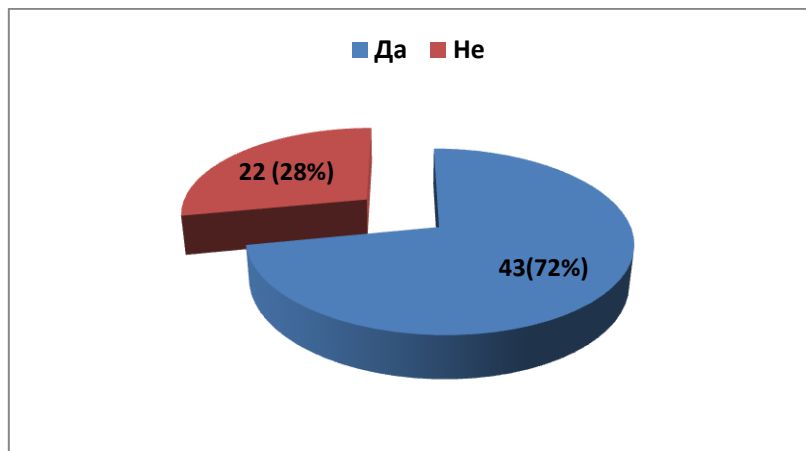
Графикон 44: Дали сте имале потреба од обезбедување докази од странство за сторени кривични дела во РМ?

Во однос на прашањето за обезбедување докази од странство за сторени економско-финансиски кривични дела во Република Македонија, испитаниците се изјасниле дека имале потреба од обезбедување такви докази, и тоа: 42, а 23 испитаници

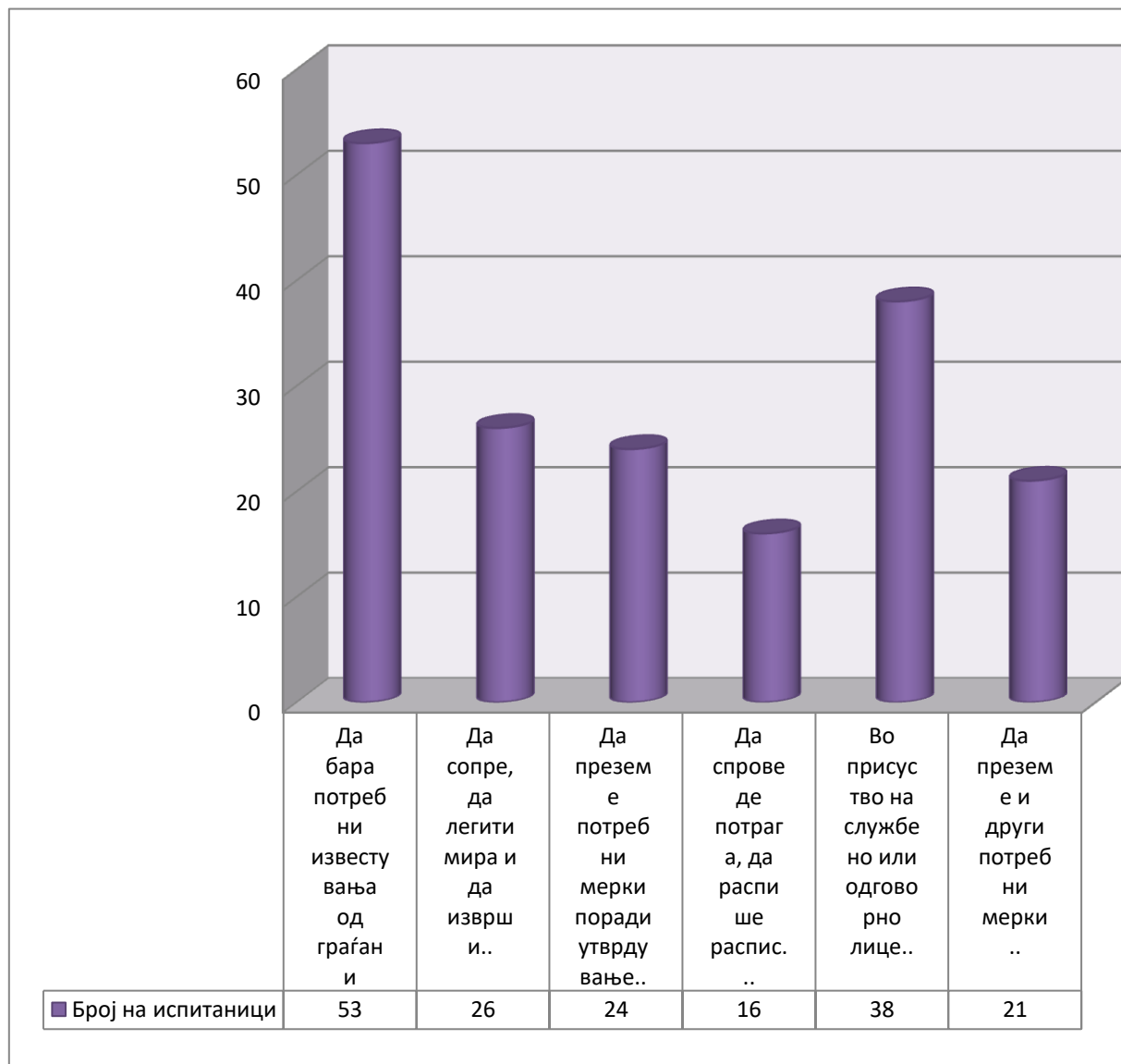
одговориле негативно. Тие што одговориле позитивно имаат наведено дека најчесто барале докази за сторени фалсификати, измами и перење пари.

Графикон 45: Дали во Република Македонија сте работеле на криминален случај од сторител странски државјанин и за кое кривично дело?

Дали испитаниците постапувале на криминален случај сторен во Република Македонија од странски државјанин, 43 испитаници одговориле позитивно, а негативно 22 од испитаниците, и тоа за кривични дела со елементи на измама и фалсификвање како елементи што се содржани во неколку инкриминации од областа на економско-финансискиот криминалитет, исто така поголем број од испитаниците го имаат наведено и кривичното дело перење пари.

Графикон 46: Кои оперативно-тактички мерки и дејства сте ги применувале во процесот на откривање, расветлување и докажување?³³²

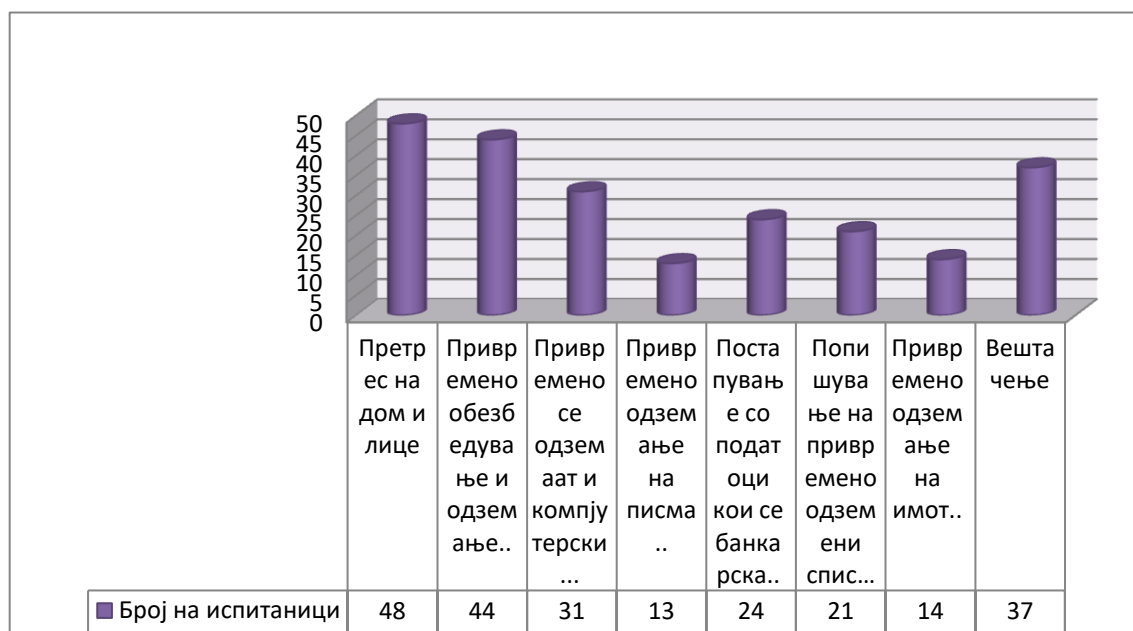

Во процесот на водење постапка за истражување на економско-финансискиот криминалитет, без разлика дали сторителот е домашен или странски државјанин, се применуваат истите мерки и дејства што се предвидени со Законот за кривичната

³³² Да бара потребни известувања од граѓани; да сопре, да легитимира и да изврши потребен преглед на лица, превозни средства и багаж, да пренасочи или да ограничи движење на лица и превозни средства на определен простор за нужно потребно време; да преземе потребни мерки поради утврдување на идентитетот на лицата и на предметите; да спроведе потрага, да распише распис по лицето и објава по имотот и имотната корист или по предметите по кои се трага; во присуство на службено или одговорно лице, да изврши преглед на определени објекти и простории на државни органи, институции што вршат јавни овластувања и други правни лица и да оствари увид во нивната документација; да преземе и други потребни мерки и дејства предвидени со закон.

постапка. Како можни одговори на испитаниците им се дадени сите оперативно-тактички мерки и дејства како можни одговори и со дадено упатство да заокружат што применувале според нивното практично искуство. Сепак, ова се традиционални мерки и дејства или попознати како полициски овластувања. Најголемиот број од испитаниците го потенцирале прибирањето потребни известувања од граѓани или оперативен разговор (во минатото попознат како информативен разговор) и увидот во деловна документација во присуство на службено лице, што се и очекувани одговори со оглед на карактерот на кривичните дела, доказите се во документите, а разговорот е битен за дообјаснување на околностите или хронологијата на криминалниот случај.

Графикон 47: Кои истражни дејства сте ги применувале во процесот на откривање, расветлување и докажување?³³³

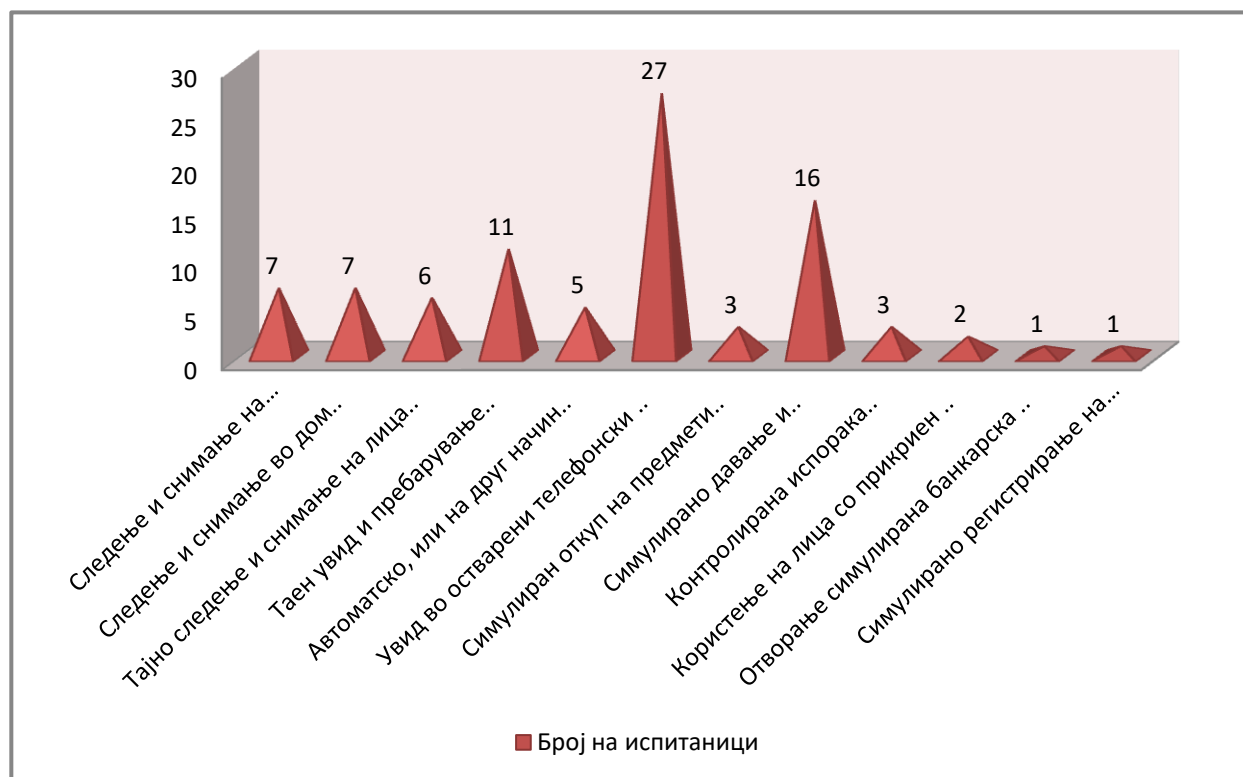

За тоа кои истражни дејства ги применувале, понудена им е листа на можни одговори од сите истражни дејства предвидени со Законот за кривичната постапка.

³³³ Претрес на дом и лице; привремено обезбедување и одземање на предмети или имот; привремено се одземаат и компјутерски податоци; привремено одземање на писма, телеграми и други пратки; постапување со податоци кои се банкарска тајна, имот во банкарски сеф, следење на платен промет и трансакции на сметки и привремено запирање на извршување определени финансиски трансакции; попишување на привремено одземени списи, исправи и технички снимки; привремено одземање на имот или предмети поради обезбедување; вештачење.

Испитаниците ги применувале сите истражни дејства, а најчесто претрес на дом и лице, привремено обезбедување и одземање предмети или имот и вештачењето како традиционално истражно дејство кај овој криминалитет. Она што може да се забележи е сè поголемата примена на современите истражни дејства како што се привремено одземање на компјутерски податоци; постапување со податоци кои се банкарска тајна, имот во банкарски сеф, следење на платен промет и трансакции на сметки и привремено запирање на извршување определени финансиски трансакции; попишување на привремено одземени списи, исправи и технички снимки. Токму одговорот на ова прашање ја потврдува потребата од применување современи методи и средства за криминалистичко истражување на економско-финансискиот криминалитет. Впрочем, тоа значи дека појавните облици во кои се јавува економско-финансискиот криминалитет со меѓународна компонента постојано се менуваат и се прилагодуваат на општествените текови. Затоа, освен што е важно лицата што работат на откривање на овој вид криминалитет постојано да го надоградуваат своето знаење и да ги следат промените во регулативата, можеби клучна улога во нивната успешност има користењето на најдобрите практики и современите методи и техники за откривање на овој вид криминал.

Графикон 48: Дали сте иницирале примена и сте применувале посебни истражни мерки при откривање, расветлување и докажување на економските кривични дела?³³⁴

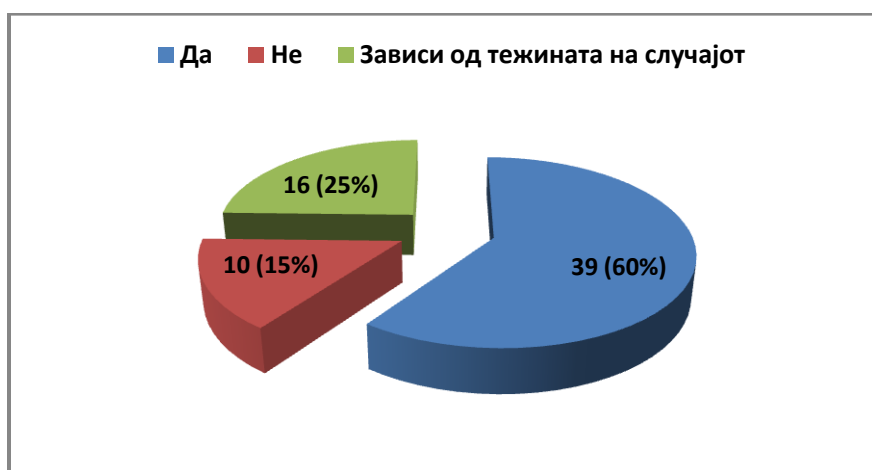

На прашањето за иницирање и примена на посебните истражни мерки, сите испитаници одговориле позитивно, со тоа што на вториот дел од прашањето дале одговор која мерка најчесто ја иницирале и ја примениле во нивната практика. Најголем број од испитаниците одговориле дека ја иницирале и ја примениле мерката увид во остварени телефонски и други електронски комуникации, симулирано давање и примање на поткуп и таен увид и пребарување во компјутерски систем. Она што се забележува е дека сите

³³⁴ Следење и снимање на телефонските и другите електронски комуникации во постапка утврдена со посебен закон; следење и снимање во дом, затворен или заграден простор што му припаѓа на тој дом или деловен простор означен како приватен или во возило и влез во тие простории поради создавање на услови за следење на комуникации; тајно следење и снимање на лица и предмети со технички средства надвор од домот или деловен простор означен како приватен; таен увид и пребарување во компјутерски систем; автоматско, или на друг начин, пребарување и споредување на личните податоци; увид во остварени телефонски и други електронски комуникации; симулиран откуп на предмети; симулирано давање и примање поткуп; контролирана испорака (controlled delivery) и превоз на лица и предмети; користење на лица со прикриен идентитет за следење и собирање на информации или податоци; отворање симулирана банкарска сметка; симулирано регистрирање на правни лица или користење на постојни правни лица за собирање на податоци.

посебни истражни мерки според искуството на испитаниците се иницирани, некои минимално, некои се многу користени, а, во согласност со темата на истражување, се потврдува тезата дека за сузбивање на транснационалниот економско-финансиски криминалитет е потребна и примената на посебните истражни мерки, а, во согласност со релативно краткиот временски период од нивното воведување (првите мерки се воведени во 2005, а во 2012 се додадени уште 4 посебни истражни мерки), видливо е дека овие мерки се иницираат, применуваат, а во иднина нивната примена ќе биде и позастапена.

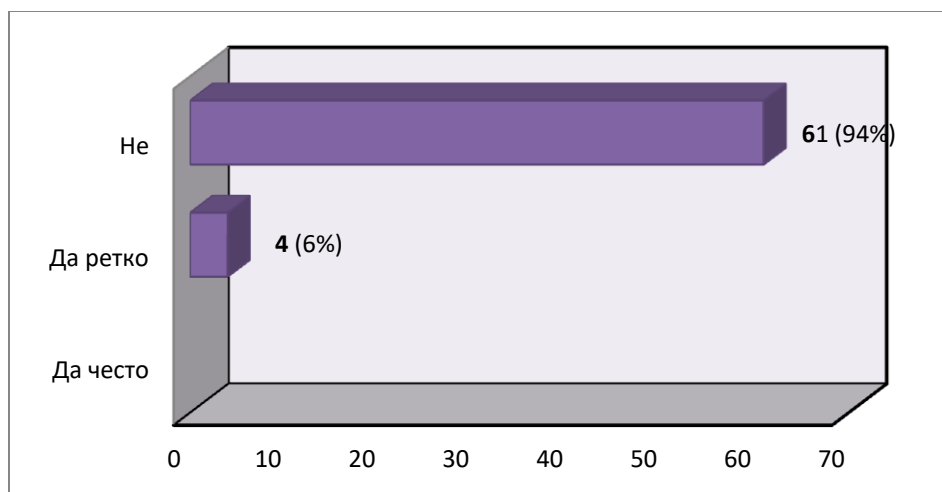
Графикон 49: Дали при добивање предмет за обезбедување податоци, информации и докази по барање од странство посветувате поголемо внимание во однос на примената на законските мерки и дејства?

На прашањето Дали при добивање предмет за обезбедување податоци, информации и докази по барање од странство посветувате поголемо внимание во однос на примената на законските мерки и дејства, испитаниците дале конкретни одговори. Позитивно со „Да“ одговориле 60% од испитаниците, негативно со „Не“ одговориле 15 %, а со одговор „Зависи од тежината на случајот“ одговориле 25 %. Одговорот на ова прашање укажува на фактот дека македонските истражители посветуваат должно внимание при примената на мерки и дејства за обезбедување податоци, информации и докази за кривични дела за кои имаат поднесено барање соодветните служби од странските држави. Ваквите одговори на прашањето ја потврдуваат важноста на хармонизацијата на македонското со европското законодавство, во смисла на примена на регулатива што ќе овозможи постапување по случаите во повеќе од една држава, доколку тоа е потребно. Воедно, до израз доаѓаат

можностите за соработка чија правна рамка произлегува од меѓународните правни акти, билатералните и мултилатералните договори за соработка. Секако, ако се земе предвид дека голем дел од случаите со меѓународен карактер се, всушност, случаи во кои треба да постапуваат институциите надлежни за спроведување на законот од соседни држави или држави од поблиското опкружување, до израз доаѓа посебното значење на регионалната соработка и во таа смисла потребата од активна партиципација на македонските институции во меѓународните, а посебно во регионалните иницијативи, пред сè поради можностите што тие ги нудат во насока на ефикасна размена на информации.

Графикон 50: Дали сте учествувале во мешовит тим (во странство) за откривање, расветлување и докажување на економско-финансиски кривични дела?

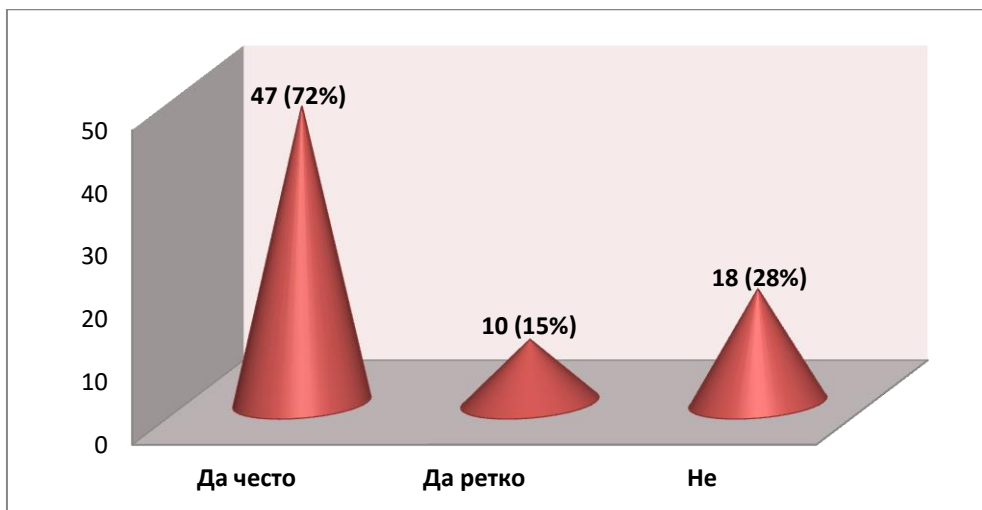
На прашањето дали учествувале македонските истражители во мешовити тимови (во странство) за откривање, расветлување и докажување на економско-финансиски кривични дела, испитаниците одговориле негативно со 94%, а дека тоа било ретко 4%, дека тоа често го правеле не одговорил ниту еден од испитаниците.

Графикон 51: Дали Вие сте побарале соработка со странски колеги за расветлување на криминален случај сторен на територија на две или повеќе држави?

И на прашањето дали побарале соработка од странски колеги при расветлување на криминален случај сторен на територија на две или повеќе држави, испитаниците одговориле негативно со 77%, дека тоа било ретко 22%, а само 1% дека тоа било често.

Графикон 52: Дали редовно го известувате обвинителот за работа по предмет од странство и преземање мерки и дејства во нашата држава?

Со воведувањето на новиот концепт на водење кривична постапка, каде што обвинителот ја има улогата на координатор на предистражната и истражната постапка, соработката и информирањето од страна на истражителите е континуирана работа за сите добиени сознанија за постоење на основи на сомненија за планирање и преземање на

законските мерки и дејства, а посебно примената на посебните истражни мерки. Ова е од особено значење посебно за координирано работење на еден случај, поради одредени опасности за еден случај да постапуваат повеќе државни органи со исти овластувања, тоа би значело дека кај економско-финансискиот криминалитет неопходно е известување на обвинителот и почитување на неговите препораки и наредби за постапување. Со оглед дека и сега и порано се соработува и се соработувало со обвинителот, очекувано е дека одговорот ќе биде позитивен во најголем дел кај испитаниците. Изненадувачки е одговорот дека не се известува обвинителот, и тоа го одговориле 18 испитаници или 28 % од испитаниците. Како толкување на овие одговори е можеби старата практика на поднесување кривична пријава, а потоа дополнително постапување со предварителни барања од обвинителот спрема полицијата или финансиската полиција или Царинската управа.

Графикон 53: Дали сте присуствувале на обуки за работење на случаи од економско-финансиски криминал со меѓународен карактер?

Како претпоследно прашање е учеството на обуки за работење на случаи од економско-финансиски криминалитет со меѓународен карактер, 60% одговориле дека не биле на никакви обуки, 29% се изјасниле дека биле на обуки и дека истите не се доволни и само 11% дека има постојано обуки. Одговорите на ова прашање ја потврдуваат оправданоста на одлуката за воведување задолжителни обуки во сите институции и органи на државната управа. Со оглед на фактот дека најголем дел од испитаниците се припадници на Министерството за внатрешни работи, значајно е да се потенцира дека се

очекува состојбите да се променат по целосната имплементација на Законот за внатрешни работи³³⁵, кој стапи на сила во 2015 година и со кој посебно внимание се посветува на обуката. Во согласност со членот 80 од овој Закон, работник во Министерството за внатрешни работи има право и обврска, во текот на годината, да се обучува во согласност со потребите на Министерството, а врз основа на индивидуалниот план за стручно усовршување. По завршување на обуката, работникот е должен да го пренесе стекнатото знаење на другите работници. Обуката е предвидено да се спроведува од страна на ментор, во Центарот за обука или преку ангажирање други лица и субјекти. Посебно значајна форма на обука е обуката преку менторство како метод на пренесување знаења и вештини помеѓу работниците и што може да се изведува советодавно како пренесување знаења и вештини преку конкретни совети на менторот и се врши заради развој на општите компетенции на работникот или практично менторство што се врши заради развој на посебните компетенции на работникот и се спроведува преку набљудување на работата на менторираниот работник, постојани консултации, практична работа. Ментор може да биде секој работник кој е распореден на работно место на повисоко ниво од работникот кој е менториран и кој завршил обука за ментор. Дополнителна алатка за пренесување на знаењето претставува спроведувањето на обука од страна на работник во Министерството, која може да ја врши и работник кој работи на одредено работно место во својство на обучувач.

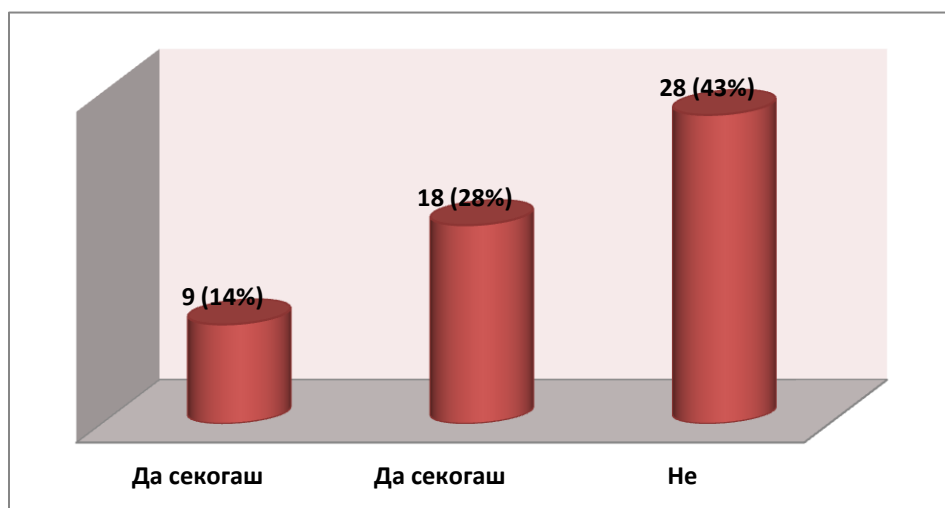
Обуката во Центарот се спроведува за секој работник кој за првпат заснова работен однос во Министерството за внатрешни работи (обука на приправник), како основна обука за полицаец, обука заради оспособување на работник за самостојно вршење на работите на одредено работно место и континуирана обука. Во контекст на детектираната слабост од недостаток на обуки за вработените во институциите надлежни за спроведување на законот, посебно внимание заслужува законската обврска за континуирана обука која се врши заради поуспешно вршење на работните задачи од страна на работникот на работното место на кое е распореден, односно заради обезбедување ефикасно извршување на функцијата на Министерството.

Во функција на поквалитетно спроведување на обуките од 2014 година, воведен е

³³⁵ Закон за внатрешни работи, „Сл. весник на РМ“ бр.42/2014,116/2014 и 33/15.

Системот за микроучење, како напредна алатка за вработените во јавната државна служба. Овој систем е предвидено да се користи во сите институции и органи на државната управа, вклучително и институциите надлежни за спроведување на законот. Во Министерството за внатрешни работи системот за е-Учење овозможува изработка на курсеви и обуки за одредени теми, поставување материјали за учење, планирање на курсевите – распоред на активностите, календар, работа со образовни материјали (датотеки) и образовни содржини, проверка на знаењето и оценување на учесниците, како и многубројни алатки за комуникација и соработка меѓу корисниците.

Графикон 54: Дали и колку често соработувате со финансиското разузнавање?

На последното прашање Дали и колку често соработувате со финансиското разузнавање, испитаниците се изјасниле со 43% дека не соработуваат, 28 дека секогаш соработуваат, 14% дека тоа го прават понекогаш, но има и прашања на кои испитаниците не го дале својот одговор.

Заклучно согледување:

Анализата на емпириското истражување за мислењата, ставовите и практичните искуства на вработените во органите на државната управа и институциите што се надлежни за криминалистичко истражување на економско-финансискиот криминалитет и за истражување кривични дела од меѓународен карактер ја рефлектира фактичката состојба и во голема мера практично ги потврдува хипотезите на ова истражување.

Од анализата на одговорите на испитаниците може да се констатира дека тие многу малку имаат учество во работата на меѓународни организации и тела и само мал број од нив учествуваат во меѓународни тимови. Како образложение за ваквата состојба може да послужи законската поставеност на организациските единици во Министерството за внатрешни работи, кои функционираат по принципот на централизирано работење на целата територија на Република Македонија кога станува збор за сузбивање на организираниот криминал, криминалистичката техника и работите на давање поддршка во извршувањето одредени специфични и сложени работи на подрачјето на секторите за внатрешни работи и регионалните центри за гранични работи. Имено, Законот за полиција предвидува формирање Централни полициски служби на централно ниво во Бирото за јавна безбедност, чија цел е токму вршење работи за кои е потребен висок степен на специјализација. Земајќи предвид дека кога станува збор за кривични дела од областа на транснационалниот економско-финансиски криминалитет речиси без исклучок станува збор за активности од делокругот на надлежностите на Централните полициски служби, резултатите од истражувањето се сосема логични. Сепак, ова во никој случај не значи ексклузивност, напротив, во зависност од спецификите на поединечни случаи во тимот што работи на откривање конкретно кривично дело, може да бидат ангажирани припадници на МВР од сите организациски единици.

Анализирајќи ги одговорите на испитаниците, ако се земе предвид дека станува збор за кривични дела за чие откривање и докажување потребно е да се преземат дејства и надвор од границите на Република Македонија, податоците потврдуваат дека и во иднина посебен акцент треба да остане на имплементација на меѓународните документи, на хармонизација на македонското законодавство со законодавството на ЕУ, имплементација на билатералните и мултилатералните договори за соработка, како и

учество на македонските институции во меѓународните и посебно регионалните иницијативи заради максимизирање на ефектите од соработката и поквалитетна размена на информации и искуства.

Имајќи предвид дека во национални и меѓународни рамки појавните форми на транснационалниот економско-финансиски криминалитет се менуваат, се наметнува неопходноста за користење на најдобрите практики и на современи методи во неговото откривање. Со одговорите на испитаниците се потврдува дека постои потреба од зголемување на обемот на обуки и проширување на нивниот опфат, па оттука континуираните обуки и периодичната проверка на знаењата се наметнуваат како неопходност. Примерот за задолжителност на обуките за сите вработени во Министерството за внатрешни работи, кој е воспоставен со Законот за внатрешни работи³³⁶ што стапи на сила во 2015 година, би можел да послужи како модел и за други институции и органи на државната управа. Воедно, во функција на поквалитетно спроведување на обуките, дополнителен придонес би можел да има Системот за микроучење, како напредна алатка за вработените во јавната државна служба, кој е промовиран во 2014 година.

³³⁶ Закон за внатрешни работи („Сл. весник на Р М“ бр.42/2014,116/2014 и 33/15).

VII ДЕЛ

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕДЛОЗИ

Пристапувајќи кон истражувањето што е предмет на овој труд, појдовната хипотеза беше дека Сузбивањето на транснационалниот економско-финансиски криминал е во директна зависност од функционирањето, координацијата и соработката на директно надлежните институции за спроведување на законот – (law enforcement agencies), кои имаат посебни овластувања на национално ниво и нивна соработка и координација со другите институции во странство и меѓународните полициски организации.

Во функција на нејзино аргументирање беше направена анализа на теоријата и дискусиите водени во академските кругови, како и анализа на појавните облици на транснационалниот економско-финансиски криминалитет и условите што му одговараат. Понатаму беа анализирани позначајните меѓународни правни акти во сферата на сузбивање на економско-финансискиот криминалитет и резултатите од нивната досегашна имплементација преку показателите за меѓународната соработка на институциите надлежни за спроведување на законот во Република Македонија.

Од анализата на прописите, теоријата, практичните примери, т.е. случаите во кои постапувале и резултатите што ги постигнале институциите од Република Македонија, освен што се потврдува главната хипотеза, може да извлечеме неколку дополнителни заклучоци:

1. Република Македонија повеќе од една деценија интензивно работи на усогласување на националното законодавство со европското со цел подобрување на меѓународната соработка, но и овозможување криминалистичко и финансиско истражување на криминалните ситуации што имаат транснационален карактер и обележја на економско-финансиски криминал.
2. Република Македонија, посебно Министерството за внатрешни работи, во истражуваниот период има склучено повеќе правни акти со кои се регулирани билатералната, регионалната и меѓународната соработка, а тоа се конвенции, декларации, протоколи, договори, меморандуми и сл., со кои се воспоставуваат

правни основи за подобрување на соработката, размена на информации, водење заеднички постапки при криминалистичко и финансиско истражување на транснационалниот економско-финансиски криминалитет.

3. Прифатени се препораките за измени и дополнувања во македонското материјално казнено право со тоа што во периодот 2008 – 2009 година е направено целосно редефинирање на македонскиот Кривичен законик, во кој се изменети повеќе економски кривични дела, а инкриминирани се и повеќе кривични дела. Како кривично дело што претрпе најголеми измени и дополнувања е кривичното дело „Перење пари и други приноси од казниво дело“, што во светски рамки е најпознато финансиско кривично дело за кое се донесени повеќе препораки како за дефинирање на елементите на кривичното дело така и во однос на дефинирање на можните сторители, посебно одговорноста на службените лица во финансиските институции. Воведени се и нови кривични дела од областа на компјутерскиот криминал, кој има елементи и на финансиски криминал. Треба да се потенцира воведувањето на кривичното дело „Изработка и употреба на лажна платежна картичка“ бидејќи криминалистичката практика покажа дека ова е дело што има најмногу елементи на транснационалност, односно во Република Македонија органите на прогон постапувале во криминалистичко истражување на организирани криминални групи од повеќе соседни држави што делувале со криминалци од нашата држава.
4. Со измените во Кривичниот законик од 2004, воведена е кривичната одговорност на правните лица за некои од економско-финансиските кривични дела, а со измените и дополнувањата од 2009 година, воведена е одговорноста за најголем дел од економско-финансиските кривични дела, освен за кривичните дела со елементи на злоупотреба на службената должност.
5. Важечките прописи обезбедуваат законска поставеност и надлежности на државните органи директно или индиректно надлежни за сузбивање на транснационалниот економско-финансиски криминалитет, кои одговараат на меѓународните стандарди и на стандардите што ги обезбедува европското законодавство во областа на борба против транснационалниот економско-

финансиски криминалитет, односно македонското казнено законодавство има висок степен на усогласеност со европското казнено законодавство. Сепак, анкетата на јавното мислење покажува дека мислењето меѓу граѓаните-испитаници е поделено, односно 36% сметаат дека Република Македонија има добро законодавство, додека 26% сметаат дека законодавството не е добро, а најголемиот број од испитаниците, 38%, одговориле дека не знаат дали законодавството е добро или не, што значи дека постои широк простор за негова дополнителна афирмација, која меѓу другото има и превентивна улога.

6. Направени се измени и дополнувања на одредбите за конфискација на криминалните приноси и имот, а со одредбите на новиот Закон за кривичната постапка е регулирана постапката на обезбедување, замрзнување и конфискација.
7. Во истражуваниот период се донесени законски решенија и профункционира Управата за финансиска полиција, направени се измени кај Царинската управа на Република Македонија и кај Јавното обвинителство, најпрво со давање полициски овластувања, а потоа со законски одредби се ставени како дел од Правосудната полиција, која треба да работи под раководство на Јавното обвинителство. Направени се повеќе законски измени, посебно кај Јавното обвинителство, со конституирање на Јавното обвинителство за организиран криминал и корупција и преземањето на водење повеќе значајни криминални случаи со елементи на организираност, а сè од областа на економско-финансискиот криминал.
8. Според напраените анализи на работата на надлежните органи на прогон, најзвршувано кривично дело од областа на економско-финансискиот криминалитет е кривичното дело „Злоупотреба на службена положба и овластување“, веднаш по него е „Даночното затајување“, но од кривичните дела со елементи на транснационалност се кривичните дела со елементи на фалсификување исправи, фалсификување и уништување деловна документација, измами, перење пари и други приноси од казниво дело и делата со елементи на компјутерски и царински криминалитет.

9. Од анализата на криминалните случаи прозлегува заклучокот дека сторителите криминално се здружуваат со цел вршење серија криминални активности подолг временски период или водење криминален бизнис – недозволената трговија со дрога и криумчарењето мигранти, но и злоупотребата на службената положба и овластување дело што има меѓународен карактер од аспект на делување на странски сторители со статус на службени или одговорни лица на територија на Република Македонија, но треба да се потенцира посебно постоењето на компјутерскиот финансиски криминал со злоупотреба на лажни платежни картички како реална опасност со која се соочуваат органите на прогон како во национални рамки така и во регионални и меѓународни граници, што посебно ја потврдува потребата од регулирање одредени прашања како во однос на инкриминациите со хармонизација на националните закони така и со процесните правила и процедури за водење на истрагата и обезбедување докази, а посебно компјутерските докази како релевантни докази за докажување на одговорноста на сторителите.
10. Во истражуваниот период се интензивира работата на Управата за финансиско разузнавање, која е формирана на почетокот на новиот милениум и со неколку законски измени го менувала називот од Дирекција, па Управа за спречување на перење пари и финансирање тероризам до денешниот назив. Овој орган во состав на Министерството за финансии е од особено значење за водењето на финансиските истраги со цел обезбедување конфискација на криминалните приноси, посебно оние што се засолнети во странство.
11. Со измените на Законот за кривичната постапка во 2005 година, воведени се осум посебни истражни мерки, а со новиот Закон за кривичната постапка, воведени се уште четири, кои се применуваат во согласност со одредбите на овој Закон.
12. Анализата на современите методи за сузбивање на економско-финансискиот криминалитет и анализата на конкретни примери во кои постапувале македонските институции, без разлика дали се работи за примери на национално или меѓународно ниво, даваат слика за ефектите од меѓуинституционалната и меѓународната соработка и резултатите постигнати

- на овие полиња и потврдуваат дека македонските институции тежнеат кон следење на современите трендови и примена на најдобрите практики во своето работење.
13. Една од главните причини за успех за меѓународните финансиски истраги е координирана и единствена акција на надлежните институции.
 14. Во расчистување на кривичните дела со меѓународен карактер за целосно расветлување и документирање, институциите во Република Македонија ги применуваат меѓународните норми што преку ратификација на релевантните документи се составен дел и од македонското законодавство, а билатералните или мултилатералните договори може да бидат земена за заедничка правна основа за размена на информации меѓу договорните страни.
 15. Според спроведеното истражување за мислењето и ставовите на македонските граѓани во електронски спроведениот прашалник, граѓаните го препознаваат економско-финансискиот криминалитет и имаат став дека тој во најголем број случаи има транснационален карактер.
 16. Граѓаните сметаат дека најизвршувани кривични дела се од областа на фискалниот криминалитет со 54,49% од вкупниот број испитаници, 23,21 сметаат дека тоа е криминалот со елементи на перење пари, 19,62 % дека тоа е корупцискиот криминал. На одговорите на ова прашање се надоврзуваат и одговорите на граѓаните што со 57,31% сметаат дека криминалот се врши со цел засолнување на криминалните приноси во странство, а токму тука се гледаат и елементите на перење пари.
 17. Граѓаните сметаат дека македонските сторители се поврзуваат со сторители од странство, дека македонското законодавство е хармонизирано и имаат став дека законските санкции се соодветни за сторениот криминал, посебно во криминалните случаи кои се процесуирани од страна на македонските органи.
 18. Според направеното истражување спроведено на вработени лица што имаат полициски овластувања и се вработени во Министерството за внатрешни работи, Финансиската полиција и Царинската управа, добиени се сознанија дека најизвршувано дело е „Злоупотреба на службена положба и овластување“ и „Фалсификување и уништување на деловни книги“, но според нивното

практично искуство се вршени и други економски и класични кривични дела со цел стекнување противправна имотна корист.

19. Оперативните работници потенцираат дека само мал дел од нив учествувале во меѓународни тимови за криминалистичко и финансиско истражување на економско-финансиските кривични дела, дека им се потребни едногодишни обуки посебно за законските измени во однос на кривичните дела, но и постапките со примена на мерки и дејства за истражување на овие кривични дела.

Врз основа на направените анализи, презентираниите сознанија и заклучоците од овој труд во функција на натамошно унапредување на состојбите во оваа област, неколку препораки би можеле да придонесат за унапредување на состојбите во оваа област:

1. Во меѓународни рамки се наметнува неопходноста од постојано подобрување на меѓународните правни акти, усовршување на меѓународните правила и норми и зајакнување на меѓународната соработка. Република Македонија континуирано треба да продолжи да ги следи новитетите и да го усогласува своето законодавство со меѓународните норми и со европското законодавство, а институциите во практика да ги применуваат истите.
2. Бројот на потпишаните билатерални и мултилатерални договори, кои овозможуваат размена на информации и соработка на институциите надлежни за спроведување на законот, мора постојано да се зголемува, а методите што се користат за нивна имплементација постојано да се усовршуваат.
3. Во меѓународни рамки посебен акцент треба да биде ставен на продлабочување на меѓусебните контакти и аранжмани на државите и институциите надлежни за спроведување на законот и на правилна имплементација на принципите на прекугранична и меѓународна соработка и постигнување целосна ефективност на заедничките истражни тимови.
4. Неопходно е да се максимизира капитализацијата на знаењата и вештините стекнати во рамките на практичните вежби, семинари и конференции од соодветните области бидејќи трансферот на знаења и добри практики, но и

- меѓусебното поврзување и комуникација на професионалците претставуваат дополнителен квалитет за издигнување на меѓусебната соработка на уште повисоко ниво.
5. Постојано треба да се јакне размената на информации (вклучително и на класифицирани) и да се олеснуваат заедничките анализи и истраги на сите видови криминал, вклучително и транснационалниот економско-финансиски криминал.
 6. Со оглед на тоа што платформите за размена на информации веќе се креирани на меѓународно ниво, но и понатаму навремената резмена на информации и системот за рани предупредувања понекогаш се покажуваат како недоволни, а понекогаш има преклопувања во постапувањето, посоодветно е да се даде приоритет на употребата на постојните канали за размена на информации наместо да се креираат нови.
 7. Со оглед на тоа што во Република Македонија во 2009 година е донесен Закон за национална криминалистичко-разузнавачка база на податоци,³³⁷ чија цел е да ги обедини поединечните бази на податоци на Министерството за внатрешни работи, Царинската управа, Управата за јавни приходи, Управата за финансиска полиција, Јавното обвинителство, Управата за финансиско разузнавање и судовите, неопходно е овој Закон да се имплементира во практика. Тоа би значело Националната разузнавачка база на податоци, како единствена алатка за собирање, размена и обработка на податоци меѓу институциите со надлежности во борбата против организираниот криминал, што поскоро да профункционира и директно да влијае на подобрување на квалитетот на истрагите и подобрување на ефикасноста на институциите-корисници на базата.

³³⁷ *Сл. весник на РМ, бр. 120/09.*

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Книги и трудови

1. Ангелески, Методија. *Криминалистички теории*. Скопје, 2014.
2. Арнаудовски, Љупчо, Лазар Нанев, and Светлана Николоска. „Економскиот криминалитет во Република Македонија“. *Македонска ревија за кривично право и криминологија*, no. 1 (2009).
3. Арнаудовски, Љупчо. „Криминализација на политиката и политизација на криминалот“, *Безбедност*, no. 3 (1997).
4. Арнаудовски, Љупчо. „Методолошки проблеми на статистичкото евидентирање и следење на економскиот криминалитет, Скопје. (3)“. *МРКПК 2-3*.
5. Бановиќ, Божидар. *Обезбедување доказа у криминалистичкој обради кривичних дела привредног криминалитета*. Београд, Земун, 2002.
6. Батковски, Томе. „Организираниот криминалитет и спецификите на оперативно – истражувачката работа на планот на негово откривање, документирање и спречување“. *Научен проект: Конституирање на Република Македонија како модерна правна држава – на тема „Правната држава и организираниот криминал*. Правен факултет – Скопје, 1996.
7. Бошковиќ, Миќо. *Транснационални организовани криминалитет*. Београд: Полицијска академија, 2003.
8. Вилијамс, Ф. „Перење пари“. *Безбедност*, no. 4 (1997).
9. Витларов, Годор. „Даночно затајување“. *МРКПК*, no. 1 (1997).
10. Витларов, Годор. „Мерките - конфискација и проширена конфискација во казненото законодавство на Република Македонија“, <https://scholar.ugd.edu.mk/tvitlarov/publications>. Скопје, 08 28, 2015.
11. Витларов, Годор. *Репресија и превенција на корупцијата*. Штип: 2-ри Август, 2006.
12. Груевска-Дракулевски, Александра. „Рецидивизам кај економскиот криминалитет во Република Македонија“. *МРКПК*, no. 2-3 (2008)

13. Жарковић, Милан, Оливер Лајић, and Звонимир Ивановић. *Кривично-правни и криминалистички аспекти примене овлашћења на увид у стање банкарских рачуна и рачунарску обраду добијених података у финансијским истрагама, Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму*. Београд, 2011: Криминалистичко полицијска академија.
14. Калајџијев, Гордан. *Кривично процесно право*. Скопје, 2011.
15. Камбовски, Владо. „Измените на КЗ во функција на спречување на економскиот криминал“. *МРКПК* 2-3 (2008).
16. Камбовски, Владо. „Кривична одговорност на правните лица“. *МРКПК*, no. 2-3 (2008): 339. (3).
17. Камбовски, Владо. „Правната држава и организираниот криминал“. Скопје: Правен факултет, 1996.
18. Камбовски, Владо. „Спречување на криминалот во царинското работење“. *МРКПК*, no. 1 (2006).
19. Крстаноски, Миладин. „Карактеристики на царинскиот криминалитет“. *МРКПК*, no. 1 (2006).
20. Крцкоски, Миле. „Вештачење во кривичната постапка“. *Југословенска ревија за криминологија и кривично право*, no. 3-4 (1980).
21. Лабовиќ, Миодраг, and Марјан Николовски. *Организиран криминал и корупција*. Скопје: Факултет за безбедност, 2010.
22. Манојловиќ, Драган, and Војислав Јовић. „Основне дефиниције организованог криминала“. *Безбедност* 04-06 (2004).
23. Маринковић, Дарко. *Сузбијање организованог криминала - специјалне истражне методе*. Нови Сад: Прометеј, 2010.
24. Михајлова, Вања. „Перењето пари и друга противправна имотна корист – влијанието врз финансискиот систем, превенцијата и искуствата од други земји“. *Македонска ревија за казнено право и криминологија*, no. 1 (1997).
25. Нанев, Лазар. „Криминолошки обележја на македонскиот економски криминалитет низ податоците на органите на казнениот прогон“. *МРКПК*, 2008: 558 – 559.

26. Николоска, Светлана. „Квалитативните измени и дополнувања на Кривичниот законик на Република Македонија кај економскиот криминалитет (посебен осврт на кривичните дела против службената должност)“. *МРКПК*, 2006.
27. Николоска, Светлана. *Перење пари (криминолошки, криминалистички и кривично – правни аспекти)*. Скопје: Ван Гог, 2015.
28. Петровиќ, Борислав, and Горазд Мешко. *Криминологија*. Сарајево: Правни факултет - Сарајево, 2004.
29. Петровиќ, Борислав. *Прање новца како савремени безбедносни изазов, 2009.* Сарајево: Правни факултет, 2009.
30. Проевски, Јован. *Кривичен законик, објаснувања и коментари*. Скопје: Академик, 1998.
31. Прчевски, Александар. „Улогата на Јавното обвинителство во политиката на гонење со оценка за соработка со другите релевантни институции во откривањето и гонењето и прилози“. (МРКПК), по. 1 (2006).
32. Стојанов, Иванчо. „Востановена кривична одговорност на правните лица“. *Годишник на Полициската академија, 2005-06*: 167 (1).
33. Сулејманов, Зоран. *Криминологија*. Скопје: Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, 2003.
34. Тупанчески Н. и Кипријановска Д., „Основи на македонското информатичко казнено право“, *МРКПК бр. 2 - 3*, Скопје, 2008.
35. Тупанчески, Никола и Кипријановска, Драгана. „Основи на македонското информатичко казнено право“. *МРКПК 2-3* (2008).
36. Тупанчески, Никола. *Економско казнено право*. Скопје: Стоби Трејд ДООЕЛ, 2015.
37. Џуклески, Г. и Николоска, С. „*Економска криминалистика*“ – второ дополнето издание, График Мак Принт, Скопје, 2008. (2)
38. Џуклески, Гоце и Николоска, Светлана. *Економска криминалистика*. 1. 2007.
39. —. „Востановена кривична одговорност на правните лица“. *Годишник на Полициската академија, 2005-06*.
40. —. „Организираниот криминалитет и спецификите на оперативна – истражувачката работа на планот на негово откривање, документирање и

- спречување“. *Научен проект: Конституирање на Република Македонија како модерна правна држава – на тема „Правната држава и организираниот криминал“*. Скопје: Правен факултет, 1996. 100-101.
41. —. *Економска криминалистика*. второ дополнето издание. Скопје: График Мак Принт, 2008.
 42. —. *Економска криминалистика*. Скопје: Ван Гог, 2015.
 43. —. *Кривични дела против службената должност*. Скопје, 2008.
 44. —. *Методика на истражување на економско – финансиски криминалитет*. Скопје: Ван Гог.
 45. —. *Методика на истражување на компјутерски криминалитет*. Скопје: Ван Гог, 2014.
 46. Abadinsky, Howard. *Organized Crime*. Cengage Learning, 2009.
 47. Albanese, Jay S. "The causes of organised crime." *Journal of Contemporary Criminal justice* (Thausend Oaks), 2000.
 48. Bauböck, Rainer. "Normative political theory and empirical research." In *Aproaches and Methodologies in the social sciences, a pluralist perspective*, by Donatella Della Porta and Michael Keating, edited by Donatella Della Porta and Michael Keating. Cambridge University Press, 2008.
 49. Bologna, Jack, and Paul Shaw. *Corporate Crime Investigation*. Boston: Butterworth-Heinemann, 1997.
 50. Bošković, Goran, and Darko Marinković. "Metodi finansijske istrage u suzbijanju organizovanog kriminala." *Nauka, bezbednost, policija* 15, no. 2 (2010): 87-100.
 51. Bossard, A. *Transnational Crime and Criminal Law*. Chicago:: Office of International Criminal Justice, 1990.
 52. Bucklin, Donald. "Worried That White Collar Crime is Afoot? ." *Managing Office Technology*, June 1997.
 53. Carter, David L. "International Organized Crime: Emerging Trends in Entrepreneurial Crime." *Journal of Contemporary Criminal Justice* 10 (1994).
 54. Clarke, Ronald V. (1997). *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies* (2nd edition). New York: Criminal Justice Press. ISBN 0-911577-38-6
 55. Clarke, Ronald V. 2nd edition. New York: Criminal Justice Press, 1997.

56. Cohen, Lawrence, and Marcus Felson. "Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach." *American Sociological Review*, no. 44(4) (1979): 588-608.
57. Cole, Richard B. *Management of Internal Business Investigations: A Survival Guide*. Springfield, IL: Charles C. Thomas, Publisher Ltd., 1996.
58. Corbetta, Piergiorgio. *Social Research. Theory, Methods and Techniques*. London: Sage. London: Sage, 2003.
59. Cressey, Donald R. *Other people's money a study in the social psychology of embezzlement*. Glencoe, Ill., Free Press , 1953.
60. Critchley, David. *The Origin of Organized Crime in America: The New York City Mafia, 1891-1931*. 1st Edition. New York, NY: Routledge, 2009.
61. Della Porta, Donatella, and Michael Keating. "Comparing approaches, methodologies and methods." In *Aproaches and Methodologies in the social sciences, a pluralist perspective*, by Donatella Della Porta and Michael Keating, edited by Donatella Della Porta and Michael Keating. Cambridge University Press, 2008.
62. Della Porta, Donatella, and Michael Keating. "How many approaches in the social sciences? An epistemological introduction." In *Aproaches and Methodologies in the social sciences, a pluralist perspective*, edited by Donatela Della Porta and Michael Keating. Cambridge University Press, 2008.
63. Derenčinović, Davor. "Kazneno pravni aspekti korupcije s elementom inozemnosti." *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 1999.
64. Edelhertz, Herbert. "The Nature, Impact and Prosecution of White – Collar Crime." Washington DC: U.S Department of Justice, 1970.
65. Ekblom, Paul. *Getting the Best Out of Crime Analysis*. London, UK: Home Office, 1988.
66. Garland, David. "The limits of Sovereign State: Strategies of Crime Control in Contemporary Society." *British Journal of Criminology* 36 (4) (1996): 445-471.
67. Gerald, Robin. "White-Collar Crime and Employee." *Crime and Delinquency*, no. 20(3) (1974): 251–62.
68. Gerald, Robin. "White-Collar Crime and Employee Theft." *Crime and delinquency* 20 (3) (1974): 251-62.
69. Gips, Michael A. "Where Has All The Money Gone? ." *Security Management*, February 1998.

70. Grabowsky, Peter. "The Internet, Technology, and Organized Crime." *Asian Journal of Criminology* 2 (2) (2007).
71. Green, Gary. *Occupational Crime*. Chicago, IL: Nelson-Hall Publishers, 1997 (1990).
72. Green, Gary. "Occupational Crime." Edited by David Luckenbill and Dennis Peck. *Encyclopedia of Criminology and Deviant Behavior, Crime and Juvenile Delinquency* (Brunner– Routledge) II (2001): 404–9.
73. —. *Occupational Crime*. Chicago,, IL: Nelson-Hall Publishers, 1997 (1990).
74. Green, Gary. "Ocupational Crime." Edited by David Luckenbill and Dennis Peck. *Crime and Juvenile Delinquency* (Brunner-Routledge) II (2001).
75. Ignjatović, Đorđe. "Organizovani kriminalitet i etnička pripadnost." *Pravni život*, no. 9 (2008): 152 - 153.
76. Ignjatović, Đorđe. "Organizovani kriminalitet i etnička pripadnost." *Pravni život* , no. 9 (2008).
77. Kaase, Max, and Kenneth Newton. *Beliefs in Government*. Oxford University Press, 1998.
78. Kelly, Riddle E. "Unbuttoning White Collar Crime." *Security Management*, January 1999.
79. King, Gary, Robert O Keohane, and Sidney Verba. *Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative Research*. . Princeton University Press, 1994.
80. Kuhn, Thomas. *The Structure of Scientific revolutions*. University of Chicago Press, 1962.
81. Maltz, Michael D. "On Defining “Organized Crime”: The Development of a Definition and a Typology." *Crime and Delinquency* 3, no. 22 (1976): 338-46.
82. Maltz, Michael. "Policy Issues in Organized Crime and White-Collar Crime." In *Crime and Criminal Justice: Issues in Public Policy Analysis*,, edited by John A Gardiner and Michael Mulkey. Lexington, Massachusetts: D.C. Heath.
83. Manning, George A. *Financial investigation and forensic accounting*. New York: CRC Press, 2005.
84. Middendorff, Wolf. "Konvencionalni i novi kriminalitet ." *Jugoslovenska revija za kriminologija i krivično pravo*, 1979.

85. Milutinović, Milan. *Kriminologija*. šesto izdanje. Beograd: Savremena administracija, 1988.
86. Nikoloska, Svetlana. "Forenzika i organizovani oblici ekonomsko – finansijskog kriminaliteta." *Seminar Pravo i forenzika*. Kragujevac, 2009.
87. Passas, N. *Introduction in Transnational Crime* . Hants: Dartmouth Publishing Company Limited, 1999.
88. Petrović, Slobodan. *Kompjuterski criminal*. drugo izdanje. Beograd: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, 2001.
89. Pihler, Stanko. *Ka savremenoj koncepciji ekonomskog kriminaliteta, Aktuelni problemi suzbijanja kriminaliteta*. Beograd: Institut za sociološka i kriminološka istraživanja, 1993.
90. Rosoff, Stephen M, Henry N Pontell, and Robert A Tillman. *Profit Without Honor: White Collar Crime and the Looting of America*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1998.
91. Sartori, Giovanni. "Guidelines for Concept Analysis." In *Social Science Concepts: A Systematic Analysis*, edited by Giovanni Sartori. London: Sage, 1984.
92. Savona, Ernesto U, and Barbara Vettori. "Evaluating the Cost of Organised Crime from a Comparative Perspective." *European Journal on Criminal Policy and Research* (Springer Netherlands) 15, no. 4 (12 2009): 379-393.
93. Shapiro, P. Susan. "Collaring the crime, not the criminal: Reconsidering the concept of white-collar crime." *American Sociological Review*,, no. 55 (1990).
94. Simon, David R., and Frank E. Hagan. *White-collar Deviance*. Boston: Allyn & Bacon , 1999.
95. Sućeska, Mersida. *Osnovi ekonomskog kriminaliteta*. Priština: Fakultet kriminalističkih nauka i Univerziteti AAB, 2006.
96. Sutherland, Edwin H. *White Collar Crime*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1961.
97. "The Sutherland Papers." In *et al. Indiana University Publications , Social Science Series*, edited by Albert K. Cohen. Bloomington: Indiana Univ. Press, 1956.
98. Tomanović, Milić. *Krivična dela korupcije, zloupotreba službenog položaja, primanje i davanje mita i krivična dela sa sličnim obeležjem* . Kultura, 1990.

99. Urošević, Vladimir, and Sergej Uljanov. "Uticaj karditnih foruma na ekspanziji i globalizaciji zloupotreba platnih kartica na Internetu." *NBP Žurnal za kriminalistiku i pravo* (Kriminalističko – policijska akademija), 2010: 13.
100. Vodinelić, Vladimir. *Kriminalistika*. V izdanje. Beograd: Savremena Administracija, 1984.
101. Walsh, Anthony, and Craig Hemmens. *Introduction to Criminology: A Text/Reader*. 3 rd. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Inc., 2014.
102. —. "Forenzika i organizovani oblici ekonomsko – finansijskog kriminaliteta." *Seminar Pravo i forenzika*. Kragujevac, 2009.
103. —. *Kriminalistika*. V izdanje. Beograd, 1984.
104. —. *Mit (o) krupciji*. Zagreb: NOCCI, 2001.

Прописи

1. Кривичен законик („Службен весник на РМ“ бр. 37/1996, 80/1999, 48/2001, 4/2002, 16/2002, 43-2003, 19/2004, 40/2004, 81/2005, 50/2006, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014).
2. Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2010, 100/2012).
3. Закон за финансиска полиција („Службен весник на Република Македонија“ бр. 12/2014, 43/2014, 33/2015).
4. Закон за јавно обвинителство („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2007, 111/2008, 16/2009).
5. Закон за внатрешни работи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 42/2014, 116/2014, 33/2015, 96/2015).
6. Закон за полиција („Службен весник на Република Македонија“ бр. 114/2006, 148/2008, 6/2009, 145/2012, 41/2014, 33/2015).
7. Закон за спречување на перење на пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам („Службен весник на Република Македонија“ бр. 4/2008, 57/2010, 35/2011, 44/2012, 43/2014, 130/2014).
8. Закон за Царинска управа („Службен весник на Република Македонија“ бр. 46/2004, 81/2005, 107/2007, 103/2008, 64/2009, 105/2009, 48/2010, 67/2010, 158/2010, 53/2011, 113/2012, 43/2014, 167/2014, 33/2015, 61/2015, 129/2015).
9. Закон за Управа за јавни приходи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 43/2014, 61/2015).
10. Закон за инспекциски надзор („Службен весник на Република Македонија“ бр. 50/2010, 162/2010, 157/2011, 147/2013, 41/2014 и 33.2015)

Конвенции и меѓународни документи

1. United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, 1988 <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/illicit-trafficking.html>
2. United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto <http://www.unodc.org/unodc/treaties/CTOC/>
3. United Nations Convention against Corruption, <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>
4. Resolution 1373 (2001), Adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001, [http://www.un.org/en/sc/ctc/specialmeetings/2012/docs/United%20Nations%20Security%20Council%20Resolution%201373%20\(2001\).pdf](http://www.un.org/en/sc/ctc/specialmeetings/2012/docs/United%20Nations%20Security%20Council%20Resolution%201373%20(2001).pdf)
5. Treaty No.141, Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime, <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/141>
6. Treaty No.198, Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/198>
7. Treaty No.198, Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism, <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/198>
8. Treaty No.185, Convention on Cybercrime <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/185>
9. Recommendation No. R (81) 12 of the Committee of Ministers to member States on Economic Crime [https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/general/R\(81\)12%20on%20economic%20crime_EN.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/general/R(81)12%20on%20economic%20crime_EN.pdf)

10. Directive 2005/60/EC on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing”, Official Journal of the European Union, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:309:0015:0036:EN:PDF>
11. G20 Finance Ministers and Central Bank Governors. (2013, July 19-20). Communiqué: Meeting of Finance Ministers and Central Bank Governors. Retrieved from Russia G20: <http://en.g20russia.ru/load/781659263>
12. The Global Regime for Transnational Crime. Retrieved from Council on Foreign Relations: <http://www.cfr.org/transnational-crime/global-regime-transnational-crime/p28656>

Други извори:

1. Јавно обвинителство на Република Македонија: www.jorm.gov.mk
2. Министерство за внатрешни работи на Република Македонија: www.moi.gov.mk
3. Министерство за правда: www.pravda.gov.mk
4. Министерство за финансии: www.finance.gov.mk
5. Царинска управа на Република Македонија: www.customs.gov.mk
6. Управа за јавни приходи: www.ujp.gov.mk
7. Управа за финансиско разузнавање: www.ufr.gov.mk
8. Управа за финансиска полиција: www.finpol.gov.mk
9. Инспекциски совет на Република Македонија: www.is.gov.mk
10. INTERPOL: www.interpol.int
11. EUROPOL: www.europol.europa.eu
12. United Nations specialized agency for information and communication technologies,
www.itu.int
13. The Financial Action Task Force (FATF): www.fatf-gafi.org
14. The Egmont Group of Financial Intelligence Units: www.egmontgroup.org
15. Southeast European Law Enforcement Center (SELEC): www.selec.org

ПРИЛОЗИ

Прилог број 1: Листа на склучени меѓународни документи за подобрување и олеснување на соработката на органите на прогон

Како поважни документи за остварување на целите на меѓународна соработка во борбата против криминалот би можело да се издвојат:

1. Конвенции:

- Конвенција за Полициска соработка на земјите до ЈИЕ склучена во Виена во мај 2006 година.
- Конвенција за заедничка соработка како поддршка на напорите за борба против трговијата со луѓе склучена во СВР Тетово на 4 мај 2011 година.
- Конвенција склучена меѓу Перманентното претставништво на Франција при Канцеларијата на ОН и Меѓународните Организации во Виена, Амбасадата на Франција во Република Македонија и Министерство за внатрешни работи на Република Македонија во Виена на 11 март 2011 година, а потпишана во СВР Тетово на 4 мај 2011 година.

2. Декларации:

- Заедничка Декларација за соработка меѓу Република Македонија и Баварија склучена во Минхен на 29 септември 1999 година со која е формирана Мешовитата македонско-баварска комисија.
- Декларација за зајакнување на соработката во областа на безбедноста склучена на 3 јуни 2008 година.
- Министерска Декларација за соработка на полето на гранична безбедност, усвоена од страна на Министрите за внатрешни работи/безбедност на Албанија, Босна и Херцеговина, Македонија, Црна Гора и Србија по повод 8 - мата Министерска Прегледна Конференција од Љубљана, Словенија усвоена на 1 март 2011 година.
- Заедничка декларација за полициска соработка меѓу Министерството за внатрешни работи на Република Македонија и баварското Министерство за внатрешни работи склучена во Скопје на 11 април 2012 година.

3. Протоколи:

- Протокол за воспоставување непосредна соработка меѓу МВР на Р. Македонија и МВР на Р. Турција потпишан во Анкара на 19 мај 1992 година, ратификуван на 27.12.1992 година³³⁸, стапил во сила на 10.2.1993 година.
- Протокол за соработка во областа на безбедноста меѓу МВР на РМ, Министерство за јавен ред на Р. Албанија и Национална информативна служба на Р. Албанија склучен во Скопје на 5 јуни 1992 година, ратификуван на 22.12.1992 година³³⁹, а стапил во сила на 27.3.1998 година.
- Протокол за соработка меѓу МВР на Република Македонија и МВР на Романија склучен во Букурешт на 15 декември 1995 година.
- Дополнителен Протокол за интензивирање на соработката во борбата против трговијата со луѓе преку државната граница и за подобрување на идентификација, известување, упатување и помогнато враќање на жртвите и можите жртви на трговија со луѓе што го надополнува Договорот меѓу Владата на Република Македонија и Советот на министри на Р. Албанија за соработка во борбата против тероризмот, организираниот криминал, недозволената трговија со наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори, илегална миграција и други нелегални активности склучен во Охрид на 14.9.2007 година, во сила од 14.10.2007 година.
- Оперативен Протокол за Заеднички тим со задача собирање и размена на информации за трговија со дрога помеѓу Одделот за јавна безбедност на Министерството за внатрешни работи на Италијанската Република и Министерството за внатрешни работи на Република Македонија – Биро за јавна безбедност склучен во Охрид на 29 ноември 2010 година.
- Протокол меѓу Министерството за внатрешни работи на Република Македонија и Министерството за внатрешни работи на Република Србија за изведување мешани патроли долж заедничката државна граница склучен во Љубљана на 28 февруари 2011 година.

³³⁸ Сл. весник на Република Македонија бр. 83/92.

³³⁹ Сл. весник на Република Македонија бр. 82/92.

- Протокол меѓу Министерството за внатрешни работи на Република Македонија и Министерството за внатрешни работи на Република Србија за основање и функционирање на Зеднички контакт-центар за полициска соработка склучен во Љубљана на 28 февруари 2011 година.
- Протокол меѓу Министерството за внатрешни работи на Република Македонија и Министерството за внатрешни работи на Република Косово за изведување на мешани патроли долж заедничката државна граница склучен во Скопје на 1 април 2011 година.

4. Договори

- Договор за соработка меѓу МВР на Република Македонија и МВР на Р. Бугарија (склучен во Скопје, 20 октомври 1992 година, ратификуван на 30.7.1993 година³⁴⁰, објавен во „Сл. весник на РМ“, меѓународни договори бр. 49 од 9.8.1993 година.
- Договор за соработка меѓу МВР на Република Македонија и МВР на Р. Бугарија склучен во Скопје, 20 октомври 1992 година, ратификуван на 30.7.1993 година³⁴¹.
- Договор меѓу Владата на Република Словенија и Владата на Република Македонија за соработка во борбата против тероризмот, илегална трговија со луѓе во организираниот криминал потпишан во Скопје на 28.10.1993 година, ратификуван на 29.3.1995 година³⁴², стапил во сила на 18.5.1995 година.
- Договор за соработка меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Р. Хрватска во борбата против меѓународна незаконска трговија со дрога, психотропни супстанции и организиран криминал потпишан во Загреб на 12 април 1996 година, ратификуван на 19.2.1997 година³⁴³, стапил во сила на 16.5.1997 година.
- Договор меѓу Владата на Република Македонија и Р. Бугарија за соработка во борбата против тероризмот, организиран криминал, илегална трговија со наркотични дроги, миграција и други кривични дела потпишан во Скопје на

³⁴⁰ Сл. весник на Република Македонија бр. 49/03.

³⁴¹ Сл. весник на Република Македонија бр. 49/03.

³⁴² Сл. весник на Република Македонија бр. 19/95.

³⁴³ Сл. весник на Република Македонија бр. 08/97.

26 февруари 2002 година, ратификуван на 24.1.2003 година³⁴⁴, стапил во сила на 26.2.2003 година.

- Договор меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Р. Бугарија за обука, квалификација и преквалификација на вработени во МВР на Република Македонија во Вишиот институт за подготовка на офицери и научно-истражувачка дејност и други образовни центри на МВР на Р. Бугарија потпишан на 26.2.2002 година во Скопје, ратификуван од бугарска страна со Нота бр. 54-199-36 од 27.3.2002 година.
- Договор меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Црна Гора за соработка во борбата против тероризмот, организиран криминал, трговија со дроги, психотропни супстанции и други кривични дела склучен на 10.6.2003 година во Скопје, ратификуван на 22.7.2003 година³⁴⁵.
- Договор меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Романија за соработка во борба против тероризам, организиран криминал, трговија со луѓе, психотропни супстанции и сите други нелегални активности склучен во Букурешт на 12.11.2003 година.
- Договор меѓу Владата на Република Македонија и Советот на министри на Р. Албанија за соработка во борбата против тероризмот, организираниот криминал, недозволената трговија со наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори, илегална миграција и други нелегални активности склучен во Скопје на 17.6.2004 година, ратификуван на 21.4.2005 година³⁴⁶, стапил во сила од 20.5.2005 година.
- Договор меѓу МВР на Република Македонија и Р. Бугарија за воспоставување на меѓународна телефонска врска „Вардар“ склучен во Софија на 5 октомври 2004 година.
- Договор меѓу Република Македонија и Швајцарската Конфедерација за полициска соработка во борбата против криминалот склучен во Скопје на

³⁴⁴ Сл.весник на Република Македонија бр. 06/03.

³⁴⁵ Сл. весник на Република Македонија бр. 52/03.

³⁴⁶ Сл.весник на Република Македонија бр. 30/05.

20.9.2005 година, ратификуван на 10.2.2005 година³⁴⁷, стапил во сила од 19.1.2009 година.

- Договор меѓу Република Македонија и Швајцарската Конфедерација за полициска соработка во борба против криминалот склучен во Скопје на 20.9.2005 година.
- Договор меѓу МВР на Република Македонија и МВР на Република Австрија за полициска соработка потпишан во Брдо на 25 јануари 2008 година, стапил во сила од 1.1.2009 година.
- Договор меѓу Владата на Република Македонија и Советот на министри на Босна и Херцеговина за соработка во борбата против тероризмот, организираниот криминал, недозволена трговија со наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори, илегална миграција и останати кривични дела склучен во Охрид на 21 март 2008 година, ратификуван во 2009 година³⁴⁸.
- Договор помеѓу МВР на Република Македонија и ЕЛБИТ системите (ЕЛСЕК) склучен на 10 април 2008 година според кој ЕЛСЕК треба да обезбедат систем за надзор и контрола на границата.
- Договор меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Полска за соработка во борбата против организираниот криминал и други форми на криминал потпишан во Варшава на 16 јуни 2008 година, а стапил во сила на 21.02.2009 година.
- Договор за разбирање и соработка во областа на заштита и поддршка на сведоци и други учесници во кривичната постапка помеѓу МВР на РМ, Б и Х, Србија, Црна Гора и Бугарија склучен на 15 јули 2008 година.
- Договор меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Бугарија за основање и функционирање на заеднички контакт-центар за полициска и царинска соработка потпишан во Скопје на 20.3.2009 година.
- Договор меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Словачка Република за полициска соработка во борба против криминалот склучен во

³⁴⁷ *Сл. весник на Република Македонија бр. 20/06.*

³⁴⁸ *Сл. весник на Република Македонија бр. 14/09.*

Братислава на 5 октомври 2009 година, а стапил во сила на 29 јули 2010 година.

- Договор меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Косово за полициска соработка склучен во Приштина на 3 декември 2009 година.
- Договор помеѓу Владата на Република Македонија и Владата на Чешка Република за соработка во борбата против криминалот склучен во Прага на 9 февруари 2010 година, ратификуван од Собрание на Република Македонија на 9 септември 2010 година³⁴⁹, влегува во сила на 1 март 2011 година.
- Договор меѓу МВР на Република Македонија и Федералната служба на Руската Федерација за контрола на движење на наркотици за соработка во борбата против недозволена трговија со наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори склучен во Скопје на 25 август 2011 година.
- Договор за оперативна и стратешка соработка помеѓу Република Македонија и ЕВРОПОЛ потпишан на 21/22.9.2011 година.
- Договор за соработка меѓу МВР на Република Македонија и МВР на Руската Федерација склучен во Москва на 27 октомври 2011 година.
- Договор склучен меѓу Влада на Република Македонија и Влада на Република Србија за полициска соработка во Белград на 30 ноември 2011 година, ратификуван³⁵⁰ и стапил на сила на 4 јануари 2014 година.
- Договор склучен помеѓу Владата на Република Македонија и Владата на Црна Гора за полициска соработка во Скопје, Република Македонија на 16 март 2012, а стапил на сила од 1 април 2013 година.
- Билатерален договор за поврзување на компјутерски мрежи и меморандум за разбирање за воспоставување на нова безбедна комуникациска врска со кој се овозможува директно поврзување со апликацијата за безбедна размена на информации и анализа на мрежи на ЕВРОПОЛ СИЕНА потпишан преку размена на писма, а влезен во сила на 1.5.2012 година.

³⁴⁹ Сл. весник на Република Македонија бр. 116/10.

³⁵⁰ Сл. весник на Република Македонија бр. 25/12.

- Договор помеѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Хрватска за полициска соработка склучен во Скопје на 28 мај 2012 година, стапил во сила од 19 август 2013 година.
- Договор помеѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Молдова за полициска соработка потпишан во Букурешт на 18.10.2013 година.
- Договор за полициска соработка меѓу македонската Влада и белгиската Влада потпишан на 21 ноември 2013 година во Брисел.
- Договор за соработка во спречување и борба против криминал меѓу МВР на Р Македонија и Министерство за јавна безбедност на НР Кина потпишан на 14 април 2014 година во Скопје.

5. Меморандуми:

- Меморандум меѓу Владата на Република Македонија и Р. Србија за соработка против тероризмот, организиран криминал, психотропни супстанции и други кривични дела склучен во Охрид на 25 јули 2003 година.
- Меморандум меѓу Владата на Република Македонија, Владата на Р. Србија, Владата на Р. Бугарија за соработка во борбата против тероризмот, организираниот криминал, трговија со дрога, психотропни супстанции, илегална миграција и други видови криминал од декември 2003 година.
- Меморандум за разбирање меѓу полицискиот регион Midden en West Brabant во Холандија и Бирото за јавна безбедност во рамки на МВР на Република Македонија склучен во Скопје на 2.10.2004 година.
- Меморандум за разбирање меѓу Министерството за правда и службите за спроведување на законот на Република Унгарија, Албанија, Босна и Херцеговина, Македонија, Црна Гора и Србија за соработка склучен во Будимпешта на 26 април 2007 година.
- Меморандум за разбирање потпишан меѓу МВР на Република Македонија и МВР на Република Чешка за спроведување на заеднички иницијативи за решавање на актуелните безбедносни предизвици склучен во Прага на 27 април 2009 година.

- Меморандум за разбирање меѓу МВР на Република Македонија, Сојузното МВР на Р. Австрија, МВР на Р. Романија, МВР на Р. Словенија, МВР на Р. Албанија, Министерството за безбедност на Р. БиХ, МВР на Р. Хрватска, МВР на Р. Црна Гора и МВР на Р. Србија за воспоставување на единици за меѓународна координација на органите надлежни за спроведување на Законот (ILECU's) склучен во Брдо, Крањ - Република Словенија на 9 септември 2009 година.
- Меморандум за разбирање меѓу Министерството за внатрешни работи на Република Македонија и Сојузното министерство за внатрешни работи на Република Австрија за зајакнување на соработката во областа на внатрешните работи потпишан во Виена на 6 ноември 2009 година.
- Меморандум за соработка склучен меѓу Министерството за правда и Министерството за внатрешни работи на Република Македонија со кој се утврдуваат облиците и начинот на соработката помеѓу МП и МВР при имплементација на активностите предвидени со Програмата за спроведување на Акциониот план за спроведување на Законот за кривичната постапка³⁵¹ во делот на обуките, како и во делот на обуките од значење за спроведување на Кривичниот законик и другите закони од областа на кривичното право, со посебен акцент на борбата против организираниот криминал и корупцијата од Скопје, 13 мај 2011 година.
- Меморандум за соработка помеѓу МВР на Република Македонија и австралиската Сојузна полиција за борба против транснационален криминал и развој на полициската соработка склучен во Рим, Италија на 5.11.2012 година.
- Меморандум за разбирање во рамките на проектот ILECU's II помеѓу МВР на имплементационите партнери Австрија и СР Германија и МВР на целните земји - Албанија, БиХ, Косово, Македонија, Србија, Црна Гора од 12 декември 2012 година.

6. Спогодби:

- Спогодба меѓу МВР на СР Германија и МВР на Република Македонија за извршување на помош за опрема за 1995 - 1998 година склучена во Бон во април 1995 година.

³⁵¹ *Сл. весник на Република Македонија бр. 150/10.*

- Спогодба меѓу МВР на Република Македонија и Сојузниот оддел за правда и полиција на Швајцарската Конфедерација во рамки на реформите на македонската полиција склучена во Скопје во 1999 година.
- Спогодба за соработка меѓу МВР на Република Македонија и Украина – Киев од 20 февруари 1999 година и Протокол кон Спогодбата склучена во Скопје на 1 ноември 2000 година.
- Спогодба меѓу МВР на СР Германија и МВР на Република Македонија за извршување на помош во опрема за 1999 година – прилог кон Спогодбата склучена во Берлин на 11 октомври 1999 година.
- Спогодба меѓу Македонската Влада и Египетската Влада за соработка на полето на борба против криминалот склучена на 22.11.1999 година во Каиро, ратификувана на 27.01.2000 година³⁵².
- Спогодба меѓу Владата на Република Македонија и Советот на Министри на Р. Албанија за заемна заштита на класифицирани информации склучена на 16 ноември 2005 година.

7. Аранжмани:

- Аранжман помеѓу Министерството за внатрешни работи на Република Македонија и Министерството за внатрешни работи и за односи со Кралството и Министерството за правда на Холандија во областа на внатрешните работи (Скопје, 23 ноември 2009 година).

8. Деловодници:

- Деловодник на Заедничката комисија од член 15 од Договорот меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Бугарија за воспоставување контакт-центар за полициска и царинска соработка склучен во Ѓуешево на 21 февруари 2011 година.

9. Писма за согласност:

- Писмо за согласност за спроведување на законот меѓу Владата на Република Македонија и Владата на САД од 30 август 2012 година.

10. Планови за заедничка соработка

³⁵² *Сл. весник на Република Македонија бр. 07/2000.*

- План за заеднички активности на Министерството за внатрешни работи на Република Македонија и Федералната служба за контрола на движење на наркотици на Руската Федерација во периодот 2013 - 2015 потпишан во Москва на 6 јуни 2013 година.

Прилог број 3: Аналитички концепт за прибирање податоци од Министерството за внатрешни работи на Република Македонија

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ – СКОПЈЕ
НАУЧНО И ИСТРАЖУВАЧКИ ПРОЕКТ ЗА ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА НА ТЕМА:
„СОВРЕМЕНИ МЕТОДИ ВО СУЗБИВАЊЕТО НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ
ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ“

**АНАЛИТИЧКИ КОНЦЕПТ ЗА ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ ОД
МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА**

- 1. ВКУПЕН БРОЈ ПРЕДМЕТИ ШТО ИМАЛЕ МЕЃУНАРОДЕН КАРАКТЕР ЗА ПЕРИОД 2004 – 2014**
- 2. БРОЈ НА ПРЕДМЕТИ ШТО ИМАЛЕ МЕЃУНАРОДЕН КАРАКТЕР ЗА ПЕРИОД 2004 – 2014 ОД ОБЛАСТА НА ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ**
- 3. СО КОИ ДРЖАВИ СОРАБОТУВАЛА МАКЕДОНСКАТА ПОЛИЦИЈА ПРИ ОТКРИВАЊЕ, РАСВЕТЛУВАЊЕ И ДОКАЖУВАЊЕ ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИВИЧНИ ДЕЛА**
- 4. МАКЕДОНСКИТЕ СТОРИТЕЛИ СО СТОРИТЕЛИ ОД КОИ ДРЖАВИ НАЈЧЕСТО КРИМИНАЛНО СОРАБОТУВАЛЕ ПРИ ВРШЕЊЕ ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИВИЧНИ ДЕЛА**
- 5. КОИ ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИВИЧНИ ДЕЛА СЕ ИЗВРШУВАНИ (НАВЕДЕТЕ ГИ ДЕЛАТА)**

- 6. СТОРИТЕЛИТЕ ПРИ ВРШЕЊЕТО НА ДЕЛАТА ДЕЛУВАЛЕ ВО СВОИТЕ ДРЖАВИ (ВО КОИ СЛУЧАИ) И ДЕЛУВАЛЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (ВО КОИ СЛУЧАИ)**
- 7. КОЛКАВА Е СТЕКНАТА ПРОТИВПРАВНА ИМОТНА КОРИСТ, ДАЛИ ПАРИТЕ СЕ ПРОНАЈДЕНИ И ОБЕЗБЕДЕНИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ИЛИ ВО ДРУГА СТРАНСКА ДРЖАВА**
- 8. ДАЛИ И ВО КОИ СЛУЧАИ СЕ ФОРМИРАНИ МЕШОВИТИ ТИМОВИ ЗА КРИМИНАЛИСТИЧКО ИСТРАЖУВАЊЕ И СО КОИ ПОЛИЦИИ ОД ДРУГИ ДРЖАВИ**
- 9. ДАЛИ КРИВИЧНИТЕ ПОСТАПКИ СЕ ВОДЕНИ ЦЕЛОСНО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ИЛИ СЕ ВОДЕНИ ВО ДРЖАВИТЕ СПОРЕД МЕСТОТО НА ИЗВРШУВАЊЕ НА ДЕЛАТА**
- 10. ДАЛИ МАКЕДОНСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО СООДВЕТСТВУВА СО ЗАКОНОДАВСТВОТА НА ДРЖАВИТЕ СО КОИ Е СОРАБОТУВАНО ВО КРИМИНАЛИСТИЧКО ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИВИЧНИ ДЕЛА**
- 11. СО КОИ ИНСТИТУЦИИ ОД РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА Е СОРАБОТУВАНО ВО ВОДЕЊЕТО НА КРИМИНАЛИСТИЧКАТА ИСТРАГА, А СО КОИ ВО ВОДЕЊЕТО НА ФИНАНСИСКАТА ИСТРАГА**

Прилог број 4: Аналитички концепт за прибирање податоци од Националното централно биро ИНТЕРПОЛ - Скопје

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ – СКОПЈЕ
НАУЧНО И ИСТРАЖУВАЧКИ ПРОЕКТ ЗА ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА НА ТЕМА:
„СОВРЕМЕНИ МЕТОДИ ВО СУЗБИВАЊЕТО НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ
ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ“

АНАЛИТИЧКИ КОНЦЕПТ ЗА ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ ОД НЦБ ИНТЕРПОЛ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СКОПЈЕ

- 1. Вкупен број предмети за кои македонската полиција побарала податоци од странски полиции за криминалистичко истражување кривични дела сторени во Република Македонија со инволвираност на странски државјани или наши државјани што побегнале или престојуваат во странство за период 2002 – 2014 година.**
- 2. Вкупен број предмети за кои странски полиции побарале податоци од македонската полиција за криминалистичко истражување кривични дела сторени во странство од страна на македонски државјани или странски државјани што криминално делувале во Република Македонија за период 2002 – 2014 година.**
- 3. Број на предмети од областа на економско-финансискиот криминал (тука спаѓа и компјутерскиот криминал) за кои македонската полиција побарала податоци од странски полиции и за инволвираност на странски државјани или за проверки на инволвираност на странски фирми во криминална активност на територија на две или повеќе држави.**
- 4. Број на предмети од областа на економско-финансискиот криминал (тука спаѓа и компјутерскиот криминал) за кои од странски полиции се побарани податоци за криминалистичко истражување од страна на македонската полиција за криминални активности на странски државјани или**

инволвираност на странски фирми во криминални операции со меѓународен карактер.

- 5. Колку предмети има со добиени податоци од странство за инволвираност на македонски државјани и македонски фирми во криминални делувања во странство, за кои македонската полиција немала оперативни сознанија?**
- 6. Дали и во кои случаи македонската полиција информирала странски полиции за инволвираност во криминални активности на нивни државјани и правни лица за кои македонската полиција имала првични оперативни информации?**
- 7. Според водените предмети, со кои полиции од светот е добра соработката и се добиваат релевантни доказни материјали?**
- 8. Според водените предмети, дали и во кои случаи македонската полиција барала само проверки и обезбедување доказни материјали од странски полиции?**
- 9. Според водените предмети за периодот 2004 – 2014 година, кои економско-финансиски кривични дела имаат меѓународен карактер од аспект на место на извршување и инволвираност на сторители?**
- 10. Од кои државни органи на Република Македонија добивате барања за проверки или обезбедување докажен материјал од странски полиции, освен од единиците на МВР, и за кои кривични дела?**
- 11. За кои економско-финансиски кривични дела постојат бази на податоци во ИНТЕРПОЛ, која е постапката?**

Прилог број 5: Аналитички концепт за прибирање податоци од Управата за финансиско разузнавање

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ – СКОПЈЕ
НАУЧНО И ИСТРАЖУВАЧКИ ПРОЕКТ ЗА ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА НА ТЕМА:
„СОВРЕМЕНИ МЕТОДИ ВО СУЗБИВАЊЕТО НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ
ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ“

АНАЛИТИЧКИ КОНЦЕПТ ЗА ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ ОД УПРАВАТА ЗА ФИНАНСИСКО РАЗУЗНАВАЊЕ СКОПЈЕ

- 1. За периодот 2004 – 2014 година колку барања за проверка на податоци имате поднесено спрема странски ФИУ?**
- 2. За периодот 2004 – 2014 година колку барања за проверка на податоци имате добиено од странски ФИУ?**
- 3. Од кои држави во светот се добиваат најбрзо податоци за сомнителни трансакции на македонски државјани без поднесени барања од ваша страна?**
- 4. Со кои ФИУ и од кои држави имате најдобра соработка?**
- 5. Колку и спрема кои држави имате испратено известувања за сомнителни трансакции на нивни државјани, направени во субјекти во РМ?**
- 6. Дали и колку Република Македонија се користи како држава во која трансферираат сомнителни пари и од државјани на кои држави?**
- 7. Кои методи и електронски алатки ги користите во селектирање на сомнителните трансакции?**
- 8. Дали ги користите сите електронски алатки што ги користат и останатите ФИУ на другите држави во светот?**
- 9. Дали и во кои меѓународни тела и организации ФИУ на Република Македонија има свои претставници?**

10. Дали припадниците на ФИУ од Република Македонија учествуваат на обуки, семинари за користење на современите електронски алатки за идентификација или селектирање на сомнителни финансиски трансакции?
11. Дали се добиваат препораки во однос на примената на мерките за идентификација на клиенти или за изготвување на листите на индикатори?
12. Од кои државни органи најчесто добиваат барања за проверка на трансакции од странски ФИУ?
13. Кои се најчесто предикативни дела за кои е побарано проверка на финансиските трансакции од странски ФИУ?
14. Дали и со кои ФИУ имате директни контакти за размена на искуства, знаења и вештини во однос на идентификација на сомнителни трансакции и сомнителни клиенти и, секако, сомнителни дестинации?
15. Дали секогаш барањата одат преку ЕГМОНТ, каква е соработката и ефикасноста во однос на поднесените барања од ваша страна?
16. Кога се работи за добиено барање од странско ФИУ за податоци од домашни субјекти, кои би ги издвоиле како најефикасни?
17. Дали и колку добиените знаења, искуства, препораки се споделуваат меѓу вработените во вашето ФИУ?

Прилог број 6: Аналитички концепт за прибирање податоци од Управата за финансиска полиција

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ – СКОПЈЕ
НАУЧНО И ИСТРАЖУВАЧКИ ПРОЕКТ ЗА ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА НА ТЕМА:
„СОВРЕМЕНИ МЕТОДИ ВО СУЗБИВАЊЕТО НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ
ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ“

АНАЛИТИЧКИ КОНЦЕПТ ЗА ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ ОД УПРАВАТА ЗА ФИНАНСИСКА ПОЛИЦИЈА

- 1. Вкупен број предмети по кои сте работеле со меѓународен карактер за период 2004 – 2014.**
- 2. Македонските сторители со кои сторители од кои странски држави најчесто криминало делуваат од областа на економско-финансискиот криминалитет?**
- 3. Дали се работи за сторители физички лица, со службенички статус или правни лица?**
- 4. Кои економско-финансиски кривични дела се извршувани од страна на македонски и странски сторители во една криминална ситуација?**
- 5. Со кои странски државни органи сродни на вашата работа најчесто и најдобро сте соработувале?**
- 6. Дали соработката ја договарате самостојно или преку НЦУ на ИНТЕРПОЛ?**
- 7. Дали и од кои држави сте добиле барања за проверки во македонски фирми за нивна инволвираност во криминални поведенија со странски фирми и државјани?**
- 8. Дали и во кои тимови на криминалистичко и финансиско истражување учествувале оперативни работници од УФП во странство?**
- 9. Дали и колку често се применувани ПИМ мерките за дела и сторители со меѓународен карактер и каква е соработката со странските соодветни органи за размената на податоци и информации од примената на овие мерки?**

10. Дали иницирате соработка со странски органи за првични информации што ги имате добиено во вашата оперативна работа и какви се искуствата – се мисли со кои држави најдобро се соработува?
11. Дали и колку често вработените учествуваат на обуки, семинари со меѓународен карактер со цел стекнување знаења и размена на искуства со колегите од странство?
12. Дали и во кои меѓународни тела и организации учествуваат вработените од УФП?
13. Дали сте задоволни со проверките и доказните материјали што ги добивате од странски органи на ваше барање, обезбеден релевантен доказен материјал?
14. Со кои органи најчесто соработувате на национално ниво при преземање мерки и дејства за предмет или случај инициран со барање од странство?
15. Според вашите евиденции, дали и колку често македонските државјани како физички лица, лица со статусни својства (службени лица, одговорни лица, лица што вршат работи од јавен интерес и сл.) и правни лица се инволвирани во криминални ситуации на криминално делување со странски сторители со исти или слични својства?
16. Дали соработувате со финансиското разузнавање за целосно расветлување на криминални ситуации со меѓународен карактер во делот на финансиското истражување?
17. Според вашите евиденции, каде македонските сторители на економско-финансиски кривични дела ги кријат криминално стекнатите пари, дали имате податоци за видот и висината од реализираните случаи, за колку од нив е иницирана постапка за обезбедување и идна конфискација од ваша страна?

Прилог број 7: Аналитички концепт за прибирање податоци од Царинската управа

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ – СКОПЈЕ
НАУЧНО И ИСТРАЖУВАЧКИ ПРОЕКТ ЗА ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА НА ТЕМА:
„СОВРЕМЕНИ МЕТОДИ ВО СУЗБИВАЊЕТО НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ
ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ“

**АНАЛИТИЧКИ КОНЦЕПТ ЗА ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ ОД
ЦАРИНСКАТА УПРАВА**

1. Вкупен број предмети со меѓународен карактер по кои постапувала македонската царинска служба.
2. Вкупен број предмети и поднесени кривични пријави за пријавени сторители поради постоење основи на сомненија за сторени кривични дела од странски државјани.
3. Кои се најчесто извршувани економски царински кривични дела извршувани од странски државјани за кои се поднесени кривични пријави?
4. Колку често (број на предмети) македонската царина постапувала за предмети што се водат во странска држава, а податоци и документи се обезбедени преку македонските царински органи?
5. Дали и во колку случаи имате поднесено барања за македонски државјани што сториле економско-царински кривични дела, за податоци од царински служби во странство?
6. Каква е соработката со соседните царински служби од аспект на заеднички водени случаи или размена на податоци за конкретни случаи?
7. Колку и дали се бараат разузнавачки податоци од Царинската управа за потребите на странски царински служби?
8. Кои дела најчесто се извршувани, а поврзани со царината од страна на меѓународни криминални групи, каде што учествуваат и македонските криминалци?

9. Дали и во кои меѓународни тела и организации учествуваат царинските службеници од РМ?
10. Дали македонските цариници учествувале во мешовити меѓународни тимови за истражување криминални ситуации од меѓународен карактер, со кои држави и за кои кривични дела?
11. Колкава е стекнатата противправна имотна корист за сторени царински кривични дела во криминални ситуации со инволвираност на сторители од Република Македонија и од други странски држави?
12. Дали и во колку случаи сте побарале податоци за инволвираност со фалсификувани документи во странство за фиктивни увози на стоки од страна на домашни правни лица, колку биле случаи со царинска измама со изготвени документи од страна на странски правни лица?
13. Каква е вашата соработка со другите државни органи за проверки на деловна документација по барање од странски царински служби за истражување сомнителна документација за стоки за увоз или извоз од Република Македонија?
14. Кои мерки и дејства најчесто ги применувате во согласност со Законот за кривичната постапка?
18. Дали и во кои случаи сте соработувале со Управата за финансиско разузнавање на Република Македонија?
19. Каква е вашата соработка со ИНТЕРПОЛ?
20. За кои дела имате обврска за доставување податоци во ИНТЕРПОЛ?

Прилог број 8: Аналитички концепт за прибирање податоци од Јавното обвинителство на Република Македонија

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ – СКОПЈЕ
НАУЧНО И ИСТРАЖУВАЧКИ ПРОЕКТ ЗА ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА НА ТЕМА:
„СОВРЕМЕНИ МЕТОДИ ВО СУЗБИВАЊЕТО НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ
ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ“

АНАЛИТИЧКИ КОНЦЕПТ ЗА ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ ОД ЈАВНОТО ОБВИНИТЕЛСТВО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

- 1. Колкав е вкупниот број предмети по кои постапувало ЈО на Република Македонија што имаат меѓународен карактер за период 2004 - 2014?**
- 2. Колкав е бројот на предмети за економско-финансиски кривични дела (тука спаѓаат и дел од компјутерските за фалсификувани кредитни картички, пиратерија, авторски права) во кои постапувало ЈО на Република Македонија со меѓународен карактер за период 2004 - 2014?**
- 3. За кои кривични дела ЈО на Република Македонија побарало податоци од странство во смисла на документи, евиденции и сл.?**
- 4. Со кои држави од светот досега е остварена соработка за предмети со меѓународен карактер?**
- 5. Каква е соработката во смисла на обезбедување исторители, докази и сл.?**
- 6. Колку странски државјани во Република Македонија извршуваат економско-финансиски кривични дела, во кое својство ги сторуваат (службени, одговорни лица), колкава е инволвираноста на странските правни лица и за кои дела и колкава е стекнатата имотна корист или нанесената штета?**
- 7. Дали и за колку случаи сте побарале обезбедување имот, пари или друга незаконска корист од странски органи?**
- 8. Дали соработувате со националните органи, со кои најчесто во криминалистичка и финансиска истрага?**

9. Дали сте наредиле спроведување ПИМ мерки, за кои кривични дела и дали се постигнати очекуваните резултати (се мисли на дела извршени во Република Македонија од странски државјани или криминални ситуации каде што имало инволвираност на домашни и странски стопрители)?
10. Дали нашето законодавство (материјално и процесно) е соодветно за постапувања при истражување на економските кривични дела со меѓународен карактер?

Прилог број 9: Прашалник за анкета на граѓани спроведена преку интернет

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ – СКОПЈЕ
НАУЧНО И ИСТРАЖУВАЧКИ ПРОЕКТ НА ТЕМА:
„СОВРЕМЕНИ МЕТОДИ ВО СУЗБИВАЊЕТО НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ
ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ“

А Н К Е Т А

I

Возраст:

- 18 - 35
- 35 – 55
- 55 – 65
- Над 65

Пол

- Машки
- Женски

Националност

- Македонец
- Албанец
- Турчин
- Србин
- Влав
- Ром
- Бошњак
- Друго

Образование

- Основно
- Средно
- Вишо
- Високо
- Магистер/доктор на науки

II

1. Дали знаете што е економско-финансиски криминалитет?
 - a) Да
 - b) Не

2. Дали овој криминалитет се врши само во една држава?
 - a) Да
 - b) Не
 - c) Не знам

3. Според Вас, кои се негови најчестите форми во кои се јавува?
 - a) Корупција
 - b) Компјутерски криминал
 - c) Перење пари
 - d) Тешки кражби и разбојништва
 - e) Убиства
 - f) Фискален криминал (Даночно затајување)
 - g) Осигурителни измами
 - h) Други форми

4. Кој е мотивот за извршување економско-финансиски криминал со меѓународен карактер?
 - a) Стекнување противправна имотна корист
 - b) Засолнување на криминалните приноси стекнати во својата земја
 - c) Ширење на „криминалниот бизнис“
 - d) Друго

5. Според Ваше мислење, македонските сторители на економско-финансиски криминал:
 - a) Не соработуваат со никого надвор од Република Македонија
 - b) Соработуваат со лица од соседните држави
 - c) Соработуваат со лица од европските држави
 - d) Соработуваат со лица од цел свет

6. Според Ваше мислење, дали Република Македонија има добро законодавство за да може органите на прогон да се справат со економско-финансискиот криминалитет со меѓународен карактер?
 - a) Да
 - b) Не
 - c) Не знам

7. Дали сте задоволни од ангажираноста и посветеноста на институциите во Република Македонија во откривање на економско-финансискиот криминал?
 - a. Задоволен сум
 - b. Делумно сум задоволен

- c. Делумно сум незадоволен
 - d. Не сум задоволен
8. Дали сте задоволни од ефикасноста на надлежните институции во откривање на економско-финансискиот криминалитет?
- a) Задоволен сум
 - b) Делумно сум задоволен
 - c) Делумно сум незадоволен
 - d) Не сум задоволен
9. Дали сте задоволни од ефикасноста на судовите (времетраењето на постапките) во одлучувањето по однос на поднесените кривични пријави за економско-финансиски криминал?
- a) Задоволен сум
 - b) Делумно сум задоволен
 - c) Делумно сум незадоволен
 - d) Не сум задоволен
10. Дали сте задоволни од видот и висината на изречените казни во постапките против сторители на економско-финансиски криминалитет?
- a) Задоволен сум
 - b) Делумно сум задоволен
 - c) Делумно сум незадоволен
 - d) Не сум задоволен

Прилог број 10: Анкетниот прашалник е наменет за вработени лица во директно надлежните државни органи за криминалистичко и финансиско истражување на економско-финансискиот криминал и меѓународната соработка.

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ – СКОПЈЕ
НАУЧНО И ИСТРАЖУВАЧКИ ПРОЕКТ ЗА ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА НА ТЕМА:
„СОВРЕМЕНИ МЕТОДИ ВО СУЗБИВАЊЕТО НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ
ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ“

АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК

Анкетниот прашалник е наменет за вработени лица во директно надлежните државни органи за криминалистичко и финансиско истражување на економско-финансискиот криминал и меѓународната соработка, и тоа во Министерството за внатрешни работи – Оддел за финансиски криминал, перење пари и компјутерски криминал, Интерпол и Европол; Управата за финансиска полиција и Царинската управа на РМ. Прашалникот има анонимен карактер и податоците што ќе бидат добиени со спроведеното анкетирање ќе бидат искористени за научно-истражувачки цели. Одговорите на прашањата се со заокружување на еден од понудените одговори, мислење и став на анкетираниот лице по одредени прашања, препораки, сугестии и сл. Благодарност за Вашето време посветено за одговарање на прашањата од овој анкетен прашалник со надеж за Ваш придонес во развојот на научната мисла за подобрување на состојбата со сузбивањето на економско-финансискиот криминал во национални и во меѓународни рамки.

АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК

I Податоци за испитаникот

1. Возраст_____години, Пол____, Степен на образование_____, Место на живеење_____, Работно искуство_____.
2. Вработен во_____, Работна единица _____, Работно искуство како полициски службеник_____ Раководно место (началник)_____, Раководно место (раководител на работна единица), Полициски службеник_____.
3. Учество во меѓународни организации и тела_____, Ангажираност во меѓународни тимови_____Кои_____Временски период_____, Учество на меѓународни конференции_____ Кои_____

_____ Учество на обуки (национални) _____
Меѓународни _____.

II ПРАШАЊА ЗА КРИВИЧНИ ДЕЛА ОД ОБЛАСТА НА ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИОТ КРИМИНАЛ СО ЕЛЕМЕНТИ НА ТРАНСНАЦИОНАЛНОСТ

1. Кои, според Вас, се најизвршувани кривични дела од областа на економско-финансискиот криминалитет во Република Македонија:

- Злоупотреба на службена положба и овластување - член 353
- Проневера во службата - член 354
- Примање поткуп - член 357
- Давање поткуп - член 358
- Фалсификување на службена исправа - член 361
- Противправно стекнување и прикривање имот - член 359
- Фалсификување на пари - член 268
- Фалсификување на хартии од вредност - член 269
- Изработка и употреба на лажна платежна картичка член - 274 - б
- Измама при работењето со хартии од вредност и удели - член 275
- Повреда на правата од харии од вредност - член 275 - а
- Злоупотреба на постапката за јавен повик, доделување на договор за јавна набавка или јавно-приватно партнерство - член 275 - в
- Криумчарење - член 278
- Царинска измама - член 278 - а
- Прикривање на стоки кои се предмет на криумчарење и царинска измама - член 278 - б
- Даночно затајување - член 279
- Фалсификување или уништување на деловни книги - член 280
- Фалсификување на исправа - член 378 став 4 (сторител правно лице)
- Посебни случаи на фалсификување исправи - член 379
- Компјутерски фалсификат член - 379 - а
- Употреба на исправа со неистинита содржина - член 380
- Измамување на купувачи - член 248
- Измама при добивање кредит или друга погодност - член 249
- Измама на штета на средствата на Европската заедница - член 249 - 1
- Осигурителна измама - член 250
- Оштетување и неовластено навлегување во компјутерскиот систем - член 251
- Пправење и внесување на компјутерски вируси - член 251 - а
- Компјутерска измама - член 251 - б
- Повреда на авторското право и сродни права - член 157
- Пиратерија на аудиовизуелно дело - член 157 - б и
- Пиратерија на фонограм - член 157 - в.
- Други (наведете кои) _____

2. Кои од наведените кривични дела имаат транснационален (меѓународен карактер), според Вашето практично искуство, во смисла на сторител странец, делото е извршено од сторители во земјата и странство – организирани криминални групи (наведете ги):

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

3. Во криминалните ситуации со транснационален карактер има поврзаност на криминалните делувања со повеќе кривични дела. Наведете, според Вашето искуство, кои кривични дела се најчесто поврзани во криминалните ситуации што Вие сте ги работеле:

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

4. Кои се најчести сторители на економско-финансиските кривични дела:

- Службено лице
- Странско службено лице
- Одговорно лице
- Странско одговорно лице
- Правно лице
- Странско правно лице
- Лице што врши работи од јавен интерес
- Физичко лице
- Правно лице

5. Од кои професии, функции или работни места се најчесто сторителите на економско-финансискиот криминалитет според Вашето практично искуство:

- Министри
- Државни секретари
- Градоначалници
- Директори на јавни претпријатија
- Директори на државни органи и институции
- Раководители на сектори
- Директори во приватни претпријатија
- Сметководители
- Благајници
- Магационери
- Лица што вршат работи од јавен интерес
 - Адвокати
 - Нотари
 - Лекари
- Други (наведете) _____

6. Од кои држави имало сторители на економско-финансиски кривични дела сторени во Република Македонија

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

7. Македонските сторители на економско-финансиски кривични дела се поврзуваат со сторители од странство. Од кои држави се сторителите најчесто според Вашето практично искуство:

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

- _____
- _____
- _____
- _____

8. Македонското кривично материјално право со измените и дополнувањата на Кривичниот законик ги опфаќа многубројните појавни облици и форми на економско-финансиски кривични дела. Што мислите Вие, дали недостасува некоја инкриминација што треба да се воведи во Кривичниот законик:

- Да, наведете кои _____
- Не

9. Дали во текот на Вашето работење сте посетувале обуки и сте запознаени со измените и дополнувањата на Кривичниот законик на Република Македонија за економско-финансиските кривични дела и дали сметате дека е неопходно да се вршат обуки и во кој временски период:

- Да, неопходни се обуки на годишно ниво _____, на неколку години _____.

III МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА ВО СУЗБИВАЊЕ НА ТРАНСНАЦИОНАЛНИОТ ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛ

1. Според Вашето практично искуство, дали сте имале потреба од меѓународна соработка при откривање, расветлување и докажување на економско-финансиските кривични дела и за кои?

- Да
- Не

2. Со кои држави сте имале потреба од меѓународна соработка?

3. За кои кривични дела сторени во Република Македонија сте имале потреба од меѓународна соработка и зошто?

4. Дали сте имале потреба од обезбедување докази од странство за сторени кривични дела во Република Македонија?

- Да, за што _____
 - Не
5. Дали во Република Македонија сте работеле на криминален случај од сторител странски државјанин и за кое кривично дело?
- Да, за што _____
 - Не
6. Кои оперативно-тактички мерки и дејства сте ги применувале во процесот на откривање, расветлување и докажување?
- Да бара потребни известувања од граѓани;
 - Да сопре, да легитимира и да изврши потребен преглед на лица, превозни средства и багаж, да пренасочи или да ограничи движење на лица и превозни средства на определен простор за нужно потребно време;
 - Да преземе потребни мерки заради утврдување на идентитетот на лицата и на предметите;
 - Да спроведе потрага, да распише распис по лицето и објава по имотот и имотната корист или по предметите по кои се трага;
 - Во присуство на службено или одговорно лице, да изврши преглед на определени објекти и простории на државни органи, институции што вршат јавни овластувања и други правни лица и да оствари увид во нивната документација;
 - Да преземе и други потребни мерки и дејства предвидени со закон.
7. Кои истражни дејства сте ги применувале во процесот на откривање, расветлување и докажување?
- Претрес на дом и лице
 - Привремено обезбедување и одземање предмети или имот
 - Привремено се одземаат и компјутерски податоци
 - Привремено одземање писма, телеграми и други пратки
 - Постапување со податоци што се банкарска тајна, имот во банкарски сеф, следење на платен промет и трансакции на сметки и привремено запирање на извршување определени финансиски трансакции

- Попишување привремено одземени списи, исправи и технички снимки
 - Привремено одземање имот или предмети заради обезбедување
 - Вештачење
8. Дали сте иницирале примена и сте применувале посебни истражни мерки при откривање, расветлување и докажување на економските кривични дела?
- Следење и снимање на телефонските и другите електронски комуникации во постапка утврдена со посебен закон.
 - Следење и снимање во дом, затворен или заграден простор што му припаѓа на тој дом или деловен простор означен како приватен или во возило и влез во тие простории заради создавање услови за следење на комуникации.
 - Тајно следење и снимање лица и предмети со технички средства надвор од домот или деловен простор означен како приватен.
 - Таен увид и пребарување во компјутерски систем.
 - Автоматско, или на друг начин, пребарување и споредување на личните податоци.
 - Увид во остварени телефонски и други електронски комуникации.
 - Симулиран откуп на предмети.
 - Симулирано давање и примање поткуп.
 - Контролирана испорака (controlled delivery) и превоз на лица и предмети.
 - Користење на лица со прикриен идентитет за следење и собирање на информации или податоци.
 - Отворање симулирана банкарска сметка.
 - Симулирано регистрирање правни лица или користење постојни правни лица за собирање податоци.
9. Дали при добивање предмет за обезбедување податоци, информации и докази по барање од странство посветувате поголемо внимание во однос на примената на законските мерки и дејства?
- Да
 - Не
 - Зависи од тежината на случајот
10. Дали сте учествувале во мешовит тим (во странство) за откривање, расветлување и докажување економско-финансиски кривични дела?
- Да, често
 - Да, ретко
 - Не
11. Дали Вие сте побарале соработка со странски колеги за расветлување криминален случај сторен на територија на две или повеќе држави?
- Да, често
 - Да, ретко
 - Не

12. Дали редовно го известувате обвинителот за работа по предмет од странство и преземање мерки и дејства во нашата држава?

- Да, често
- Да, ретко
- Не

13. Дали сте присуствувале на обуки за работење на случаи од економско-финансиски криминал со меѓународен карактер?

- Да, постојано имаме обуки
- Да, обуки има, но не се доволни
- Не сум бил на обуки

14. Наведете го Вашето мислење во однос на досегашната Ваша практика при работа на случаи со меѓународен карактер на економско-финансиски криминал?

15. Дали и колку често соработувате со финансиското разузнавање?

- Да, секогаш
- Да, понекогаш
- Не